

KUNIGAS

Apysaka iš lietuvių padavimų

Obuolys obelij seka
Taip seniai kalbama

I

Kryžiuočių pilyje, vadinamoje Marijos vardu¹, skambino vakariniams poteriams. Nedidelio varpelio gausmas, tylus, liūdnas ir vangus, sklido pilies kiemais čia smarkėdamas, čia tildamas, mat vėjas tai nublokšdavo jį toliau, tai priartindavo.

Pravira koplytėlė stovėjo dar veik tuščia ir apytamsė.

Buvo vėlyvo rudens metas; ūkanotos dienos prieblanda gaubė pilies trobesius. Ta blausuma, tie atšvaitai teikė jiems fantastinį pavidalą. Dalis pilies skendėjo tamsoje ir tirpo miglose; kai kurios sienos, ligi pusės apšviestos temstančios dienos, įžiebtų lempų ir deglių, stirksojo lyg atsikišusios; lempas ir deglius gaubė tarsi padūmavę šviesos ratilai.

Vienur atviri vartai buvo panašūs į juodus nasrus, kitur grotuoti langai, nurausvinti iš vidaus sklindančios šviesos, kurios pluoštuose šmižinėjo žmonių siluetai, žėrėjo tartum tylus ir todėl dar kraupesnis gaisras.

Visa pilis buvo niūri ir atžari kaip kalėjimas. Tyliai, liūdnai ir lėtai kiemais slankiojo riteriai, tarnai trumpais rūbais, kirptais plaukais ginklanešiai.

Šitie žmonės, įpratę tuo pačiu laiku atlikti tarnybos pareigas, vaikščiojo nepratardami žodžio, be jokio gyvybės ženklų, tarsi kažkokio tobulo prietaiso ratukai riedėjo ten, kur juos stūmė nebylus įsakymas.

Slogią tylą tik retkarčiais sudrumsdavo pririšto šuns kauksmas arba arklidėse stovinčių arklių žvangimas. Bet ir tie padarai, lyg būtų pripratę prie vienuolyno rimties, veikiai nutildavo.

Toje didingoje tyloje viešpatavo kažkoks iškilmingas liūdesys ir jėga, kurios būna kupinas kiekvienas veiksmas, įvykdytas be atgarsio, tyliai, sutelkus visas žmogaus dvasios išgales.

Dėl bet kokio klegesio žmogaus veiksmai netenka neįveikiamumo įspūdžio, o pastarasis atsiranda, kai žmogus darbą atlieka tylomis ir savo valia.

Be įkyraus varpelio, šaukiančio brolius poteriauti, čia nieko daugiau nesigirdėjo. Kartais rudens vėjas nužverbdavo per sunkų, drėgmę alsuojantį orą ir skverbdamasis į siaurus tarpsienius pašaiptu balsu tyčiojosi iš priverstinės tylos.

Koplyčioje priešais altorių žibėjo nuo skliauto nukarusi lempa, blausiai apšviečianti sienas, išmargintas užrašais ir nukarstytas gedulingomis vėliavomis. Nedaug pamaldesniųjų riterių susirinko joje vakarinėms maldoms.

Apsnūdęs ir išsiblaškęs kapelionas su kapa stovėjo prie altoriaus laiptelių ir meldėsi skubiai, pusbalsiu, lyg iš pareigos. Išdrožinėtuose suoluose stovintieji vyresnieji broliai, kurie čia ateidavo daugiau dėl pavyzdžio ir prievolės negu iš pamaldumo, meldamiesi nerodė didelio uolumo ir užsidegimo.

---

¹ Marienburgas (Malborgas, Malborkas) – svarbiausioji kryžiuočių tvirtovė prie žemutinės Vyslos (Nogato).

Kai kurie jų šnibždėjosi, pasilenkę vienas prie kito; kiti, sukryžiuotomis ant krūtinės rankomis ir tartum liūdnei nuobodžiaudami, laukė pamaldų pabaigos. Vienas stalės² atsirėmęs ir susimąstęs brolis buvo užsimerkęs, nežinia, snaudė jis ar taisėsi migti.

Koplyčios prieblandoje sunku buvo įžiūrėti veidus tų, kurie varpo pašaukti spietėsi prie durų, neteikdami pamaldoms didelės reikšmės.

Lempos šviesa, atsimušusi į bronzuotus ir auksuotus paveikslus, rakandus bei vėliavų kutus, fantastiškai virpėjo. Oro gūσιο pajudinta jos liepsnelė, lyg kokia gyva būtybė, ėmė trykšti spinduliais, mesdama šviesą tolyn, blaškydamasi į šalis, pakaitomis nušviesdama veidus ir paveikslus arba paskandindama juos tamsoje. Regis, tik liepsnelė čia buvo apdovanota gyvybe ir valia, visa kita, apgaubta nebylumo ir sustingimo skraiste, miegojo.

Iš tos niūrios baltų apsiaustų ir juodų sutanų gretos traukė akį tik vienas charakteringas veidas, švytuliuojantis išdrožinėto suolo gale. Lempos šviesa kaip tik nuplieskė jį spinduliu pluoštu, išplėšė iš tirštos tamsos.

Tai buvo gyvenimo užgrūdinto žmogaus veidas. Metai iš jo padarė bronzinę kaukę, išmargintą raukšlėmis lyg hieroglifais, kuriuos išrašė praeitis – neišskaitomai ir paslaptinai.

Aukšta, atvira kakta buvo išvagota gilių raukšlių, kurios tamsiomis juostomis raižė ją į kelias dalis.

Tokios pat gilios raukšlės buvo išvagojusios tarpuką, kur juodi, vešlūs ir tiršti antakiai užgožė jam akis, giliai pasislėpusias po atsikišusiais kaktos kaulais ir švytinčias lyg puikiame įtvare, kuris kadaise turėjo didinti jų grožį. Šiandien ir aplink akis buvo pilna raukšlelių, kurios negailestingai buvo išraižiusios skruostus ir lūpų pakraščius. Tamsesni už antakius ūsai ir barzda vietomis jau buvo sidabriniais plaukais nubarstyti.

Lempos atšvaitai, metantys tamsius šešėlius, dar labiau ryškino šio energingai, lyg kalnu išskaptuoto veido bruožus.

Liūdna, rūsti, išdidi ir rami jo veido išraiška buvo kupina kažkokios vidinės jėgos. Įprasti vienuolių riterių rūbai dengė jo plačius pečius ir krūtinę, tartum netyčia susimesdami į dideles klostes. Nebuvo matyti, kad jis savo išvaizda bent kiek rūpintųsi, nes jo rūbų gelumbė buvo susidėvėjusi ir išblukusi.

Giliai įkritisios lūpos nešnibždėjo maldos, o iš paniurusio veido buvo sunku numanyti, ar jo siela meldžiasi. Jo akys čia šaltai apsistodavo ant nieko nereiškančių bažnyčios daiktų, čia stebėdavo visus koplyčioje susirinkusius – tiek arčiau stovinčius to paties ordino brolius, tiek ir toliau prie slenksčio susispietusius broliukus, samdomus tarnus ir knechtus.

Nuo tų akių niekas negalėjo pasislėpti, jos smego į tamsą būdamos tikros, kad ją perskros ir atspės, kas ten slypi.

Iš daug ko buvo galima spręsti, kad šis nesimeldžias, bet į maldą iš šalies žiūrįs žmogus visiems čia varė baimę ir vertė jį gerbti. Lygiai kaip jo akys, lakstančios nuo vieno prie kito, žmonių žvilgsniai paslapčiom kryo į jį. Tarnai, instinktyviai jo vengdami, glaustėsi uz priestatų, kad nepasiektų šis skvarbus ir rūstus žvilgsnis.

Sustingęs vienuolio veidas tarsi į nieką nereagavo. Be išdidumo, kuriuo šį gražų riterio veidą, atrode, buvo apdovanojusi pati gamta, jame ryškėjo ir per vargą įgautas vienuolio nusižeminimas.

Nepasakytum, kad kokia nors itin aukšta padėtis ir valdžia būtų susijusios su tokiu riteriškumu, koks švietė jo veide. Brolių suole jis stovėjo aukščiausioje vietoje, paskutinis iš krašto.

Iš ten žiūrėjo, sekė...

Vakariniai poteriaiėjo prie galo; dusliu murmesiu iš suolų buvo atsakinėjama į kapeliono balsą. Pagaliau jis priklaupė, pamažu apsisuko ir nulenkęs galvą lėtu žingsniu nuėjo zakristijos link.

Tada visi subruzdavo, pakirdo snaudžias vienuolis, prie durų stovėję tarnai pasipylė į kiemą.

---

² Stalė – suolas prie didžiojo altoriaus (paprastai jame sėdėdavo vyriausieji riteriai).

Tasai riteris valandėlę pastovėjo nekrutėdamas, tik galvą pasukęs į altorių. Tie, kurieėjo pro jį iš koplyčios, net nelinktelėdavo jam, nusigręždavo į kitą pusę, tartum nejučiom būtų vengę jo žvilgsnio ir nevykusiai tą slėpę. Nė vienas neparodė jam pagarbos, nors buvo matyti, kad veikiausiai jaučia baimę.

Koplyčia jau buvo bemaž tuščia, kai jis pagaliau sujudėjo ir sunkiais žingsniais nuėjo prie durų, kur tebestoviniavo būrelis tarnų.

Jo viduryje kažko klausinėdamas stovėjo brolis, vienuolyno ligoninės vyresnysis, nejaunas, žilas, gyvų judesių, greitakalbis ir karšto temperamento žmogus. Jis be atvangos ir nekantriai taisėsi ir tampė apsiaustą, atkakliai slenkantį jam nuo pečių.

Išeidamas vienuolis sustojo prie jo. Jį pamatę, knechtai ir tarnai tuojau ėmė sklisti kur papuola.

Iš jo plačios krūtinės pasigirdo vyriškas, prislopintas, bet stiprus, tartum iš gelmių sklindąs, ir tokio savito skambesio balsas, kad jį atskirtum iš tūkstančio kitų. Vienuolio balsas, kaip ir visa jo išvaizda, vertė jį gerbti, neleido priešgyniauti.

Jis atsigręžė į ligoninės vyresnįjį, kuris įbedė į jį neramias, blizgančias akis.

– Kaip laikosi jaunasis Jurgis? – paklausė jis.

– Serga, serga, – gyvai atsakė paklaustasis gūžtelėdamas pečiais ir nelabai nusiteikęs plačiai aiškinti.

Klausėjas varpė jį akimis. Jie stovėjo jau vieni, nes tarnai buvo išsklidę į visas puses. Ligoninės vyresnysis pasijudino, lyg norėdamas jau eiti; pamatęs, kad vienuolis tebestovi vietoje, norom nenorom turėjo susilaikyti.

Tasai pakartojo klausimą:

– Serga? Vis dar serga?

Ligoninės vyresnysis pritariamai linktelėjo galvą ir kiek pamąstęs tarė:

– Vis dar serga! Taip, serga! O aš net negalėčiau pasakyti, kuo serga... Žinote, broli Bernardai, savo gyvenime aš mačiau daug įvairiausių ligų, bet tokios nepažįstu ir niekuo padėti negaliu.

Jis norėjo eiti, tačiau Bernardas jį sulaikė už rankos.

– Kas jam yra? – aiškiai nekantraudamas ir šyptelėjęs pradėjo užklaustasis. – Čia ir visa bėda, kad nežinome, kas jam yra. Tai sunku pasakyti. Aiškiai matome ligos pasekmes, bet ją pačią perprasti neįmanoma. Vaikinas staiga sunyko, sulysio, pagelto, susikrimto, nebenori valgyti... Sakyčiau, net ir gyventi jam nemiela. Kiauras valandas sėdi kaip apstulbęs, akis įbedęs į sieną arba į langą, į grindis arba į lubas, – ligoninės vyresnysis vėl gūžtelėjo pečiais.

– Jaunystė reikalauja judrumo ir oro; manau, ne pro šalį jam būtų sėsti ant arklio ir patraukti į kokį nors žygį, į naują pasaulį, į žmones. Pasikeistų jo gyvenimas, įkurdinus jį kurio nors komtūro pily, jis gautų daugiau laisvės... – ėmė svarstyti vienuolis.

Klausydamasis ligoninės vyresnysis kratė galvą.

– Galite mėginti, ką norit, – pasakė jis, – nes savo vaistinėje išbaigiau viską, ką tik buvo galima duoti, bet nemanau, kad iš to būtų naudos... Kažin ar jam užteks jėgų ant arklio užsėsti. Atidavus jį į kurią nors tvirtovę, kur reikia budėti dieną ir naktį, – ne poilsis... Na, aš nežinau, – užbaigė jis, vėl taisydamasis eiti, tačiau Bernardas dar kartą jį suturėjo už apsiausto:

– Kaip jūs galvojate, ar jo gyvybei gresia pavojus?

– Kad jis būtų vyresnis, – atsakė truputį patylėjęs vienuolis, nes skubėjo, – būtų galima greičiau spręsti, pasveiks ar mirs... Bet jaunystėje, kuri tokia galinga ir turi netikėtų keistybių, niekad žmogus nežino, ar jis nugalės, ar užges nuo menko vėjo dvelktelėjimo kaip rusenanti lempa dagtis.

– O gaila būtų, – sumurmėjo Bernardas. – Auklėjome jį nuo vaikystės ir vylėmės juo.

Susirūpinęs kitais reikalais, ligoninės vyresnysis įstengė išklaudyti paskutinius žodžius.

– Broli Bernardai! – prašneko jis, nebesuvaldydamas savo karšto temperamento. – Tikėkite manimi, senas esu, daug matęs! Žmogaus kraujo neperdirbsi! Jis turi savo teises. Kaip nori jaukink laukinį paukštį, – vos tik praversi langą, pasigirs savi balsai, ir jis išskris.

– Todėl jam apkarpomi sparnai! – tyliai sumurmėjo Bernardas vyresniajam į ausį. – Argi galėjo kas jam išduoti paslaptį? To negali būti.

Šisai pasipiktinęs iškėlė rankas aukštyn.

– Kas galėtų? Kuriuo būdu? – pertarė jį ligoninės vyresnysis. – Joks gyvas daiktas šito nežino, tik mes keli, prisiekę amžinai tylėti. Niekas! Net pagalvoti apie tai neįmanoma. Jurgis, kaip ir visi čia, nežino, kad jis dar mažas berniukas buvo atvežtas iš Vokietijos.

– Taip! atšovė Bernardas. – Bet vaiko atmintis? Kartais dedasi nuostabūs dalykai! O gal jis kažkoku stebuklu lyg kokį sapną prisimena vaikystės metus?

Ligoninės vyresnysis papurtė galvą.

– Tai išdilo iš atminties! Šitiek laiko! – tarė jis. – Joks žmogus neprisimena kūdikystės, o jis pateko į mūsų rankas beveik kūdikis.

– Ne! Ne! – priešgyniavo Bernardas. – Jis jau kalbėjo! Ir tą šėtonišką, laukinę, barbarišką kalbą, kuria vapaliojo, vos išmušėm jam iš galvos grasinimais ir gudravimu.

– Būkite ramus, nemoka jos nė žodžio! – kalbėjo vyresnysis. – Nieko panašaus jam negalėjo ateiti į galvą. Ligos priežasties reikia ieškoti kitur. Kurgi? O ką gali žinoti! Tai kūnas kankina žmogaus sielą, tai siela kartais laužo kūną, o paskui abu kenčia... Ir nežinai, ką gydyti – kūną ar sielą. Taip jie yra vienas su kitu susiję!

– Reikia žiūrėti, kas labiau sužalota – siela ar kūnas.

– Taip! – nusišypsojo ligoninės vyresnysis. – Bet argi žmogaus akis gali taip giliai įžvelgti? Gal tik Dievo malonė teiktųsi apšviesti.

Sulig tais žodžiais vyresnysis, žvangindamas raktų ryšuliu, kabančiu jam prie juostos, pasisuko eiti nuo koplyčios slenksčio duodamas Bernardui suprasti, kad jam skubu prie darbo.

Brolis Bernardas, jau nebelaikydamas jo, nuėjo drauge. Ligoninės vyresnysis pažvelgė į jį truputį nustebęs; tai pastebėjęs Bernardas paaiškino:

– Aš pats norėčiau jį pamatyti. Nieko nepaprasto neįvyks, jeigu drauge su jumis užėisiu infirmerijon³. Vyresnysis nusišypsojo.

– Jums, – pasakė jis, – visur ir visuomet durys atviros. Darykite, kaip jums atrodo geriau.

Norint patekti iš koplyčios į ligoninę, reikėjo pereiti kitą kiemą, esantį žemiau. Tai buvo gan toli.

Tarp trobesių darėsi kaskart tamsiau, bet kur ne kur pro langus krentanti šviesa rodė kelią.

Bernardas žingsniavo tylėdamas ir susimąstęs. Sunkios mintys jam nekludė tartum netyčia žvalgytis į kiekvienas praviras duris, į kiekvieną apšviestą langą, į kiekvieną sutiktą praeivį ir atidžiai įsižiūrėti į jį. Regis, jis tai darė daugiau iš seno įpratimo negu sąmoningai, nes ėjo giliai paskendęs savo mintyse.

Ligoninės vyresnysis, kurį gyvas būdas skatino eiti greitai, nuolat užbėgdavo į priekį ir būdavo priverstas lėtinti žingsnį, kad neatsiliktų sunkiai ir lėtai žingsniuojąs Bernardas, nes turėjo būti palydovu.

Pagaliau jie ėjo į priemenę, kurios dešinėje pusėje buvo durys, bet vedančios ne į didelius kambarius, kur gulėjo daugiausia sergančių ir sužeistų, o į kelis mažesnius, skirtus vienuolyno broliams ir vyresniesiems.

Įėjo. Pirmasis tamsus kambarys buvo tuščias; iš kito pro plyšius ties slenksčiu ir viršum durų silpnai skverbėsi šviesa. Ligoninės vyresnysis palengva atidarė jas ir norėjo pirma įleisti Bernardą, kuris savo ruožtu davė ženklą, kad anas eitų pirmas.

Vyresnysis paklausė.

Mažas judrus žmogelis ėjo į ankštą kamarėlę, apšviestą nedidelės lempos.

Be lovos ir nedidelio stalelio, ant kurio stovėjo lėkštė su nepaliestu valgiu ir puoduku uždengtas ašotėlis, sienos nišoje prie lango dar buvo suolas ir dvi lentynėlės – štai ir visi mažos celės baldai.

---

³ Infirmerija – vienuolyno ligoninė.

Kieta ir siaura lova buvo užtiesta vilnone antklode. Joje, nuleidęs kojas, rankomis suspaudęs galvą, sėdėjo jaunas, kokių septyniolikos metų vaikas, aukštas ne pagal savo amžių, bet labai išsausęs.

Trumpai pakirpti, šviesūs, pasišiaušę ir išsidraikę plaukai dengė gražią jo galvą, kurią jis pakėlė ir sielvartingu veidu atsigrėžė į jėjusius. Tas veidas kėlė pasigailėjimą. Vaikino akys buvo giliai įdubusios, skruostai įtraukti, lūpos įkritisios, o kakta susiraukšlėjusi.

Gražūs jaunuolio veido bruožai buvo malonūs, bet dėl skausmo rūstūs. Akyse spindėjo karštingiška nekantra, nuovargis ir slopinama vidinė kova.

Po kukliu, pusiau vienuolišku, pusiau riterišku drabužiu, po aptemptais marškiniais matėsi stiprus, kaulėtas kūnas, kuris dabar buvo sulysęs ir išdžiūvęs.

Pamatęs įeinančius, vaikas nejučiom suraukė antakius ir tuoju atsisotojo, pagarbiai nulenkdamas galvą, bet susverdėjo ir turėjo stalo atsiremti.

Brolis Bernardas, kurio veidas visuomet būdavo rūstus, veltui stengėsi jį sušvelninti. Geraširdiškai nusiteikęs jis priėjo prie vaikino.

– Kas yra? Girdžiu, kad vis tebesergi! – pasakė švelnindamas balsą. – Negerai! Kas tau yra? Tėvas Silvestras nieko negali man pasakyti.

Jaunuolis stovėjo įbedęs akis į žemę ir tylėjo. Ligoninės vyresnysis tuo tarpu pažvelgė į nepalietą valgį, į pilną ąsotėlį su gėrimu ir patraukė pečiais.

– Ar tau ką skauda? – paklausė susirūpinęs.

– Ne, nieko neskauda, – trumpai ir šaltai atsakė vaikas.

– Tai kas tau yra?

Negreit buvo atsakyta į tą antrąjį klausimą.

– Nebeturiu jėgų, – pagaliau suaimanavo ligonis.

– Kaip atsitiko, kad jos tave apleido? – klausinėjo toliau Bernardas.

Tuo tarpu stovįs prie stalo Silvestras nekantriai ir nejučiomis vedžiojo po jį pirštais ir žiūrėjo į skliautuotas lubas netikėdamas, kad iš šitų klausinėjimų bus kokia nauda, ir nekreipdamas dėmesio į tai.

– Aš nežinau! – tyliai sumurmėjo ligonis ir atsiduso.

Tuo, rodos, turėjo viskas baigtis, nes vaikas nerodė nė mažiausio noro nuoširdžiai pasakoti, o Bernardas nesugebėjo jo išklausti. Tėvas vyresnysis iš savo pusės taip pat nepanoro padėti Bernardui.

Visi stovėjo tylėdami. Truputį pagalvojęs Bernardas nutarė pokalbį geriau užbaigti moraliniu pamokymu:

– Reikia melstis, mano vaike, – pasakė jis. – Reikia prašyti Dievą ir jo švenčiausią motiną, kad savo malone sustiprintų tave. Pačiam taip pat reikia stengtis įveikti šį bejėgiškumą, nepasiduoti nusiminimui. Žmonių giminės priešas spendžia pinkles sielai ir kūnui. Malda jį nuveja šalin.

To pamokymo metu vaikas stovėjo nekrutėdamas, nuleidęs akis, neišsiduodamas, ar Bernardo žodžiai daro jam kokį įspūdį. Stovėjo kaip sustingęs, tik kūno virpėjimas rodė vidinį jaudinimąsi.

Vaikinas nieko neatsakė. Bernardas, ilgai tiriama žiūrėjo į jį, bet tylėjo, o ligoninės vyresnysis pridūrė:

– Gal tu ko norėtum? Gal ko geidi? Sakyk. Gal kokio gėrimo? Valgio? Gamta žmonėms, kaip ir žvėrimis, kartais suteikia gelbstinčius instinktus.

Ilgai jie laukė, kol vaikas prisirengė atsakyti:

– Kartais tik vandens, – prisivertęs atsakė silpnu balsu, – daugiau nieko nenoriu.

Daugiau Bernardas neklausinėjo, tik kažką sumurmėjo, išreikšdamas, viltį, jog Jurgiui tapsią geriau, patardamas ilsėtis, miegoti, ir jau apsisuko eiti. Ligoninės vyresnysis, lėtai žengdamas paskui jį durų link, slapčiom pažvelgė į tebestovintį prie lovos vaikną, gūžtelėjo pečiais ir išėjo.

Kai užsidarė durys, ligonis krito į lovą ir rankas įrėmęs į kelius, užsidengęs akis ėmė mąstyti, kaip kad mąstė prieš ateinant tiems, kurie jį tyrė.

Spragsėdama lemputė degė blyškia liepsnele, tai truputį iškylančia, tai įkrentančia į molinį dubenėlį, kuriame buvo panardintas dagtis.

Lankytojų žingsniai netrukus nutilo; vėl viską apgaubė kapų tyla. Kažkur toli girgžtelėjo durys, ir infirmerija vėl tartum miegojo ar buvo išmirusi, nesigirdėjo jokio šnaresio. Ligonis negulė, nors seniai buvo atėjusi poilsui skirta valanda. Kartais pakeldavo galvą, pasiklausydavo, vėl rankomis užsidengdavo veidą ir kaip apsnūdęs sėdėjo abejingas, sustingęs.

Lemputė kaskart vis labiau geso. Vos girdimas durų girgžtelėjimas pirmajame kambaryje pažadino vaikina iš susimąstymo. Tylūs, atsargūs žingsniai priartėjo prie slenksčio, durys pamažu atsivėrė, ir kažkokia apsiaustu apsigaubusi figūra įslinko į celą.

Jurgis, matyt, jos laukė, nes pakilo iš lovos, jo veidas pagyvėjo: jį šiek tiek sušildė jausmas ir jis blykstelėjo džiaugsmu.

Stovįs prie slenksčio vaikas buvo tokio pat amžiaus, gal kiek jaunesnis. Veidą turėjo paprastą, negražų, bet malonų, o tą akimirką jis buvo nutviekstas nuoširdžia užuojauta. Trumpai kirpti plaukai, storo audeklo rūbai, prastas odinis apavas, veido bruožai ir stiprus, bet nedailus kūno sudėjimas rodė jį esant paprastą knechtą.

Palyginti su sergančiuoju, kurio veidas buvo poniškas, turėjo moteriško patrauklumo ir taurumo, šisai atrodė esąs stačiokas, panašus į tarną. Tačiau jo negražumas buvo malonus dėl veide spindinčio gerumo, kuris švelnino šiurkščius ir netaisyklingus bruožus.

Jį pamatęs ligonis nusišypsojo. Svečias artinosi prie jo pagarbiai ir didžiai susirūpinęs, atsargiai, ant pirštų galų.

– Na, – tyliai paklausė, – gal jums geriau?

Jis kalbėjo darkyta vokiečių kalba, tęsiamu svetimu akcentu.

Ligonis papurtė galvą, atsisėdo lovoje ir atėjusiam parodė suolą, nes nebuvo daugiau kur atsisėsti. Tasai glustelėjo ant suolo kampelio, tikriaus sakant, tik atsirėmė.

– Pasakok man, – užsisvajojęs tarė ligonis, – pasakok man apie tai, ką vakar esi pradėjęs. Aš vienas likęs galvoju ir galvodamas vis labiau prisimenu. Taip! Tą jūsų kalbą, kuria tu man pasakei kelis žodžius, vaikystėje mokėjau. Vienas tavo žodis atgaivino man daugelį žodžių, tartum nuskendusiu ir žemėmis apibertų. Jie man pasakoja, kad mane našlaitį atvežė iš Vokietijos, bet tai melas. Vaikas būdamas girdėjau tą kalbą, ja kalbėjau; ši kalba yra lietuvių, ir aš turiu būti lietuvis, toks kaip tu! Dabar, kai žvilgsniu įsiskverbiu į tas seniai praėjusių metų ūkanas, kaskart vis daugiau prisimenu daiktų, kurie buvo tartum migla aptraukti. Miglos sklaidosi...

Ant suolo sėdįs vaikas pridėjo pirštą prie lūpų, baugiai pažvelgė į duris. Jis dūsavo ir trynė kaktą.

– O, nelaiminga valanda, kada apie tai sužinojau! – suaimanavo jisai. – Ką jau bepadės galvos sukimas? Ką jums padės, kad ir sužinosit viską? Kas jau kartą pateko į jų rankas, nebeišsprūs. Pažvelkite į mane. Mane taip pat dar vaiką pagrobė iš kaž kurios gryčios, pririšo prie arklio ir atsivarė kaip gyvulį, paskui pakrikštijo, liepė tarnauti – ir aš turiu klausyti. Jie eina prieš manusius, liepia nešti skydus ir kardus; velkuosi jiems iš paskos ir nešu. Žiūriu, kaip srūva mano kraujas, kaip žūsta mano broliai... Oi, manyje viskas verda, ašaros byra iš akių, bet aš vieni vieną ir bejėgis!

Jurgis truputį pasikėlė nuo lovos ir suraukęs antakius, sugniaužęs kumščius sušnibždėjo:

– Juk galima pabėgti!

– Kur? Kaip? – nutraukė jį išsigandęs tarnas. – Kas mums iš to šiandien? Tenai niekas mūsų jau nepažintų ir niekas nepriimtų. Dar nudobtu kaip kryžiuočių knechtus, nes jų ten niekas negaili. Reikia jiems tarnauti, nors jų ir nekenčiame. Tokia jau mūsų dalis, nė vienas nesame savo likimo viešpats.

Kiek pamąstęs jis tęsė:

– Jeigu jie kadaise jus pagrobė iš Lietuvos, auklėjo, lepino ir puošė kaip ponaitį, argi šiandien leistų pabėgti? Žiūri į jus ištempę akis, ir jeigu nors menkiausias įtarimas... oi oi oi!.. – ir ranka pabraukė sau per kaklą, lyg kirsdamas galvą.

Ligonis giliai susimąstė.

Pokalbis nutrūko, paskui Jurgis pradėjo sėdintį tarną klausinėti, kaip lietuviškai vadinasi įvairūs daiktai: motina, tėvas, brolis, namai, ugnis. Klausydamas susimąstydavo, griebdavosi už galvos, raukdavo antakius, o jo akys žybciojo. Tarnas stebėjosi, dūsavo, gražė rankas ir tolydžio primindavo, kad reikia tyliai kalbėtis.

– Ar buvo čia senasis Bernardas? – galop paklausė jis. – O ką jis čia veikė? Tuščiai jis niekada nevaikšto. Kai kitiems pritrūksta uoslės, jį siunčia šniukštinėti. Tai gudrus ir baisus žmogus, į ką pažvelgia, kiaurai perveria. Pilyje jis tartum niekas – toks pat brolis kaip ir kiti; vyresnybei nepriklauso ir su ja nevaikšto, nuošaly būna. Jis valdžios neturi, o bijosi jo net vyriausieji, jis gali padaryti, ką nori. Visur įsibruka, niekas jam durų neuždaro, tik žvalgosi, klausosi, spėlioja. Į ką tik pažiūri, tam šiurpuliai nugarą nukrečia. Netuščiai jis buvo čia atsiųstas. Ar jūs nieko jam neprasitarėte?

Jurgis su panieka, išdidžiai gūžtelėjo pečiais.

– Nė žodžio iš manęs neišgavo! – tarė jis.

– Ligoninės vyresnysis, – kalbėjo tarnas, – šiurkštus, nekantrus, burba, stumdosi, bet geros širdies. Plūsta ligonius, kai šie pasveikti nenori, tačiau dieną naktį aplink juos vaikšto kaip motina, o tasai... Kai pažiūrės, rodos, suės akimis.

Jurgis susimąstė ir staiga lyg nubudęs sušuko:

– Kunigas? Kunigas?

– Šit kaip! Pas mus taip vadina vyriausiuosius, – atsakė tarnas.

– Aš gerai prisimenu, – tarė Jurgis suduodamas sau į kaktą, – kad dar kūdikį mane taip ramindavo nešiotė.

Tai išgirdęs vaikas iškėlė abi rankas aukštyn ir pridėjęs pirštą prie lūpų liepė kalbančiajam nutilti. Jis net atsistojo iš išgąščio.

– Dėl Dievo! Dėl Dievo! – šnibždėjo jis. – Tyliau, tyliau! Man kūnas pagaugais eina! Jeigu jie patirtų, kad jūs iš manęs tai sužinojote, gyvas nelikčiau, o ir jums nežinia kas būtų! Tyliau, ponaiti, tyliau!

Jurgis mąstė pasirėmęs ranka. Iš surauktos kaktos buvo galima numanyti, kad jo mintys darbavosi, stengdamosi iš praeities ūkanų ištraukti senus prisiminimus. Jo smilkiniai pasidengė prakaito lašais.

– Lietuva! Lietuva! – ėmė kartoti jis. – Papasakok man apie ją! Tu geriau atmeni, matei ją, su jais esi buvęs ten. Mane retai kada išleisdavo už vartų, o į tolimesnius žygius, nors ir prašiausi, nenorėdavo imti. Sakydavo, kad esu per jaunas, kad reikia palaukti. Lietuva! – pakartojo įbesdamas akis į tarną, kuris suvirpėjo išgirdęs tą žodį, ir jo veidą užklojo ilgesio šešėlis. – Lietuva! Papasakok apie Lietuvą!

Vaikinas graudžiai užsisvajėjo, susiėmė abiem rankom galvą ir ilgai lingavo prieš pradėdamas kalbėti su plaukiančia iš sielos gelmių aimana:

– Lietuva! Oi, Lietuva! Kitoks tai kraštas, kitokie papročiai, kitoks pasaulis, ir žmonės kitokie.

Ji man tebestovi akyse, teberegiu ją sapnuose! Šitiek metų praėjo, o aš tebejaučiu viržį, kuriuo pririšę mane atsitempė, tartum vakar tai buvo. Lietuva, mano kunige, kur toksai kraštas? Jis ten, kur nėra pasiekęs kryžiuočių kardas, toksai, kokį jį mūsų dievai sukūrė prieš šimtmečius.

Čia, pilyse, ką tik pamatysi, viskas yra padaryta žmogaus, kuris sudarkė dievo kūrybą, o ten kitaip. Dievas ten ne bažnyčioje tūno – visur jo pilna... Pilna dievų, pilna dievo. Auga sau neišnaikinti miškai, didžiulės girios, o jose laukiniai žvėrys liuoksi kartu su laukiniais žmonėmis. Žvėris ir paukštis, žmogus ir medis – visi broliai. Meška šnekina žmones, šuo kalbasi su paukščiu, supranta vienas kitą. Susipeša kaip broliai, bet ir vėl kaip savi šnekasi.

Briedis barasi su medžiotoju, gegutė mergaitėms dainuoja dainas, kurių tos mokosi. Net vėjas ir audra šneka mums suprantama kalba... Kai Perkūnas sugriaudžia, vaidilos klausosi ir aiškina.

Ten viskas taip, kaip sukūrė tas didis dievas, kuriam paklūsta tūkstančiai mažųjų dievų, o kad žemė nebūtų tuščia, viską jis sukūrė dar tada, kai mėnuo saulužę vedė. Kiekviename medyje ir stuobrelyje tūno dvasia, kuri jį saugo, kiekviename upelyje gyvena dievaitės, kurios žiūri pro stiklinį vandenį, saugodamos žmones ir kitas būtybes. Deivės įsakinėja žvėrimis, jos moka prabilti žmogui stačiai į širdį, ir

jis nežino, iš kur sklinda balsas, tik jaučia, kad tai dieviška... Miegant ir pabudus, nuo kalno ir iš po žemės jam šnibžda, nes visur pilna dievų, net ir smiltelėse.

O, mano ponaiti, koks ten gyvenimas, koks gyvenimas! O laisvė miškuose ir laukuose! Kokios dainos sklinda ir sidabrinis juokas aidi ten, kur kryžiuočiai kojos nebuvo įkėlę! Nes kur tik jie ėjo, drauge su jais mirtis žengė.

Teisybė, ten nėra tokių drabužių, tokių baldų, tokių akmeninių namų. Ten viskas atvira, gryčių durys atlapos, žemė – visa priklauso žmonėms. Visur skrajoja laisvas dievas ir gyvena kur nori, žmogus taip pat. Visa žemė, kiek tik akis užmato, nesuraižyta, miškai be ponų. Kunigas sėdi aukštoje pilyje, kad iš tolo matytų, ar priešas nesiartina, ir viešpatauja, kad gintų visus nuo jo. Už tai jam pyliavas ir duoklę ligi šiol duoda.

Užsisvajojęs vaikinai ir dar pridūrė:

– Lietuvoje nėra, kaip čia, žmonių, kuriems nevalia moteriai pažvelgti į akis ir mergelei nusišypsoti. Mūsų vaidilos ir vaidilutės vaikščioja, kur paketina, ir nors joms tekėti nevalia, bet juoktis ir dainuoti nedraudžiama. Dievo tarnai vaikščioja su vainikais, linksmai šypsodamiesi sau ir žmonėms.

Mes čionai sėdime uždaryti kaip gyvuliai tvarte; net senos moters į tvirtovę neįleidžiame, kad merginos neprimintų. Ai, Lietuva!! – atsiduso jis. – Mano kunigaikšti, kitoks ten pasaulis, geresnis, tik mums į jį kelias užkirstas!

Jurgis nuliūdo ir tarė:

– Tačiau jie, šitie kryžiuočiai, vienintelį tikrąjį Dievą išpažįsta, o mes jį garbinti iš jų esame išmokę.

Tarnas nuleidęs galvą baugiu žvilgsniu paklaidžiojo po celę.

– Baisus tas jų Dievas, – sumurmėjo jis, – kariauja ir žudo! Tiesa, ir mūsų perkūnais svaidosi, bet tik į kaltus žmones, o jie kraują lieja be atžvalgos. Mačiau pirkiose išžudytus kūdikius, o kuo jie nusikalto? Jų Dievas nepasotinamas, nes jam reikia visos žemės, o mūsų šiečiai savo namuose viešpatavo ir nieko svetimo nesigviešė.

Jurgis atidžiai klausėsi, jo antakiai susiraukdavo ir blakstienos pridengdavo akis. Tylėdamas purtė galvą.

– Juk jie Dievo tarnais vadinasi ir sakosi vykda jo valią. Mūsų vaidiloms nevalia kardo paliesti, jie negali nė lašelio kraujo pralieti, nebent aukojamo gyvulėlio. Jų Dievas kraujo trokšta.

Jurgis sėdėjo tylėdamas, abu dūsavo.

– Prisimeni Lietuvą? – užklausė ligonis.

– Ar aš? Geriau už jus, – pasakojo antrasis, – mane jau nemažą miške pagrobė nuo tėvo ir motinos lavonų, kai jau pats gebėjau vaikščioti ir į medžius įsliuogdavau lyg katinas. Būčiau pabėgęs, bet kai virvę man užmetė, per vėlu buvo. Knechtas užnėrė kilpą ir ėmė tempti paskui save, sukruvintą, sumuštą, nors iš skausmo staugiau kaip vilkas. Paskui kartu su kitais uždarė į daržinę, o mes ją uždegėme ir pabėgome. Nieko negelbėjo – išgaudė. Paskui mušė ir kankino, kad mes užmirštume kalbą ir dainas ir mokytumėmės jų gargaliavimo. Bet ką išsinešiau iš miško, taip giliai užslėpiau, kad man tą lobį išplėš tikrai su gyvybe. Neatpratino manęs mylėti, kas sava, bet meluoti išmokė.

Jis nusišypojo gudriai ir nuožmiai.

– Pasiklauskite jų dabar! Sako, kad nėra geresnio ir klusnesnio tarno už mane. O ką? Lenkiuosi jiems ligi žemės, bučiuoju rūbų kraštą, šloviniu juos, dėkoju, juokiuosi, kad manytų, jog esu laimingas. O kas širdyje – tai mano! – ir progiesmiu, lyg murmedamas, pridūrė: – O kas žino? Kas žino! Dar kunigų galybė tebėra gyva. Gal išmuš Lietuvos valanda ir jos vaikams išauš diena!

Jurgis nieko neatsakė. Kunigas! Kunigas! Vien tik tai šmėkščiojo jo galvoje.

Tuo tarpu šnypšdama ėmė gesti lemputė. Tarnas staiga pašoko išsigandęs, kad nepavėluotų. Prisiartino prie susimąščiusio ligo, pagarbiai ir nuoširdžiai nusilenkė jam.

– Mano kunige! – sušnibždėjo, stengdamasis pastverti jam už rankos, – nesikamuokite ir neliūdėkite. Vyrams verkšlenti nedera. Vyruvi rūstumas tinka, moteriai liūdesys. Kai jai sielą suspaudžia, ji liūdesį

išdainuoja ir lengviau jai pasidaro, o mes lyg nuodais apkrėsti turime vaikščioti. Reikia gyventi. Kas žino? Kas žino? – pakartoj, – gal ir mūsų išmuš valanda, nušvis saulė lietuvių vaikams.

Jurgis pasižiūrėjo į jį ir lengvai sudavė per petį.

– Eik, – pasakė, – tau metas! Ligoninės vyresnysis niekad nemiega, net ir naktimis viską seka. Žiūrėk, kad tavęs čia nerastų. O rytoj, jeigu ištaikysi progą, vėl ateik pakalbėti apie Lietuvą. Tu pirmasis pranešei apie mano kilmę – ir manyje kažkas pabudo. Gal tai sapnas? Gal prisiminimai? Gal šėtono gundymai?

– Šėtono? – atšiauriai nusijuokė vaikinai. – Lietuvoje nėra šėtonų, tiktai dievai, didžiojo dievo tarnai, kartais geri, kartais blogi, kaip jis jiems įsako. Tai vokiečiai šėtoną išgalvojo. Mūsų Perkūnas jo nepakęstų ir nugramzdintų skradžiai žemę, neleistų jam šeiminkauti! Taip, taip!

– Tylėk, neprotingasai! – sušuko Jurgis. – Nepainiok Dievo reikalų su žmonių reikalais. Ką tu išmanai?

Ir baugiai, paslapčiom persižegnojo. Bet Rimas jau nepastebėjo šių judesių, nes tyliai kaip pelė išsmuko pro pusiau praviras duris ir nuskubėjo į savo guolį.

II

Nors Marienburgo pilis daug kartų buvo perstatinėjama, užbaigiama ir vėl didinama, tačiau anais laikais ji dunksojo tokia puiki, kad vėliau net jos griuvėsiai atrodė didingai. O paskui, po neskoningo restauravimo, iš griuvėsių prisikėlė kažkoks lavonas.

Kalvos viršūnėje stiepėsi Aukštutinė pilis, Hochburgas, seniausias pastatas, kuriame buvo bažnyčia, kriptos ir kapitulos⁴ salė; žemiau, atskirta nuo jos giliu grioviu, šovė aukštyn didžiulė Vidurinioji pilis, kurioje telkėsi kasdieninis kryžiaus riterių gyvenimas; dar žemiau, arčiau užlajų ir Nogato⁵, stovėjo Žemutinė pilis, kur buvo ūkio trobesiai, gyveno knechtai ir visi tarnai.

Anuomet buvo kalbama, kad šios trys tvirtovės, tapusios jau atsižadėjusio kovoti prieš stabmeldžius rytuose ordino sostine, esančios sujungtos požeminėmis eigomis, kriptoportikais, kuriais galima pasinaudoti pavojaus atveju ir kurių angas ir paslaptis žinojo tiktai vyresnybė. Kasdieniniuose pasitarimuose dalyvaudavo didysis mistras, didysis komtūras⁶, maršalas, paįždininkis, o kartais ir keli vyresnieji riteriai. Jie paprastai rinkdavosi Vidurinėsios pilies riterių salėje, kurios skliautus laikė vienas granito stulpas.

Rytojaus dieną, į pavakarę, čia ant akmeninių suolų priešais didelį liepsnojanti židinį susėdo vyresnybė.

Baltai apsiaustais, kampuotos, niūrios, pasišiaušusiais antakiais, randuotais skruostais, plačiapetės riterių figūros tiko ginklams nešioti ir buvo pripratusios prie jų. Beveik kaip brolių panašus jų bruožai radosi dėl vienodos kilmės, – mat tuo metu tik vokiečiai būdavo priimami į ordiną, daugiau niekas, o bajoriškas kraujas ir gyvenimo būdas visiems uždėjo vienodą antspaudą.

Tačiau kiekvienas šis vyriškas, beveik kunigaikštiško išdidumo veidas įgavo skirtingą charakterį, kai jame suspindo gyvybė.

Didysis mistras stovėjo arčiausiai židinio. Tai buvo rimtas, bet nemalonaus veido vyras. Jo akys neramiai šmirinėjo, jis kandžiojo lūpas, raukė kaktą, ir nors buvo tarp savųjų, labiausiai patikimų žmonių, tačiau, atrodė, žiūrėjo į juos su nepasitikėjimu.

Ne taip seniai kerštingasis Endorfas nužudė mistrą fon Orsleną, todėl dabar ištikimas kompanas⁷ nepaliko didžiojo mistro Liuderio, stovėjo palei duris, pro kurias vaikščiojama iš salės į mistro butą. Tai buvo jauniausias vaikinai susirinkime, žvalių akių, gražios riteriškos išvaizdos, laikęsis nuošalyje, lyg

⁴ Kapitula – taryba, esanti prie didžiojo mistro.

⁵ Nogatas – rytinė Vyslos deltos atšaka.

⁶ Didysis komtūras – Marienburgo pilies vadas (komtūras – kryžiuočių pilies vadas).

⁷ Draugas, bičiulis, čia – asmens sargybinis.

nekreipdamas dėmesio į vyresnybę, nes neturėjo teisės dėtis į jos pasitarimus. Pastatytas sargybon jis negalėjo palikti tos vietos. Jis vadinosi grafas fon Henebergas.

Mistras Liuderis niekuo daugiau nepasižymėjo, tik neramiu veidu ir išdidumu, paveldėtu iš kunigaikščių giminės.

Didžiojo komtūro, maršalo ir paįždininkio – slaptos didžiūnų tarybos narių – veidai buvo išraiškingesni, iš jų galėjai numanyti, kad valdžia buvo mistro rankose, bet iš tiesų viskam vadovavo jie – šios ramios, kupinos jėgos ir tikrumo galvos, įtikėjusios savo vykdomos misijos didybe.

Be didžiojo komtūro ir paminėtųjų asmenų, tamsiame kampe ant suolo sėdėjo riteris Bernardas, kurį mes jau vakar matėme; jis buvo apsitaisęs kaip koplyčioje ir dėdamasis mažai čia reiškias ir neužimęs jokios vietos vyresnybėje atrodė lyg tylus ir abejingas stebėtojas.

Mistro Liuderio veidas buvo sunerimęs, be to, aiškiai matėsi, kad jis nuobodžiauja ir yra nusikamavęs, sakytum, jį būtų kas tempte atitempęs į šį pasitarimą, kai jam truks plyš reikėjo pailsėti.

Šnekėtasi tarp savęs tyliai, tarsi būtų rengiamasi bendrai kalbai.

Prieš pradėdamas tą kalbą komtūras porą kartų pažvelgė į mistro kompaną Henebergą, o matydamas, kad akimis jam duotų ženklų nepakako, priėjo prie jo, pašnibždėjo – ir kompanas pamažu išėjo už durų.

Mistras Liuderis nekantriai koja pastūmė nuodėgulį, slenkantį iš židinio, apsižvalgė ir sumurmėjo:

– Kalbėkite, pradėkite – klausau!

– Bene geriausiai šį slaptą dalyką, kuris ordinui gali būti labai svarbus, jums nupasakos ir išaiškins brolis Bernardas, – atsiliepė didysis komtūras, žiūrėdamas į jį.

Susiraukęs mistras rūščiomis akimis nužvelgė kampe sėdintį Bernardą. Iš jo veido buvo galima suprasti, kad nemėgo jo.

Šisai iš palengvo atsistojo dėdamasis, kad jam tas mažai rūpi, ir lygiu žingsniu priėjo prie susibūrusiųjų aplink židinį.

Visi tylėjo, o jis mąstė, tačiau be susirūpinimo, šaltai. Nors iš didžiojo mistro veido matė, kad šisai jam neprielankus, tačiau jam tas buvo nė motais.

Jis labai pasitikėjo savimi.

– Kalbėkite, broli Bernardai! – pakartojo maršalas.

– Dalykas svarbus, – prabilo Bernardas, – niekas geriau už mane apie jį nenusimano. Reikia ką nors nutarti, atėjo tam metas. Turiu galvoj tą berniuką, Lietuvos kunigaikštuką, kurį daugiau kaip prieš dešimt metų pagrobėme iš motinos ir auklėjome ne taip sau. Aš jį išgelbėjau, ir, man patarus, jis buvo čia auginamas, kad atėjus laikui taptų patogus įrankis, per kurį galėtume sutaupyti daug saviškių kraujo. Berniukas...

Didysis mistras, trūktelėjęs pečius ir galvą, nutraukė pasakotoją:

– Menkas čia nuopelnas, kad tą laukinį vilkiuką auginote. Kas mums iš to? Reikėjo jam galvą suskaldyti į pušį.

Brolis Bernardas, lyg nesupratęs pašaipos, niekinamai nusijuokė.

– Gal ir pravers, – abejingai atsiliepė jis. – Motina našlė valdo šalies sklypą prie sienos ir turi stiprią pilį, kurią mums sunku priveikti. Ji labai prisirišusi prie vaiko. Ką gali žinoti... Vaikas išauklėtas krikščioniškai ir supratęs su mumis, savo rankose turime sąjungininką ir vasalą. Todėl jam supenėta duona nenueis niekais...

Mistras vėl gūžtelėjo pečiais ir nusijuokė.

– Keli šimtai riterių su keliais tūkstančiais žmonių tą tvirtovėlę greičiau paims negu šis įkaitas. Motinai per tiek laiko gal pergėlė širdis ir ji užmiršo vaiką; juo niekuomet nebus galima pasitikėti. Ko gero, dar jo kraujas prabilis. Visa ši išmonė neverta nė dešimties skatikų.

Jo akys žybtelėjo. Bernardas stovėjo visiškai ramus. Tuo tarpu prašneko maršalas, žvilgčiodamas čia į mistrą, čia į brolių Bernardą.

Buvo matyti, kad visi vyresnieji didžiai gerbia tą kuklų brolių, tik mistras su panieka žiūrėjo į jį.

– Kitados, kai šis vaikas pateko į mūsų rankas, – pasakė maršalas, – visa mūsų taryba buvo įsitikinusi, kad reikia jį auklėti ir ruošti į riterius. Tas darbas jau baigtas: ką esam paveldėję, šiandien bereikia sunaudoti.

– Neslėpsiu, – ramiai pertarė maršalo kalbą Bernardas, – kad radosi naujų sunkumų. Kai svarstomi ordino reikalai, negėda prisipažinti ir suklydus, tai net pareiga. Berniukas laimingai augo ligi šiol, o dabar kaip tik reikia išmėginti, ar motina neišpirktų vaiko žemės sklypu, jeigu gražintume jį. Gal už jį gautume Pilėnus. Be to, vaikas krikščionis, pamaldus, jeigu patektų į Lietuvą, mums tarnautų, ne jai.

Brolio Bernardo pasiūlymas, matyt, patiko vyresniesiems, nes jie pritariamai susižvalgė tarp savęs. Tik didysis mistras stovėjo prie židinio ir su panieka, nepritardamas kažką mąstė.

– Aš netikiu tokiais pagrindiniais darbais, – nenorom sumurmėjo jis, – mano jėga – kardas, grobis, karas. Kivirčytis su Lenkija, Lietuva, Pamariu, svaidyti žodžiais, skųstis Apaštališkajam Sostui – niekingiausias darbas. Tik laiką ir pinigus švaistome, o kuriam galui? Mums pašaukus į kryžiaus karą prieš pagonis, riteriai plaukia iš viso pasaulio – iš Vokietijos, Anglijos, Prancūzijos, iš visų krikščioniškųjų kraštų. Štai mūsų jėga, kitokios nereikia. Vaikus telktis į karą – niekų darbas.

Niekas nepriešgyniavo šiai nuomonei, bet niekas balsu ir nepritarė Bernardo suniekinimui. Vyresnieji tylėjo, o pažvelgęs į juos mistras lengvai permanė, kad tie nors ir nėjo prieš jį, tačiau nebuvo linkę ir paremti.

– Visos priemonės geros, jeigu jos naudingos tikslui, – po ilgo tylėjimo atsiliepė didysis komtūras. – Neniekindime ir tų, kurias apvaizda mums davė į rankas.

Mistras gūžtelėjo pečiais.

– Kas pradėjo, tegul ir baigia, – pridūrė žiūrėdamas į Bernardą. – Ką čia beatitaisysi, jeigu jau taip įvyko.

– Iš tiesų aš tą vaiką saugojau ir juo pasikloviau, – nutraukė jį Bernardas.

– Darykite su juo, ką norite! – sumurmėjo mistras neleisdamas jam baigti ir nusigręžė į židinį, tartum nenorėdamas parodyti savo niūraus veido abejingam Bernardui.

– Valdant mano pirmtakams, – pradėjo jis, – nors aš anaipol nemenkinu jų nuopelnų, priviso Endorfu. Kiekvienas norėtų būti pats sau ponas, kiekvienas norėtų savo nuopelnų turėti čia, kur riteriui nedera nei apsiausto, nei arklio, nei šlovės, nei kokios reikšmės turėti. Juk kiekvienas ir darė, ką norėjo, bet ateityje taip nebus.

Bernardas iš lėto atsakė:

– Jeigu laikote mane kaldu, nors tą leido visa mūsų kapitula, sušaukite tarybą ir liepkite mane teisti. Stosiu prieš teismą – nesispirsiu; nubausite – gyvensiu duona ir vandeniu, nors ir su Endorfu.

Mistras atsigręžė iškreiptu veidu.

– Gana! – tarė jis. – Jeigu norėčiau teisti, jūsų leidimo neprašyčiau. Šiaip ar taip, jūs – paprastas riteris – turite čia didesnę už savo rangą ir laipsnį reikšmę, visur kišatės, norite viskam vadovauti; aš nebijau jūsų... nebijau!

Bernardas klusniai ir kartu išdidžiai nusilenkė:

– Nesigviešiu daugiau negu tai, į ką kiekvienas iš mūsų riterių turi teisę. Jūsų valdžiai visuomet buvau ir esu paklusnus.

Tai sakydamas brolis Bernardas pirma nusilenkė mistrui, paskui visiems kitiems ir išėjo pro duris į dar tuščią didįjį valgomąjį. Akmeniniu grindiniu aidėjo jo žingsniai, kurie po susikirtimo su ordino galva nė kiek nepasidarė spartesni.

Didysis komtūras (jis su maršalu po mistro buvo aukščiausieji pareigūnai) pagarbiai, bet nė kiek nepabūgęs priėjo prie Liuderio, tebežiūrinčio į išeinantįjį.

– Jūsų malonybė, – švelniai pasakė, – turi jam priekaištų? Šiurkščiai su juo pasielgėte; mes esam įpratę jį gerbti. Per ilgus metus jis ordinui didžiai nusipelnė, juoba kad visuomet atsisakydavo paaukštinimų, nors kapitula ne kartą jam yra tai siūlusi.

– Taip, – atsakė mistras, – norėjo, neturėdamas nei titulo, nei pareigų visur kištis, visur žvalgytis ir paslapčiomis valdyti. Nepakęsiu tokių slapukaujančių pagalbininkų, ar jie aukščiau, ar greta manęs būtų.

Vyresnieji susižvalgė, o didysis komtūras toliau ginčytis veikiausiai laikė nederančiu daiktu, nes nutilo.

Pats pasitarimas, o itin jo pabaiga, aptemdė Liuderio kaktą. Gal jis jautė, kad nejučiomis išsidavė, parodė savo silpnumą. Atsigręžęs į maršalą paklausė apie ruošimąsi žygiui į Lietuvą.

Tasai patikino, kad viskas paruošta ir tik reikia laukti, kol šalčiai sukaustys pelkes ir liūnus.

Didysis komtūras pranešė, kad atėjo žinių apie traukiančius savanorius iš Vokietijos.

Visos šios raminančios naujienos vis dėlto neįstengė pralinksinti mistro. Tebebuvo užsigalvojęs, tartum dar nebūtų praėjęs pyktis ant brolio Bernardo.

Po valandėlės, perėjęs kartą kitą per salę, pasižiūrėjo į savo koplytėlės ir miegamojo duris – prisiminė tą atmintiną įvykį, kai buvo nužudytas Orslenas, – ir linktelėjęs visiems galvą žvaliai pasuko savo buto link. Už durų laukias kompanas Henebergas atidarė jam duris.

Kiti aukštieji pareigūnai taip pat rengėsi eiti.

– Mistras neteisus broliui Bernardui, – tyliai pradėjo paįždininkis, – turbūt menkai jį pažįsta.

Visi linktelėjo galvas pritardami tai nuomonei.

– Iš tiesų savo nuopelnais ordinui tai didžiausios pagarbos vertas vyras, – pridūrė maršalas. – Kiti visuomet šiek tiek pagalvoja apie save – juk žmonės esame, o šisai niekad nemąsto apie ką kita, kaip tik apie ordino didybę ir jo gerovę, dėl to beveik nustojo būti žmogumi – taip stipriai yra suaugęs su tuo apsiaustu, kurį nešioja.

– Ir nei garbės, nei įtakos nesivaiko, – pritarė komtūras. – Tačiau Liuderis dar išmoks jį vertinti.

– Galvą galime dėti, – pridūrė šypsodamasis maršalas, – kad Bernardas dėl to nepavirs Endorfu, jis, užuot galvojęs apie nužudymą, pats leistųsi nužudomas ordino labui.

Židinyje pamažu blėso ugnis, vyresnieji pradėjo skirstytis.

Didžiajam komtūrai buvo labai neramu, kad Bernardas išėjo šių neteisingų priekaištų įžeistas ir užgautas. Iš riterių salės nuėjo tiesiai į jo butą, bet ten jo nerado.

Nors daugelis brolių gyveno po du, tačiau Bernardas nuo seno vienas užėmė kambarį, kuris buvo toks tuščias, kad apie kokius patogumus nė kalbos negalėjo būti. Iš tiesų vienuoliškas skurdas žvelgė iš pilkų sienų, iš kietų plytinių grindų, kurių tik dalis buvo užtiesta meldų dembliu. Lova buvo veik panaši į migį, kampe sumesti jojimo reikmenys pagal senuosius įstatus neturėjo jokių puošmenų.

Jei kiti riteriai ir turėdavo šiokių tokių žmogiškų palinkimų, aistrų ir fantazijos, tai čia buvo jaučiama, jog gyvena viskam abejingas žmogus.

Rūsčiausioji akis nebūtų pastebėjusi nieko priešingo griežtai senų laikų tvarkai, kuri šiandien daug kuo lengvesnė.

Su pagarba apžvelgęs tą kario anachoreto⁸ kambarėlį, komtūras jau norėjo pasišalinti, bet tuo tarpu atėjo pats šeimininkas.

Jo veide nesimatė susijaudinimo nei pykčio už patirtą įžeidimą. Grįždamas, matyt, visai ką kita mąstė ir pastebėjęs prie slenksčio didįjį komtūrą pagarbiai pasveikino jį. Kartu įėjo į šaltą celę.

– Broli Bernardai! – guviai prašneko pareigūnas nutaisęs linksmą toną, – atėjau jus paguosti. Liuderis jūsų nepažįsta, o tik pavydi savo valdžios; reikia jam atleisti.

– Iš visos širdies! – šypsodamasis sušuko Bernardas. – Čia negali būti kalbos nei apie mane, nei apie jį. Mes esame didžiosios idėjos tarnai, įrankiai, ir patys įmanytumėm žūti, kad tik mūsų idėja laimėtų.

– Šventi žodžiai, – patvirtino komtūras, – taip ir darbuokitės.

– Stengsiuosi, – atsakė Bernardas. – Labai svarbu, kad leistų man elgtis taip, kaip norėsiu. Padarysiu viską iki paskutiniosios, o jei nepavyks...

– Kodėl turi nepavykti? – paklausė komtūras.

---

⁸ Anachoretas – atsiskyrėlis (gr.).

Bernardas truputį susiraukė.

– Todėl, – pasakė, – kad žmogaus gyvenime nieko nėra tikra, ir galingiausias stipruolis paslysta kartais netyčia užsistojęs ant kvailos smiltelės. Taip ir aš. Rūpinausi berniuku, augo jis mano paguodai, o dabar...

– Serga? Pasveiks! – abejingai pasakė komtūras.

– Ligoninės vyresnysis nieko nežada, berniukas džiūsta, – atsakė Bernardas. – Slaugau jį, žiūriu, nieko nežinau, o jaučiu, kad kažkas sudrumstė tą jauną sielą, nes tai ne kūno liga. Pasikeitė man.

Nuogąstauju...

Bernardas neužbaigė.

Norėdamas išeiti, didysis komtūras padėjo ranką jam ant peties ir linksmai pridūrė:

– O aš dėl jūsų esu ramus, visuomet įvykdote tai, ką esate sumanę. Likite sveiki.

Išėjo.

Kambarėlyje buvo jau beveik visai tamsu, bet komtūrai išėjus tuojau atsivėrė durys ir berniukas įnešė lempą, pridengęs ją rankomis.

– Kur Šventasis? – tyliai paklausė Bernardas. – Šaukei jį?

Tarnas tik linktelėjo galvą ir išėjo. Neprisėdamas nė valandėlei riteris dideliais žingsniais vaikščiojo po kambarį, aiškiai kažko laukdamas. Pasigirdus koridoriuje žingsniams jis sustodavo ir imdavo klausytis.

Galop durys prasivėrė. Kažkokia maža, stora, nedaili būtybė, kuri tamsoje daugiau buvo panaši į lokį negu į žmogų, šnarpšdama įsmuko į kambarėlį, aimanuodama susilenkė iki pusės ir tarsi įbesta į aslą ėmė laukti.

Kiek skaisčiau įsidegusi lempos dagtis leido geriau žiūrėti tą neregėtą žmogišką būtybę.

Apvalus, didelis, linksmas, įdegęs veidas retais plaukais apžėlusiu smakru niekuo ypatingu nesiskyrė, tik buvo labai negražus. Niekas jame netraukė akies; tai buvo žmogus iš minios, nuo sunkių darbų susenęs, užsigrūdinęs, prislėgtas ir apsipratęs su savo jungu.

Jis buvo plačių pečių, storų rankų, iškilios krūtinės, trumpų ir stiprių kaip stuobriai kojų, – kažkoks kresnas, nedailus, lyg iš vieno gabalo vargiai ištašytas daiktas. Nedaug ko buvo galima tikėtis iš šio pusiau žvėries. Kuriam galui protingajam Bernardui prireikė tokio berno, kurio vieta prie arklių?

Tačiau Bernardas greitai priėjo prie jo ir pasižiūrėjo į akis.

Šventasis taip pat pakėlė akis į jį, ir ligi tol nematomos jo akių lėlytės sušvito jeigu ne protu, tai gudrumu ir klasta, kurių nebuvo reikalo slėpti nuo pono.

Ši beformė povyza slėpė savy, po stora oda ir mėsa, kažkokią paslaptį. Tatai išdavė akys, kurias jis tučtuojau nuleido.

Su keista, šiek tiek pataikūniška ir džiaugsminga šypsena Šventasis pasilenkė, paėmė Bernardo balto apsiausto kraštą ir nuolankiai jį pabučiavęs ėmė laukti įsakymų.

– Na, į kelionę! – tyliai atsiliepė Bernardas ir pridėjo pirštą prie lūpų.

– Gerai, tėveli, į kelionę tai į kelionę! – svetimu akcentu, darkyta vokiečių kalba pradėjo užkimęs Šventasis nuolat juokdamasis ir rodydamas eilę mažų aštrių dantų. – Į kelionę tai į kelionę! – pakartojo. – Ar aš kada nors apsimetu sergančiu kaip kiti? Aš visuomet pasiruošęs – lazda į rankas ir einu... Na, o kur? – paklausė smalsiai šmirinėdamas akimis. Bernardas patylėjo.

– O jeigu į Lietuvą? – sušnibždėjo.

– O! Na ir kas? – nusijuokė Šventasis. – Kai reikia, tai ir į Lietuvą. Ar aš ten nesu buvęs?

Reikia nueiti ir sveikam grįžti, – pridūrė riteris, – štai kas svarbiausia. Nueiti, sumaniai išimti žmonėms iš užančio kas reikia ir man atnešti.

Užuot atsakęs Šventasis sudavė sau į krūtinę.

– Bet žiūrėk, – kalbėjo Bernardas, – lietuvių bestija, kad tu, laisvėn paleistas, nepamėgtum laukinio gyvenimo ir senų nepadorių papročių, kad manęs ir ordino neišduotum! Net po žeme tave surasčiau ir pakarčiau kaip šunį.

Girdėdamas šią kalbą bernas visas suspurdėjo ir šoktelėjo aukštyn, dvi stambias letenas iškėlęs į viršų.

– Jūs manęs nepažįstate! – kiek pyktelėjęs sušuko. – Argi aš nesu ten vaikščiojęs? Ne kartą, ne du, o dešimt kartų buvau, šnipinėjau, žvalgiausi ir teisingų žinių pririnkau. Ar man rūpi tie laukiniai, tie pagonyš? Ar jūs nežinote mano gyvenimo, ar širdies nepažįstate? Juk aš pats pasidaviau j jūsų rankas, norėdamas keršyti saviesiems ligi mirties, kol dvasia bus kūne. Juk man, savųjų pakartam, motina virvę nupjovė. Man atėmė merginą, sudegino pirkią, daug neteisybių pridarė. Man jie nei broliai, nei giminės, man jie priešai. Todėl atėjau tarnauti jums. – Jam pritrūko žodžių, ir jis ėmė kūkčioti. Tik nusiraminęs užbaigė: – Į kurią pusę eiti, tėveli? Kad tik jų kraujas imtų srūti, eisiu, oi eisiu!

Bernardas ilgai negalvojo. Pasilenkė prie berno:

– Pilėnus žinai? – paklausė.

Bernas galva ir antakiais davė ženklą, kad žinąs.

– Tenai sėdi...

– Senoji Rėda, kunigo žmona, – nutraukė Šventasis, – ta, iš kurios buvo pagrobtas ir nužudytas dar mažas sūnus. Smarki boba, tris griežtus vyrus atstotų. Ten prasiskverbti – lyg į vapsvų lizdą patekti arba skruzdėlyne atsigulti.

Bernardas pasižiūrėjo.

– Tau nesinori? – užklausė.

Šventasis nusijuokė, trūkčiodamas plačiais pečiais.

– Nei aš vapsvų bijau, nei man skruzdės baisios, – atsakė, – o kam gi protas, kuriam galui Dievas gudrumą davė? – Ir rankomis padarė kažkokį ženklą priešais save.

– Tau reikia ne tik nueiti į Pilėnus, – kalbėjo riteris, – bet ir ten pabūti. Rėda turbūt verkia sūnaus, gal laiko jį žuvusiu, kaip ir tu. O kas, jeigu jos sūnus gyvas?

Šventasis pradėjo juoktis.

– Gyvas? Oho! Už gyvą gerą išpirką būtų galima paimti, – tarė kraipydamas galvą ir pritildė balsą. – Gyvas ar ne, bet jei pakištum jai kokį nors bernioką, kad tik būtų to amžiaus ir plauko – nepažintų po tiekos metų.

– Bet gal jo ir nenužudė anuomet pagrobę, – rimtai atsiliepė riteris. – Šventasai, pasuk galvą, kaip tu... tu... pasisakysi, iš kur esąs?

– Pilėnuose? – tarė galvodamas bernas. – Nežinia, kaip ten išeis.

– Sakyk, kad iš pasienio. O kas esi? – paklausė Bernardas.

– Kas? Na... elgeta, burtininkas. Valkata, – sumurmėjo Šventasis.

– Pasakysi girdėjęs, kad kryžiuočių pilyse sklinda žinios, esą pagrobtas berniukas yra išaugintas ir gyvena.

Šventasis suplojo rankomis.

– Aš jiems pameluosiu kaip reikiant! Nebijokite! – juokdamasis pridūrė.

Bernardas susimąstė. Tolesnį planą dar reikėjo apgalvoti. Nenorėjo visko atverti savo puslaukiniam pasiuntiniui, kuris, rodėsi, gudriai šypsodamasis tik ir stengiasi žvaliomis akimis net iš sielos mintis išgauti.

Bernardas perėjo kambarį.

– To pakanka, – tarė riteris, – eik, pasakok, kas tau liepta, ir atidžiai žiūrėk, ką ji atsakys, kas jai išsiverš iš širdies! Juk motina.

– Boba ji! – pridūrė Šventasis. – Bet aš esu girdėjęs, kad kerštas ją seniai jau vyru pavertė. Ji ir kvėpuoja vien kerštu už tą vienintelį vaiką.

Šventasis užsidengė delnais veidą, ėmė spurdėti ir blaškytis. Sunku buvo suprasti, ar jis juokėsi, ar stebėjosi, ar nerimavo. Juokėsi, nors dabar jo juokas buvo nebe toks linksmas ir nuoširdus.

Bernardas priėjo prie jo ir viską pakartotojo, kad gerai įsidėmėtų. Bernas, linkčiodamas galvą, pritarė kiekvienam žodžiui, o žvitrus akių žvilgsnis sakė, kad gerai supratęs savo pareigas.

Paskui jis nusilenkė ligi pat žemės, apsisuko ir išvirto pro duris.

Bernardas liko vienas. Nei pasikalbėjimas su didžiuoju mistru, kuris kitą žmogų būtų galėjęs sujaudinti, nei įsakymai, duoti Šventajam tokiu svarbiu reikalu, nesudrumstė jo ramumo, kuris buvo nusistojęs per metų metus ir užgrūdinęs jį.

Vaikščiojo ir jau galvojo apie kitą ordino reikalą – kartais sustodamas, susikaupdamas ir trindamas kaktą.

Kažkas pabeldė į duris. Bernardas nustebo dėl vėlyvo apsilankymo, bet nuėjo atidaryti. Pamažu ir atsargiai, pasiramsčiuodamas lazda, įėjo žmogus. Jis buvo labai senas ir susikūprinęs, vilkėjo vienuoliškais rūbais be apsiausto, be kryžiaus, be jokio ženklų, tačiau vos pažvelgus į jį buvo galima numanyti, kad tas vyras jaučiasi oriai net ir nesirūpindamas savo orumu.

Balti kaip sniegas plaukai driekėsi iš po juodos šiltos kepuraitės, kurios jis nenusiėmė; trumpai pakirpta barzda ir žili ūsai gaubė gražų, bet randuotą veidą.

Vienas randas lyg kruvina dėmė kirto įstrižai nosį ir skruostus, kitas buvo išrausęs gilią duobę smilkinyje. Senis vilko vieną beveik nevaldomą koją, o jo kaulėtų rankų pirštai buvo sutinę ir išklaipyti.

Tai buvo griuvėsiai, bet gražūs ir keliantieji pagarbą. Raukšlių išvagotas veidas švietė vyriška drąsa ir išdidumu, tačiau jame buvo justai ir kažkoks sielvartas, nuo kurio lūpos susidėjo liūdnei ir pašaipiai. Tai buvo seniausias kariaujančių šioje žemėje kryžiuočių riteris Kurtas, grafas Hochbergas, kurio galinga giminė buvo kilusi iš Pareinio. Dėl šeimos rietenų po audringo gyvenimo jis prieš keliasdešimt metų atsibastė čionai kovoti su stabmeldžiais ir pasiliko. Palaužtas karų, kuriuose jis, ieškodamas mirties, daug kartų buvo mūšio lauke sužeistas ir visuomet išsigelbėdavo lyg per stebuklą, jau nebeturėjo pas ką grįžti, todėl priprato prie savo akmeninio narvo. Ne kartą broliai norėjo jį išrinkti komtūru paizdininkiu – jis galėjo varžytis net ir dėl mistro vietos, – bet kaip ir Bernardas atstumdavo tas priedermes ir beveik su tokia pat meile budėjo šios vokiečių kardininkų kolonijos likimo sargyboje ir karščiausiai rūpinosi jos reikalais.

Bernardas buvo veiklus, o Kurtas jau tik priekaištaudavo ir murmėdavo, išjuokdamas visa, kas nauja. Dėl senų nuopelnų broliai buvo priversti jį pakęsti, nors daug sykių jis žerdavo karčią tiesą jiems į akis.

Senasis grafas retai kada išeidavo iš savo kambario, o rudenį ir žiemą, kai jam imdavo nepakenčiamai gelti sutriuškintus kaulus, apsitūlojęs kailiniais sėdėdavo prie židinio. Jis pas Bernardą atėjo ne šiaip sau. Bernardas numanė, kad veikiausiai jis čia apsilankė dėl didžiojo mistro jam padarytų priekaištų.

Kurtas, manydamas, kad brolis dėl to skaudžiai kremtasi, laikė savo pareiga išreikšti jam užuojautą.

– O ką, – pradėjo jis nuo slenksčio, – o ką! Mistras Liuderis jau rodo dantis! Nepakenčia, kad kas nors kitas išdrįsta ką daryti, o ne jis! Jau prie jūsų prikibo!

Bernardas abejingai gūžtelėjo pečiais.

– Man gaila jūsų, – varė neaiškiu, iš bedantės burnos sklindančiu balsu, – nuoširdžiai gaila, bet tai dar ne viskas! Mūsų senąjį ordiną, jo teises ir papročius – viską jaunieji ims perdirbinėti, net šventuosius nuostatus padarys pasibaisėtinais! – ir ėmė mosuoti iškelta ranka.

Matydamas, kad jam sunku stovėti, Bernardas pastūmė prie jo vienintelę kėdutę. Aimanuodamas Kurtas atsisėdo.

Šeimininkas žinojo, kas jo laukia; jam teko išklausti viską, kas per ilgą tylėjimą susikaupė sopančioje kryžiuočio širdyje ir galvoje.

– Aš, – kalbėjo spjaudydamas ir neleidamas Bernardui įsiterpti, – prisimenu kitokius laikus, kitokius žmones, pirmąjį ordiną, koks jis atkeliavo iš Palestinos, todėl garsiau už kitus galiu sakyti, kad jis rieda į pražūtį! Dievo pas mus jau nebėra, iš ordino maža kas beliko, riteriai – pasipūtę plėšikai! Ir kuo toliau – tuo blogiau.

– Aš taip pikta dar nepranašauju, – pradėjo Bernardas.

– Todėl, kad esi geras, – nutraukė jį Kurtas. – Aš pikta pranašauju! Pikta! To jau nebematys mano akys, bet ordinas kris kaip auksu apkrautas mulas dykumoje, ir žvėrys jam šonus išės, išdraskys vidurius.

Bernardas norėjo užstoti ordiną, tačiau senis nedavė jam nė prasižioti.

– Tu menkai prisimeni senus laikus, – atsiliepė jis. – Tai buvo kitokie, geresni laikai. Kitokia dvasia buvo mummyse, buvome Kristaus kryžiaus riteriai ir tikri vienuoliai; į žygius būdavo traukiama po gavėnios pasninko, su giesme apie Dievo gimdytoją; nereikalaudavome nei patogaus guolio, nei auksinių grandinių ant kaklo, nei vyno kelionei, nei kompanų bei knechtų, kad už mus nešiotų sunkenybes ir šarvus. Visi broliai buvo lygūs, o šiandien... šiandien mes raubriteriai⁹...

– Mes ir šiandien jaučiamės lygūs, – tarė Bernardas.

– Bet žiūrėk, – įterpė Kurtas, – iš kur atsirado pilkaapsiausčiai? Kas neturi keturių herbų, privalo nešioti pilką apsiaustą, nors jis bajoras ir tokio pat gerumo kaip kiti. Herbas herbu, tegul riteris būna mažiausias, bet jeigu jis neturtingas ir neturi paramos už pečių, pilkai jį aprens. O tie pilkieji kur kas pranašesni už baltuosius. Žiūrėk! – murmėjo senis. – Didysis mistras turi kompaną; jau visi baltieji privalo juos turėti, o netrukus vieno kompano jiems bus mažai. Seniau tik per didžiąsias šventes būdavo duodama taurė pigmento¹⁰ pasistiprinti, dabar jis buteliais nešiojamas į kambarius. Seniau niekas neturėdavo net nuosavo drabužio ant pečių, dabar baltasis į svečius neina be grandinės, ir kiekvienas turi po dėžutę jų prisikrovęs. Būdavo, žodžio niekas nepratardavo moteriai, ogi dabar vyresnieji mieste viešai meilužes laiko.

– Tėve! – priekaištaudamas pertarė Bernardas.

– Mano broli! Nemeluojų ir nešmeižių; Dievas mano liudininkas! Ir kalbu, nes man širdis plyšta, nes mylėjau šventąjį Kristaus kryžiaus ordiną, o Belialo ordinu šlykščiuosi, – atsiduso. – Koksai galas! – valandėlę patylėjęs sušuko senis, įbedęs savo užgesusias akis į grindis. – Templeičių¹¹ likimas mus išstiks! O gal blogiau! Karaliai ties rankas į mūsų turtus, popiežius išsižadės išsigimusių vaikų.

– Bet mes, ačiū Dievui, nesame stabmeldžiai ir apostatai¹² kaip jie, – tarė Bernardas.

– Žodžiais – ne, darbais – jau! – sušuko senis. – Kas negyvena, kaip Dievas liepia, tas Dievo išsižada. Pavargęs Kurtas atsiduso ir pridėjo ranką prie smarkiai besikilnojančios krūtinės.

– Dėkoju už užuojautą, – naudodamasis pertrauka atsiliepė Bernardas, – bet aš nesijaudinu dėl Liuderio. Tegul sau kalba ir galvoja ką nori! Aš ir toliau dirbsiu savo.

– O aš varysiu savo, – tarė senis. – Ir drąsus žodis pravers, kai jėgos nebeleidžia rankos pakelti. – Atsiduso ir kuo švelniausiai pridūrė: – Ką gi! Pikta dėl to berniuko, kuri išauklėjote ir žmoniškai, ir krikščioniškai! O jis to suprasti nenori.

Senis pašaipiai nusijuokė.

– Ir dar kaip tyčia įsiligojo! – tarė Bernardas.

– Pasveiks! – abejingai atsakė senis. – Tokiame amžiuje liga nebaisi. Jis turi augti. Sujaudintas kraujas, reikia jį ant arklio pasodinti – tegu prasilaksto.

– Tėvas ligoninės vyresnysis sako, kad jis neįstengs pasėdėti ant arklio, – liūdnei pridūrė Bernardas.

– Atiduokite jį kuriam nors komtūriui, kad turėtų daugiau laisvės, – sumurmėjo senis.

– Jau galvojau apie tai, – tarė Bernardas, – gal taip ir padarysiu...

Ir nepabaigė. Senis neteikė ligai didelės reikšmės. Pats tiek daug iškentėjęs ir išlikęs gyvas negalėjo suprasti, kad gali kelti grėsmę gyvybei kažkokia liga. Jis daugiau murmėjo ir skundėsi tuo, ką matė aplink.

Bernardas jo klausėsi daugiau iš pagarbos, negu užjausdamas jo širdgėlą, leido jam išsipasakoti, išlieti skausmą. O kai Kurtas sujudo atsistoti, nes jį čia ėmė krėsti šaltis, paėmė senį už parankės ir koridoriais nuvedė į jo kambarį.

Aplink jau buvo tylu, artėjo poilsio valanda, baltieji riteriai ėjo gulti, tik tarnai dar tebezujo.

⁹ Raubriteris – viduramžių riteris plėšikas, kelyje užpuldinėjęs pirklius.

¹⁰ Pigmentas – saldus vynas su šaknų antpilu.

¹¹ Templeičiai – prancūzų riterių ordinas, įkurtas 1118 m. kovai prieš netikinčiuosius, panaikintas 1312 m.

¹² Apostatas – atsimetėlis, renegatas.

Užuot grįžęs namo, Bernardas, kiek pasvarstęs, išėjo į kiemą ir pasuko į Žemutinį pilį, kur buvo ligoninė.

Čia buvo ligoninės vyresniojo ir jo pagalbininkų butai. Bernardas žinojo, kad rūpestingas ir žvalus Silvestras nemiega šią valandą, kad jis neina ilsėtis beveik visą naktį.

Niekas niekuomet negalėjo numanyti, kada jis miega ar keliasi. Pagal senuosius ordino nuostatus jis guldavo apsirengęs, dažnai atsisėdavo tik nusnūsti, ir kai tarnai tardavo jį miegant, staiga atsirasdavo su lempa rankoje prie ligonio lovos arba ten, kur turėdavo budėti ligonių slaugytojai.

Silvestro išrinkimą į vienintelių ordine pareigas, kurios būdavo patikimos žmonėms, neprivalantiems nei aiškintis dėl savo veiklos, nei menkiausias ataskaitos duoti, visi laikė tokiu sėkmingu, tokiu teisėtu, taip visi tam pritarė, kad net pavydintieji tos didžios laisvės, kuria jis naudojosi, nedrįsdavo nė žodžio prieš pasakyti...

Jis buvo krikščioniškojo gailėstingumo įsikūnijimas. Žmonių kančios minkštino jam širdį ir darė jį be galo atliepų ir švelnų; o kad sergantis žmogus būna atviresnis, lengviau pasirodo, koks esąs, Silvestras žmones pažino geriau negu kas kitas. O juos pažindamas nepyko, bet gailėjo jų.

Bernardas, nors daug kuo skyrėsi nuo ligoninės vyresniojo, gerbė jį kaip ir kiti.

Beveik per stebuklą rado senį kambaryje, kuris kvėpėjo kažkokiais rytietiškais balzmais ir buvo užverstas daugybe senų rakandų, drabužių, drobių, puodukų ir buteliukų.

Silvestras ilsėjosi, bet tylutėliai Bernardo žingsniai jį prižadino – ir jis tučtuojau pašoko.

Įpratusiam prie dažnai trukdomo miego nereikėjo ilgai raivyti; ranka patrynė veidą, ir miego kaip nebūta.

– Nusibodau jums, tiesa? – tarė įeidamas Bernardas. – Bet atleiskite! Mane kamuoja nerimas dėl to bernelio.

Ligoninės vyresnysis skėstelėjo rankomis duodamas suprasti, kad nieko paguodžiančio negali pasakyti.

– Ar jam ne blogiau? – paklausė Bernardas.

– Ir ne geriau, – sušnibždėjo senis.

Bernardas tyrinėjo paniurusį šeimininko veidą.

– Ne geriau! Ne! – pakartojo Silvestras. – Vakar dar tikrai nežinojau, kas per liga: ar iš kraujo, ar iš dvasios, nes ligų esama dvejopų... Šiandien man rodo, kad neapsiriksiu sakydamas, jog ši liga yra kažkoks ilgesys...

– Ko gi jis ilgisi? – susidomėjęs nusitvėrė už žodžio Bernardas.

– Sunku suprasti, – tarė ligoninės vyresnysis, – žinote, jaunystė turi neatspėjamų paslapčių.

Prancūzijoje sakoma, jog kai šviežias vynas ima siausti, jam pritaria statinėse seni vynai, kai vynuogės žiedas išsiskleidžia ant šakelių, uogų sultys iš ilgesio ima kunkuliuoti statinėse.

Staiga liovėsi kalbėti.

– Tęskite! Tęskite! – pradėjo prašyti Bernardas labai susidomėjęs ta neužbaigta kalba.

– Tai štai, – sušnibždėjo Silvestras. – Kažin ar neužvirė jame lietuviškas kraujas, kai lizdui ėmė grėsti pavojus?

– Bet jis nežino, kas esąs! – sušuko riteris.

– O gal nežinodamas jaučia?

– Kaipgi čia gali būti?

– Kas iš mūsų žino, kas gali būti ir kas ne? – ramiai atsakė Silvestras. – *Sunt arcana rerum*¹³, – pasakė tylom, tarytum pats sau.

Bernardas susimąstė.

---

¹³ *Sunt arcana rerum* – esama nuostabių ir paslaptingų dalykų (lot.).

– Šiandien jis nebuvo toks ramus ir tylus kaip vakar vakare, kada ji matėme, – kalbėjo ligoninės vyresnysis. – Vaikščiojo po ankštą kambarį, lyg blaškydamasis narvelyje; skruostai buvo paraudę, akys karščiavo. Iš tolo man pasirodė, kad niūniavo dainelę, bet kai jį paklausiau, neprisipažino.

Bernardas suraukė antakius.

– Jam reikia kunigo ir maldos, – tarė jis, – nerami jo siela. Nusiųsime pas jį Antonijų.

Ligoninės vyresnysis nei pritarė, nei prieštaravo. Jie liovėsi kalbėtis, kiekvienas įniko į savas mintis, ir Bernardas sugrįžo į celę nebesiverždamas pamatyti jaunojo auklėtinio.

III

Kalno papėdėje tyliai Nemunas teka: per amžius išsirausė ramią vagą, prigludo joje, ir nors pavasaris jam prideda vandens, nors nuo lietaus paplūsta upeliai iš krantų, jis, tėvas, neišeina iš vagos, neužsirūstina ant pievų, neišoka į gretimus laukus. Jo paviršiuje tik raukšlėjasi bangos, rangosi srovės, plakasi baltos putos, kurios sukasi lyg šokėjos ir tykšta į akmenis; kartais truputį pakyla vanduo – lyg grasindamas, ir tuojau, paklusniai atslūgęs, skuba į jūrą savuoju keliu.

Jaunesnės upės siautėja, jis niekad – jis gailėstingas kaip tėvas.

Apsirangė aplink smiltingą kalnelį, apglėbė jį, suspaudė, lyg būtų pamilęs ir norėtų ginti. Ant jo stovėjo sena Lietuvos pasienio pilaitė, bemaž tokia pat sena kaip tėvas Nemunas, kuris ją sergsti.

Tačiau dabar, kai vokiečiai braunasi į svetimas žemes, iš mažos pilaitės pasidarė stipri tvirtovė.

Lietuviai prisižiūrėjo, kaip vokiečiai stato pilis, ir patys kiek pramoko iš jų. Kitados čia nereikėjo tokių apkasų ir sienų – pakakdavo pylimo ir statinių tvoros, dabar akmeniniai šarvai per menki prieš geležinius užpuolikus. Ir kam ten akmenis ritinti ir mūryti, jeigu Dievas davė tokius kietus ir storus kaip uolos nuolaužos medžius.

Baisu iš tolo pažvelgti į Pilėnus. Gal ten milžinai privilko tokių sunkių, storų, sulig žmogaus ūgiu kaladžių, surištų viena su kita, lyg suaugusių. Lietuvoje dar niekas nebuvo drįsęs rėsti tokio aukštumo sienų. Dešimt žmonių, jeigu jie sustotų vienas kitam ant pečių, negalėtų pasiekti jų viršaus. Ir eidamas aplink pilį, jeigu akimis ieškosi vartų, neužtiksi nei lango, nei spragos. Viskas lyg iš vieno gabalo nulieta.

Tik pačiam vidury stiebėsi aukštyn didžiulis medinis stulpas, nuo kurio, kai pažvelgi aplinkui, per mylią matosi pievos, laukai, miškai ir Nemunas, rimtai vingiuojantis, besirangantis, kad žemę apgintų, žmones pagirdytų, luotą perkeltų ir akmenį atridentų.

Pilis stovi ant aukštumos, o aukštuma saloje, kuri su žeme susisiečia tik siauru sausumos ruoželiu, o kai Nemunas panori, tai ir jį paslepia, apglėbdamas rankomis kaip savąjį kūdikį.

Čia pat, pilies priedangoje, kaip grybų iš žemės pridygę numų¹⁴, pasiūrių, lūšnų – gyvenama vieta taikos metu ir tuštuma per karą, kai gyventojai subėga į Pilėnus. Vienur kitur išaugęs senas gluosnis, nuo miško atklydusi našlaitė pušis. Virš vandenų veši išsikeroję žilvičiai, susipynę tarp savęs kaip žalios kasos, o iš jų vidurio stypso gluosniai, saugodami tuos išdykusius vaikus.

Senis gluosnis – tai lyg kareivis, kuris atmena baisius mūšius, tebeturi jų ženklus. Liemuo dar nuo jaunystės vėjų sulankstytas, suskeldėjęs nuo žaibų, susproginėjęs nuo sausros, išgraužtas ir sutrūnijęs, perpučiamas. Šaknys, kaip konvulsingai suspausti pirštai, įsikibusios į žemę, o ant jų žievės tartum gyslos išsipūtusios.

Viršuje gluosnis neturi galvos, ją nulaužė audra, tik jaunos šakelės žaizdą aptraukė ir pridengė. Iš vienos pusės styri apdaužyta šaka lyg ištiesta, išmaldos prašanti ranka, iš kitos – nuogas lyg kaulas stagaras. Kelmas buvo išleidęs atžalas. Šakos, sausuoliai, viršūnė, suskeldėjęs kamienas – visa tai atrodė pasibaisėtina, tarytum merdinti gyvybė, kuri atsigauna kas metai, tarytum griūvantis medis, kuris tebestovi, tarytum išdžiūvęs stuobrys, kuris tebegyvena ir naktimis gąsdina žmones ir žvėrelius.

¹⁴ Galimas daiktas, kad autorius šią žodžio lytį bus paėmęs iš žemaičių tarmės; bendrinėje lietuvių kalboje – namas (red.).

O čia, Pilėnuose, tokie medžiai iš sausumos pusės buvo slėnyje išsirikiavę lyg kareiviai sargyboje! Iš tolo atrodė, tarsi milžinai būtų išėję pilies ginti... Nors ir paverčia kurį vėjas ant šono, nors ir matosi geltoni jo viduriai, bet ir tas, prigludęs prie žemės, ima leisti naujas vyteles.

Buvo lyg rudens, lyg žiemos rytas; pilkas dangus, žvarbus vėjas, aplinkui tarsi viskas būtų išmirę, tyla, ir nė gyvos dvasios.

Net pirkiose ir kluonuose nieko gyvo nesimatė.

Vienas iš kraštinių gluosnių, proprosenelis su ligi pusės įskeltu liemeniu, išsikėtojęs, iš tolo atrodė labiau už kitus svyruojantis. Prie jo atsikišusių šaknų plevėsavo tartum kažkokia skara – lyg žvėris tūnotų, lyg žmogus būtų prisiglaudęs.

Iš žeminės miško pakraštyje išėjusi moteris pamatė kažką judant prie medžio liemens, pasižiūrėjo, pakratė galvą ir vėl smuko į namus.

Netrukus iš ten išėjo žmogus, apsisupęs išverstais kailiniais, ir pradėjo atidžiai žiūrėti; paskui pasiėmė prie durų stovinčią titnago skeveldrų prikalinėtą lazda ir lėtu žingsniu, atsargiai pasuko gluosnio link.

Kaskart geriau buvo galima įžiūrėti drevėje sėdintį mažą, storą žmogų, apsvilkusį paprasta rudine, su ilgaause kepure ant galvos, su maišu už nugaros ir ryšulėliu prie juostos. Iš po ant kaktos užsmaukto gobtuvo žvelgė apvalus veidas, įdegęs, senas ir negražus, beveik virš jo styrojo gunktelėję pečiai, o žemiau, prie liemens storos, beformės kaladės – buvo susivijusios žmogaus rankos ir skudurais bei oda apmuturiuotos kojos.

Ties kojomis gulėjo stora lazda, o prie jos – pilkas maišas.

Įsėdamasis po gluosniu ir šaudydamas akimis į visas puses jis pamatė moterį, kuri jį pirmoji pastebėjo, ir žmogų, dabar artėjantį prie jo. Dėl to jis nė kiek neišsigando.

Jis susigūžęs prisiglaudė prie gluosnio lyg prie motinos. Susivyniojęs į kamuolį pirštus susikišo užantin, galvą įtraukė į pečius ir abejingai žiūrėjo į ateinantįjį.

Šeimininkui iš paskos stryktelėjo per slenkstį rudas pasišiaušęs šuo. Jisai sustojo, įkvėpė oro ir ėmė loti, paskui urzgdamas pasipurtė ir kas kartą vis greičiau ėmė bėgti paskui šeimininką, tartum jam būtų reikėję tučtuojau jį ginti.

Bet kuo toliau, tuo labiau šiaušėsi jo kailis, akys išsprogo, pro iššieptus nasrus pasirodė dantys.

Šeimininkas pasižiūrėjo į šunį ir stipriau suspaudė lazda, nes šunys nujaučia priešą.

Bet argi čia priešas? Jis buvo panašus į lietuvį, ir nors besiartinantis žmogus jam atrodė nepalankus, negalvojo saugotis, nesitaisė nei kibti prie jo, nei gintis.

Už kelių žingsnių nuo gluosnio šeimininkas ir šuo sustojo. Šeimininkas atsirėmė lazdos, šuo atsitūpė, iškėlė galvą ir sustugo.

Tai buvo blogas ženklas.

Ant žemės sėdįs žmogus pasijudino, ištraukė aikštėn rankas, ištiesė kojas ir atsistojo. Žmogus buvo storas, mažas, nevalyvas, stiprus, bet nebaisus.

– Kas esi? Ką čia veiki? – paklausė pilėnietis. Keleivis iš pradžių geraširdiškai nusijuokė.

– Juk matote, kam dar klausiate? – linksmai atsakė jis. – Esu vargšas žynys; taip jau atsitiko, kad ir tokie kaip aš pavirto skurdžiais, pavargėliais ir bastosi... Vokiečiai daug mūsų žemės ir žmonių sugrobė. Vaidiloms ir žyniams nėra kas veikia, nors mirk badu. Kur dar užsiliko šventas ąžuolas, ten mūsiškiai kaip skruzdės susispietė aplink jį ir nebepragyvena iš aukų. Tegul Perkūnas greičiau nutrenkia tuos, kurie mus engia!

Girdėdamas tą balsą šuo nesiliovė kaukti, kaimietis net buvo priverstas atsigręžti į jį ir piktai pagrūmoti, kad nutiltų.

Jis pats nežinojo, ką žyniui atsakyti.

Iš tiesų ir seniau tokių samdomų burtininkų, kerėtojų ir dvasininkų pakankamai bastydavosi po pasaulį, nuo namo prie namo, nuo sodybos prie sodybos. Jie būdavo vaišingai priimami, nes visuomet atsirasdavo jiems ką palaiminti, apvalyti, ką nors išspręsti ar patarti. Dabar tokių klajūnų pasitaikydavo

daugiau, nes nebeliko daugelio šventų ažuolų ir šventų vietų; tais išblaškytais klajūnais ir pirkioje nebe taip džiaugiasi, mat jie eina vienas po kito.

– O iš kur esate? – pamąstęs paklausė kaimietis.

– Geriau klauskite, kur mano nebūta, – atsakė žynys. – Dažniausiai palei Nemuną bastausi, nes čia mano gimtoji žemė; esu buvęs ir Pilėnuose, bet jau seniai... Kiek čia santuokų palaiminta ir apdainuota!

– Hm! Žynys! – sumurmėjo kaimietis. – Galimas daiktas, jeigu sakote, bet nematau jus vilkint žynio rūbais, neturite juostos nei...

– Nesistebėkite! – gyvai atsakė žynys atsargiai slinkdamas prie jo. – Prie sienos mane vokiečiai apiplėšė ir būtų pakorę, jeigu nebūčiau leidęsis apkrikštijamas. Įmetė mane vandenin, taip ir likau gyvas.

– Ir pasprukai iš vokiečių rankų?! – sušuko pilėnietis. – Tai stebuklas! Jie nepaleidžia nieko – nei senų, nei jaunų, visus mus nori išgalaboti. O dar pažinę, kad žynys...

Nepasitikėdamas juo pilėnietis pakraipė galvą.

– Aš ne jiems turiu būti dėkingas už gyvybę, – pradėjo pakeleivis, – jie nebūtų manes gyvo palaikę, bet mane apgynė visaagalis Perkūnas. Kai įmetė į vandenį ir aš pradėjau grimzti dugnan, jie užgirdo trenksmą ir pabūgę užpuolimo spruko tolyn, o aš priplaukiau krantą.

Šuo tebeurzgė.

Žynys, pasiėmęs nuo žemės lazda, maišą ir ryšulėlius, priėjo prie kaimiečio tikrai tikėdamasis vaišingumo, kurio net neprašė.

Abu pasuko pirkios link.

– Pasėdėsiu pas jus, kol sušilsiu, – pasakė žynys. – Dantimis kalenau, kai mane suradote. Kažkodėl anksti žiema ateina. Prireikus mokėsiu dainą padainuoti, o ir paburti sugebėsiu iš alaus, vandens ar vaško, kaip kas panorės. Ligas išvarau, gyvulius pagydau.

Kaimietis nieko neatsakė, bet ir nevarė šalin pakeleivio, siūlančio savo patarnavimus. Pamažu jie dūlino prie namų ir drėbtinių pirkelių, iš kurių kartais kyštelėdavo galvos, išeidavo žmonės, iššokdavo šunys, o paskui juos išbėgdavo basi ir pusnuogiai vaikai.

Prieš valandėlę tuščia vietovė pagyvėjo. Visi susidomėjo nepažįstamu žmogum, nors jis ir buvo savas, lietuvis.

Juk čia pat buvo siena, prie kurios grėsmingai telkėsi vokiečiai; kiekvienas norėjo sužinoti, ar klajūnas neatnešė žinių apie kokį nors užpuolimą, užgrobimą arba šiaip neramumus.

Juk tokie žmonės, kurie vaikščioja, daug žino.

Tie, kurie pamatė pakeleivį sukant į Gailiaus molinę pirkelę, taip pat patraukė ten.

Lietuvoje dabar jau nebe tie laimingi laikai, kokie buvo prieš šimtmečius!

Tiesa, visuomet Lietuvą puldavo kokie nors priešai, bet jie neprasigaudavo į krašto gilumą, ir buvo palaimingų apylinkių už girių ir pelkių, kur priešas niekad neįkėlė kojos. Nuo neatmenamų laikų čia žmonės gyveno kaip lizde, beveik nieko nežinodami apie kitokį pasaulį; čia augo ir dievų ažuolai, ir šventosios giraitės, čia tekėjo gaivinantieji ir gydantieji vandens, čia viešpatavo taika, giraitėse ir pievose skambėjo lietuvaikių dainos ir prie prijuostėlių pritaisyti varpeliai, kurie neleisdavo joms pasislėpti.

Daug kas pasikeitė nuo to laiko, kai geležimi apsikaustę kryžiuočių būriai apgulė sieną ir pradėjo puldinėti, naikinti ir siaubti brolius prūsus, Žemaitiją ir Aukštaitiją.

Nebebuvo ramybės tankiausioje girioje, nustota gerbti švenčiausias vietas: liepsnojo romuvos, virto baubliai¹⁵, buvo žudomi ir varomi į nelaisvę žmonės. Reikėjo be paliovos stovėti sargyboje ir klausytis ištempus ausis, o užgirdus įtartinę garsą bėgti arba telktis židiniams ginti.

Todėl pasienio apskritys pamažu tuštėjo, daugelis žmonių kėlėsi į girias ir pelkes, ir tik budrūs apsiginklavę kunigai laikėsi pilyse, iki paskutiniosios gindami tėvų kapus ir senelių žemę.

---

¹⁵ Baublys – dievams paskirtas medis (aut.).

Priešui spaudžiant pamažu viskas pasikeitė, ir senoji miškų laisvė turėjo būti paaukota, nes karui reikėjo vadų ir paklusnumo. Liūdnos tapo žmonių gyvenamos vietovės.

Tie žmonės, kurie anksčiau nieko nežinojo ir nenorėjo žinoti apie svetimuosius ir kaimynus, dabar tik ausis pastatydavo, pasigirdus menkiausiam šlamesiui iš vakarų.

Apiplyšusio, niekam nepažįstamo žynio pasirodymas kaime kėlė begalinį susidomėjimą. Juk jis galėjo atnešti kokią nors naujieną.

Kai tik jis su Gailium įėjo į skurdų, pusiau žemėn susmegusį numą, kurio viduryje ant akmenų degė niekad negęstas židinyš, o aplink gulėjo įvairaus didumo akmenų nuolaužos atsisėsti, kaimynai įkandin jo ėmė sprautis pro duris.

Numo vidus buvo toks pat vargingas kaip ir išorė, panaši į didelį kurmio išraustą kauburį. Dūmai, kurie tik vargais negalais skverbėsi laukan pro aukštinį virš židinio, draikėsi tarp stogo ir sienų kaip melsvai pilkos sruogos.

Toje pačioje troboje gyveno žmonės ir naminiai gyvuliai, kurie tarytum priklausė prie šeimos. Pačiam gale stovėjo karvutė su veršeliu, pora liesų jaučių, du maži kresni arkliukai, apžėlę paširpusiais, žieminais plaukais. Netoliese ant žemės gulėjo rudos ir juodos avys, šalia jų ramiai kapstėsi nebaikščios vištos ir žąsys. Visi jie – žmonės ir gyvulėliai – buvo įpratę į draugę, gyveno santarvėje, nusileisdavo vieni kitiems, o smarkiau žiemai paspaudus šildėsi glaustydamiesi vienas prie kito.

Basi ir pusnuogiai vaikai kartu su ėriukais žįsdavo avelių pieną.

Šeimininko ir šeimininkės balsą jaučiai taip pat suprasdavo kaip ir vaikai. Šuo lygiai visus saugojo, gindamas mažiukus nuo žvėrelių ir žvėrelius nuo įžūlių berniokų.

Vienoje pusėje ant aklinau samanomis užkamšytų sienų kabėjo dideli ūkio įnagai, kiti stovėjo ant lentynų, o brangesni buvo užrakinti aruoduose ir kubiluose, stovinčiuose kampe.

Aukštai palubėje džiūvo įvairios žolės galvijams, žolės nuo ligų, nuo apkerėjimo ir negerų akių. Nedidelis stalas ir suolai, kuriuos dažniausiai atstodavo akmenys, čia buvo padirbti iš storo, truputį aptašyto medžio. Už mažų pravirų durelių matėsi žemesnė kamara, o joje – žagrės, išardyti vežimai, ratai ir ratlankiai...

Pakeleivis atsisėdo ant akmenų netoli ugnies, atsirišo pasmakrėje kepurės galus ir šildėsi sušalusias rankas, ištiesęs jas į nedidelę ugnį.

Tai pamačiusi mergaitė, kuri smalsiai žiūrėjo į atvykėlį, į tą ugniakuro pusę, kur jis sėdėjo, pametė kiek sausų šakų, kad būtų šilčiau.

Gailius nuėjo į namo galą, pasėmė iš statinės puoduką alaus ir liepė dukrelei jį sušildyti.

Visi tylėjo, nedrįsdami užkalbinti sušalusio keleivio, kuris apstulbusiomis akimis žiūrėjo į ugnį ir mąstė, mąstė, lyg jam kas sielą būtų slėgęs.

Kai alus apšilo, Gailius, paduodamas jį pakeleiviui, tylomis paklausė:

– Ar nieko negirdėti apie tuos prakeiktus vokiečius?

– O kada apie juos negirdėti? – murmtelėjo žynys. – Argi jie nusėdės ramiai nors vieną dieną? Jie kaip avilyje be paliovos bruzda, ūžia... Žmonės daug kalba... Ateina žiema, užšals pelkės – ir vėl prasidės...

Gailius atsiduso.

– Ai, kad ne mūsų pilis ir ne valdovė, kuri nori ir privalo ją ginti, – pasakė jis, – ir mus čia laiko prie savęs, žmogus seniai būtum išėjęs į girią...

Pakeleivis sukľuso.

– Ką, – tarė jis, – tai jūs neturite kunigo?

– Turime ir neturime, – kalbėjo Gailius, – senasis kunigienės tėvas jau seniai iš patalo nebesikelia... Jos vyras mirė nuo žaizdų, sūnų dar mažą pagrobė vokiečiai ir veikiausiai nužudė; ji viena čia valdo, bet atstoja ir vyrą, ir vadą... Kas kitas čia prie sienos išvertų? Ar būtų sumojęs tokią tvirtovę pastatyti kaip jį?

– Stebuklas, ne moteris, – sumurmėjo pakeleivis.

– Kol vyras buvo gyvas, ji nebuvo tokia, tikrai žinau, – pridūrė kitas kaimietis. – Tik vokiečiams pagrobus jos vienturtį vaiką – mažą sūnelį – ir nužudžius vyrą, iš keršto ji pasidarė kareiviu... Žmonės mena, kai ji tikrai dainas dainuodavo, grakščiai vaikščiodavo ir vaikutį puošdama gėlelėmis supdavo ant rankų. Kai valdovo ir vyro, taip pat kūdikio neteko, iš karto liovėsi būti moterimi ir tapo baisi, lyg kokia dievaitė iš dangaus nužengusi...

– Stebuklų stebuklas, – atsakė pakeleivis. – Aš esu girdėjęs apie tai seniai, bet kad kryžiuočiai, pagrobę vaiką, būtų jį nužudę, to nežinau, jie daug tokių berniukų augina pilyse, kad paskui juos prieš savuosius galėtų siųsti.

Gailius netikėdamas pakraipė galvą.

– Tai tik paskalos, – pasakė jis. – Ar mes nematėm, kaip jie kariauja? Jie nieko gyvo nepalieka... Jaunas mergaites palaiko stovykloje kelias dienas ir nugalabija, vaikams galvutes sutrupina į krosnį, senius arkliais mirtinai sutrypia... Net pakrikštyti nenori ir juokiasi iš tų, kurie prašo pasigailėti...

– Kai dėl pagyvenusių žmonių, teisybė, pats žinau ir esu matęs juos žudant, – kalbėjo pakeleivis, – kitaip nebūna, bet mažus berniukus kartais paima ir nors tvartuose, o vis dėlto augina.

– Jeigu sūnus būtų gyvas, mūsų kunigienė Rėda žinotų apie tai. O ji keršija už jo mirtį... – įterpė vienas žmogus prie durų.

Pakeleivis purtė galvą.

– Motina turėtų geriausiai žinoti apie vaiką, o jeigu ir nežinotų, tai nujaustų, bet aš vis tik varau savo, kad esu girdėjęs, ir ne kartą, žmones pasakojant, jog berniukas nenugalabytas. Vienas senelių jo pasigailėjęs, pasiėmęs globoti ir padaręs iš jo vokiečių...

Gailius suvirpėjo ir iškėlė rankas...

– Perkūne, galingasai dieve! – susijaudinęs sušuko jis. – Bausk juos griausmais ir ugnimi! Jie net tikrą sūnų įmantly siųsti prieš motiną! Tegul nugarma skradžiai žemės!

Pakeleivį nukrėtė drebulys, lūpos jam sulipo. Jis nutilo...

Tarpduryje, žmonių krūvoje, visą laiką tylėdamas stovėjo žmogus, nuo kurio susirinkusieji pasitraukė padarydami jam kiek daugiau vietos ir tuo parodydami pagarbą.

Jo rūbai buvo truputį kitokie: jis vilkėjo trumpais kailinėliais su odiniu diržu, avėjo gelumbės kelnes ir kailiu muštą odinį apavą, dėvėjo smailą, lapės kailiu apvedžiotą gobtuvą, rankose turėjo geležinį kirvelį... Nebejaunas, apskrito veido, su atsikišusiais skruostikauliais, blyškių, bet guvių akių, jis buvo panašus ir į karį, ir į dvariškį.

Jis atsidėjęs klausėsi pakeleivio pasakojimų apie našlės sūnų, o kai tas baigė ir visi nutilo, prisiartino nuo slenksčio ir atsisėdo greta atvykėlio.

Jie pažvelgė vienas kitam į akis. Pakeleivis jį pasveikino, paskui įsmeigė akis į ugnį ir nutaisė abejingą veidą, bet kartais vogčiomis dirstelėdavo į kaimyną.

– Ar seniai girdėjote šią pasaką apie mūsų vaikutį? – kreipėsi į jį kaimynas.

– O! Aš ją girdžiu ne nuo šiandien ir ne nuo vakar, – abejingai tarė pakeleivis. – Ir nuostabiausia, kad man ją pasakojo ne vienoje vietoje ir kad ji be atlydos kartojama šitiek metų...

– Nuostabu! – sumurmėjo klausiantysis ir valandėlę patylėjo. – Hm! – pridūrė jis, – šit ką aš jums pasakysiu. Mūsų Rėda ir senas jos tėvas, luošasis Valgutis, mėgsta žmones, kurie moka pasakoti senas pasakas ir dainuoti senas dainas... Jums reiktų užsukti į pilį... Ten duos geriau valgyti ir gerti, nes šie vargšai žmonės menkai teišgali. Tikrai pavaišins ir apdovanos, nes Rėda dosni. Verta jai pakartoti, ką žinote...

Išgirdęs šiuos žodžius, senas pakeleivis nejučiomis sujudėjo, ir iš to lengvai buvo galima numanyti, kad jis net suvirpo iš džiaugsmo, net akys jam sužibo; tačiau jis greitai nutaisė nuolankų ir varganą veidą.

– Ai, varge mano! – atsiliepė jis. – Kur ten aš, nuskaręs vargšas, vaikščiosiu pas kunigus, prieš kuriuos reikia kniūpsčiam gulėti; nei aš, nei mano rūbai netinka... Bijau.

Dvariškis stipria ranka sudavė jam per kelį ir nusijuokė.

– Juk tavęs ten nepakars ir galvos nenukirs. Nesi vokiečiai ir juo nedvoki... Štai jeigu Rėda pajustų tave esant išdaviką ar vokiečių šnipą, patarčiau kuo greičiau kulnus nešti... Tai jos įsakymu du geležimi apsišarvavę kryžiuočių riteriai buvo įmesti į laužą ir gyvi sudeginti, bet vargšui burtininkui čia niekad nė plaukas nuo galvos nėra nukritęs...

Nežiūrint tokio nuraminimo, keleivis balo ir virpėjo – gal nuo šalčio. Jis lyg ir juokėsi, bet nelinksmos buvo jo akys. Į pilį kviečias žmogus kumštelėjo jį alkūne.

– Na, – tarė jis, – apsigalvokite; jei sutinkate, aš jus nuvesiu.

Pakeleivis dar svyravo. Tačiau po valandėlės, sukaupęs drąsą, dejuodamas atsistojo.

– Ką gi, – tarė, – eisiu, jeigu liepiate...

Atsistojo ir dvariškis.

– Ką? Pas Rėdą? – paklausė Gailius.

– Taip, – tarė dvariškis, – nebeišmanome, kaip pilėniečius belinksminti. Merginos, bobos, ir mes visi net po dešimt kartų išpasakojome viską, ką mokėjome.

Žynys rūpestingai susirinko ryšulėlius ir maišelius, prie slenksčio stovintieji žmonės prasiskyrė. Jis išėjo.

Siauras takelis nuo krantoėjo į pilį per tą sąsmaukėlę, kuri pilies kalvą jungė su žeme... Tačiau nesimatė, kur buvo galima nueiti tuo takeliu. Perėjus užtvankėlę, tas vienas takelis lyg koks tinklas šakojosi į visas puses per akmenis, samanais ir skurdžią išblukusią žolę...

Niekur palei kalną nesimatė didesnio kelio, nesimatė vartų, pro kuriuos būtų galima patekti į pilį. Dvariškis nežiūrėdamas takeliųėjo tiesiai į pylimą, kuris žiūrint iš pakalnės buvo užstojęs dalį didžiulių medinių sienų.

Pakeleivis skubėjo paskui jį ir vogčia įdėmiai žvalgėsi. Taip jie priėjo prie pat aukšto ir stataus pylimo iš žemių, kur tarpais kyšojo didžiuliai netašyti akmenys. Jos su poliais bei lentomis, kurios vietomis matėsi iš po smėlio, sulaukė žemės byrėjimą. Dabar jieėjo taku palei pylimą. Dvariškis, kuris buvo pralenkęs žynį, sustojo, palaukė jo, čiupo už pečių, pastūmė, ir tasai staiga atsidūrė tamsoje... Kažkokiu stebuklu pylimas atsivėrė priešais juos, ir jie sustojo drėgname ir siaurame požemyje, kur nieko negalima buvo įžiūrėti. Vadovas, nepaleisdamas burtininko, stūmė jį tolyn.

– Drąsiau, – tarė jis, – atkišk rankas, grabaliokis už sienų, neparkrisi.

Tamsus urvas pasisuko į kairę, paskui į dešinę; žynys jautė, kad eina žemyn, paskui pakopė truputį į kalną. Priekyje pasirodė dulsvos švieselės, lyg keli šviesūs siūlai būtų kabėję nakties fone. Tai buvo plyšiai nesandariai sukaltose duryse. Žyniui pasidarė lengviau, kai jis delnais atsirėmė į jas, tik nemokėjo atidaryti, ir pagaliau draugas išvedė jį į dienos šviesą. Jie stovėjo siaurame kelyje, už kurio čia pat matėsi kita eilė apkasų, o už jų – tankių, aštrių baslių tvora. Už tvorų aukštyn stiepėsi pilies sienos. Tuo keliu jie vėlėjo ligi kitų vartų, kurie buvo užritinti didžiuliais lauko akmenimis. Per juos net vartų nesimatė. Kai tik jie perėjo šias akmenų sangrūdus, žygio draugas pasibeldė, ir siauros durelės atsidarė.

Pirmasis įėjo palydovas, vesdamas burtininką už rankos, nes sargyba čia būtų nepraleidusi svetimo žmogaus, be to, ir šunų būrys, pajutęs svetimą, būtų puolęs jį draskyti. Vėl tamsiu požeminiu urvu jie įėjo į vidurinį kiemą.

Žynys jau iš arti galėjo įsižiūrėti į tą lyg ne žmogaus rankomis statytą trobesį. Jis buvo kelių aukštų, net jo viršaus nesimatė dėl aukštumo. Sienos buvo lygios ir kietos, atrodė, kad jokia žmogaus galybė jų neįveiktų. Nustebęs žynys žiūrėjo į jas su baiminga pagarba.

Viršuje vienodais tarpais matėsi tamsios siauros išpjovos, turbūt langai. Ant kai kur išsikišusių sijų kabojo storos kaip žmogaus ranka virvės ir iš karklų susukti lynai.

Į dešinę ir į kairę už tvirtovės plytėjo erdvus kiemas, panašus į gilų dubenį. Čia buvo pilna žmonių, nes jie buvo pašaukti valgio pasiimti ir spietėsi aplink geldeles, medinius indus ir didžiulius medinius puodus, iš kurių veržėsi garai.

Niekas negalėtų net pamanyti, kad šioje tylioje tvirtovėje būtų tokia stipri įgula. O žmonės, kaip pastebėjo žynys, buvo jauni, rinktiniai, stiprūs ir užsigrūdinę...

Dešimtininkai vaikščiojo tarp jų ir darė tvarką, bet tėviškai, švelniai, nusišypsodami ir paglostydami, pajuokaudami ir padainuodami.

Pakeleivis gal būtų stabtelėjęs geriau pasižvalgyti po pilį, bet dvariškis neleido jam stovėti, nusitempė paskui save.

Ilgas, žemas trobesys, suręstas iš pušinių rąstų, stovėjo prie pat pylimo, stogas buvo dengtas skiedromis, ir pro jų plyšius ir dūmtraukius virto dūmai...

Prie trobesio kertės sukaliojosi moterys su baltais nuometais ir merginos palaidom kasom...

Tarpduryje įsisprendusi stovėjo raudona, nutukusi ir jau nebejauna moteris, visa apsikarsčiusi gintaro karoliais.

Ji atidžiai žiūrėjo į žynį.

– Motin, – prašeko į ją dvariškis, – štai alkanas burtininkas, kurį aš kelyje pastvėriau mūsų valdovei. Duokite jam pavalgyti, duokite atsigerti, kad jo liežuvis atsirištų dainoms ir pasakoms.

Šeimininkė įleido juos vidun ir parodė į dešinę.

Didžiuliam kambaryje, kaip ir visur, vidury aslos žėrėjo ugniakuras, aplink stovėjo lygūs, gražūs akmenys, kurie atstojo suolą. Žynys, pažvelgęs vidun, stabtelėjo prie slenksčio. Ten sėdėjo žmonės, kurių išvaizda buvo ypatinga. Gale ilsėjosi senas vaidila su ilga barzda, net ligi pažastų susijuosęs apeigine juosta, apsvilkęs ilgais rūbais, apsiuvinėtais ožkų kailiais. Greta jo sėdėjo plačiapetis, kumptelėjęs prūsas su lazdomis už juostos, apsiginklavęs ir taip apžėlęs, kad vos tesimatė jo nosies galas ir žibančios akys. Nuo kojų ligi galvos jis buvo apsiautęs kailiniais, sudurstytais iš įvairių žvėrelių kailiukų.

Du kailiniuoti seniai su ažuolo vainikais ant galvų buvo panašūs į dvasininkus. Jie visą laiką žiūrėjo į ugnį – nejudėdami, nieko nesiklausydami ir nematydami.

Skyrium nuo visų prie akmenų gulėjo žmogus už nugaros surištomis rankomis. Iš karto nebuvo galima suprasti, kas jis – belaisvis ar nusikaltėlis. Iš atsikišusiais kaulais veido, aptraukto geltona oda, jis buvo panašus į numirėlį gyvųjų tarpe...

Be šių žmonių, dar zujo keli berniokai ir šmižinėjo kelios mergaitės, atnešdami ir išnešdami dubenėlius ir puodukus, o apkūnioji moteris, dažnai pasirodydama tarpduryje, juos prižiūrėjo.

Viduje smarkiai klegėjo žmonės, buvo tvanku ir pilna dūmų, sklido įvairių valgių ir kitokie keisti kvapai: kvėpėjo kadagiais, kažkokiomis žolėmis ir skrudinamais riebalais. Iš tamsių kampų kartais lyg paukštis purptelėdavo dainelė ir vėl nusigandusi sprukdavo į kampą.

Nepažįstamas žmogus tuojuo patraukė visų akis. Kai kurie ėjo artyn jo apžiūrėti, kiti iš tolo šūkavo, klausinėdami dvariškį, iš kur jis paėmęs tą žmogų.

Truputį sumišęs žynys atsėdo ant pirmojo atliekamo akmens; kadangi mergaitė tuojuo jam padavė dubenėlį su maistu, tai jis pradėjo godžiai valgyti, palikęs draugui atsakinėti į klausimus.

Gal jam ne tiek rūpėjo numalšinti alkį, kiek geriau apgalvoti, kaip čia elgtis...

Kartą žyniu pasivadinęs, turėjo ir toliau juo dėtis, juoba kad vaidila žiūrėjo į jį, galėjo tučtuojau pradėti kamantinėti. Juk jie abu vieno amato žmonės.

Jis buvo apibertas klausimais iš visų pusių. Valgant sunku buvo plačiau atsakinėti, todėl žynys gelbėjosi burbtelėdamas kokį žodį.

Bet kažkodėl jam nesisekė. Pasakojo ten ir šen buvęs, tą ir šį matęs, bet kiti jam priešgyniavo, nes atsirado žmonių, taip pat buvusių tose pačiose vietose. Žynio kaktą išpylė prakaitas, jis turėjo gintis ir meluoti.

Sunku jam buvo, bet laiku susigriebė, suradęs gerą būdą atsikirsti: pradėjo tyčiotis iš tų, kurie jam priešgyniavo, keli nudžiugę žmonės ėmė šypsotis, o kadangi prieš tai čia buvo nelinksma, tai visi žyniui dėkingi buvo, jog šiek tiek prajuokinęs.

– Ko čia stebėtis! – pasakė jis priešgyniaujantiems, – jūs buvote ten, o matėte kitką. Žinote, kiek žmonių, tiek akių... Kartą man pasitaikė vilką matyti, o mano brolis jį avinu palaikė! – Tai sakydamas

žynys nusišluostė lūpas, pastūmė dubenį ir užbaigė kalbą lietuvišku priežodžiu: – Nustipo lokys, slėpkite dūdas.

Kažkas vėl jam uždavė sudėtingą klausimą, žynys patraukė pečiais ir atsakė kita patarle:

– Neverta pelus kultū – iš to ne grūdai, o tik dulkės.

Taip apsigynęs nuo puolėjų, žynys vėl įniko į dubenėlį. Jau niekas jo nebekliudė...

Kai kurie pakilo eiti laukan, kiti susėdo ir sugulė aplink ugnį ilsėtis. Burtininkas apsimetė, kad jam irgi norisi miego, ir snauduliu apsigynė nuo kalbų.

Taip praėjo gera dienos dalis, ir pakeleivis kaip reikiant pailsėjo. Jį atvedęs dvariškis išėjo ir pasirodė tik vakare.

– Dabar metas, – sušnibždėjo jis eidamas artyn burtininko, – Rėda jau žino, kad atvedžiau tokį žmogų, kuris moka dainas dainuoti ir porinti apie senus laikus. Eikite paskui mane...

Žynys, kiek apsitvarkęs rūbus ir maišelius sustūmęs į kertę, tylėdamas nukiūtino paskui vadovą.

Kitame trobesio gale, ant akmeninių pamatų, stovėjo kunigų namai. Jie tik tiek tesiskyrė nuo kitų, kad buvo surėsti iš stipresnių, lygiai nutašytų sienojų, geriau apkamšyti samanomis, sandaresnės lubos geriau saugojo nuo šalčio ir darganų.

Kai jie peržengė slenkstį, čia jau buvo prasidėjusios įprastos vakarotuvės. Kambario viduryje, ugniakure, skaisčiai liepsnojo dervingos pliauskos. Aplinkui verpė ir dainavo baltai apsirėdžiusios mergaitės.

Gale menės stovėjo rūsti ir suniukusi kaip naktis moteris, nelabai aukšto ūgio, bet stipri ir daili. Nors ji dėvėjo moteriškais drabužiais ir ant vešlių plaukų turėjo našlės gedulo šydą, tačiau iš stoto, veido ir judesių buvo panašesnė į vyrą.

Jos juosmuo buvo suveržtas vyrišku diržu, lyg kardui pasikabinti.

Ji stovėjo akis įbedusi į ugnį, klausydamosi dainų, lyg kokia suakmenėjusi statula. Žmonės, kurie buvo menėje ir stoviniavo nuošaly, nedrįso pažvelgti į ją. Jeigu kuris ir pakeldavo akis, tai nusigandęs tuojau pat nuleisdavo.

Toliau, už jos, kur židinio šviesa jau blausesnė buvo, kažkas judėjo ant aukšto gulto. Iš juodų kailių kartais pakildavo pailgas, blyškus veidas, kuriame plačiai prasivėrusios lūpos atrodė lyg juoda dėmė. Jis čia pasikeldavo, čia vėl išnykdavo tartum šmėkla.

Tai buvo iškaršęs Valgutis, Rėdos tėvas, kuris, kaip pasakojo žmonės, kartais dar pagyvėdavo, dainuodavo, pranašaudavo, šiek tiek pakėblindavo, atgaudavo jėgas kokią valandą ir paskui vėl ištisus mėnesius snausdavo ir tylėdavo.

Mergaitės niūniavo seną dainą:

Vaikščiojo tėtušis
po margą dvarą,
aukso rakteliais skambindamas,
savo sūnyčius jau keldamas:

„Ai, kelkit, kelkit,
sūnyčiai mano!
Jau mūsų dvarą
vaiskas apstojo
ir mūsų sesytes išvajavojo.“

Vėlai išjosim,
pirma pristosisim,
ir tą vaikelį

mes išvajavosim,
ir mūsų sesytes
vaiske pažinsim:

Ant jų galvelės
gelsvos kaselės,
ir ant kaselių
žali kaspinėliai,
ir ant kaspinių
juods vainikėlis,
ir ant vainiko
aukso kvietkelis.

„Sesytės mūsų,
jaunosios mūsų,
o kur jūs gavot
aukso kvietkelį?“

„Didžiajam kare
tarp mūsų brolelių,
o čion mes gavom
aukso kvietkelį.“

Daina pasibaigė. Kunigienė tebestovėjo, tarytum klausėsi. Merginoms tai buvo ženklas, kad reikia toliau dainuoti. Jos baugiai pažiūrėjo į savo valdovę, kažką pasišnibždėjo, žodis nuėjo iš lūpų į lūpas, ir vyresnioji, dainavedė, po valandėlės užtraukė naują dainelę:

Dainuok, sesyte,
Ko nedainuoji,
Ko rymai ant rankelių?
Rankelės užrymotos...

Kur aš dainuosiu,
Kur linksma būsiu!
Yra daržely škada,
Daržely iškadėlė:

Rūtelės numintos,
Roželės nuskintos,
Lelijos išlankstytos,
Raselė nubraukyta.

Ar šiaurys pūtė,
Ar upė aptvino.
Ar Perkūnas griovė,
Ar žaibas mušė?

Ne šiaurys pūtė,
Ne upė aptvino.
Ne Perkūnas griovė,
Ne žaibas mušė.

Barzdoti vyrai,
Vyrų iš jūrų,
Prie karšto leidžiant,
Į daržą šokant, –

Rūteles numynė,
Roželes nuskyne,
Lelijas išlankstė,
Raselę nubraukė.

O ir aš pati,
Vos išsilaikiau.
Po rūtų šakele,
Po žaliu vainikėliu.

Vėlei pasibaigė daina. Rėda stovėjo ir klausėsi. Žynys žiūrėjo į ją ir matė, kaip jos antakiai susiraukė ir lūpos suvirpo, mergaitėms dainuojant apie barzdotus vyrus.

Gal ir mergaitės pastebėjo, kad nuo dainos susopo valdovei širdį, nes tik užbaigus liūdną dainą vyresnioji užtraukė kitą, tik jau linksmesnę, gyvesnę, ne tokią graudžią:

Miela saulyte, Dievo dukryte,
Kur taip ilgai užtrukai?
Kur taip ilgai gyvenai
Nuo mūsų atstojusi?

Po jūras, po kalnelius,
Kavojau siratėles,
Sušildžiau piemenaičius.

Miela saulyte, Dievo dukryte.
Kas rytais, vakarėliais
Prakūrė tau ugnelę,
Tau klojo patalėlį?

Aušrinė, Vakarinė:
Aušrinė ugnį prakūrė,
Vakarinė patalą klojo.

Kunigienė Rėda stovėjo, negalėdama atsiklaudyti, o mergaitės dainavo vis naujas dainas. Kartais pakildavo iš patalo seno Valgučio išblyškęs veidas su nuplikusiu viršugalviu, su pajuodusia, plačiai atverta burna – ir vėl jis nulinkdavo, išnykdavo...

Žynys žiūrėjo, klausėsi, ir kažkas nepaprasto ėmė dėtis jo sieloje. Jis čia atėjo nerimaudamas, gudraudamas ir žvalgydamasis mažomis lapės akimis. Buvo galima jį papeikti už tai, kad viskas, ką jis matė ir girdėjo, kėlė jam kažkokį pyktį, kad nedorus kėslus laikė užslėpęs savyje.

Tiktai su tokiomis mintimis Šventasis galėjo čia parsiskverbti, tas Šventasis, kurį kryžiuočiai išsiuntė šnipinėti, tas Šventasis, kuris, kaip pats pasipasakojo, daugelį metų gyveno vien trokšdamas keršto už sugriautą laimę, už grėsusią mirtį, kurios vos išvengė nuo savo brolių rankų... Dėl to jis daugelį metų tarnavo pikčiausiems Lietuvos priešams – kryžiuočiams, šnipinėjo jiems, žvalgė, pranešinėjo ir vedžiojo juos grobti ir žudyti, džiūgaudamas dėl jų pralieto kraujo.

Bet per tuos ilgus metus Šventasis nė karto nedrįso įkelti kojos į namus, į pirkias, pažvelgti į šeimas, kurios jam būtų priminusios jo paties šeimą, ir per daugelį metų jis niekad nebuvo girdėjęs lietuviškos dainos.

Dabar lietuviška daina suskambėjo jo ausyse ir sujaudino širdį. Ta išdžiūvusi, sulaukėjusi, užsidariusi, pašėlus ir keršto trokštanti širdis taip suvirpėjo, kad jis net rankomis griebėsi už krūtinės ir pats savęs išsigando. Jame pabudo kitas žmogus, kurio jis nepažino.

Daina jam priminė vaikystę, jaunystę, motiną, seseris ir tają sužadėtinę, kuri buvo išplėšta iš jo, tačiau ne kerštą sužadino ji.

Neapsakomai ėmė ilgėtis Lietuvos – net ašaros aptemdė akis... Anksčiau neapkęstas gimtasis pasaulis iškilo priešais jį įsakmiai bylodamas: „Argi tu nesi mano kūdikis? Kieno gi kraujas tavo gyslomis teka? Kuo tau nusikalto šie broliai? Jie nieko blogo tau nepadarė! O tie, kurie blogais darbais tau širdį sukruvino, jau mirę! Ir tu į savo gimtinę vedi priešus, tarnauji tiems, kurie tavo brolius ryja, geri savo paties kraują!“

Žynys verkė...

Ar jis girdėjo dainos žodžius? Ar juos suprato? Jis ir pats to nežinojo; jį kerėjo vien tik dainų garsai, nes tai buvo tie patys garsai, kuriuos jis kadaise girdėjo prie šulinio, laukuose ir miške, kai dainuodavo mergaitės, eidamos namo su grybais. Priešais jį kaip gyva stojosi motina, dainos prikelta iš kapų, ir jam kalbėjo: „Ar tu esi tas pats, kurį maitinau savo krūtimi? Kuo aš tau nusikaltau?“

Šventasis pasipurtė ir nusišluostė akis; jam atrodė, lyg jame būtų atsiradęs kažkoks svetimasis žmogus, jį valdęs ir įsakinėjęs. Norėjo priešintis, nes anasai spaudė jam krūtinę, slėgė smegenis, slopino kvėpavimą šaukdamas: „Esu čia viešpats! Pasiduok!“ Žynys atsistojo ir ėmė vaikštinėti, nes jautėsi lyg sunkaus nakties sapno slegiamas. Šviesios ir tamsios dėmės mirgėjo jam prieš akis, trošku pasidarė kambaryje. Valandėlei daina nutilo, bet jos garsai be paliovos skambėjo jo ausyse ir širdyje.

Nuostabu! Po šių ką tik sudainuotų dainų iš praeities glūdumos prisikėlė kitos dainos, seniai užmirštos, negirdėtos nuo vaikystės dienų, nuo lopšio... Prižadintos iš užmaršties karsto jos vinguriavo ištisine virtine, nesibaigiančia greta, skardendamos motinos, seserų, sužadėtinės balsais...

Senas, sulaukėjęs žmogus išsigando to, kas jame glūdėjo...

Ašaros ant blakstienų išdžiūvo, jis būtų laimingas galėdamas pabėgti iš čia, kad negirdėtų šių dainų, kad įstengtų sugrįžti į vokiečių pilį, bet jį kažkas lyg prikaldė vienoje vietoje, kojos lyg įaugo į žemę...

Dvariškis, kuris jį čia atvedė, ir kiti žmonės nustebę žiūrėjo į jį, nes žynys rangėsi, lyg kažkokios ligos apimtas. O visa tai padarė vien tik daina.

Galų gale Šventasis liovėsi kovojęs su nenugalima jėga, buvo priverstas jai pasiduoti, atsirėmė sienos, užmerkė akis ir matė ne tai, kas buvo priešais, bet mirusį pasaulį, kurį žavinti daina audė lyg iš aukso gijų. Jis jau nebežinojo, kur esąs... Štai namas miške, prie jo didelis akmuo, ant kurio kartais sėdėdavo tėvas, seserys džiovindavo drobes, o jis dėliodavo į krūveles mažus akmenėlius. Čia pat tekėjo upė, jos krantuose augo geltoni vilkdalgiai su nusvirusiais žiedais, kažkokios baltos virpančios kekės... Prisiminė, kur būdavo statomi bučiai, kur eidavo maudytis... ir vyšnių sodelį prie namo, ir kiemelį, ir šulinį, ir geltoną takelį į kalną nuo šulinio...

Nė vienas iš tų, kurie buvo jam nusidėję, neiškilo iš tamsos prieš jo akis, jie kažkur niekingai dingo ir nedrįso pasirodyti. Ėjo tik tie, kuriuos jis mylėjo, išblyškę, atsikėlę iš kapų, tiesdami į jį rankas ir maldaudami: „Nebūk mūsų priešas!“

Ir žynys taip nugrimzdo į svajones, kad nustojus skambėti paskutiniajai dainai tebegirdėjo senus velionius niūniuojant ir verkaujant. Dvariškis buvo priverstas kumštelėti jam į pašonę, nes pamanė, jog nusikamavęs žynys užmigo.

Atsimerkęs žynys pamatė netoli stovinčią Rėdą, kuri buvo įbedusi į jį atidų žvilgsnį...

Ją išvydęs Šventasis vėl panūdo sužadinti savyje kerštą, pasirausė širdyje – bet kerštas buvo išnykęs.

IV

Šios moters akių žvilgsnis buvo baisus. Susidūręs su juo Šventasis suvirpo. O ką, jeigu ji įžvelgs visas jo sielos paslaptis? Rėda tylėdama varstė jį akimis nuo galvos iki kojų, tarytum jai be galo sunku būtų patikėti, kad šisai neišvaizdus, atstumiantis žmogus yra žynys, burtininkas.

– Iš kur jūs? Kaip čia patekote? – paklausė kunigienė.

Žynys kiek atsigavo. Prisiminė, kad visuomet jam lengviausia būdavo pokštais ir juokais nuo žmonių apsiginti bei juos apipainioti. Jis per jėgą nutaisė linksmą veidą ir išsišiepė. Susirietė, žemai nusilenkdamas...

– Motin ir valdove, – tarė jis, – aš esu iš tų vargšų žmonių, kuriuos dievai nuo pat lopšio išvarė į pasaulį, kad niekadoms neturėtų poilsio. O kelionei praamžius man įdėjo į maišelį dainą, išmokė burti ir sekti pasakas, kurios geresnės už tiesą... Taip ir bastaus po pasaulį neturėdamas kampo, kur prisėdu, tenai namai, o kitą dieną reikia juos užmiršti, ieškoti naujų.

Kunigienė žiūrėjo ir klausėsi. Gergždžiantis jo balsas nemaloniai atsiliepė širdyje, ir jos veidas apsiniaukė. Kažkas netikro girdėjosi tame balse.

– Vaikščiojant po pasaulį veikiausiai daug ko atsirado tavo maiše. Atsigerk iš puodelio ir porink, ką moki...

– Ai! Motin ir valdove, – atsakė nusilenkdamas Šventasis, – kur čia susilyginsiu su jūsų dvaru! Visos dainos čia išdainuotos, visos pasakos čia išsektos, man gėda su savomis pasirodyti.

– O burti moki? – paklausė Rėda.

Žynys suvirpo ir susimąstė. Atrodė, kad jis, įsigilinęs į save, stengėsi kažką prisiminti.

– Burti? Valdove ir motin! Burti? – pasakė tyliai ir kažkaip baugščiai, – argi žmogus kada nors buria? Neburia nei pultonai¹⁶, nei vėjonai¹⁷, nei raugiai¹⁸ – dievai jų lūpomis byloja. Ir ragas nesutrimituoja, kol nepapučia žmogus. Kartais dievai įžengia ir į paprastą elgetą ir kalba jo lūpomis; tačiau kas gebės juos prisišaukti?

– Turit mokėti šaukti, – pasakė Rėda, – tai jūsų amatas. O iš ko buriate?

– Motin ir valdove, – nedrąsiai tarė žynys, – ir iš vėjo, ir iš vandens, ir iš alaus buria kiti. Aš esu paprastas burtininkas, kartais ką nors pamatau vandens kibire.

Kunigienė linktelėjo galvą. Dvi merginos, kurios iš tolo klausėsi jų kalbos, pasikėlė ir nubėgo prie šulinio. Suskambėjo varpeliai, pririšti prie jų prijuostėlių, pakirdo senasis Valgutis, pakilo iš patalo išblyškęs jo veidas ir išsiveržė kažkoks švokštimas iš jo krūtinės.

Rėda atsigręžė į tėvą, priėjo prie patalo ir apkamšiusi senį kaip vaiką liepė miegoti...

Tuo tarpu merginos atnešė šviežio vandens kibirą ir pastatė jį priešais žynį. Jis virpėjo ir neramiai žvalgėsi tai į kibirą, tai aplinkui.

¹⁶ Pultonai – senovės lietuvių dvasininkai, buriantieji iš vandens šnaresio,

¹⁷ Vėjonai – senovės lietuvių dvasininkai, buriantieji iš vėjo.

¹⁸ Raugiai – senovės lietuvių dvasininkai, buriantieji iš alaus šnypštimo.

Kunigienė priėjo arčiau.

Šventasis ilgai tylėjo...

– Valdove ir motin, ką norite žinoti? – paklausė jis silpnu balsu.

Rėda niūriai susimąstė.

– Jeigu mokate dvasią iššaukti, – tarė ji tyliai, – pašaukite iš anapilio mano vaikelį. Vokiečiai jį nugalabijo. Jis nuėjo pas protėvius nepašarvotas, nesudegintas ant laužo, giesmėmis nepalydėtas, neaptaisytas, be ginklų! Kaip jis ten apsigynė nuo piktųjų dvasių? Ar nusigavo pas protėvius? O gal klaidžioja palei stiklo kalną nesumanydamas, kaip į jį užkopti?

Žynys nuleido galvą.

Jam vėl kažkas pasidarė, ko ir pats negalėjo suprasti. Jautė, kad kažkas kitas jame kalba, pats jau nebežinojo, ką kalbąs.

Troško sučiaupti lūpas, pažaboti liežuvį, bet nebegalėjo.

O stebuklas! – vandens kibire jam pasirodė kažkoks jaunas veidas, kurį neseniai yra matęs, išblyškęs, liūdnas.

Jo akys per blizgantį vandens paviršių taip buvo įbestos į žynį, kad jis neatlaikė jų žvilgsnio. Rėda laukė – dvi ašaros riedėjo jos veidu.

– Valdove ir motin! – prieš savo valią prašneko žynys. – Nėra tavo kūdikio ant kalno, ant stiklinio, nė jo papėdėje, kur klaidžioja nelaimingosios vėlės. Tavo sūnus gyvas ir vaikšto šiame pasaulyje.

Iš motinos krūtinės išsiveržė riksmas, jam pritarė kitas, suskardėjęs iš ten, kur gulėjo Valgutis. Pasirodė jo veidas ir vėl dingo.

– Žmogau, neapgaudinėk manęs! Aš jį jau apraudojau! – sušuko Rėda.

– Jis gyvas, – tyliai kalbėjo žynys, – gyvas... Aš jį matau.

– Kur jis?

– Rankose tų, kurie jį pagrobė.

Pasipiktinusi Rėda suriko:

– Ir jie jį išmaitino! Ir užsiundė ant savųjų! Ir savo kraujo pripylė į jo gyslas! Priešas! Priešas! Mano Margiris... mano sūnus... Nužudė jį! – suriko Rėda, atmesdama galvą. – Nužudė!

– Ne, jis gyvas! Gyvas! – pakartojo žynys.

Sulig tais žodžiais jis užsidengė akis, ėmė virpėti ir parkrito ant žemės rodydamas, kad nuneštų kibirą.

Valdovei davus ženklą atbėgo merginos ir pačiupo kibirą. Kadangi burto vandens jau nebuvo galima niekam vartoti, tai nunešė jį išpilti į šventąjį upelį. Atsigavęs žynys pakilo nuo žemės; jam lengviau pasidarė, kai priešais nebematė vandens, bet Rėda stovėjo kažko laukdama, varstydamą jį akimis.

– Motin ir valdove, – pradėjo jis kažkokiu maldaujamu balsu, – ką mačiau vandenyje, tą ir iš žmonių esu girdėjęs, vaikščiodamas po pasaulį... Jūsų sūnus gyvas... Ta žinia seniai sklendo pasienyje, ir daugelis ja tiki...

– Kam gi jį laikytų tie nedorėliai? – prašneko Rėda.

Šventasis, kuris pamažu ėmė atsigauti ir atvėsti, sulemeno:

– Tie vokiečiai blogi žmonės, bet išmintingi. Jie turi galingą Dievą, kuris viešpatauja dideliuose pasaulio plotuose. Jie geidžia daug žemės, godūs valdžios. Negi jie nesupranta, kad už kunigo sūnų gali gauti didelę išpirką?

– Seniai būtų jos pareikalavę, kam jiems auklėti kūdikį, – atsakė Rėda. – Ne! Gal jie, augindami vaiką, savo pyktį nori išgiežti, nori užsiundyti jį ant savo motinos?

Žynys nutilo ir susimąstė. Rėda ilgai žiūrėjo į jį ir buvo benueinanti, tačiau burtininko veide įžvelgė kažką, kas ją sulaikė. Nebyliame ir sustingusiame žynio veide lyg šmėstelėjo dvasinės kovos atšvaitai, kovos, kurios jis nedrįso išsakyti žodžiais.

– Valdove ir motin, – nuolankiai prašneko jis, – ar siuntėte ką į vilkų duobę pasižiūrėti ir pasiklausinėti, ar nėra ten tavo vaikučio?

– Kuriam galui turėjau siųsti? – liūdnai atsakė Rėda. – Netikėjau, kad jis gyvas, ir dabar netikiu. O jeigu ir būtų gyvas, tai kas iš jo? Kartu su šunimis augintas jaunas vilkiukas veikiausiai bus išmokęs loti...

Žynys kažką sumurmėjo.

– Valdove ir motin, – tarė jis, – reikėtų nors žinoti, ko galima tikėtis. Aš bastūnas. Ne vieną ir ne du kartus esu prasmukęs į užkariautąjį kraštą, nes ten mūsiškių, nors baisiai vargstančių, daug... Ir lūšnose gyvenančių, ir jų pilyse uždarytų. Jiems tenai žynys brangesnis už auksą, nes ant savo padų atneša lietuvių žemės purvą. Eisiu, jeigu liepsite, ieškoti jūsų vaiko.

Rėda jį pervėrė išdidžiu ir nustebusiu žvilgsniu.

– Jūs?

– Eisiu, – pakartojo Šventasis. – Iš ko jį pažinti?

Motinai ašaros pasruvo iš akių, ir nusiminusi ji ėmė gražyti rankas.

– Iš ko jį pažinti? Jį?... Buvo gražus kaip saulė! Plaukus turėjo auksinius... Be jokios ydos. Tik dievaitė jį paženklino juodu žirnio didumo apgamu širdies pusėje, prie ausies, ir burtininkės sakė, kad tai laimę reiškia, o likimas parodė, jog tas ženklas mirtį lėmęs.

Ir užsidengė užvertas akis, o nebenorėdama kalbėtis su žyniu pasitraukė prie tėvo lovos.

Tuomet mergaitės, lyg suprasdamos jos skausmą ir ilgesį, susižvalgė tarp savęs, ir nors joms nebuvo liepta, darniais balsais užtraukė dainą...

O vakar vakaraitį
Prapuolė man avaitė.
Ei, kas gelbės ieškoti
Mano vieną avaitę?

Aš ėjau pas Aušrinę,
Aušrinė atsiliepė:
– Aš anksti ryt Saulelei
Turiu pakurt ugnelę.

Ėjau pas Vakarinę,
Vakarinė atsiliepė:
– Aš vakarais Saulelei
Turiu klot patalėlį.

Ėjau pas Mėnesėlį
Mėnesėlis atsiliepė:
– Aš kardu perdalytas,
Smūtnas mano veidelis.

Aš ėjau pas Saulelę,
Saulelė atsiliepė:
– Devynias dienas ieškosiu,
O dešimtą nei nusileisiu.

Židinyje prigeso malkos, paskutinė daina, dainuojama vis tyliau ir tyliau, užslopo.

Priblokštam žyniui dvariškis davė ženklą, kad metas išeiti. Kunigienė Rėda suklypo prie tėvo patalo, užsidengusi rankomis užvertą ir susimąsčiusį veidą.

Mergaitės tyliai atsikėlė ir išslinko su kuodeliais prilaikydamos prijuostėles, kad nežvangėtų varpeliai.

Šventasis su savo palydovu išėjo į kiemą. Dabar čia buvo ramu, pilis atrodė dar įstabesnė. Mėnulio ir žvaigždžių blankiai apšviestame danguje ji buvo panaši į milžinišką juodą, statų kalną, kurio šonus ir briaunas vietomis sidabravo mėnulis. Žmonės jau miegojo pašiūrėse, po kiemus vaikščiojo tik sargybiniai su ietimis, slankiodami kaip tylūs numirėlių šešėliai kapinėse.

Žynys ėjo iš to namo prisiklausęs dainų, apsvaigęs, susijaudinęs, virpėdamas...

Kai pažvelgė dabar į margą pasaulį, viskas kitaip atrodė: prisiminus, kad turi grįžti vokiečiams tarnauti, o savuosius išdavinėti, jo kūną nukrėtė šiurpas.

Kerštas, kuris taip ilgai liepsnojo širdyje, užgeso ir išblėso, o ausyse be atvangos skambėjo motinos, seserų ir jaunystės dainos... Tie metai, kada jis gyveno užmiršęs saviškius, dabar jam atrodė lyg sapnas.

Už ką jis turėjo keršyti? Jam pagrobė merginą, bet kieno tai buvo kaltė? Jos ar užpuolikų? Dėl šito jis dabar nebuvo tikras. Jis norėjo atkeršyti, tad gintasi nuo jo, jį persekiota. Juk ne jam vienam taip atsitinka. Sužadėtinė ir tie žmonės – visi gulėjo karstuose. Jie buvo tik plėnys, o Lietuva – nemirtingoji motina – gyveno. Čia matė jauną jos veidą, girdėjo jos merginų dainą. Argi jis turėjo budeliams padėti ją gniuždyti?!

Taip žynys mąstė, eidamas į pašiūrę, kur buvo jam paruošta nakvynė, ir grūmėsi su savimi, kol užmigo, ir svajojo, kol sulipo blakstienos... Paskui iš neperregimos tamsos ėmė plaukti sapnai. Kai Šventasis pabudo, nes kiti drauge su juo miegoję žmonės ėmė keltis, jau švito, pilyje moterys ir tarnai krutėjo prie rytinės ruošos.

Į išblėsusius židinius sumestos balanos vėl įsiliepsnojo, niūniuodamos moterys užkaitė puodus. Pragydę gaidžiai sveikino aušrinę, kuri kaip deimantas viena pati žėrėjo danguje, nes visos jos seserys, išblyškusios iš nuovargio, pasislėpė dangaus gelmėse.

Prabudęs Šventasis ilgai gulėjo, jausdamasis ir senuoju žmogumi – išdaviku, ir naujuoju – Lietuvos sūnumi. Jam atrodė, kad tie du žmonės jo krūtinėje norėjo pradėti kovą, bet senasis nusigando ir kažkur dingo...

Kas jam belieka veikti dabar? Atėjo šnipinėti Rėdos, o turi jai tarnauti! Nenorėjo prisipažinti nusikaltęs, bet ir nebeįstengė varyti išdavikiško darbo. Išlindo iš šiaudų, kuriuose miegojo, ir nuėjo į menę, kur vakar buvo drauge su kitais žmonėmis. Čia jau buvo dalinamas pienas ir alus, skambėjo žmonių klegesys ir juokas.

Žynys įsitaisė nuošalyje, laukdamas to dvariškio, kuris jį buvo atvedęs čionai. Tasai atėjo negreitai.

– Gera man čia pas jus viešėti, – tarė jam Šventasis, – bet aš mažai kam reikalingas. Įpratau bastytis, trošku man uždarytam. Išleiskite jau mane, bet išeidamas noriu Rėdai padėkoti už vaišes ir šį tą jai pasakyti.

Dvariškis to negynė. Kunigienė Rėda kaip tik buvo kieme, ir nusteбęs žynys iš tolo pamatė, kad ji pati vadovavo pilį saugojusiems žmonėms.

Ant nuometo ji buvo užsidėjusi šalmą, prie juostos pasikabinusi kardą: vaikščiojo kaip karys, rodos, tučiuojau sės ant arklio ir jos į mūšį. Ėjo nuo būrio prie būrio, klausinėjo žmonių, vienus barė, kitiems įsakinėjo.

Dieną jos veidas žyniui pasirodė visai kitoks, dar gražus, nors metai jį padarė rūstų ir niūrų.

Šventasis stovėjo nusiėmęs kepurę, laukdamas, kol ji baigs tvarkyti savo žmones; žiūrėjo ir stebėjosi, o kai ji žmonėms nurodinėjo ir mokė juos, jam darėsi graudu. Ne kartą kryžiuočiai su juo pasielgė žiauriai ir negailestingai, ir širdy keikdamas juos turėdavo klausyti. O Rėdos balsas skambėjo taip artimai, taip motiniškai, kad jeigu ji lieptų eiti ir pasikarti ant šakos, jis nubėgtų ir užsinertų sau kilpą ant kaklo nedrįsdamas nė pagalvoti, jog tai neteisinga.

Jis viską dėl jos padarytų – net mirtų...

Rėda priėjo prie žynio, jis žemai nusilenkė jai.

– Motin ir valdove, – tarė jis, – aš jau eisiu, esu skrajojantis paukštis, nemoku vienoje vietoje tupėti. Eisiu prie sienos palei Nemuną, o paskui – pats nežinau. Klausinėsiu apie jūsų vaikelį...

Rėdai nušvito akys.

– Man ne kartą pavyko prasmukti net į vokiečių miestelius, – tęsė jis. – Kas žino, gal koks nors dievas mane ves ir pašnibždės, ką reikia daryti ir kur pasukti? Gal užėsiu jo pėdsakus...

Kunigienė suraukė antakius ir žiūrėjo, ilgai negalėdama prabilti.

– Tegul tave veda gerasis Algis¹⁹! – pasakė ji silpnu balsu. – Eik, ieškok, nors aš netikiu, kad mano vaikas gyvas. O jeigu surasi jį vokiečiu pakrikštytą ir priešų paverstą, tai nors pastebėsi apgamą prie ausies ir sužinosi, kad jo gyslomis teka mūsų kraujas, nesakyk man apie jį ir jam apie mane. Nenoriu tokio sūnaus!

Pastovėjo akis nuleidusi, bet paskui išsigando, kad žynys neišeitų su tokiu pavedimu, ir pridūrė:

– Ne! Ne... Nors jis būtų pasikeitęs, nors jis ir nesuprastų manęs, nors aš jo nesuprasčiau... ak, kad tik jį pamatyčiau!

Žynys tylėjo.

– Bet po šitiek metų... ne... – tyliai pridūrė ji, – dievai man vaiko nebegrąžins! Eik, gerasis žmogau!

– Visi sako, kad tebėra gyvas, ir aš vakar mačiau jį vandenyje, o dvasios jame kitaip pasirodo – be akių; jis gi žiūrėjo į mane. Surasime jį, valdove ir motin!

Nusilenkė jai ligi žemės; ji, nieko daugiau nepasakiusi, nuėjo. Dvariškis nusivedė jį į namus ir liepė prikrauti jam pilnus krepšius. Paskui nuvedė jau kitais keliais, tarp pylimų, į tamsų urvą, ir tylėdami, apgrāibomis abu ėjo tamsoje taip ilgai, kad žynys pavargęs turėdavo pailsėti, atsiremdamas į drėgnas požemio sienas.

Čia buvo tvanku ir trūko oro krūtinėj. Negreitai požemyje tapo vėsiau, pasirodė dulsva tamsa, vadovas sustojo. Į sienelę buvo atremtos kopėčios, kuriomis žynys turėjo iškopti iš požemio. Virš angos, per kurią, atkėlęs sunkias duris, išlipo žynys, buvo didžiulė krūva sausų šakų. Su vargu jas praskleidęs Šventasis atsistojo ant sušalusios žemės ir pradėjo dairytis, kur esąs – pasirodė, jis buvo miško pakraštyje, gana toli nuo pilies.

Iš čia matėsi Pilėnai, bet jau tiktai kalnas ir sienos, o žmonių nebegalima buvo įžiūrėti.

Pavargęs nuo požeminės kelionės žynys prisėdo norėdamas apmąstyti, ką toliau turės veikti. Išsiėmė iš krepšio valgio, pasistiprino, pasvarstė ir atsistojęs pasuko prie pasieniu tekančio Nemuno.

* * *

Jau praėjo kelios savaitės nuo Šventojo išėjimo iš Marienburgo, tačiau Bernardas nelaukė jo taip greitai sugrįžtant. Todėl nustebo, kai vieną rytą savo įpratimu apeidamas ir apžiūrinėdamas visus kampus pamatė Šventąjį sėdint ant akmens prie arklidžių.

Žinodamas, kad Šventasis sugrįžęs tuojau turėjo ateiti pas jį, Bernardas sustojo lyg nustebeš, lyg supykęs.

Šventasis visiškai neskubėjo pasisveikinti ir pranešti, ką matęs ir girdėjęs, jo veidas buvo kažkoks šaltas, nežadantis nieko gero.

Užuot baręs ir klausinėjęs, Bernardas atsistojo priešais jį ir pervėrė akimis lyg dviem peiliais...

– Tik ką sugrįžau, – liūdnai sumurmėjo Šventasis.

Bernardas davė jam ženklą eiti paskui. Kieme nebuvo kaip kalbėtis.

Bernas ėjo, tačiau nerangiai ir lėtai. Kai celės durys buvo uždarytos, kryžiuotis greitai atsisuko į jį.

– Sakyk, ką esi nuveikęs?

– Nieko, – trumpai atsakė Šventasis.

---

¹⁹ Algis – lietuvių pagoniškas dievas.

Bernardas su panieka nužvelgė jį. Jis, seniai pažįstas savo tarną, įpratęs prie jo kalbos ir veido išraiškos, pajuto jį kažkaip nesuprantamai pasikeitus; kaip žaibas nusmelkė jį mintis: „Nejau Šventasis išduotų po tiek ištikimo tarnavimo metų?“

– Kalbėk, – šūktelėjo jis.

Paprastai kalbus Šventasis dabar krapštėsi galvą ir ilgai galvojo, ką čia atsakius.

– Buvau Pilėnuose, – pasakė jis. – Ką gi! Motina netiki, kad sūnus būtų gyvas! Gal užmiršo jį, nežinau! Aš jiems sakiau, kad gal nenužudytas, kad sklinda gandai... Bet jie juokėsi iš manęs.

– Pilėnuose buvai? Tave įsileido? – šūktelėjo susidomėjęs kryžiuotis. – Pasakok, ką žinai apie tą medžių krūvą. Mūsiškiai ten buvo laivais nuplaukę apžiūrėti ją iš Nemuno. Rąstai, sako, pušiniai, suversti vienas ant kito, ugnį ten pakišus žvėrys rūkte išrūktų iš tenai.

Žynys papurtė galvą.

– Nebent geležinis žmogus galėtų prie to laužo prisėlinti, – pasakė jis, – nelengva ten prasigauti!.. Ir ne bet kokia ugnis ima tas sienas.

– Kas vadovauja piliai? – nutraukė jį kryžiuotis.

Žynys panarino galvą.

– Ten yra senasis Valgutis, – sumurmėjo jis, – na, ir kunigienė Rėda.

– Taip, našlė, bet kas iš jos, – įterpė Bernardas.

– Kas iš jos? – nusišypsojo žynys. – Ji ten ir vadas, ir viskas...

Kryžiuotis nusijuokė.

– Tu išprotėjai, – pasakė jis.

Šventasis nutilo. Kurį laiką jie žiūrėjo vienas į kitą nieko nekalbėdami.

– Pasakok, – paragino Bernardas, – pasakok, ką matei.

Bernas, lyg kantrybės netekęs, staiga prabilo išberdamas viską iš karto:

– Ką aš mačiau? Na! Storas sienas, pylimus, aštirus baslius, daug žmonių, didelę jėgą. Moteris, kupina vyriškos drąsos, vaikšto su kardu. Gerai, kad gyvas iš ten išsprūdau!

– Ir išsigandęs nedrįsai kalbėti ir žvalgytis, – atsiliepė kryžiuotis. – Tu susenai, kvailu gyvuliu pavirtai, jau nieko nebėr iš tavęs. Tik arkliams valyti ir mėšlui mėžti tetinki!

Kryžiuotis atsuko jam nugarą.

Gerai, kad jis nematė šypsenos, kuri iškreipė berno veidą. Šventasis nieko jam neatsakė.

Bernardas tuščiai norėjo dar ką nors iš jo išgauti. Bernas niūriai atsakinėjo puse lūpų; buvo aišku, kad žygis jam nenusisekė, tačiau neišsidavė, kas esąs, nes sugrįžo. Šventasis, seniau buvęs toks gudrus ir apsukrus šnipas, dabar parėjo tuščiomis rankomis.

Tačiau Bernardas nenorėjo jo atgrasinti keiksmiais, tik troško išgauti daugiau žinių apie tą pavojingą kelionę.

– Kai pasakojai, kad vaikas gali būti gyvas, ar žiūrėjai motinai į akis? Ar ji pasikeitė? Ar suvirpėjo, ar susijaudino? – klausinėjo jis.

– Netiki! – atsakė Šventasis.

Bernardas užsigalvojo.

– Hm, – tarė jis, – būtum galėjęs įrodyti, bet tu jau niekam tikęs.

Bernas nesiginčijo; truputį pastovėjo ant slenkščio ir galop išėjo, irzlių ir piktų žodžių palydėtas.

Ligoninės vyresnysis Silvestras susitiko susikūpinusį ir išvargusį Šventąjį, slenkantį į arklides. Jis negalėdavo abejingai praeiti pro šalį matydamas kenčiantį nors ir menkiausią tarną. Šventasis jo nepepastebėjo, tik pajuto, kad kažkieno ranka palietė petį.

– Ko taip slenki, lyg ant pečių turėtum du pūrus grūdų? – šūktelėjo Silvestras.

– Esu pavargęs, sušalęs, nesveikas, – sumurmėjo bernas.

– Kodėl?

– Mane buvo išsiuntę, – nenorom pasakė Šventasis, – užėjo žiema, sutino kojos...

Pasikasė galvą.

Ligoninės vyresnysis atidžiai pasižiūrėjo į jį.

– Na tai eik pas ligonius kokiai porai dienų, pailsėsi po kelionės.

Šventasis nudžiugo, tačiau bijojo: o ką pasakys Bernardas?

– Nedrįstu, – sumurmėjo jis.

– Aš liepiu! – žvaliai šūktelėjo senukas. – Eik į apačią, pas knechtus... Jeigu turėsi jėgų, patarnausi mums, kartu ir nuodėmingą kūną pastiprinsi.

Senukas parodė jam ranka į Žemutiniąją pilį. Bernas nusilenkė ir nukiūtino. Poilsis šilumoje, geresnis maistas, kuris būdavo duodamas visiems ligoniams, labai jį nudžiugino. O Bernardas? Tegul sau pyksta, dabar Šventasis mažai jo paisė.

Patekti į ligoninę buvo nelengva, nors ir su brolio Silvestro įsakymu. Iš tikrųjų jis čia buvo šeimininkas, bet dėl jo begalinio gailėstingumo ir didelio gerumo pavaldiniais jam skirdavo tokius žmones, kurie turėdavo būti kietesni už jį.

Ligoninė, ypač žiemos pradžioje, būdavo prigrūsta, o toji dalis, kuri skirta knechtams ir tarnams, tiek prisipildydavo, kad joje net laisvą kampą sunku būdavo surasti.

Kai pasirodė vokiečių nemėgstamas Šventasis, pravardžiuojamas meška ir gyvuliu, palatos vyresnysis nė klausyti nenorėjo apie priėmimą. Veltui Šventasis įrodinėjo, kad brolis Silvestras įsakė.

– Gulkis ant arklių mėšlo ir išsimiegosi! Čia tau vietos nėra! – šaukė prižiūrėtojas.

Bet Šventasis kaip tik todėl, kad jo nepriima, pasiryžo žūt būt pasilikti. Jis nieko neatsakė, atsirėmė sienos ir nesijudino iš vietos. Tas prižiūrėtojai atsipyko. Jis pradėjo plūstis, bet nieko negelbėjo; Šventasis atkakliai išstovėjo visą valandą, ir prižiūrėtojas, netekęs kantrybės, pats jį įstūmė į kambarį.

– Eik, tinginy, nevalyvas gyvuly, lietuvių išdvasa! – šaukė jis. – Eik, pasišildyk ir prisiryk, bet aš tau neleisiu čia dykinėti. Turėsi patarnauti!

Šventojo negąsdino darbas ligoninėje; jis nepratarė nė žodžio.

Tuoju jam buvo įsakyta nešioti ligoniams dubenėlius su maistu, padavinėti vandens, prižiūrėti juos ir kurstyti krosnį.

Bet už tai jis gavo ligonio maistą ir galėjo pasišildyti.

Silvestras neatėjo, nebuvo kam pasiskųsti, o ir skųstis neturėjo dėl ko...

Vakarienę Šventasis jau nešiojo taip, lyg būtų visą amžių dirbęs šį darbą. Naktį atsigulė prie viryklės ir miegojo iki aušros. Rytojaus dieną jau niekas nekalbėjo, kad reikia jį išvyti. Ligoninės vyresnysis atėjo per ankstyvuosius pusryčius, pamatė Šventąjį uoliai dirbant ir nusišypsojo jam, neturėdamas ko prikišti. Kadangi padėti knechtams Silvestrai pasirodė nereikalinga, tai pasiėmė Šventąjį į antrąjį aukštą patarnauti prie riterių ir svetimšalių stalo.

Čia jam buvo dar geriau, ne taip jį stumdė ir išjuokė.

Vakare pats Silvestras padavė jam mažą ąsotėlį, uždengtą dubenėlį, parodė duris, pasakė, kad šitai jis turįs nunešti į tą celę, ir liepė eiti.

Šventasis ėjo žvalgydamasis, nes čia dar niekad nebuvo vaikščiojęs.

Peržengęs celės slenkstį jis jau buvo bestatęs dubenėlį ant stalelio, bet pažvelgęs į ligonį visas taip suvirpo, kad vos neišmetė iš rankų ąsotėlio, ir sustojo apstulbęs.

Priešais jį sėdėjo jaunuolis tokiu pačiu veidu, tokiomis pačiomis liūdnomis akimis, kokį jis matė Pilėnuose vandens kibire.

Šventasis stovėjo, žiūrėjo, iš baimės įmanydamas sprukti šalin.

– Kas tau yra? – atsiliepė ligonis nugręždamas veidą.

Ir tą akimirką Šventasis pamatė ant kaklo, kairėje pusėje ties ausimi, apvalų apgamą, apie kurį kalbėjo Rėda. Iš jo krūtinės išsiveržė prislopintas riksmas. Jurgis, vis labiau stebėdamasis, žiūrėjo į šį nepažįstamą tarną.

– Kas tau yra? – paklausė jis.

Šventasis vos įstengė pastatyti ant stalelio dubenėlį su ąsotėliu, puolė ant kelių ir pradėjo bučiuoti nukarusias jaunuolio kojas, bet žodžio ištarti negalėjo.

Jurgis traukėsi nuo jo manydamas, kad tai pamišėlis. Tuo tarpu bernas atsitokėjo, atsistojo. Jo lūpos tyliai juokėsi, o akys negalėjo atsitraukti nuo ženklų ant vaikinų kaklo. Jurgis vis dar nieko negalėjo suprasti, o Šventasis pastvėrė jo ranką ir prispaudęs ją prie savo šiurkščių lūpų suaimanavo:

– Kunigaikšti!

Vaikino skruostai paraudo, jis greitai atsistojo ir pridėjo pirštą prie lūpų...

– Iš kur tu žinai? – sušnibždėjo jis.

Šventasis užsidengė burną ranka, bet vaikinų neišleido iš akių. Prisiminė, kad turi grįžti į tarnybą, dar kartą priglaudė prie lūpų baltą Jurgio ranką, nusijuokė ir išbėgo kaip pamišęs.

Ligonis paliko vienas, negalėdamas suprasti šio nuotykių.

Iš kur tas žmogus galėtų žinoti, kad jis kunigaikščio vaikas? Gal ir jis lietuvis? Gal kas nors išdavė jį?

Jis įtarė tą vaikiną, kuris ateidavo pas jį vakarais. Jurgis atsigėrė iš ąsotėlio ir ėmė nekantrauti laukdamas, kad tik greičiau visi sumigtų ir ateitų Rimas.

Jo reikėjo laukti ilgiau kaip paprastai, bet galų gale pasigirdo tylūs žingsniai – ištikimasis Rimas sustojo tarpduryje. Jurgis pribėgo priėjo pasakodamas, kas atsitiko, bardamas už neatsargumą ir plepumą.

– Ką? Tegul mane Perkūnas trenkia, jeigu aš būčiau lūpas pravėręs!.. Aš... kaip aš galėčiau jus išduoti! – sušuko Rimas.

Ligonis papasakojo jam apie tą berną, kuris buvo atnešęs maistą, o vaikinai, pažįstąs čia visus žmones, suprato, kad tai buvo Šventasis.

– Tai niekas kitas, tik tas palaidūnas Šventasis, – sušuko jis, – ištikimas vokiečių tarnas, kuris tiek mūsų kraujo praliejo, kad būtų galima jį prigrindyti tame kraujyje! Tai šuva! Jeigu tas žodis išsprūdo jam iš lūpų – vadinasi, norėjo iškvosti, mums jau gresia pavojus. Matyt, ką nors įtardami, nori jums sąspūstus paspėsti ir siuncia tą gyvulį, kad gundytų mūsų gimtąją kalbą. Neišsiduokite!

– To negali būti, – priešgyniavo Jurgis, – tam žmogui riedėjo ašaros iš akių!

– Tai niekšinga gyvatė, kuri mokės verkti už kąsni mėsos ir puodelį kavos! – nirto Rimas. – Niekuo netikėkite! Jis jau seniai jiems tarnauja, šnipinėja, o prireikus veda į mūsų gimtąjį kraštą.

Jurgis susimąstė, o Rimas nusigandęs virpėjo.

– Taip, paslaptis išaiškėjo! Gal jie klausydavosi, ką mes kalbame, – šnibždėjo jis. – Mums abiem gresia žiauri bausmė! Ar matėte tuos tamsius požemius, vinguriuojančius po visomis pilimis? Tai lyg pragaro miestas! Ne klėtys, ne sandėliai ir ne lobynai, bet šuliniai, kuriuose žmonės nusikankina be šviesos ir oro. Naktimis, kai kiemuose tylu, iš požemių sklinda aimanos, girdisi geležinių pančių žvangėjimas. Jeigu kas iš riterių nusikalsta, naktį vyresnybė jį nuteisia, kaltininkas dingsta, nors vartai uždaryti, ir jo šiame pasaulyje jau niekas nematys.

Tai kalbėdamas Rimas išgąstingai žvalgėsi į šalis.

– O! – pridūrė jis. – Turiu ir kitokių įrodymų, kad tenai, tuose urvuose, kurių raktus mistras visuomet laiko pas save, gyvena žmonės. Virtuvėse nuolat verda šlykštų viralą, kuris paskui dingsta, nors niekas jo nevalgo. Kažkurioje salėje iškeliamas akmuo iš grindų ir krepšyje nuleidžiamas į urvus maistas – duona, vanduo ir viralas. Taip pašnibždom pasakoja tie žmonės, kurie tai matė.

Jurgis klausėsi suraukęs kaktą.

Rimas iš baimės tarsį proto neteko: stvarstėsi už galvos, aimanavo, išgąstingai žvalgėsi ir klausėsi.

– Jeigu mus kas išdavė, vargas mums! Vargas mums! – pridūrė jis. – Gal Šventąjį atsiuntė, kad kokį žodį ištrauktų, pražūsime! – Jis staiga pakilo iš vietos. – Aš nelauksiu, kol mane sučiups, – sušuko. – Mėginsiu bėgti, vis tiek vienas galas, o gal pavyks išsivaduoti.

Jis pažvelgė į Jurgį, kuris tebestovėjo susimąstęs.

– Dar nieko neatsitiko, – pasvarstęs sušnibždėjo jis. – Nors tasai Šventasis blogas žmogus, bet man jis pasirodė nuoširdus.

– Negalimas daiktas, kad mus būtų kas išgirdęs. Reikia palūkėti.

Rimas godžiai klausėsi.

Tą akimirką gretimame kambaryje pasigirdo sunkūs ir atsargūs žingsniai. Nusigandęs vaikiną vos spėjo pasmukti po Jurgio lova, kai tyliai, besišypsančiu veidu įslinko Šventasis.

Jau prie slenksčio jis pamaldžiai sudėjo rankas ir susijaudinęs, su begaline pagarba žiūrėjo į Jurgį šnibždėdamas:

– Kunige...

Paskui nuolankiai prisiartino ir ėmė greitai kažką jam kalbėti lietuviškai. Jaunuolis atidžiai ir su noru klausėsi tos kalbos garsų, bet galop papurtė galvą ir vokiškai atsakė:

– Aš nesuprantu šios kalbos.

Šventasis valandėlę stovėjo susimąstęs, paskui prabilo savo darkyta vokiečių kalba:

– Tu nežinai? Esi lietuvių kunigas nuo Nemuno kranto! Tave dar kūdikį pagrobė iš motinos rankų.

– Iš kur gali tai žinoti? – paklausė Jurgis.

– Aš tik neseniai apie tai sužinojau, – atsiduso senis. Aimana užgniaužė jam kalbą, jis susiėmė rankomis galvą ir kratė ją tylėdamas.

– Kas aš buvau! Kas dėjosi su manimi! – pradėjo jis, lyg pats sau murmėdamas. – Ir mane kryžiuočiai pagrobė per karą, bet aš jiems pasidaviau, nes savieji mane pakarti norėjo, o aš troškau atkeršyti. Kiek metų! Kiek metų aš jiems niekšingai tarnavau! Maniau, kad taip ir išgaišiu jų landynėje... Kas man buvo pasidarę! O! Mano kunigaikštuk, balandėli tu mano! Ar patikėsi mano žodžiais, kai aš pats savimi dar netikiu! Kas buvo pasidarę? Tiek metų slopinau savy lietuvišką kraują, ir veltui! Va neseniai vėl mane pasiuntė į Lietuvą šnipinėti. Išėjau. O ką darysi? Toks mano amatas. Mėšlą grėbstyti iš po arklių kojų ir savo žmones kaišioti jiems po peiliu. Oi, kuo aš pavirtau?.. Nuėjau į Lietuvą ir patekau į pilį, į didelę pilį, nuvedė mane pas kunigienę į Pilėnus. Stovėjau senu savo įpratimu žvalgydamasis aplinkui, tu mano auksinis berniuk, valdove! Kai ėmė dainuoti lietuvių dainas, kai ėmė skardenti, man iš akių ašaros paplūdo, suminkštėjo užkietėjusi širdis, iš kryžiuočių tarno aš vėl tapau tuo, kuo buvau jaunystėje. Jie mane pasiuntė savo reikalais, o aš grįžau dėl savųjų. Tai padarė viena žavinti daina! Kur ten daina, sakalėli tu mano, tai buvo gaivinas vanduo, o aš jame nusiploviau purvus. Tai buvo šventas vanduo!..

Jis kalbėjo verkdamas ir aimanuodamas tokiu nuoširdžiu veidu, kad Rimas, kuris jo bijojo ir nepasitikėjo, susidomėjęs nejučiomis iškišo galvą iš palovės.

Šventasis jį pamatė ir persigando, bet pakako kelių lietuviškų žodžių, ir senasis bernas ėmė juoktis. Ši kalba dabar stebuklingai veikė suminkštėjusią jo širdį. Jis, užmiršęs Jurgį, ištiesė rankas į vaikiną ir greitai, godžiai ėmė šnekėtis su juo lietuviškai, glamonėjo jį ir bučiavo.

Jurgis, kuris buvo užmiršęs gimtąją kalbą ir vos atminė kai kuriuos žodžius, stovėjo žiūrėdamas tai į vieną, tai į kitą.

– Jis yra kunigas! – kalbėjo Šventasis. – Pažinau jį iš apvalaus apgamėlio ant kaklo po kairiąja ausim.

Rimas, išlindęs iš palovės, taip pat atėjo ženkle pažiūrėti ir užlaužė rankas. Jurgiui akis užplūdo ašaros.

– Kalbėkite taip, kad aš suprasčiau, – maldaujamai tarė jis, – Rimas žino, kad aš buvau priverstas užmiršti šią kalbą, nes tyčia man ją išrovė iš širdies ir jos vieton įdiegė savąją. Kalbėkite, kad suprasčiau, pasigailėkite manęs!

Šventasis pabučiavo jam ranką.

– Nurimkit, nurimkit! – pasakė jis. – Jau trise esame... Ak! Laikykimės iš vieno, ir ką nors sugalvosime! – Ir jis gudriai pakreipė galvą. – Kažin, ką dabar reikėtų daryti? Man rodos, pirmiausia privalome savo kunigaikštį gražinti saviesiems, o paskui ir mums nebus čia ko viešėti. Na, sukime galvas!

Jurgio akys degė, jis sudavė Šventajam per petį:

– Kas tau sakė apie šį ženklą? Iš kur žinai, kad aš kunigas? Pažįsti mano šeimą? Kur ji?

– Oi oi! Ilgai reiktų pasakoti, – sumurmėjo senasis bernas, – dabar ne tai galvoj. Truputį palūkėkite. Reikia sumanyti, kaip iš čia išsprukus... Tai svarbiausia. Nelengva iš pilies išeiti į laisvę, o paskui laukuose saugokis, kol nusigausi pas savuosius, prie Nemuno. Nors šliaužk ant pilvo kaip žaltys!

Įpratęs bijoti kryžiuočių ir drebėti prieš jų galybę, Rimas sušuko:

– O jeigu mus sugaus? Tik kaulai paliks baltuoti laukuose. Ir kur tik nėra jų sargybų, jų šnipų, jų pusbrolių, pusseserių ir tų valkatų, kurie čia suplūdę iš viso pasaulio grobio ieškoti!

Kaip ir anksčiau, Šventasis gudriai šypojsosi.

– Jie galingi, ir jų daug kaip skruzdžių, – tarė jis, – bet ir juos, nepaisant gausybės, įmanoma apgauti. Vienas žmogus atstoja visą šimtą ir šimtą apgauna, kai užverda jam širdis! Dažnai jie taip pasitiki savo jėgomis, kad žiūri, bet nemato. Ne veltui aš jiems taip ilgai tarnavau – žinau visas jų gudrybes.

Jam bekalbant, toli kiemuose pasigirdo kažkoks šlamėjimas – visi persigando. Pirmasis sujudo Šventasis, jis taip tyliai išnyko iš akių, kad, atrodo, nugrimzdė po žeme, Rimas smuko paskui jį, o Jurgis, greitai užpūtęs lempą, krito į lovą ir apsimetė miegą.

V

Kartu su Marijos pilimi augo ir miestelis, atsiradęs prie pilies sienų ir jos globojamas. Kaip ir kitos gyvenvietės užkariautoje žemėje, jis buvo apgyventas ateivių iš įvairių Vokietijos žemių: iš Pareinio, Tiuringijos, Saksonijos, Frankonijos, Bavarijos ir kitų vietų.

Yra žinoma, kad į patį ordiną, į kurį iš pradžių būdavo priimami tik vokiečiai ir tik pasiturintys bajorai, vėliau susibūrė tokie žmonės, kurie arba tėvynėje neturėjo ko prarasti, arba buvo tokios neramos dvasios, kad nenustygo be nuotykių ir grobio. Taip pat ir kolonija susidarė iš įvairių karšto temperamento ir avantiūristinės dvasios žmonių, traukusių į pagoniškas žemes praturtėti ir apsigyventi.

Daugelis kunigaikštukų, kaip ir dabartinis didysis mistras Liuderis, įstodavo į ordiną su visais tarnais, dvariškais ir amatininkais iš savo krašto. Čia jiems veltui buvo duodama žemė, ir pats ordinas padėdavo pasistatyti trobesius, įsikurti, suteikdavo privilegijų ir šokią tokią savivaldą.

Vokiečių riteriams iš kilmingųjų nuolat reikėjo gabių amatininkų: šarvakalių, ginklakalių, auksakalių, įvairių audėjų ir kitokių meistrų, kurių negalėjo rasti laukinių kraštuose.

Iš pradžių mieste apsigyveno darbštūs vokiečiai, bet paskui juos plaukė ir dykaduoniai, manydami verstis visokiomis apgavystėmis, kurių ordinas viešai nepripažindavo.

Čia atsirado ir dainininkų, ir juokdarių, ir visokio plauko paklusnių valkatų, į kuriuos žiūrėta iš pilies pro pirštus. Atsirado linksmybės namų, neva tarnams ir knechtams, pirkliams ir pakeleiviams, o kas ten darėsi viduje, tų namų užkampiuose, vietinis šaltyšius nelabai domėjosi.

Linksmybės namų lankytojai saugodavosi vienas kito, nes kiekvienas bijojo, kad nebūtų išduotas, gyveno jie vienas kitam nusileisdami.

Iš pažiūros atrodo, kad pilyje viešpatauja griežti nuostatai, bet iš tiesų dažnai buvo su jais prasilenkiama, ir už pilies sienų kryžiuočiai elgdavosi gan laisvai. Pilyje nevalia būdavo pasirodyti jokiai, net ir pagyvenusiai, moteriai, tuo tarpu mieste jų, prisidengusių įvairiomis pavardėmis ir dingstimis, buvo gana gausu.

Ilsėdamiesi pilyje riteriai išvykdavo medžioti į Nogato pakrantes, prajodinėdavo arklius, rengdavo iškylas, o grįždami dažnai sustodavo mieste. Nors apie tai ir būdavo žinoma, niekas nedrįsdavo baltaapsiausčių pasmerkti.

Smulkūs bajorai, kurie skyrėsi nuo kilmingųjų riterių savo pilkais apsiaustais, ordine lyg ir turėjo lygias teises su aukštakilmiais, tačiau taip laisvai elgtis negalėjo. Jie buvo laikomi griežčiau.

Kilmingieji riteriai galėdavo prasilenkti su griežtais nuostatais dukart per metus, kai pas juos atvykdavo būriai riterių iš Anglijos, Prancūzijos, Vokietijos ir kitų kraštų. Šitie brangūs atvykėliai atnešdavo ordinui gausių aukų kovai su stabmeldžiais, todėl jų garbei būdavo rengiamos puotos ir

pasilinksminimai, turnyrai ir medžioklės, o kad jiems nebuvo privalu laikytis ordino nuostatų, tai svečiams viešint ir aukštakilmiai riteriai nuostatų nesilaikydavo, o jiems išvykus prie ankstesnės tvarkos jau nebebūdavo grįžtama.

Pasauliečiai žmonės čia skleisdavo laisvas mintis, daugelis iš jų į žygį prieš stabmeldžius atsivesdavo visą dvarą – įvairius tarnus, kurie apsistodavo mieste, o kartais ir visai ten apsigyvendavo.

Čia žmonės buvo kitokie negu miestuose, išaugusiuose kitokiomis sąlygomis. Čia pirmavo dailininkai, amatininkai, įvairių rankdarbių mokovai, o paskuiėjo tie, kurie gyveno iš žmonių aistrų lyg bjaurūs parazitai.

Visokių užėigos namų buvo gyva galybė. Vienuose knechtai maukdavo alų, kituose baltaapsiausčiai gaudavo puikusių pigmentų – stiprių, pasaldintų ir su šaknelėmis sutaisytų vynu.

Jeigu paprastu laiku ant kryžiuočio stalo atsirasdavo tokio pigmento, tai tik mažame žmonių ratelyje ir tokiais saikais, kokius leisdavo nuostatai, o linksmybės namuose pigmento buvo duodama tiek, kiek pajėgdavai nusipirkti. Dar mieste būdavo ir tokių gyventojų, kurių užsiėmimo niekas gerai nežinojo. Jie gyveno prasimesdami esą vieno ar kito riterio giminės bei jo šeimos išlaikytiniai.

Prie tų neaiškių, seniai Marienburge gyvenančių būtybių priklausė ir Gmunda Leven, nebejauna moteris, kuri sakėsi esanti vieno baltaapsiausčio – Zygfrido fon Ortlopo – giminaitė.

Tasai Zygfridas, atkeliavęs čia nuo Reino krantų, dabar jau pasenęs, tylus, sveikatos netekęs vyras, buvo labai gerbiamas ordine už kažkokius senus nuopelnus. Ta pagarba gaubė ir Gmundos namus, kurie mieste stovėjo lyg neprieinama sala; nei šaltyšius, nei vietinė valdžia nederįsdavo nei įeiti į juos, nei ko nors reikalauti, nei kištis į jų reikalus.

Tenai lankydavosi ne tik senasis Zygfridas, ateidavo ir kiti kryžiuočiai, dažnai ten būdavo linksminamasi iki vėlyvos nakties. Pilyje buvo uždrausta lošti kauleliais ir kitkuo, išskyrus šaškes ir šachmatus, tuo tarpu visi žinojo, kad pas Gmundą ant staliukų stovėdavo vyno taurės ir kauleliais būdavo lošiama iki užsimiršimo. Kryžiuočiams taip pat nederėjo draugauti su moterimis, o čia jų visuomet būdavo per akis.

Gmunda Leven laikydavo dvi ar tris seserėčias, atsikviestas iš Vokietijos, kurios čia pasirodydavo, čia vėl išnykdavo, ir gausybę tarnaičių. Bet niekas jai negynė jų laikyti.

Senoji šeiminkė buvo labai ori: rūstaus veido, pikta sučiauptomis lūpomis, tvirta ranka valdanti savo šeimyną. O kai kartais ji pasirodydavo savo namų tarpduryje, užsidėjusi ant galvos iškrakmolytą, plačiai išskleistą ir ant pečių nukarusį baltą gobtuvą, su juoda suknele, papuošta blizgančiomis gijomis, su krepšeliu ir raktais prie juostos, – miestiečiai ir miestietės lenkdavosi jai ligi žemės, smalsiai žiūrėdavo į jos drabužius, norėdami pasekti iš Vokietijos atvežtas madas.

Bažnyčioje, kurią labai uoliai lankydavo, Gmunda turėjo atskirą, aksomu muštą klaupką arčiausiai altoriaus. Ir kai eidavo į ją, visi jai duodavo kelią. Eidama ji šlamėdavo apdarais, žvangėdavo grandinėmis ir apyrankėmis, kuriomis visuomet būdavo apsikarsčiusi.

Miestiečiai žinojo, kad per ją ir Zygfridą galima visko išprašyti iš mistro. Nors tokie asketai kaip Bernardas nenorėdavo jos pažinti ir atsiliepdavo apie ją su panieka, bet jos galybė jau tiek buvo sustiprėjusi, kad jau trečiajam iš eilės mistriui valdant niekas negalėdavo jai pakenkti.

Gmundos sodyba buvo pačiame mieste, prie naujosios bažnyčios, bet taip aklina aptverta ir apaugusi medžiais, kad sunku buvo pamatyti, kas joje dedasi. Retai kas į tuos namus eidavo pro didžiuosius vartus iš gatvės, tačiau dveji varteliai iš šonų buvo nuolat varstomi. Vakaraus, jau paskelbus, kad metas gesinti žiburius, Gmundos languose dar ilgai būdavo šviesu, bet niekas nebūtų išdrįšęs jai to priminti.

Žodžiu, tai buvo privilegijuotas lizdas.

Jau penkeri metai praėjo po pergalingo kryžiuočių žygio į Lietuvą, kur jie ne tik gausybę žmonių išskerdė, bet ir su daugeliu jaunų belaisvių parsivarė į Marienburgą kelias dešimtis našlaičių.

Pasak mačiusiųjų, ten buvo vien berniukai ir tik atsitiktinai tarp jų užsiliko viena dešimties metų mergaitė Baniutė. Iš suplėšytų rūbų likučių, švelnios odos, žvilgančio kaspino plaukuose galima buvo numanyti mergaitę kilus iš aukštesnio luomo.

Iš pradžių, tik išaiškėjus, kad čia esama mergaitės, senieji rūstesni kryžiuočiai ėmė šaukti, reikalaudami šią, anot jų, bjaurybę pakrikštyti ir nužudyti, nieku būdu nepalikti gyvos. Senasis Zygfridas pasigailėjo verkiančio, persigandusio vaiko ir nežinia kaip išplėšęs ją iš budelių rankų išsirūpino, kad mergaitę būtų leista auklėti Gmundai, kuri, nors ir nenorom, sutiko ją laikyti ir valgydinti prie virtuvės kaip šunį.

Pirmiausia ji buvo per jėgą apkrikštyta Barbora, mat pastarasis vardas dėl čia esančių šventosios relikvijų buvo itin ordino gerbiamas. Gmunda bjaurėdamasi pasiryžo auklėti tą sutvėrimą, kurį laikė laukine būtybe, niekad nesiduosiančia prijaukinti.

Baniutė iš tiesų buvo kitokio būdo negu kiti miestiečių vaikai. Už savo vienmetes mergaites ji buvo nepalyginamai gudresnė, drąsesnė, suaugesnė ir savarankiškesnė, dar pasižymėjo išdidumu ir užsispyrimu. Iš jos nieko negalima buvo išgauti mušimu ir bausmėmis.

Plakama alpdavo iš skausmo, bet tik kietai sučiaupdavo lūpas ir nė neaiktelėdavo.

Nors nė kiek nesimokiusi, ji išmanė, veikiausiai instinktyviai, daug dalykų, kuriais stebindavo visus.

Būdama nepaprastai mikli ir stipri, ji gebėdavo kaip katė sliuogti į aukščiausią medį, šastelti per tvorą, išrausti žemėje duobę ir taip lapais apsidangstyti, kad niekas jos nesurasdavo. Ji buvo taip labai supratusi su laukiniais žvėrimis, kad visai jų nebijojo. Vėliau, kai šiek tiek apsipažino su naujuoju gyvenimu, pravedžiodavo narčiausius kryžiuočių arklius, susitvarkydama su jais geriau už knechtus.

Kai pradėjo mokyti įvairių moteriškų darbų, Baniutė, nors jų ir nemėgo, išmokdavo greičiau už kitas mergaites. Sėdėti kambaryje jai buvo stačiai kančia; kai tik galėdavo, sprukdavo laukan, dažnai ją rasdavo medyje įsispraudusią tarp šakų arba taip aplipusią amalu, kad sunku būdavo ją ir pamatyti.

Neįstengiant perdirbti jos prigimties teko su tuo apsiprasti, o kadangi buvo be galo darbšti bei naudinga namuose ir augdama vis gražėjo, tai Gmunda pamažu net prisirišo prie jos.

Vyrai, kurie ją kartais matydavo kieme, žavėdavosi nepaprastu jos grožiu, nors Baniutė visiškai nesipuošdavo ir būdavo labai sunku ją aprengti vokiečių rūbais.

Ilgą laiką ji nenorėjo autis – nei žiemą, nei vasarą. Taip pat negalėjo būti nė kalbos apie suknelę – vilkėdavo tik marškiniais ir kailinėliais, o plaukai būdavo supinti į dvi ilgas kasas. Iš papuošalų Baniutė mėgo tik gintarinius karolius, gal todėl, kad jie primindavo vaikystę. Dabar ji tokių neturėjo, tai susiverdavo karolius iš erškėtrožių spurgų, iš uogų, iš gėlyčių. Taip pat iš visokių lapų, kad tik jie būtų žali, ji pindavosi vainikus galvutei papuošti. Kažkodėl tasai žmogus, kuris pagrobęs ją apiplėšė ir sutraukė karolius, nepastebėjo ant mergaitės piršto žalvarinio žiedelio. Iš Baniutės jo neatėmė ir vėliau; o kai žiedelis pasidarė per mažas, tai pasikabino jį ant virvutės po kaklu ir nešiojo po marškiniais.

Vokiečių mergaitės juokdavosi iš jos, erzindavo, pravardžiuodavo laukine kate, bet labai pavydėdavo gražumo, sumanumo ir jėgos. Iš pažiūros mažytė, silpnutė, bet mikli ir lanksti, Baniutė pakeldavo labai sunkius daiktus, o jei suduodavo kam savo mažute ranka, tai lyg akmeniu kaukšteldavo.

Baniutė turėjo išmokti tos kalbos, kuria aplinkui girdėdavo erzeliuojant, bet tuščiai stengtasi ją atpratinti kalbėti lietuviškai. Slapstydamasi pakampėmis ji dainuodavo dainas ir viena pati kalbėdavosi ta kalba, kurios ją išmokė motina.

Ji eidavo į bažnyčią ir turėdavo melstis, bet visi matė, kad savo dievo ji neišsižadėjo. Bažnyčioje Baniutė nenustygdavo ir sprukdavo iš jos, kai tik galėdavo. Žodžiu, tai buvo neprijaukinta, tik šiek tiek pripratinta būtybė, tik ir beieškanti kaip išnerti į mišką. Jau baigėsi penkeri metai, kai ji buvo čia atvartyta. Iš vaiko išaugo daili mergina didelėmis mėlynomis akimis, mokėsi iš vokiečių kiek įmanydama, bet to, ką atsinešė, nei užmiršo, nei išsižadėjo.

Protu ir vikrumu Baniutė buvo toli pranokusi visas savo vienmetes.

Iš pradžių Gmunda ir jos seserėčios stengėsi ką nors ištraukti iš Baniutės apie jos praeitį, bet mergaitė purtydavo galvutę sakydama, jog nieko neatmenanti, tik tai, kad buvo pagrobta, apiplėšta ir sumušta.

Iš tų laikų ant jos dešinės rankos nuo žaizdos liko randas, kurį ji kasdien žiūrindavo lyg brangų atminimą.

Paklusni, supratinga, kartais netgi švelni – Baniutė prie nieko neprisirišo, niekad niekam neatvėrė širdies, net nepasiskundė. Į tuos žmones, su kuriais gyveno, Baniutė paslapčiom žiūrėjo kupinu neapykantos ir pasibjaurėjimo žvilgsniu.

Nepaisant merginos baugštumo ir keistumo, ji visus kerėjo savo grožiu ir patrauklumu, vyrai neatsižiūrėdavo į ją, net Gmunda ėmė pykti ant jų už žavėjimąsi mergaite. Baniutė visiškai nesistengė prieš juos pasirodyti, verčiau tūnodavo kur nors kampe, bet kaip tarnaitė dažnai turėdavo maišytis visų akyse, nors to ir nenorėjo.

Niekas negalėjo numanyti, kas nutiks tai lietuvaitei, kuri nesidavė paverčiama vokiete. Tuo tarpu visi ant jos akis padėję buvo, net senasis Zygfridas, paprastai viskam abejingas, negalėdavo nuo jos atitraukti akių, kai jam patarnaudavo.

Nesunku atspėti, koku būdu Rimas, kartais pavaduojąs kurio nors baltaapsiausčio ginklanešį, susipažino su Baniutė. Jis stovėdavo su arkliais prie ponios Gmundos kiemo tvoros, o kartą už tvoros krūmuose pasislėpė mergaitė, kuri, ištaikiusi valandėlę, kada namuose apie ją laikinai pamiršo, atbėgo paniūniuoti lietuviškų dainelių.

Rimas, kai tik išgirdo dainos garsus, plakančia širdimi prisispaudė prie tvoros ir nutaikęs progą tyliai užtraukė posmą.

Baniutė riktėlėjo, akimirksniu stryktelėjo ant tvoros ir virpėdama pažvelgė žemyn. Užsimezgė pokalbis. Apstulbęs Rimas įbedė akis į ją ir iš džiaugsmo vos nepamiršo arklių. Trumpai apsakė viens kitam viską, ką tik atminė... Baniutė, išgirdusi ją šaukiant, šastelėjo nuo tvoros, ir tiek ją tematei. Nuo to laiko Rimas visokiomis gudrybėmis verždavosi aptarnauti arklius prie Gmundos kiemo. Tvoroje atsirado varnalėšomis užtaisyta spraga, pro kurią jie galėdavo patogiai kalbėtis, jeigu merginai pasisekdavo ištrūkti iš namų.

Abiem buvo malonu gėrėtis uždraustos kalbos garsais, kuriuos jie brangino labiau už viską. Rimas meilinosi merginai, bet toji tik juokėsi. Ji buvo per daug išdidi, per daug graži ir per daug jauna, kad vargšas, apiplyšęs, nuskurdęs vaikiną sukeltų jos širdyje ką nors daugiau nei pasigailėjimą. Tačiau jie kalbėdavosi apie Lietuvą. Baniutė daug geriau ją atminė, mokė jį to, ką šis buvo užmiršęs, ir kaip senė jam pasakodavo apie dievus, apie apeigas, apie šventuosius šaltinius, apie tėvynės papročius vis paakindama, kad tik jų neišsižadėtų, neužmirštų.

Rimas ją beveik įsimylėjo, bet vos užsiminė apie savo jausmą, mergaitė susiraukė ir nenorėjo nieko apie tai girdėti.

– Nelaisvėje meilės nėra, – pasakė ji, – mano širdis užrakinta.

– Tai tu kliūsi kuriam nors vokiečiui, nes jie seniai galanda dantis žiūrėdami į tave.

– Tegul sau galanda, ne jų nosiai man įkąsti. Aš grįšiu pas savuosius, tikrai grįšiu, o ten tėvas arba motina išleis mane už tokio sužadėtinio, kokio aš verta ir kuris gyvens aukštoje pilyje ir valdys didelį kraštą.

Taip svajėjo mergina.

Rimas jai buvo tik tarnas, belaisvis ir daugiau niekas. Mėgo jį, nes tik su juo vienu galėjo pasikalbėti uždrausta kalba.

O kai drauge tyliai niūniuodavo dainas – abu verkėdavo...

Baniutei darėsi vis liūdniau gyventi Gmundos namuose. Seniau ji turėjo daugiau laisvės, nors dirbo sunkiau; paaugus darbų sumažėjo, užtat buvo tempiama patarnauti kambariuose, verčiama puoštis, ir vokiečiai, rinkęsi pas Gmundą gerti pigmento ir lošti kauleliais, svaidydavo į ją kaskart saldesnius žvilgsnius.

Ponia ginčydavosi su tarnaitė, nenorinčia vilktis prašmatniais rūbais ir išsisukinėjančia, kai buvo liepiama patarnauti svečiams. Baniutė tyliai spyrėsi; senoji ponia mušdavo ją per veidą, visaip plūsdama,

bet palaužti tarnaitės užsispyrimo neįstengė. Vakaraus, kai mėnėse imdavo klegėti svečiai, jokia jėga neįstengdavo Baniutės įvartyti ten, kur žinojo ją tykojant vokiečius.

Kai kurios vokiečių gal džiaugtųsi tuo. Jos šaipydavosi iš Baniutės, laikydamos ją kvaile, o ji tylėjo.

Rimas iš Baniutės žinojo viską, kas čia dėjosi, ir jai pasakojant tik griežė dantimis kaip laukinis žvėris.

– Ten, savo pilyje, pamatę moters prijuostę, pamestą ant suolų, jie bėgtų žegnodamiesi kaip nuo piktos dvasios, o čia jiems viskas galima... O karo metu jie elgiasi kaip tikri gyvuliai, – piktai kalbėjo Rimas.

Vieną vakarą, kai savo įpročiu vaikinai nutykinė pas savąjį kunigą ir jau nebeturėjo ko pasakoti, pradėjo kalbėti apie Baniutę.

Apie kunigą jis anksčiau buvo pasakojęs mergaitei, kuri paskui nuolat klausinėdavo apie jį su begaliniais susidomėjimu.

Jurgis, iš mažumės auklėtas pagal rūsčius vienuolyno nuostatus, maža ką tegirdėjo apie moteris, o dar mažiau buvo jų matęs. Juk moteris, išguita už vienuolyno sienų, buvo mėgstamiausia tema ordino pamokslininkams, kurie svaidė į ją perkūnus norėdami įspėti vyrus apie jų spendžiamas pinkles ir atgrasyti nuo bet kokių santykių su jomis.

Pamaldūs kryžiuočiai dažnai kalbėdavo apie moteris, nes riteriai žygių metu lengvai pasiduodavo įvairioms pagundoms, todėl vyrus reikėjo iš anksto prieš jas nuteikti. Apie moteris Jurgis daugiausia buvo prisiklausęs bažnyčioje ir tiek tesuprato apie jas, kiek gaudavo sužinoti iš šio šaltinio.

Moterį jis vaizdavosi esant klastingą būtybę, šėtono sėbrę ir pagalbininkę, sugebančią kerėti, savo demoniška galia ir žalčio žavingumu galinčią užburti auką, tykojančią pražudyti žmogų ir jo sielą. Jis maža matė gyvų moterų, nes nuo pat vaikystės buvo laikomas šioje pilyje, į kurią joms buvo uždrausta įžengti. Tais laikais labiausiai garbinamos šventosios bei kankinės – Barbora, Kotryna ir mistro Liuderio giminitė šventoji Elžbieta, – kurių paveikslai kabėjo bažnyčioje, atrodė gana maloniai, nors jas buvo piešusi nelabai įgudusi dailininko ranka. Dievo motina atrodė rūsti ir nuliūdusi. Iš visų šitų paviršutinių įspūdžių ir įtikinėjimų jauno vaikinai vaizduotė sukūrė kažkokį keistą vaizdą, visą moterų padermę padalindama į dvi grupes: į šventąsias didvyres ir šėtono pagalbininkes. Todėl Jurgis ir bijojo moterų, ir domėjosi jomis.

Rimas, kiek atsimindamas, pasakojo Jurgiui apie stabmeldžių moteris, ir iš tų pasakojimų jis susikūrė visai kitokį moters vaizdą. Tai buvo ištikima vyro draugė ir padėjėja, ant kurios pečių ir rankų gula visa namų ūkio našta; jaunystėje ji linksma mergaitė, dainuojanti prie šaltinio, vėliau, kada vestuvių daina jau sudainuota, nenuilstanti šeimininkė ir motina.

Lietuvių moteris, apie kurias pasakojo Rimas, daug labiau žavėjo Jurgį negu neprieinamos bažnytinių paveikslų šventosios ir nuožmioji Dalila²⁰, apie kurią griaudėjo pamokslininkai.

Pasikalbėjimai su Rimu ne tik išklabinė Jurgio pažiūras į moteris, bet ir sudrumstė aiškius religinius įvaizdžius, jo įsisąmonintas krikščionybės tiesas.

Lygiai kaip Lietuvos moters vaizdas, taip ir religinis Lietuvos pasaulis jame ėmė grumtis su tuo, ką jis matė kryžiuočių pilyje. Jurgį traukė prie pagonių jo kraujas ir užslopinti vaikystės prisiminimai, bet ne mažiau jį viliojo didis ir aiškus evangelijos mokslas, prie kurio jis buvo prisirišęs.

Abu pasauliai, nors tokie prieštaringi, kovojantys tarp savęs, jo viduje stengėsi derintis ir taikytis vienas prie kito.

Jį žavėdavo visur gyvenantieji Lietuvos dievai, su kuriais žmogus bendraudavo lyg su sau lygiais ir kurie jam apsireikšdavo per tūkstančius įvairių būtybių; bet ir tasai vienas dievas, kentėjęs ir kraują liejęs už žmones, liepęs visiems atleisti, o priešus mylėti kaip brolius, dar tebebuvo jo Dievas.

Jurgis nenorėjo išsižadėti nei anų, nei šito, kuris laimi kovą su kitais dievais ir viešpatauja visame pasaulyje.

---

²⁰ Dalila – Biblijos žydė, išdavusi Samsoną savo tautos priešams filistinams.

Jurgio sąmonėje tik tada iškildavo abejonės, kai jis aiškias evangelijos tiesas, kurių neįmanoma sukta aiškinti, palygindavo su nukryžiuotojo Dievo tarnų, nešiojančių jo ženklą ant krūtinės, darbais. Kam kryžiuočiai yra kada nors atleidę kaltes? Ką jie mylėjo kaip broliai?

Kai Jurgis galvojo apie kryžiuočių Viešpatį, negalėjo suprasti jo tarnų nežmoniško elgesio. Vienaip skelbiama, o daroma visai kitaip?

Šitaip vaikiškai besamprotaudamas galų gale ėmė abejoti ir pasidarė viskam abejingas. Jurgis nenorėjo galvoti apie tai, ko nepajėgė suprasti.

Anksčiau uoliai meldavęsis jis dabar pradėjo atšalti nuo maldos. Kuo daugiau Jurgis ėmė išmokti gimtosios kalbos, dainų, kuo daugiau girdėjo pasakojimų apie papročius, kuriuos jis, kad ir kaip būtų keista, ėmė prisiminti lyg seniai matytus ir žinomus dalykus, tuo labiau užsidedė karšta meile Lietuvai, tuo labiau ėmė domėtis ja ir geisti sugrįžti pas savuosius.

Bet tai atrodė visiškai neįvykdoma. Nei Rimas, nei Jurgis nepažino krašto, nežinojo kelių nei būdų, kaip iš čia pasprukti. Šventasis labai pamilo kunigą ir troško jam padėti nors ir didžiausios aukos kaina, bet apsilankęs tik dūšaudavo, kad nėra jokios vilties išsiveržti iš kryžiuočių nagų.

Buvo kuriami akiplėšiškiausi, keisčiausi planai, jie sugalvodavo neįtikimiausius pabėgimo būdus, tarsi išskaitytus iš pasakų, bet Šventasis tik purtydavo galvą ir niekinamai nusispjaudavo.

Rimas, pasilikęs vienas su Jurgiu, imdavo pastarąjį linksminti ir mokyti to, ką būdavo girdėjęs iš Baniutės, kuri daug daugiau už jį išmanė ir atminė.

Be atvangos pasakodamas apie Baniutę ir visai ją girdamas vaikas galų gale sužadino didelį jaunojo kunigaikščio susidomėjimą ja. Jurgis nebegalėjo nurimti.

Ligoninės vyresnysis, kuris atidžiai stebėjo jaunuolio ligą, lengvai pamatė jį pasikeitus į gerąją pusę. Jurgis tebebuvo neramus, karščiuodavo ir jausdavosi lyg nesavas, bet jėgos pamažu grįžo, jis pajuto norą gyventi.

Silvestras manė, jog tai geriau už tą ilgą apatiją, kurios jis bijojo labiau už viską. Kai Bernardas paklausė apie Jurgio sveikatą, ligoninės vyresnysis pirmą kartą tvirtai atsakė:

– Atrodo, liga traukiasi, ji aiškiai persilaužusi, o šitai jau daug reiškia. Dabar reikia stengtis, kad tik jis neatkristų. Nėra abejonės, kad ligą jis gavo dėl ankstyvesnio gyvenimo, labai sunkaus tokiam jaunam amžiui; todėl sukite galvą, ką toliau daryti. Seniams gera ilsėtis pilyje tarp šitų mūrų, o jaunam – ankšta juose.

Bernardas neatsakė, nes nepagalvojęs nieko nesiimdavo daryti, bet matėsi, kad jis susidomėjo patarimu.

Jam užteko galios Jurgio likimui tvarkyti. Didžiojo mistro kalba ir viešas papeikimas Bernardui jau rytojaus dieną pasirodė esąs tik naujojo ordino viršininko politinis manevras.

Kitą rytą Liuderis pasiuntė savo kompaną Bernardo pašaukti. Bernardas tuojau paklusniai nuėjo pas mistrą, nes didžiai vertino riterių drausmingumą ir nenorėjo jam nusižengti.

Jis manė, kad mistras, pasišaukęs jį vieną, dar smarkiau išbars, bet rado jį gerai nusiteikusį.

Vakar buvęs toks nesukalbamas Liuderis maloniai su juo pasisveikino ir uždarė savo celės duris, kad niekas nepasiklausytų jų kalbos.

– Broli Bernardai, – prašneko jis, – jūs esate ordino šulas, išmanote jo reikalus ir geriausiai suprantate, kaip viskas pas mus krinka. Jus buvote kitų kaltės auka. Norėdamas kitus išmokyti gerbti savo valdžią, aš buvau priverstas už tariamą savivalę sudrausti jus, nusipelnusi ir gerbiama žmogų. Aiškinuos, nes nenoriu, kad mane laikytumėte neteisingu žmogumi. Jūs suprasite, kodėl aš tai padariau. Tikiu, kad ir mano valdžioje būdamas jūs tarnausite ordinui taip pat, kaip tarnavote prie mano pirmtakų. Daug ką mūsų gyvenime reikia gražinti į griežtų nuostatų rėmus. Aš nebijau nei Orsleno likimo, nei žudiko peilio, mano gyvenimas Dievo rankose, o jeigu prireiktų, kodėl negalėčiau ir kraujo pralieti? Aš bijau visai ko kito: seniūnai gali nustoti manęs klausę, mat jie išrinko mane ne dėl nuopelnų, bet dėl vardo, ir šiandien galvoja, kad aš atsidėkodamas imsiu jiems nuolaidžiauti. Jūs, kuklusis ordino darbininke, – pridūrė

mistras ištiesdamas Bernardui ranką, – padėkite man, bet neišsiduokite, kad mes puikiai sutariam ir sudarėm sandėrį.

Mistrui Liuderiui kalbant, jo veido bruožai, vakar buvę tokie be išraiškos ir sustingę, nušvito protingumu ir polėkiu, kurį jis, matyt, tyčia slėpdavo nuo kitų žmonių.

– Mūsų laukia begalės darbo, broli Bernardai, – pridūrė jis atsidusdamas, – mūsų ordino nuostatai, kaip kitados templiečių, kuriuos palietė Dievo pirštas, yra iškrypę, laužomi, jiems nusižengiama išdykaujant. Pirmiausia dingo pamaldumas, mes užmiršome Dievą, ir iš to kyla visas blogis. Per daug galvojam apie riterystę, o užmirštam vienuolystę. Svetimtaučių antplūdis, viso pasaulio žmonių meilė, su kuria jie ėjo ir tebeina pas mus, anksčiau atrodė išganymas, o dabar pamažu mus žlugdo. Su dešimtimi drąsių ir pamaldžių riterių atkanka šimtai pasileidusių piktadarių, kuriuos vilioja karas su pagonimis, nes kariaudami jie viską gali išdarinėti. Mes turime juos pagarbiai priimti, vaišinti, girdyti, o jie mums antkrytį neša. Todėl, broli Bernardai, darbuokitės kaip ir seniau, žiūrėkite, klausykitės, darykite, kas reikalinga ordinui apsaugoti nuo pakrikimo; o jeigu reikės mano pagalbos, ateikite pas mane slapčiomis.

Nudžiugęs Bernardas padėjo Liuderiui už pasitikėjimą ir šiuos paaiškinimus. Tuo tarpu mistras, išgirdęs ateinantį kompaną, tuojau pakeitė toną ir piktai murmeldamas liepė jam išeiti.

Paskatintas Bernardas vėl pradėjo nematomą veiklą.

Tačiau tiek jo, tiek mistro pastangos sustabdyti ordino irimą buvo nevaisingos: ką galėjo padaryti keletas geros valios riterių prieš gausybę kryžiuočių, kurių gyvenimas, pats karo amatas, žūtbutinis reikalas kaskart daugiau kraštų nukariauti ir užvaldyti, kad būtų užtikrintos pastovios sienos ir saugumas, mokė juos varyti klastingą, veidmainingą ir žiaurią politiką. O politika visuomet padaro įtaką papročiams. Pamynus moralinę teisę vienoje srityje, imama jos nebepaisyti ir kitur. Pradėta nesilaikyti sutarčių, laužyti traktatus, tyčiotis iš duotojo žodžio ir pažadų Lenkijai, Lietuvai ir Pamario valdovams. Kuriam galui po to gerbti ordino nuostatus ir kitas menkesnes teises?

Įkurtas ligoniams globoti, tai yra platinti gailėstingumą, ordinas būtų galėjęs gyvuoti, bet dėl Kristaus virtęs kariauna jis iškreipė tą mokslą, kurį išpažino.

Vadinasi, irimo užuomazga glūdėjo pačioje jo baisioje prigimtyje.

Po niekam tikusio Šventojo pranešimo brolis Bernardas dar porą kartų mėgino iš jo šį tą išgauti, bet galiausiai įsitikino jį esant kvailą ir netikšą ir daugiau apie tai negalvojo.

O Jurgį jis tebe laikė tokiu įrankiu, kuris galėtų ordinui atnešti daug naudos. Kaip? To dar pats aiškiai nežinojo.

Išauklėtas krikščioniškai ir iš pažiūros uolus tikėjimo dalykuose Jurgis net paleistas į laisvę galėjo lyg apaštalas platinti Lietuvoj krikščionybę. Jo rankomis ordinas be kruvinų aukų galėjo įsigyti šalininkų ir sąjungininkų. Šis apaštalavimas Bernardui atrodė sveikiausia ir geriausia politika, nors ji ir neatitiko kryžiuočių nuotaikų ir papročių.

O jeigu ėmus ir pabandžius? Besvarstydamas Bernardas ir pats galų gale suabejojo: ar Jurgio, išleisto į laisvę, nepaveiktų savo krašto aplinka, ar jis neišduotų ordino? Čia išauklėtas ir daugelį slaptų dalykų sužinojęs Jurgis galėtų ordinui užtraukti pavojų ir daug žalos padaryti.

Todėl kryžiuotis susvyravo ir pasvarstęs nutarė, kad Jurgį reikia dar ruošti, o svarbiausia, tinkamu elgesiu įkvėpti meilę ordinui.

Bet visa tai jau buvo per vėlu.

Sužinojęs iš ligoninės vyresniojo Silvestro, kad vaikas atrodo sveikesnis, Bernardas tą pačią dieną nuėjo pas jį. Iš tikrųjų Jurgį rado pasikeitusį. Jo veidas buvo šiek tiek parausvėjęs, pats išrodė gyvesnis ir ne taip niūriai tylėjo.

Šiaip pernelyg rūstus, Bernardas prieš savo auklėtinį, į kurį tiek dėjo vilčių, nutaisė kuo maloniausią veidą, apsimetė esąs be galo švelnus. Draugiškai atsėdėjo priešais jį ant suolo ties langu, kur paprastai vakarais įsikurdavo Rimas, ir prabilo geraširdišku, tėvišku tonu:

– Matau, kad jums iš tikrųjų geriau, dėkokime už tai Dievui! Tikėkit manimi, jog geidžiu jums gero ir tikiuosi jus daug nuveiksiant ordino labui, džiaugčiausi, kad jūs išaugtumėt stiprus ordino ramstis. Tie žmonės, ateinantys pas mus iš viso pasaulio, atsineša tai, kuo sunku jiems nusikratyti bei išsižadėti; jums viešpats Dievas skyrė čia augti nuo pat mažumės, apsaugotam nuo pragaištingų įtakų...

Jurgis klausėsi nuleidęs akis. Bernardas suprato, kad su jaunuoliu pradėjo kalbėti pernelyg iškilmingai ir tučtuojau pakeitė temą.

– Gal jums, – pasakė, – liūdna ir trošku tarp šitų sienų, prie kurių mes, seniai, pripratę? Sakykite! Sergantiems daug kas leidžiama.

Jurgis pakėlė akis, jam nusišypsojo didesnės laisvės viltis; nors jaunuolis dar nedrįso atsakyti, tačiau Bernardas pajuto, kad užgavo jautriausią stygą, kuri suvirpėjo...

Anais laikais čia gyveno ne tik paties ordino riteriai, vokiečių miestelėnai ir naujakuriai valstiečiai, atvilioti pažadais suteikti užkariautos žemės, kurių senieji gyventojai arba žuvo per karus, arba išsklido po pasaulį, bet kėlėsi ir daug nusmukusių bajorų iš įvairių Vokietijos vietų; iš ordino jie gaudavo žemės, tapdami jo duoklininkais. Jau tais metais kelios dešimtys šeimų tokiu būdu apsigyveno Marienburgo ir Karaliaučiaus apylinkėse. Pirmieji atvykėliai – Pynau, Muliai, Stubechai, Brandisai, Mukenbergai, Everovai ir kiti – buvo apsigyvenę netoli pilių, kurios juos saugojo nuo užpuolikų.

Tarp Marienburgo ir Zulavų, savo palivarke, vadinamam Pynaufeldu, buvo įsikūręs vienas iš pirmųjų kolonistų Ditrichas fon Pynau, kuris dabar Bernardui atėjo į galvą. Jam atrodė, kad Jurgis, gyvendamas šalimais Pynau globoje ir nuolat jo paties prižiūrimas, laisviau atsikvėps, pasveiks ir nieko bloga jam neatsitiks.

Iki Ditricho fon Pynau sodybos, kur jis gyveno su žmona ir dviem sūnumis, padedančiais jam ūkininkauti, nebuvo nė valandos kelio pėsčiomis.

Senasis Ditrichas iš dėkingumo būtų įmanęs padaryti ordinui bet kokią paslaugą, mat čia jis atkeliavo tikras skurdžius – su vienu vieninteliu vežimu ir keliais raiteliais, o šiandien jis buvo turtingo ūkio savininkas. Tenai Jurgis galėjo atsigauti, sustiprėti ir niekas ten jam negrėsė.

Pynau šeima niekuo daugiau nesirūpino, tik savo turtų didinimu, buvo darbšti, šykšti, gyveno kietą ir rūstų gyvenimą, taigi ir negalėjo sugadinti vaikino.

– Žinai ką? – pagaliau tarė Bernardas. – Man rodos, ne pro šalį tau būtų pagyvenus kaimo ore. Jeigu nori, aš pašnekėsiu su Pynau, kuriam duota prie miesto žemės, kad paimtų jus kuriam laikui. Šeimininko sūnūs mėgsta medžioklę, galėsit su jais ir pamedžioti; senis, nors nei skaityti, nei rašyti nemoka, tačiau daug pasaulio matęs.

Tai sakydamas kryžiuotis žiūrėjo Jurgiui į akis ir pamatęs nedrąsų, bet dėkingą jo žvilgsnį greitai pridūrė:

– Tai sutarėm, paprašysiu mistro leidimo, o senajam Ditrichui pasakysiu, kad jus žiūrėtų kaip tikrą savo vaiką.

Paraudęs Jurgis atsistojo ir tik padėjo. Nudžiugęs Bernardas tučtuojau išėjo.

Ir iš tikrųjų menkutė laisvės nuojauta pradžioje labai sujaudino vaikiną. Jam atrodė, kad mokės ja pasinaudoti. Bet kaip? To dar aiškiai nežinojo. Gal vaizdavosi pabėgimą, apie kurį buvo sapnuota ir tartasi.

Tik vėliau Jurgis sumetė, kad turės išsiskirti su Rimu ir Šventuoju, kad vėl atsidurs tarp vienu vokiečių, kurių kasdien vis labiau neapkentė.

Bet duotojo žodžio jau buvo neįmanoma atsiimti.

Iki pat vakaro, kol atėjo Rimas, praleido sunkiai mąstydamas ir kovodamas su savimi. Šventasis tą dieną kažkodėl negalėjo atslinkti pas kunigą, nors senasis bernas savo patarimais būtų buvęs reikalingesnis už šį jauną vaikiną.

Vos Jurgis prasitarė, kad jam gali tekti iškeliauti į Pynaufeldą, Rimas beviltiškai suriko ir ėmė gražyti rankas. Tiktai pasvarstęs jis suvokė ir Jurgiui pasakė, kad šis jo išsiuntimas į kaimą netoli Marienburgo gali būti labai pravartus.

– Mano kunige, – pasakė jis, – ne jau tie Pynau laikys jus uždarę kaip nelaisvėje? Jus ten siunčia poilsui. Jie kiaurai pluša prie žemės ir dieną naktį rūpinasi ūkiu. Jūs galėsite jodinėti ir vaikščioti, kur tinkamas. O kas jums uždraus apsilankyti mieste, Marienburge?

Jurgis mąstė apie kitką: gal jam pasiprašyti į tarnus Rimą? Tačiau abu numanė, kad toksai prašymas galėtų išduoti jų santykius ir paslaptį. Rimas pabūgo, Jurgis susvyravo.

Vaikinui būtų sunku slapta iš pilies ištrukti į Pynaufeldą, o Šventajam, kaip daug daugiau patyrusiam ir apsukresniam, tas buvo įmanoma. Jurgis vien juo ir tegalėjo pasikliauti. Jam rūpėjo, kad šie du tarnai, su kuriais ji siejo tas pats kraujas ir ta pati meilė, nepasitrauktų nuo jo. Jurgis dėjo į juos daug vilčių, būdamas su jais nesijautė toks vienišas. Rimas prisiekinėjo Perkūnu ir visais kitais dievais, kuriuos tik žinojo, kad bus ištikimas savo kunigui, o prireikus kokios paspirties jis be atžvalgos šoks padėti.

Rytojaus dieną dar niekas nekalbėjo apie kelionę į Pynaufeldą. Jurgis atsikėlė iš lovos ir vaikštinėjo po kambarį; atėjo nušvitęs Silvestras ir radęs jį taip pasikeitusį ir laimingą pasiryžo kuo karščiausiai paremti Bernardo nutarimą, kurį jau žinojo.

O Bernardas buvo įnikęs į kelionės ruošą.

Jis labai troško palenkti Jurgio širdį į save ir laimėti jį ordinui, tačiau ničnieko nežinojo, kas dabar dėjosi vaikinui sieloje. Bernardas stengėsi neužgauti Jurgio išdidumo, todėl rūpinosi į šią pirmąją, nedidelę kelionę išruošti jį kiek galima prašmatniau. Tą pačią dieną ordino sandėliuose su rūbininku jis išrinko Jurgiui drabužius, arklio aprangą, apsiaustą, lengvą šarvuotę, pats nuėjo į arklidę paskirti kelionei gerą žirgą. Jis pagalvojo ir apie tarną, juk vienkiemyje maža atliekamų rankų, striuka ten bus su patarnavimu, o moterų kryžiuotis bijojo. Jam atrodė, kad Šventasis, iki šiol buvęs ištikimas tarnas ir šnipas, dabar jau mažai kam betinkas, bus geriausias Jurgio palydovas.

Bernardas visiškai nebūgštavo dėl Šventojo lietuviškos kilmės, nes nuo seno buvo gerai žinoma, kad tasai neapsakomai nekenčia savųjų.

Įvyko tai, ko niekas nesitikėjo ir ko Jurgis karštai troško: nevalyvas Šventasis buvo paskirtas jo sargu ir palydovu.

Po trijų dienų Jurgis, Bernardo lydymas, gražų žiemos rytą išjojo į Pynaufeldą, kur turėjo gyventi kelis mėnesius; paskui juos ant išpampusio, sunkaus kuino kabaldavo tarnas, plačiai šypsodamasis, apsiautęs pilku su juodu puskryžiu apsiaustu.

Tiesa, Jurgio veidas tebebuvo liūdnas ir išblyškęs, bet akys žibėjo kažkokia geresnės ateities nuojauta.

VI

Prasidėjo pavasaris, ėmė kaitinti saulė. Po žiemos poilsio Pynaufeldo vienkiemis sujudo, subruzdavo. Senasis Ditrichas su trumpais kailinukais, ilgaauliais batais, su kailine kepure ant plikos galvos belaidąs bedante burna keiksmus labiau buvo panašus į darbštų valstietį negu į savo protėvius riterius, kuriais labai didžiavosi. Jis sukosi ne pagal metus vikriai ir karščiuodamasis, kutrino ne tik bernus, bet ir dvejetą sūnų, didelius, stiprius dilbas, ne mažiau už tėvą mylinčius ūkj. Pavasaris žengė skubiai, negalima buvo jam užsileisti. Reikėjo tučtuojau sėti, dirvas arti, pievas valyti, Nogato vandenų išgraužtus griovius lyginti ir nukasti jo prineštas smiltis, iš naujo tvirti ir taisyti išlaužytas tvoras.

Senasis Ditrichas fon Pynau buvo nepaprastas žmogus; jis iššvaistė savo tėvoniją ir dėl vaidų su kaimynais nebegalėdamas išsiversti ant žemės likučių pasiryžo nuo Reino traukti čionai.

Jis buvo karšto, nesantūraus būdo, visur ir visuomet smarkiai perdėdavo. Jaunystę praleido labai audringai: vieškeliuose rengė užpuolimus, imdavo į nelaisvę pirklius, vaidijosi su visais kaimynais, net žmoną paėmė per jėgą su kardu rankose iš plentu važiuojančio vežimo. Jis taip įkyrėjo kaimynams, kad

galų gale visi jo nebemėgo, jo pilaitė stačiai buvo apgulta: Ditrichas turėjo veržte išsiveržti iš jos kapodamas ir čaižydamas kaimynus...

Pagaliam jam pačiam atsipyko toks netikęs gyvenimas. Ditrichas nuskurdo, paseno; jeigu ne žmona ir ne sūnūs, greičiausiai būtų išėjęs į vienuolius. Kai jau nebežinojo ką daryti, išgirdo apie ordiną, apie jo nukariautas žemes, kurios dalijamos už nedidelį mokestį ir tarnybą; o kadangi jis ir senatvėje tebebuvo toks pat padūkėlis, tai labai pigiai išpardavė viską, kas dar jam buvo likę ir iškeliavo į Prūsus.

Jis gavo daug rekomendacinių laiškų iš tų žmonių, kurie troško atsikratyti mušeika ir nenuorama. Atvykęs iš Vokietijos kryžiuočiams buvo labai pravartus. Visa jo išvaizda liudijo, kad jis nieko nebijo ir viskam pasiruošęs; jam paskyrė didžiulį žemės plotą prie Marienburgo.

Ditrichas kibo į ūkį su tokia pat aistra, su kokia kitados, būdamas riteriu, siautėjo ir plėšikavo. Ordinas jam davė viską, ko iš pradžių trūko. Su sūnumis ir keliais prisiviliotais valkataujančiais švabais senis ėmėsi kurtis Pynaufelde. Žemė pasirodė esanti dar neliesta, derlinga, dosni; pirmaisiais metais davė nuostabų derlių, o parduoti jį nebuvo jokio vargo. Netikėtai didelis pelnas dar labiau pakėlė verteivišką Ditricho dvasią. Du senojo Ditricho sūnūs – tikras tėvo paveikslas – sumaniai jam padėdavo. Todėl Pynaufelde apie nieką daugiau nebuvo kalbama, tik apie pelną. Motina ir sena tarnaitė buvo vienintelės moterys šiuose namuose, darbų jos turėjo iki kaklo ir todėl turėjo užmiršti riterių papročius.

Kai vakare su Pynaufeldo gyventojais prie didžiulio stalo atsisisėdavo tylus ir išblyškęs Jurgis, girdėdavo kalbant tik apie laukus, išplėštus dirvonus, grūdus, šieną, gyvulius ir retai kada apie medžioklę.

Petras ir Povilas, panašūs į tėvą sūnūs, kartais susigundydavo su šunimis pamedžioti, bet tiktai tada, kai nebūdavo ko veikti.

Darbšti Pynau šeima valgė ir gėrė vienodai su bernais.

Namuose viešpatavo šiurkštūs papročiai, keiksmų ir barnių neįmanoma buvo apsiklausti.

Kai senis sugrįždavo iš laukų piktas, nesidrovėdavo savo pyktį išgiežti ne tik ant tarnų, bet ir ant žmonos. O šioji mokėdavo atsikirsti. Sūnums, nors jie ir suaugę, kartais lazdų kliūdavo. Namuose veik nebūdavo ramybės, o per šventes pramogos virsdavo sunkiausiu darbu ir pasibaigdavo girtybe ir praraktais pakaušiais.

Pynau iš dėkingumo ordinui už naują savo gyvenimą gerbė jį kaip valdovą, nes buvo jo duoklininkas. Kai Bernardas pranešė Ditrichui, kad atiduoda jam globoti paliegusį jaunuolį, ordino auklėtinį, senis prisiekė laikyti jį kaip savo vaiką, – tai, žinoma, buvo nesunki pareiga, – ir dar prižadėjo, jog senė maitins vaiką geriausiu maistu, jog čia jam nieko netrūks, Petras ir Povilas ruoš jam pramogas. Vaikinui buvo paskirtas šviesus kambarys, patogi lova. Žodžiu, jis čia turėjo jaustis kaip rojuje.

Šventasis buvo paliktas jį prižiūrėti.

Iš pat pirmųjų dienų Pynau šeima pastebėjo, kad nedrąsiam, tyliam vaikinui naujasis gyvenimas ne prie širdies, ir juo primygtinai jie stengėsi jam patarnauti, juo jis darėsi baikštesnis ir niūresnis.

Po tylaus gyvenimo vienuolyne Jurgiui šis pragaras iš tiesų buvo nepakenčiamas; ir niekas negalėjo jam sužadinti didesnės neapykantos vokiečiams kaip šie namai, kur gėris ir blogis nuolat maišėsi lyg katile...

Veltui šeimos nariai stengėsi įtikti Jurgiui, įpiršti jam savo papročius. Galų gale vaikino uždarumą ir vangumą jie palaikė liga ir paliko jį ramybėje. Jam buvo duota beveik visiška laisvė, o to jam ir tereikėjo.

Jis su Šventuoju ateidavo, išeidavo ir išjodavo bet kada ir kur tik norėdavo. Žiūrėta į jį domesingai ir su nuostaba, bet kliudyta jau atsargiau, kad tik nebūtų jam įkyrėta.

Sekmadieniais ir šventadieniais pilkaapsiausčiai kartais atsėlindavo iš Marienburgo į Pynau pagirtuokliauti ir pažaisti kaulėliais. Jurgis irgi būdavo kviečiamas į šias pramogas, bet dėdavosi nenorom.

Apžiūrėjęs arklius Šventasis kiauras dienas išsėdėdavo pas Jurgį ant žemės ties slenkščiu ir tyliai mokydavo jį lietuviškai.

Jie šnibždomis tardavosi, ką daryti, kaip išsiveržti iš nelaisvės.

Tuo tarpu žiema pasibaigė ir atėjo pavasaris. Rodos, tik jis prasidėjo, o, žiūrėk, jau ir baigiasi... Jurgis jodinėdavo, naudodamasis kiekviena giedra diena. Šventasis kartais jodavo drauge, o kai kada ir vieną jį paleisdavo.

Vaikinas kiekvieną kartą sukdamo vis į kitą pusę, lyg norėdamas geriau pažinti apylinkes, ir įsidrąsinęs nujodavo gana toli. Ilgiausiai jis neišdrįso prisitarti prie Marienburgo, į kurį žiūrėdavo kiekvieną dieną ir kur nujoti jam buvo lengviausia, bet jį vis apimdavo kažkokia baimė. Bijojo, kad kas nepamatytų, kad nepraneštų ir vėl nepaimtų į pilį.

Žiemos metu Bernardas, norėdamas pamatyti, kaip sekasi jo auklėtiniui, buvo kelis kartus užsukęs į Pynaufeldą. Jis matė Jurgį sveikesnį, bet liūdną ir tylų kaip ir anksčiau, todėl leido jam čia ir toliau stiprintis kaimo oru.

Žiemą visa Pynau šeima akyliau prižiūrėjo Jurgį; atėjus pavasariui, mažai kas likdavo namuose. Jurgis su Šventuoju būdavo visai laisvi ir galėjo daryti, ką sumanydami.

Tačiau tai, ko abu labiausiai troško – ištrūkti iš kryžiuočių nagų, – buvo be galo sunku padaryti, nors Šventasis ir gerai pažino kraštą. Tarnas vienas ryžtųsi bėgti, nes turint tokią išvaizdą būtų lengva persirengus prasmukti pro sargybą, o sučiuptam pasprukti arba išsiteisinti. Bet Jurgio jaunumas, išvaizda, nepatyrimas ir gyvumas patrauktų visų dėmesį, sukeltų įtarimą.

Gyvenimas Pynaufelde vien tik su Šventuoju taip paveikė vaikną, kad jis žvalgėsi į Lietuvą kaskart su didesniu domesiu ir nekantrumu, o palydovo sužadinta neapykanta vokiečiams vis labiau augo ir liepsnojo.

Jurgis ragino Šventąjį greičiau bėgti, bet tarnas viena ar kita dingstimi vis atidėliojo ir vilkino.

Per nukariautą prūsų žemę keliauti buvo itin sunku. Jurgiui pabėgus būtų tučtuoju susizgribta, ir visi komtūrai nedelsiant gautų įsakymą ieškoti bėglių. Senųjų gyventojų prūsų buvo nedaug; prie kelių, miestuose ir miesteliuose gyveno vokiečių kolonistai. Norint apsisaugoti nuo šnipų, prasiskverbiančių iš kariaujančios su ordinu Lenkijos ir iš Lietuvos, kuri tik laukė progos ordiną užpulti, buvo labai rūpestingai ir budriai sekami valkatos ir pakeleiviai.

Kryžiuočių tvirtovės stovėjo prie visų kelių, o neįžengiamais miškais keliauti buvo pavojinga, nes galėjo užpulti stabmeldžiai plėšikai, kurių likučiai tebesišlaistė po tas dykas vietas.

Šventasis nenusiminė, mat tikėjosi, kad pavyks nutykti patogią progą, ir vis atsikalbinėjo, įvairiomis dingstimis atidėliodamas pabėgimą.

Jurgis liūdėjo, pats nežinodamas kodėl. Jo širdis veržėsi į Lietuvą, ją regėdavo be paliovos, jaunystė skatino jį veikti, o gyvenimas be tikslo darėsi kančia.

Vieną vakarą taip karštligiškai nusiteikęs jis pats vienas išsirengė pajodinėti. Šventasis, stovėdamas tarpuvartėj, paklausė, kur manęs joti. Jurgis apsidairė nežinodamas, ką atsakyti. Tolumoje matėsi Marienburgo pilies bokštas. Sustabdė arklį, pasvarstė valandėlę, paskui stryktelėjo žemėn ir padavė pavadj Šventajam.

– Eisiu pėsčias, bus laisviau, – aikštinau atsakė jis.

Nieko nesakydamas tarnas paėmė arklį. Jurgis greitai nuėjo miesto link. Vaikinas truputį pažino miestą, nes iš Aukštutinės pilies žiūrėdavo į jį, ir anksčiau jam būdavo leidžiama su kuriuo nors žmogumi tenai išeiti. Jis ir pats nežinojo, kodėl ir kaip tik tą dieną jam kilo mintis eiti į miestą. Kelias į priemiestį buvo labai purvinas, iš abiejų pusių apaugęs nuskurdusiais žilvičiais ir krūmais. Dabar jis buvo tuščias, ir Jurgis greitai eidamas nė nepajuto, kaip priėjo pirmuosius medinius namus tarp daržų. Čia dar nebuvo tvarkingai nutiestų gatvių, kiekvienas gyventojas statydinosi trobesius kaip išmanė. Pasibaigus kolonistų žemdirbių trobesiams pasirodė kalvės, amatininkų butai ir dirbtuvės, namai su krautuvėlėmis, kurių palangės atstojo prekystaliai. Jurgio apsirengimas – jis vilkėjo paprastais juodais rūbais be jokių ženklų – negalėjo patraukti akies, nes taip čia vilki daugybė žmonių. Todėl jis galėjo laisvai eiti į miesto centrą prie turgaus ir bažnyčios.

Jis pats sau nedrįso prisipažinti, kas jį tenai traukė, o traukė Rimo pasakojimai apie ponios Gmundos namus ir gražiąją Baniutę, kuria buvo seniai susidomėjęs. Jis tikėjosi, kad pasiseks išvysti lietuvaite.

Jis žinojo, kur tie namai yra, o Rimas buvo pasakojęs apie vartelius, prie kurių stovėdavo. Iš tolo, aplinkiniais keliais Jurgis pamažu artinosi prie tvoros, o pamatęs pririštus arklius ir tarnus prie jų ėmė dairytis Rimo. Buvo veik tikras, kad jį čia ras. Jaunystėje kartais pasitaiko neklaidingų aiškiaregyščių.

Iš tikrųjų Rimas gulėjo prie tvoros, atsigręžęs į tą pusę, iš kurėjo Jurgis, bet jo nepažino ir susizgribo tik tada, kai tasai priėjo visiškai arti. Jurgiui suvirpėjo širdis, kai išgirdo tyliai niūniuojant lietuvišką dainą.

Ant žemės gulįs vaikiną nenorėjo tikėti savo akimis, kai Jurgis tapštelėjęs jam per nugarą pašaukė vardu.

Rimas pašoko ir šūktelėjo Baniutei per spragą tvoroje:

– Kunigas!

Už tvoros pasigirdo šlamesys, ir tą pačią akimirką mergina, užšokusi ant tvoros, godžiomis akimis ėmė dairytis to žmogaus, apie kurį tiek daug buvo girdėjusi.

Jurgis nejučiomis pažvelgė aukštyn, ir tą akimirką, kai Baniutė, švytėdama visu savo mergišku grožiu, su vainiku ant galvos, išraudusiais skruostais atsistojo ant tvoros, jos jau ieškojo išsiilgusios kunigaikščio akys.

Pamatę vienas kitą jie apstulbę ilgai stovėjo, negalėdami kits kitu atsistebėti; Baniutė nenuleido akių, Jurgis nesuvirpėjo nuo jos žvilgsnio – jie godžiai gėrėjosi vienas kitu. Rimas žiūrėjo į juos taip pat nustebęs, truputį nusigandęs, gal net pavyduliaudamas.

Toji žvali būtybė, kokios Jurgis iki tol dar nebuvo nei sutikęs, nei matęs iš arti, toji tokia nuostabiai graži sesuo jam padarė nepaprastą įspūdį. Jam rodėsi, kad jis kažkur yra ją matęs, kad ji skirta jam – kažkokia nenugalima jėga traukė jį prie tos merginos.

Ir Baniutė buvo juo susižavėjusi, jos akys ir šypsena švytėjo džiaugsmu. Kaip kūdikis, kuris nemoka meluoti, ištiesė rankes į jį, pasviro, ir nors nieko nesakė, bet visa jos būtybė bylojo: „Imk mane! Eime!“

Jurgis ir žavėjosi, ir būgštavo, jį varstė šiurpuliai, jis nuogaustaudamas žvalgėsi aplinkui. Prisiminė visus vylingųjų šėtono dukterų paveikslus, bet juk čia buvo lietuvaite, beveik vaikas, našlaitė ir belaisvė.

Pabūgęs ilgos tylos Rimas timptelėjo kunigą už drabužių. Baniutei parodė tvorą ir tą vietą, kur jis neseniai tūnojo. Čia jie buvo pasidarę spragą, pro kurią kalbėdavosi ir dainuodavo. Jurgis galėjo pažvelgti į ją iš arti. Mergina pirmoji tai suprato ir driežo vingrumu nusliuogė žemyn. Jurgis jau laukė jos ties spraga. Rimas nuolankiai pasišalino nusivesdamas ir arklius.

Šventasis Jurgis buvo išmokęs kalbėti lietuviškai. Užmiršta kalba, lyg į žemę užkasto grūdo daigas, kalėsi iš gelmės, kur taip ilgai ilsėjosi.

Kas pakartos tą šneką, panašią į jaunų balandžių burkavimą? O gal tai ir nebuvo šneka? Nežinau. Kartais suskardendavo juokas, nebaigti tarti žodžiai, panašūs į paukščių čiulbėjimą, vos girdimas, tarsi ne žmonių niūniavimas, o žvilgsniai papildydavo šią žodžių muziką.

Šių tarytum beprasmių, iš širdies plaukiančių pajautų, kurias pergyveno abu, nevaržė niekas, tik merginos drovumas ir neprityrusio vaikiną nedrąsa, tame buvo kažkas primityvaus ir žvėriško. Mergaitė, norėdama būti graži, tiesiasi, atmeta aukštyn galvutę, išsiriečia lyg paukštelė, tupinti ant medžio šakutės, o jos balti dantukai, žydros akelės ir tie meilūs Jurgiui nauji ir žavintieji judesiai iš pradžių atstojo jiems žodžius...

– Kunige! – kartojo Baniutė.

Jurgis linktelėjo galvą. Jis žinojo jos vardą ir ištarė jį tyliai, pašnibždomis. Ji juokėsi, girdėdama iš jo lūpų savo vardą, raudonavo ir nežinojo, ką daryti, paskui jai kažkas dingtelėjo, ir ji pusbalsiu pradėjo niūniuoti lietuvišką dainelę. Vaikiną klausėsi susižavėjęs.

Ten daržely žydi mironačiai,
čion daržely žydi tymonačiai,

o kur mūsų sesytė stovėjo,
čia gražiausios kvietkelės žydėjo.

Kam taip glaudiesi, mano mergyte?
Kam rymoji, mano jaunoji?
Ar ne pirmosios tavo dienele,
ar ne lengva, ne linksma širdelė?

Kad ir pirmosios mano dienele,
kad ir lengva dar mano širdelė,
tik man gaila jaunųjų dienelių,
šiandien baigiasi mano jaunystė.

Per žalią kiemelį ein mergytė,
vainikėlį neš baltoje rankelėje:
„Ai, vainike, juodas vainikėli,
toli, toli su manim keliausi!

Jau sudievu, miela motinėle!
Jau sudievu, mielasis tėveli!
Jau sudievu, mylimi brolyčiai!
Jau sudievu, mylimos sesytės!“

Niūniuodama šią liūdną dainelę mergaitė pravirko, o Jurgis užsidegė, staiga pasijuto stiprus ir galingas.

– Neatsisveikinkite! – nutraukė jis ją. – Mes sugrįšime tėvynėn!

Mergaitė žvilgtelėjo į jį.

– Ne, žūsime mes čia, jų naguose! – atsiduso ji.

– Aš jus išvaduosiu! – jaunuoliško išdidumo pagautas nutraukė ją Jurgis pats nežinodamas, iš kur jam radosi tiek tikrumo.

Baniutė prigludo prie spragos tvoroje ir paklausė:

– Kaip?

Bet Jurgis, apniktas minčių, neįstengė aiškiai atsakyti. Jis pasilenkė prie jos.

– Pabėgsime, aš jus pasiimsiu iš čia, – tepasakė jis.

Tą jis ištarė su tokiu įsitikinimu, kad mergaitės veidas nušvito džiaugsmu.

Ji dėkodama ištiesė jam rankas.

Dabar gal jau gyviau būtų ėmę šnekėtis, bet Rimas įspėjamai švilptelėjo. Jurgis pašoko ir pamatęs ateinant Zygfridą su dviem įsilinksminusiais draugais buvo priverstas kuo greičiausiai sprukti už tvoros kampo.

Baniutė pradingo; kryžiuočiai dainuodami sėdosi ant arklių, Rimas laikė jiems kilpas. Artėjo vakaras, danguje ėmė mirgėti žvaigždės. Jurgis, nebedrįsdamas grįžti prie tvoros, turėjo kuo greičiausiai leistis į Pynaufeldą.

Jis ėjo, jausdamasis kaip niekad stiprus, kupinas energijos ir kažkokių neišsakomų, malonių vilčių. Kaip žmogus, ilgai žiūrėjęs į ryškią šviesą ir jos apakintas, akyse jaučia šviesos spindulių švytėjimą, taip jam nuolat regėjosi gražiosios Baniutės paveikslas.

Jam prasidėjo naujas gyvenimas. Vakar svajoto tik pats vienas pabėgti, dabar turėjo galvoti apie šį lobį. Nes kokia gi laisvė be jos?

Nejučiomis vėl jis pateko į priemiesčio kelią ir sparčiu žingsniu pasileido į vienkiemį. Nors Jurgis ir labai skubėjo, bet buvo jau veik naktis, kai jis galų gale parsirado į Pynaufeldą. Šventasis nerimaudamas laukė jo tarpuvarty, o namuose žmonės rengėsi vakarieniauti, kaip visada klegėdami, spėliodami, kur galėjo nuklysti vaikas, išėjęs pėsčias ir negrįžtąs iki vėlyvo vakaro. Jie nuogaštavo, kad jam ko nebūtų atsitikę.

Kai Jurgis pasirodė tarpduryje, šeimininko sūnūs jį pasveikino linksmu juoku, o tėvas ėmė bambėti, kamantinėdamas, kas jam atsitikę, kad laiku neparėjęs.

Vaikas buvo priverstas labai nevykusiai meluoti. Jis nė nemanė prisipažinti, kad buvo mieste, todėl pamelavo, jog paklydo krūmuose už pelkių ir ilgai negalėjo rasti kelio.

Gal juo ir ne visai patikėta, bet Ditrichas toliau nebekibo, o jaunieji tik šaipėsi, kai Jurgis sėdo drauge vakarieniauti.

Netrukus kalba nukrypo į ūkio reikalus, į jaučius ir arklius, ir svečias galėjo nepastebėtas smukti į savo kambarėlį, kur jo lūkuriavo Šventasis.

Ir jam Jurgis nesiruošė prisipažinti, kur buvo, ką matė ir kokį įspūdį jam padarė mergaitė; tik užsiminė, kad už miesto buvo sutikęs Rimą.

– Šventasai, klausyk, – pasakė jam, – jeigu teisybę sakai, kad esi išsiilgęs saviškių ir nori man padėti sugrįžti pas juos, tai nesuvedžiok, surask kokį būdą ir pradėk veikti, nes aš neištversiu, padarysiu kokią kvailystę ir galvą palydėsiu.

Šventasis sunkiai atsiduso.

– Kol aš esu vienkiemyje, lengviau pabėgti, – pridūrė Jurgis. – Jeigu kurį vakarą dingčiau kaip šiandien, lauktų ilgai, paskui išsiųstų žmones ieškoti, ar nesudraskė manęs laukiniai žvėrys. Ne taip greit susizgribtų, kad pabėgom, o mes per tą laiką gerą kelio galą įveiktumėm. Vėliau, kai mus vėl uždarys pilyje, – iš ten nors ir pavyktų pabėgti, bet tuojau kiltų triukšmas ir imtų mus vytis.

Šventasis pritarė, tačiau skėščiojo rankomis.

Jis seniai turėjo sumanymą, kurį pats vienas svarstė, nedrįsdamas pasakyti kitiems. Jis pirma norėjo apsižiūrėti ir patikrinti, ar tai įvykdomas dalykas. Pabėgti sausuma buvo beveik neįmanoma, todėl Šventasis mąstė apie didelį luotą, kuriuo naktį būtų galima išplaukti Nogato upe į jūrą ir jos pakrantėmis prasimušti prie lietuvių žemės.

Bet jis seniai buvo atpratęs nuo luoto ir irklų ir tik iš kitų žmonių pasakojimų pažinojo čionykštes upes.

Tačiau jam atrodė, kad tas vienintelis būdas pabėgti yra paties likimo pakištas, todėl gali pavykti. Jis plaukiojo kaip žuvis, o kaip kiekvienam puslaukiniam žmogui to net mokyti nereikėjo, Jurgis irgi moka plaukti, tas savaime aišku. Vadinasi, jie visada galėtų išsigelbėti, o pabėgusius vandeni sunku susekti.

Su tokiomis mintimis Šventasis daug kartų vaikščiojo Nogato pakrantėmis, iš anksto stengdamasis nužiūrėti, iš kur galėtų nuvogti gerą luotą, nes kitokio būdo jį įsigyti nebuvo.

Bet kol nebuvo tikras, kad jo planas įvykdomas, Jurgiui nė neužsiminė apie tai. Ir šį kartą susilaikė.

– Rimą taip pat turime drauge pasiimti, galvok ir apie jį, – pridūrė Jurgis ragindamas Šventąjį ir pašnibždom pridūrė: – Ką gali žinoti, gal mums prireiks dar ką nors išsivesti iš čia!

Bernas užsidegė.

– Mielas kunigaikštėli, net ir vienam sunku pabėgti, – pasakė jis, – dviem dar sunkiau, trimis – beveik neįmanoma, o keturių aš nevesiu! – Jis liūdnami nusišypsojo. – Jaunystė – paikystė, – sumurmėjo, – negana savo galvą išnešti, kunigaikštėliui norisi turėti būrį palydovų, kad vokiečiai greičiau užeitų mūsų pėdas ir iš karto visi žūtume!

– Jeigu būtumėm trise ar daugiau, lengviau apsigintumėm, – prieštaravo Jurgis.

– Jeigu teks gintis, geriau patiems užsinėrti virvę ant kaklo ir pasikarti. Užsinorėjote kariauti! – pasityčiojo Šventasis.

Jurgis nutylėjo.

– Na, sakysim, Rimas, o kas ketvirtas? – vėl prabilo bernas.

Jurgis išraudęs tylėjo.

Gudrus senis Jurgio įraudusiame veide išskaitė viską, kas jam buvo reikalinga, suprato, lyg iš anksto žinodamas, ką jis turėjo galvoje.

– Nenorite – nesakykite, – tarė jis, – aš ir taip žinau. Rimas susuko jums galvą su ta Gmundos merga arba jūs kur nors ją pamatėte. Jauniems tik sijonas ir galvoje, o man moteris neverta nė surūdijusio skatiko. Aš pats nenoriu nukentėti dėl jokios moters ir jums nukentėti neleisiu.

Jie pažvelgė vienas kitam į akis. Šventasis buvo tikras, jog atspėjo.

– Lietuvoje šimtai gražių merginų! – pridūrė jis.

Jurgis nesiruošė nei jam prisipažinti, nei leisti į ginčus, todėl nieko neatsakė.

– Suk galvą, kad surastum kokį nors būdą pabėgti, – tarė atsigręžęs. – Jeigu tu neišdrįsi, aš vienas ryšiuos. Kas bus, tas bus...

– Gaila man jūsų, nes pražūsite, – ramiai prabilo Šventasis. – Truputį pakentėkite, o senis ką nors sugalvos... Rytoj, – pridūrė jis, – aš einu į pilį.

Jis nepaaiškino, kas jį ten traukė. Iš tikrųjų jam rūpėjo išsniukštinti, kada prasidės didelis žygis į Lietuvą, kuris seniai buvo slapta ruošiamas. Jis norėjo iš anksto pranešti apie tai saviškiams, nes Šventasis dabar taip uoliai išdavinėjo kryžiuočius, kaip seniau kad jiems tarnavo; be to, jam atrodė, kad tame sąmyšyje, kuris visuomet kildavo netikėtai paskelbus žygio pradžią, jiems bus lengviau pasprukti nepastebėtiems.

Prieš tą žygį buvo laukiama svečių – riterių iš Vokietijos ir Anglijos. Slapta jau buvo ruošiamasi juos priimti, o kryžiuočių riteriai džiaugėsi, nes svetimiems žmonėms atvykus visuomet būdavo suteikiama naujų lengvatų, o kartais ir visai atleidžiama nuo riteriško gyvenimo nuostatų.

Tiesa, tuometinis mistras Liuderis reikalavė griežčiausiai laikytis nuostatų, bet tais visuotinio užsidegimo momentais jokia valdžia negalėjo susekti, ar visi gyvena pagal tuos nuostatus, kurie buvo neprivalomi svečiams.

Šventasis iš patyrimo žinojo, kas dedasi pilyje didžiųjų žygių išvakarėse, kai visus stalus apsėsdavo svetimšaliai, kurie, būsimą mūšio įaudrinti, vynu smarkiai apsvaiginti, susimaišę su ordino riteriais, vėliau traukdavo į mūšį lyg į kokią puotą, kaip bitės iš avilio.

Dėl daugybės tarnų ir įvairiomis kalbomis šnekančių patarnautojų sambrūzdžio neįmanoma būdavo palaikyti discipliną, ir pilyje negreit atsistatydavo tvarka.

Tokiomis dienomis lengva buvo nepastebėtiems išsmukti iš pilies. Pasigedę pamanytų, kad dingę žmonės išėjo kartu su tais, kurie išžygiavo į karą.

Šventasis tuo ir pasiklovė. Jam tik nerimą kėlė kartą nugirstas Silvestro patarimas Bernardui pasiimti vaikina į būsimąjį žygį. Pilyje tarytum buvo laikoma paslapyje, kada atvyks svečiai ir kada bus išsirengta į žygį; tačiau senesni žmonės iš kai kurių ženklų numanė, kad tai atsitiks netrukus.

Buvo įsakyta avižas laikyti supiltas į maišus, atskaičiuotas statines su sūdyta mėsa sustatyti atskirai, o medus ir vynas iš anksto buvo supilstytas į kelionės statinaites. Vidurinėje pilyje buvo šveičiami ir tvarkomi svečių kambariai. Didysis mistras beveik kasdien susilaukdavo kažkokių pasiuntinių, svetimi žmonės atvykdavo su laiškais ir ženklais.

Apskritai Šventasis pastebėjo, kad pilyje judėjimas didesnis negu paprastai tokiu metu.

Prasimetęs, kad prireikė iš sandėlio kažkokio pakinkto, Šventasis ir atėjo į pilį. Apžiūrėjęs, ką jam reikėjo matyti, jau rengėsi grįžti, tik susitiko Bernardą, nuolat zujusį po pilį ir šniukštinęjusį po visus kampus.

Tasai labai nustebo, pamatęs sugrįžusį berną, ir sustabdė jį.

– Kaip išdrįsai palikti savo poną? – paklausė Bernardas.

– Jis pats mane atsiuntė, – ramiai atsakė bernas rodydamas naujus žąslus.

Bernardas pasižiūrėjo ir paniuro.

– Kol kas galėjote išsiversti ir su senaisiais, nes greitai jus perkelsiu į pilį. Ar Jurgis sveikesnis ir stipresnis? – paklausė Bernardas.

– Ar aš žinau? – atsakė bernas. – Kasdien į jį žiūrėdamas nebematau, ar jis keičiasi, ar ne. Senasis Ditrichas skundžiasi, kad tas nė kiek negerėja. Koks buvo anksčiau – paniuręs, tylus, nuliūdęs – toks ir tebėra. Nieko gero iš jo nebus.

Bernardas tai išklusė su panieka.

– Matyt, ir tau patiko Pynau vienkiemyje, – tarė pašiepdamas.

– Lyg man galėtų būti kur nors geriau arba blogiau, – atsakė bernas, paskui gūžtelėjęs pečiais pridūrė:
– Gal tik toks skirtumas, kad kita ranka muša į sprandą.

Kryžiuotis paėjęs kelis žingsnius tarė:

– Pasakyk savo ponui, kad rengtųsi grįžti į pilį, gana jau laisvai gyventi, nieko gero ten neišmoks. Šventasis tik nusišypsojo.

* * *

Jis atskubėjo į vienkiemį su bloga naujiena, bet Jurgio nerado. Dabar jis dažniau negu anksčiau pėsčias išeidavo iš namų, ypač vakarais. Bernas nujautė, kur Jurgis vaikščioja, bet tylėjo.

Tą dieną Jurgis sugrįžo jau sutemus, pavargęs ir uždusęs, susijaudinęs labiau negu kada nors anksčiau. Jo laukdamas Šventasis gulėjo prie slenksčio. Jis atsikėlė ir pamatęs Jurgį tarė su įprasta pašaipia šypsenėle:

– Jus sveikina Bernardas. Ko žmogus nenorėtum sutikti, tai verkiant su tuo susidursi. Taip ir aš. Klausė apie jūsų sveikatą, pasakiau, kad tebesergate, bet tai, rodos, nieko nepadės: netrukus mums reiks grįžti į pilį.

Jurgiui akys sužibo.

– Šventasai! Daryk ką išmanai, o aš turiu pabėgti, kol toji nelemta valandėlė neatėjo, – sušuko jis.

Nusiminęs bernas tyliai atsigulė ant žemės, susirietė, pasidėjo ranką po galva ir giliai atsiduso.

– Ar girdėjai? – pakartojo vaikas.

– Kunigaikštėli, – sumurmėjo Šventasis, – girdžiu net ir tai, ko jūs nepasakote, o negi manote, kad praleisiu negirdomis tai, ką be reikalo taip garsiai rėkiate? Senis Šventasis padarys, ką galės, o jūs miegokite.

Rytojaus dieną berno nebuvo kieme nuo pat ankstauro ryto, jis negrįžo pietums ir nepasirodė ligi vakaro. Ėmus temti Jurgis pasileido į miestą. Jis beveik kasdien išsmukdavo ten tokiu laiku, kad sutemus jau stovėtų prie tvoros. Baniutė veik visuomet čia jo laukdavo, kartais ateidavo ir Rimas. Tada įsimylėjęliai jausdavosi saugesni, nes jis stovėdavo sargyboje prie vartų.

Tyliai kalbėdamasis su mergaite Jurgis atvirai buvo išpasakojęs viską, ką žinojo ir galvojo. Abu, vaikiškai pasitikėdami savo jėgomis, nutarė bėgti, ir kuo greičiau, nes Baniutė verkdamas skundėsi, kad svečiai su ja jūliai elgiasi, o Gmunda nė nesirengia ją ginti; kai ji pasiskundžianti, šeimininkė plūstasi ir grasina bizūnu.

Jurgiui ateidavo į galvą jūliausiosios mintys, kaip išgelbėti mergaitę. Jis labiau rūpinosi mėlynakės, auksaplaukės Baniutės išvadavimu negu savo paties pabėgimu. Jo gyvenime tai buvo pirmoji ir gaivališka, beatodairiška aistra. Jis niršdavo ir dūkdavo tik pagalvojęs, jog kas nors gali iš jo paveržti tą lobį...

Šventasis vis delsė; Jurgis būtų įmanęs palikti jį vieną ir su ja bei Rimu pabėgti į miškus. O paskui? Jis ir pats nežinojo, kas toliau galėtų būti.

Tą vakarą sugrįžęs Jurgis nutarė priremti Šventąjį, kad tas žūtbut paskirtą pabėgimo dieną. Tačiau bernas grįžo labai vėlai, pavargęs, ir vos kunigui ištarus žodį, pridėjo pirštą prie lūpų ir pašnibždom pratarė: „Jau greitai...“

Daugiau nieko nenorėjo sakyti.

Vėl praslinko dvi dienos. Vieną popietę, kai namuose nebuvo nieko, tik senė Ditrichienė ir tarnaitė, staiga į kiemą įjojo Bernardas. Kadangi jis buvo be tarno, o visi šio kiemo žmonės plušėjo laukuose, tai net negalėjo prisišaukti, kad kas arklį palaikytų.

Senė Ditrichienė skųsdamasi ir linkčiodama paaiškino, kad visi, kas tik gyvas, laukuose, o jaunasis kryžiuotis ir jo bernas taip pat kažkur vaikščioja.

Bernardas susiraukė.

Namuose radęs vienas bobas jis net nepanorėjo nulipti nuo arklio ir sėdėdamas balne paliepė senutei pasakyti Jurgiui, kad rytojaus dieną grįžtų į pilį.

Paskui Bernardas apsuoko arklį ir išjojo.

Jurgis, kuris tuo metu sėlino keliu nuo miesto į vienkiemį, iš tolo pažino Bernardą ir pasislėpė karkluose, nes nenorėjo susitikti su kryžiuočiu. Jo širdis plakė, nujausdama kažką blogo. Jis kuo greičiausiai parskubėjo į vienkiemį. Tik jį užmačiusi, Ditrichienė šuktelėjo ir nedelsdama pasakė, ką buvo liepęs kryžiuotis.

– Ponaiti, – tarė ji, – buvo čia atjojęs brolis Bernardas jūsų pasiimti, rytoj kviečia į pilį. Taip, taip! Rytoj! Rytoj! – kartojo ji. – Kaip Dievą ir šventąją patronę Barborą myliu, taip ir pasakė – rytoj, aiškiai girdėjau. Būtinai įsakė jums rytoj joti...

Jurgis stovėjo kaip įbestas. Jo širdyje užvirė pyktis. Tas senės uolumas jį suerzino, todėl atsiliepė su pašaipą:

– Ką? Rytoj? O ar nepasakė, kuriuo laiku?

– Ne, tik aiškiai, kad rytoj. Jis buvo kažkodėl susiraukęs ir paniuręs. Tik rytoj, ir kuo greičiau, tuo geriau...

– Norite kuo greičiau mumis atsikratyti! – pridūrė Jurgis.

Senė patraukė pečiais.

– Ką jūs! – pasakė ji. – Nelabai mus apsunkinote. Ką ten! Pastaruojų metu mažai jus ir matydavome prie namų. Bet ko čia stebėtis? Negreitai vėl turėsite tokią laisvę, pilyje teks gyventi kaip kalėjime...

– Taip, žinoma... – sumurmėjo Jurgis.

Vadinasi, rytoj, pats sau tarė jis eidamas į kambarėlį... Ten užsidaręs skausmingai ėmė grąžyti rankas... Šventojo dar nebuvo, jis parsivilko labai vėlai. Šiajam dar einant per kiemą bernai juokdamiesi pranešė, kad rytojaus dieną atsisveikinsią su juo. Žinia buvo pasklidusi po vienkiemį, ir senas lietuvis, kai liūdnas įėjo į kambarį, puikiai žinojo, kad buvo Bernardas ir ką jis liepė.

Kai tik Jurgis prašneko, Šventasis mostelėjo ranka duodamas suprasti, kad nėra reikalo pasakoti. Nevilties apimtas Jurgis pripuolė prie ir be to susirūpinusio senio.

– Sakyk, ką darysime? – sušuko jis.

Dėl vaikino įkyrumo senio sieloje pabudo įgimtas lietuviškas užsispyrimas. Jis tyčia tylėjo, krapštydamasis galvą ir ausis.

– Josime į pilį, nieko nebus! – sumurmėjo Šventasis. Jurgis atšoko nuo jo, nirtulingai gniauždamas kumščius.

– Tu išdavikas!

Lietuvis nutylėjo.

– Ko tyli? – vėl suriko vaikinai.

– Kunigaikštėli, tokio niršulio apimtas vargu girdėsite, nors ir kaip protingai jums kalbėčiau. Pirmą nusiraminkite.

Sugėdintas vaikinai stengėsi nurimti.

– Tai va, mano kunigaikštėli, – pradėjo Šventasis, – mes paklusniai josime į pilį, nes jeigu bėgam rytoj, vadinasi, galvas guldom ant kaladės. Tačiau nebijokite, mes pabėgsime, tikrai pabėgsime tada, kada... Šventasis mirktels ir pasakys: jau metas.

Jurgis didžiai nusiminęs nenorėjo iš vienkiemio grįžti į pilį, todėl Šventasis leido jam išlieti pyktį pats sau murmeldamas, jog vaikas greičiausiai pyksta todėl, kad reikia skirtis su mergaite. Guosdamas jį Šventasis sušnibždėjo:

– Kunigaikštėli, mes paspruksime iš pilies, kai tik viskas bus paruošta. Gal visi trys, o jeigu reikės, tai ir keturiese.

Tardamas „keturiese“ jis gudriai žvilgtelėjo į jį ir nusišypsojo.

Nors Šventasis nieko tikro nežinojo, tačiau numanė, kad Jurgis, pasinaudojęs laisve, sumojo susipažinti su Gmundos mergaite.

Kitą dieną Šventasis iš pat ryto paklusniai pabalnojo arklius, suraišiojo daiktus, atsisveikino su tarnais ir tik tada pastebėjo, kad vienkiemyje nėra Jurgio. Per patį vidurdienį jis niekur kitur negalėjo eiti, kaip tik į miestelį.

Vaikas visą naktį galvojo, kaip dar kartą pasimatyti su Baniute, atsisveikinti su ja ir pranešti, kad jis žūt būt ją pasiims, kai ateis laikas bėgti.

Jis suko galvą kone iki aušros – eiti ar ne į Marienburgą, pagaliau brėkstant nebeištvėrė, pasičiupo seną berankovį apsiaustą ir šovė pro vartus. Kai jis jau buvo prie pirmųjų trobesių, mieste dar tik prasidėjo judėjimas, o kalvėse, dirbtuvėse ir krautuvėlėse vos tik atidarinėjo langines. Lengviau buvo nepastebėtam prasmukti gatvėmis ir pro turgų, nes pamaldūs žmonėsėjo į ankstyvasias mišias, negu tokiu laiku išsikviesti iš namų Baniutę.

Apsiausto sukirpimas ir spalva rodė, kad Jurgis priklauso ordinui, ir tas jam truputį lengvino kelią prie Gmundos namų, tačiau buvo labai ankstyvas metas ir namų vartai turėjo būti dar užrakinti.

Jo laimei, pamaldi Gmunda eidama į bažnyčią pati juos atidarė, ir Jurgis nepastebėtas prasmuko į kiemą. Čia iš tikrųjų kelios merginos prie šulinio sėmė vandenį ir skalavo skalbinius, tačiau Baniutės Jurgis nematė. Pasislėpęs už alyvų krūmo jis nekantraudamas laukė, ir galop jį atėjo prie šulinio su ąsočiu rankoje.

Kitos merginos kaip tik buvo grįžusios į namus, ir Jurgis davė jai ženklą priėti arčiau. Nejprastu laiku jį pamačiusi Baniutė nusigando ir greitai pribėgo.

Vargšo kunigo veidas buvo neramus ir susijaudinęs.

– Baniute, – sušuko jis, – aš turiu grįžti į pilį šiandien, tučtuojau! Tavęs nepamatęs negaliu tenai eiti.

Jis laikė ją pastvėręs už rankos.

– Tave uždarys? – paklausė ji.

– Bet aš ištrūksiu ir pabėgsiu, būtinai pabėgsiu. Tu būk pasiruošus! Be tavęs neišeisiu, nepaliksiu tavęs jų naguose.

Baniutei linksmai sužibo akelės.

– Kunige, nepamiršk savo žodžių, – tyliai tarė ji, – ir skubėk! Antraip bus per vėlu, ir tik mano lavoną rasi kur nors patvoryje. Jie nori mane pražudyti, kiekvieną dieną aš turiu gintis jėga ir gudrumu, o galų gale išseks ir viena, ir kita. Kai nebeišgalėsiu apsiginti, tada... aš turiu nuodingų žolių, jos apsaugos mane nuo gėdos.

Jos klausydamasis Jurgis degte degė pykčiu ir užsimiršęs taip suspaudė mergaitės ranką, lyg norėdamas ją sutrinti, kad Baniutė net pabalo iš skausmo...

Tik tada kunigas pastebėjo, kad įskaudino savo numylėtąją, nors jos lūpelės tebesišypsojo. Jis paleido jos ranką ir puolęs prie tylinčios mergaitės apkabino kaklą. Abi jos rankos pakibo jam ant pečių, ir karšti jų atodūsiai susiliejo į pirmąjį bučinį...

– Nepamiršk! – šnibždėjo mergaitė.

– Nepamiršiu! – sakė susijaudinęs kunigas.

Atsidūrę viens kito glėbyje jie užmiršo viską pasaulyje, tik staiga išgirdo užpakalyje šnypščiantį įkyrų ir piktą balsą, nustebinusį juos lyg perkūno trenksmas:

– Čionai, čionai! Gaudykit! Berną prisiviliojo ta drovioji merga, kuri taip bijo namuose patarnauti riteriams!.. Čiupkite jį ir jį pilj!..

Baniutė atstūmė kunigą ir šastelėjo į daržą. Jurgis, pajutęs griebiant jį už apsiausto, pasimuistė iš visų jėgų, išsprūdo iš puolančiųjų tarnų rankų ir slėpdamas veidą nubėgo vartų link, kurie, jo laimei, buvo atviri. Bėgdamas jis girdėjo pridurmu besivejančius persekiotojus, plyšojančias moteris ir šūkaujančius tarnus. Jį vis kas nors pastverdavo už apsiausto skverno, bet Jurgis buvo miklus ir stiprus, ištrūkdavo. Išbėgęs į gatvę jis staiga pasuko į šalį ir, kol įsibėgėję persekiotojai susigaudė, šovė į priešingą pusę ir pasislėpė už tvoros posūkio. Trys siauros gatvelės rangėsi tarp priemiesčio trobesių. Gatvelių pakraščiais augo ievos, laukinės alyvos, vyšnios ir beržai, ką tik išskleidę lapelius. Jurgis nėrė į pirmąją gatvelę tikėdamasis išnykti persekiotojams iš akių, kol jie apsižiūrėti nespėjo, kur jis įsmuko.

Ponios Gmundos tarnai tebesivijo, bet kunigas, peršokęs per tvorą, pasislėpė darže prigludamas prie žemės. Jis girdėjo, kaip pro jį nubėgo besivejį žmonės, juokdamiesi ir šūkaudami ant jo kaip ant vagies...

Vaikinas atsikėlė tik tada, kai nutilo šauksmai, atidžiai apsižvalgė, pasitaisė perplėštą apsiaustą ir aplenkdamas priemiestį nuskubėjo į Pynaufeldą.

Jis ėjo nei gyvas nei miręs iš susigraužimo ir rūpesčio dėl Baniutės ir savo likimo. Ką dabar jai padarys ponija Gmunda? Ko susilauks jis pilyje už jžūlų įsiveržimą, jeigu kas jį pažino ir išdavė?

VII

Pradėjus plūsti ginkluotiems kryžiuočiams, Marienburgo pilis ėmė atrodyti kitaip negu prieš kelias savaites. Ramios, liūdnos ir niūrios sienos lyg apsilviko šventadieniškais rūbais.

Pasistengta svetimšaliams jas parodyti gražesnes, negu paprastai kad būna. Mūrininkai išbaltino sienas, vartai švietė nublizgintomis vinių galvutėmis ir apkaustais, blogesni ir praskydę takai bei keliukai buvo nužvyruoti, vandens paplauti ir išgraužti pylimai užlyginti ir suplūkti. Bokštuose (Bobų ir Juodajame) plevėsavo didžiojo mistro ir ordino vėliavos. Vartų sargybiniai stovėjo su blizgančiais šarvais ir naujais rūbais. Kiemuose visur buvo švaru, iššluota kaip kambariuose, o žmonės, kurie čia pasirodydavo, visi buvo apsitaisę kaip per didžiąsias šventes.

Ne tik tarnai, bet ir visi vyresnieji, kurie tai pro langus pažiūrėdavo, tai pasirodydavo priebučiuose, buvo apsirengę naujais žibančiais rūbais, o jų veidai švytėjo iškilmingumu, džiugumu ir linksnumu.

Vidurinėsios pilies didžiojoje puotų salėje, kur paprastai mistras priima svečius ir kurioje per metines kapitulas bei pasitarimus susirinkdavo komtūrai, ordino vyresnieji ir nusipelnę riteriai, dabar buvo viskas rengiama didelėms vaišėms – visai ne pagal ordino papročius.

Pagal senovinius nuostatus, pirmieji riteriai, priklausiusieji Jeruzalės Namų gailėstingųjų riterių ordinui, tik tris kartus per savaitę valgydavo su mėsa, tris dienas jiems būdavo leidžiama valgyti užbaltintą maistą ir kiaušinius, o penktadieniais misdavo tik duona ir vandeniui. Senovės riteriai sėsdavo už stalo poromis, klausydami šventųjų gyvenimo skaitymo, o trupiniai nuo jų stalo būdavo atiduodami vargšams drauge su dešimtąja dalimi viso to, kas čia buvo verdama ir kepama. Seniau alus ir vynas būdavo griežtai seikėjami, broliai tylėdami greitai suvalgydavo paprastą valgį. O dabar!

Dabar čia buvo vežami visame pasaulyje supirkti valgiai su brangiausiais prieskoniais, kuriuos tebuvo galima rasti kunigaikščių virtuvėse, geriausi vynai riteriams buvo pristatomi okseftais²¹, paprasti vienuolyno indai buvo pakeisti sidabriniais ir paaukuotais dubenimis, molis – brangiu Venecijos stiklu, stalai buvo dengiami baltomis, puikiai išsiuvinėtomis staltiesėmis...

Visa tai buvo daroma ta dingstimi, kad garbingi svečiai, kurie kasmet atvykdavo į talką, matytų, koks ordinas galingas ir turtingas. Nuo to laiko, kai didysis mistras čia perkėlė savo sostinę, ypač pasidarė būtina tą parodyti. Ordino viršininkas norėjo prilygti valdovams. Griežti nuostatai beliko tik broliukams,

²¹ Okseftas – maždaug 200 litrų talpos statinė.

pilkaapsiausčiams, šeimynykščiams ir tarnams, o Aukštutinėj pily buvo gyvenama ir vaišinamasi kunigaikštiškai. Vyresnieji riteriai, įpratę į tokį gyvenimą, nebeįstengdavo jo atsižadėti ir aiškindamiesi kalbėjo, kad vokiečių ordinas turi pasaulį priblokšti savo galybe, antraip jis nieko nepatrauks prie savęs ir neteks tos reikšmės, kurią privalo turėti.

Gausėjo turtai, įgyjami ginklu ir mainų prekyba, plėtėsi nukariautų ir atplėštų valdų ribos, išdas lūžte lūžo nuo grobio. Ordinas iš tiesų darėsi didele galybe, įkūnydamas vokiečių grobikiškumą. Vis labiau nuo riterio pečių smuko vienuolio apsiaustas, vis aiškiau matėsi geležiniai šarvai ir kruvinos rankos.

Gailestingieji slaugytojai, vadinantys save Marijos garbintojais, Kristaus tarnais ir apaštališkojo sosto piliečiais, virto krikščionių plėšikų kariauna, kuri gyveno vien tik vokiečių grobikiškomis idėjomis.

Pakaitomis jie lankstydavosi tai karaliams, tai popiežiams; jie garbindavo pirmuosius, kai antrieji norėdavo juos prispausti, o kai karalius ne jų naudai sprendavo ginčus, šaukdavosi popiežiaus globos. Jau pati ordino struktūra rodė, kad tikėjimo vardu ir stabmeldžių atvertimo dingstimi jis siekė visai kitokių tikslų.

Pokylių salė, kurioje nuo ankstauro ryto plušėjo daugybė tarnų, buvo papuošta lyg kokiu pilis. Jeigu čia būtų buvę moterų, ji savo ištaigingumu galėtų prilygti karališkoms salėms. Aplink stalą buvo įtaisytos sėdynės su atramomis ir minkštomis pagalvėmis, grindys nuklotos rytietiškais kilimais, stalai užtiesti raštuotomis staltiesėmis.

Palei sienas ant pjaustinėtų ažuolinių lentynų blizgėjo didžiuliai ašočiai, nagingų auksakalių padaryti dubenys ir puodeliai, panašūs į fantastiškus žvėrelius. Visa siena nuo lubų iki pat žemės buvo taip tankiai jais apstatyta, kad nesimatė net lentynų medžio.

Ant atskiro stalo stovėjo didžiuliai dubenys, bronzinės praustuvės su išsiuvinėtais rankšluosčiais, mat prieš puotą buvo priimta nusimazgoti rankas.

Stalo vyresnysis su patarnautojais vaikščiojo aplink apkrautus stalus žiūrėdami, kur ko trūksta, ką dar atnešus, kaip dar pagražinus ir praturtinus kunigaikštišką ordino iškilbę.

Buvo laukiama svečių. Kai kurie iš jų jau atvyko ir ilsėjosi kambariuose, kiti galėjo atsirasti kas minutę, nes per pasiuntinius jau buvo pranešę, jog esą kelyje.

Pagal įsigalėjusį paprotį, išžygiuojant prieš stabmeldžius kelias dienas būdavo puotaujama. Karas virsdavo tartum linksma medžiokle, kurios metu žvėrį atstodavo prūsas ar lietuvis, o kartais net apkrikštyti ir seniai atversti lenkai. Nuo kryžiuočių kardo apsaugodavo ne krikštas, o tik vokiškas žodis ir germaniškas kraujas.

Tą kartą ordino svečiais buvo Brandenburgo markgrafas Liudvikas, Namiuro grafas Pilypas, grafas Henenbergas, keli prancūzai, ištroškę riteriškų pramogų, keli austrai ir vienas aukštas anglų didžiūnas. Šis kariuomenės būrys, kuriame jau buvo du šimtai gražiausių šalmų, kasdien vis didėjo.

Kiekvienas šių garbingų atvykėlių atsivedė grupelę smulkių bajorų, taip pat apsiginklavusių ir narsių. Geležimi šarvuotas riteris iš Vakarų atstodavo dešimt pusnuogių ir beveik beginklių stabmeldžių, tai buvo galybė, kuri lyg slankiojanti tvirtovė daužė minias. Į tą tvirtovę atsimušdavo strėlės, į plieninius krūtinių šarvus sutrupėdavo kieto medžio lazdos. Karo žygiai riteriams būdavo lyg žaidimas, jie retai pralaimėdavo, o nelaimingi užpultieji galėdavo atkeršyti užpuolėjams tik susispietę į didžiules minias ir lyg skruzdės apnikdami priešininką.

Tą dieną dalis svečių jau buvo susirinkusi aplink didįjį mistrą mažojoje salėje su granito stulpu. Skardėjo linksmas klegesys. Čia galėjai išgirsti visokias kalbas kaip prie Babelio bokšto. Vieni riteriai, kilę iš įvairių Vokietijos kraštų, šnekėjosi vokiškai, savo gimtosiomis tarmėmis, todėl ne visuomet gerai suprasdami viens kitą; prancūzai su kai kuriais riteriais iš kitų kraštų susikalbėdavo lotyniškai, o tarp savęs šnekėjosi pietų ir šiaurės Prancūzijos šnektomis, giminingomis, tiesa, bet kartu ir skirtingomis; anglas kažką rezgė vokiškai; keli riteriai poliglotai vaikščiojo nuo vieno prie kito, patarnaudami kaip vertėjai.

Jau buvo susirinkę visi kilmingieji ir laukė tik vieno Namiuro grafo, kuris ilsėjosi po vakarykštės užsitęsios puotos, kai kukliai ir tyliai įėjo Bernardas ir atsistojo nuošalyje. Niekas į jį neatkreipė dėmesio, nors šis gražus vyriškis šiandien labai skyrėsi nuo kitų savo niūriu, liūdnu, beveik skausmingu veidu, jis čia buvo toks svetimas ir taip netiko prie visuotinio linksnumo ir gyvumo, kad pažvelgus į jį galėjo kilti klausimas: gal tasai žmogus atnešė čia kokią blogą žinią, gal atsitiko nelaimė, gal pavojaus esama?

Didžiama kryžiuočių taip buvo įpratę matyti brolių Bernardą rūstų, griežtai prisilaikantį ordino nuostatų ir saugantį, kad ir kiti jų laikytųsi, jog riterių visai nenustebino jo rūstumas. Pažįstami dirstelėdavo į jį, nežymiai linktelėdavo ir nesipuldavo šnekėtis bei draugauti su šiuo žmogumi, kuris ypač šiandien, vykstant tokioms saturnalijoms²², buvo lyg disharmonizuojanti gaida...

Tai vienas, tai kitas riteris žvilgtelėdavo į jį ir greitai nususukdavo.

Svečiai gėrėdamiesi klausėsi kryžiuočių pasakojimų iš tų laikų, kai jie čia įsikūrė ir pradėjo pirmąsias kovas su netikėliais. Tie laikai jau buvo apgaubti beveik legendiniu rūbu, pagražinti poetinės išmonės. Gyrėsi protėviais, kuriems pirmąją pilį atstojo senas, skėstašakis, aptvertas tvora ir apkastas grioviu ažuolas, po savo šakomis priglaudęs būsimus užkariautojus.

Lietuviai, didvyriškai gynę savo žemę, savo dievus, papročius ir amžiais garbintas šventąsias vietas, riterių pasakojimuose buvo piešiami kaip puslaukiniai žmonės, panašūs į žvėris.

Senasis Zygfridas, kurio veidas nušvisdavo prisiminus jaunystės žygius, ryžtingai pritardavo daugumos brolių nuomonei, kad visiškai nereikia gailėti tų klatingų laukinių...

– Krikštyti juos? – šaukė jis. – Ką jiems padės krikštas? Juk nuodėmė būtų švęstu vandeniu aplieti neprotingą žvėrį! Dėl savo stabmeldiško aklumo jie niekad nepraregės. Net iš lopšio paimti vaikai užaugę ima siusti ir lyg vilkai pabėga į mišką. Vienintelis būdas – sunaikinti tą padermę. Jeigu, – varė riteris, – kuris jų patekdavo man po kardu ar ietimi, negailėdavau, – krikštijau juos kardu ir krauju... *Ego te baptiso in gladio!*²³ – nusijuokė senis sulig tais žodžiais. – Sako, niekais nueis nusiaubta žemė, – pridūrė jis rimtai. – Rasis, kas ją apgyvens. Pas mus pakankamai gimsta vaikų, užtenka žmonių be žemės. Kur tik mūsų šakos pastato koją, iškelia imperijos vėliavą ir žemę paveda apaštališkajam sostui ir Romos valstybei. Mes tą žemę veltui esam gavę iš popiežių, karalių ir imperatorių, kuriems teisėtai priklauso visos žemės rutulys. Tai mūsų nuosavybė, ir tuos žemės užgrobusius reikia vyti, kur pipirai auga...

– Jie mėgino, – nutraukė jį Liambertas iš Miulbergo, – dėl akių apsikrikštyti, kad mes grįžtumėm nieko nepešę. Stačiai į Romą jie siuntė savo pasiuntinius, pasiduodami jai. Bet tai jiems nepavyko. Jau buvo per vėlu. Žemė jau mūsų rankose.

– Dar blogiau, – kalbėjo Hansas iš Virnburgo, – jie ėmė statyti bažnyčias ir kviestis vienuolius, kad apsisaugotų nuo mūsų, tačiau mes ir tiems ilgaskverniams atėmėm norą mus apgaudinėti... Cha cha! Aš liečiau išskirti kunigus ir sudeginti bažnyčias!

Visi nutilo. Zygfridas pridūrė:

– Kokie ten galėjo būti stabmeldžių išlaikomi kunigai ir kokios ten jų bažnyčios... Baalo maldyklos²⁴... Naikinti, mušti, deginti – tai vienintelis būdas! Kai reikia sėti grūdus, tenka be gailės draskyti žemę; tik tada grūdai išleis daigus, kai dirva bus patręšta krauju...

Bernardas iš tolo klausėsi jų kalbos. Iš jo veido nesimatė, kad jis pritartų, piktintųsi ar priešgyniautų; jo ausys daugelį kartų girdėjo panašias kalbas.

– Šiandien, – prabilo didysis mistras Liuderis, – dėkui Dievui, mūsų patronės Marijos globai ir šventiesiems ordino užtarėjams, jau galime ramiomis akimis žiūrėti ateitin. Mes užėmėm daug žemės, pasiekėm jūros krantus, ir nors dar ilgai tęsis kova ir ginčai su lenkais, nors Lietuva pradeda dėtis su jais,

²² Saturnalijos – romėnų šventė dievo Saturno garbei; audringas puotavimas, nežabotas lėbavimas.

²³ *Ego te baptiso in gladio!* – aš tave krikštiju kardu (lot.).

²⁴ Baalo maldyklos – babiloniečių dievo šventyklos; čia – apskritai stabmeldiškos šventyklos.

mes jau esame tiek sustiprėję, kad ir prieš jas abi atsilauksime. Neatiduosime žemės, užkariautos apaštališkajam sostui ir imperijai. Jis atsigrėžė į svečius.

– Žinoma, su jūsų malonia pagalba, – pridarė mistras, žiūrėdamas į Liudviką iš Brandenburgo. – Visos krikščioniškos šalys jaučia, kad turi su mumis eiti petys į petį, kaip kitados kad ėjo su kryžiaus žygiais į Šventąją žemę. Tikėjimo reikalai – mūsų visų reikalai.

– Kiekvienas kardas ir ietis, kurie ateina mums į pagalbą, prilygsta myliai žemės, mūsų padovanojamos bažnyčiai, – tarė Zygfridas.

– O žemė, – kalbėjo Hansas iš Virnburgo, – visiškai nebloga ir ne taip jau nedėkinga, kaip atrodo iš pažiūros. Žemė būna derlinga, kai ją išjudina vokiečių arklas. Medaus ir vaško čia per akis, miškai pilni žvėrių, upėse gausu žuvies. Tiesa, žiemos būna labai smarkios, bet atšlaitėse, kur vėjas neužpučia, net vynuogės dera...

– Cha! – nusijuokė vienas iš prancūzų, – nelabai pasitikiu jūsų vynu, bet žuvį ir žvėrieną mėgstu.

– Aš su mielu noru per pietus duočiau jums puodelį seno midaus, kuriam negali prilygti joks pigmentas, – pertarė jį Zygfridas.

– Gėriau aš jo ir gardžiavausi, bet labai jau į galvą muša, – atsakė Zygfridui prancūzas.

– Mums nieko. Matyt, mūsų galvos stipresnės, – juokdamasis atsikirto senasis Zygfridas.

Visą laiką nuošalyje stovįs Bernardas lyg ir klausėsi, bet labiau norėjo negirdėti jų kalbų. Jo žvilgsnis klaidžiojo sienomis.

Maršalas, kažką iš jo veido supratęs, prisilinko prie susimąsčiusiojo ir paklausė:

– Jūs čia vienas kažko nusiminęs, man jūsų gaila. Kokia gi mūsų visų bendra nelaimė prislėgė jus? Papasakokit man.

Bernardas vis labiau raukė kaktą.

– Šį kartą aš kenčiu ne už mūsų ordiną, kuo labai džiaugčiaus, bet už savo nuodėmę, – mįslingai atsakė jis.

– Nuodėmę? – nusijuokė maršalas, netikėdamas jo žodžiais. – Jūs nuolankiai klausote šventosios tarybos, žeminatės, kad būtumėt išaukštintas. Aš netikiu, kad jūs padarytumėt nuodėmę.

– O vis dėlto *peccavi!*²⁵ – trumpai atsakė Bernardas ir nutilo.

– Jus sužadinate mano smalsumą, – atsiliepė Altenburgas žiūrėdamas į jį.

– Bet čia ne vieta prisipažinimams. Aš nenoriu joms drumsti linksmy akimirky, – tarė Bernardas.

Užgautas Bernardo atsakymo tono maršalas nutvėrė jį už rankos.

– Trumpai paaiškinkite, nes nieku gyvu tai neturi būti man paslaptis. Matyt, svarbus dalykas.

– Svarbus man ir mano sąžinei, ordinui ne tiek reikšmingas, – atsiliepė Bernardas.

Sulig tais žodžiais jis pasitraukė porą žingsnių atgal, lyg nebenorėdamas daugiau aiškintis. Maršalas, jau nebesispirdamas, palydėjo jį akimis.

– Keistas žmogus tas Bernardas, – sušnibždėjo jis priėjusiam Hansui iš Virnburgo. – Nuodija sau gyvenimą užsikraudamas visų rūpesčius. Kas šiandien jam yra?

Hansas pasilenkė prie maršalo ausies.

– Gal jis jaučiasi kaltas, kad neklausė gerų mūsų Zygfrido patarimų stabmeldžius žudyti. Turi savo...

Čia jį nutraukė didysis mistras, užkalbindamas Altenburgo grafą, o tuo tarpu skambutis paskelbė, kad salėje jau pasirengta puotai. Tarnai atidarė duris, ir mistras pirmuosius į valgomąjį nusivedė Brandenburgo markgrafą ir Namiuro grafą.

Puikiai atrodė salėn susirinkę riteriai, kurie tą dieną nusiėmė šarvus ir apsirengė savo prabangiausiais drabužiais, išsipuošę gražiausiais raudonais purpurais, aksomais, rytų šilko audiniais ir apsijuosę auksu išsiuvinėtomis juostomis.

---

²⁵ *Peccavi* – nusidėjau (lot).

Šioje įvairiaspalvėje minioje kryžiuočių balti apsiaustai, kuriais tą dieną apsiautė aukštesnieji riteriai, ir jų sunkios aukso grandinės tarsi skleidė rimtį ir paprastumą. Namiuro grafas skyrėsi itin įmantriais drabužiais, kurie dėl puikaus sukirpimo, pasiuvimo, apvadų ir įvairiomis spalvomis mirgančio herbo traukė visų žvilgsnius, o gal ir pavydą kėlė. Arčiau sėdintieji žiūrėjo ant jo krūtinės ir rankovių tuos šilkinius paveikslėlius, po kuriais buvo sąmojingi užrašai.

Turtingai apsitaisęs Brandenburgo valdovas su pašaipia panieka žiūrėjo į savo kaimyno drabužius, stulbinančius labiau negu moterų pašvaitai.

Gal būtų ir atviriau pasijuokta iš prancūzo, bet tasai iš pažiūros lepus, išblyškęs žmogelis buvo drauge ir vienas iš galingiausių riterių, įrodęs, kad moka pergalingai kovoti net su tokiais milžinais, kokie dabar sėdėjo aplink jį. Paskutiniame turnyre, kuris buvo netikėtai surengtas Vidurinėsios pilies kieme, grafas nepaprastai mikliai įveikė visus savo priešininkus.

Prie stalo jis buvo linksmiausias pašnekovas, tačiau jo juokai ir laisvumas niekuomet rimtumo nenustelbdavo, jis neprarasdavo orumo, kuris kitus žmones versdavo jį gerbti. Prancūzas buvo laikomas ypatingu, nepaprastu ir nesuprantamu žmogumi, o jis į savo draugus žiūrėjo su švelnia pašaipia. Jie čia buvo žvėriškos jėgos atstovai, jis – sąmojaus ir miklumo, o šios savybės buvo paveldėtos iš protėvių.

Kalba sukosi apie tą patį dalyką – karą su stabmeldžiais. Ji skyrėsi tik tuo, jog senieji riteriai, kadaise daug girdėję apie kovas su saracėnais²⁶, pastarųjų neskyrė nuo čionykščių stabmeldžių, kuriuos laikė beveik žvėrimis, tuo pateisindami savo žiaurumą naikinant žmones.

Vienas brolis įrodinėjo, esą net iš lopšių paimti padarėliai tokie laukiniai, kad niekad nieko negali išmokti ir niekad neįstengia pasidaryti panašūs į žmogų.

Prie stalo buvo sėdamasi tokia tvarka, kad šalia kiekvieno garbingo svečio būtų riteris, kurio pareiga buvo kalbinti atvykėlių, vaišinti ir girdyti jį. Senasis Zygfridas jau rengėsi sėstis šalia vokiečių grafo, tik staiga įbėgęs tarnas davė jam ženklą.

Iškviesti riterį tokiu momentu nebuvo įprasta, ir kryžiuotis iš pradžių nenorėjo eiti, bet kai tarnas jam pašnibždom kažką pasakė į ausį, sumišęs pasiskubino pasodinti į savo vietą kitą riterį, o pats nepastebėtas pasišalino iš salės.

Ir ne tik iš salės išėjo, bet tuojau paliko rūmus ir nuskubėjo vartų link, praėjo sargybą ir išbėgęs iš pilies pradėjo neramiai žvalgytis.

Jo veide matėsi nustebimas ir pyktis, įsiutimas ir apmaudas.

– Negirdėtas dalykas! Baisus įžulumas! – murmėjo jis. – Net tokiu metu neduoda man ramybės. Nepakenčiama boba!.. Atsiims ji... Kaip Dievą myliu!

Dūkdamas iš pykčio Zygfridas pastebėjo, kaip iš už mūro kampo išbėgo senoji Gmunda, apsiautusi vienuolių – kryžiuočių seselių – apsiaustu. Pamačiusi Zygfridą ji grąžydama rankas puolė prie jo.

Zygfridas dar nesuskubo jai nė žodžio pasakyti, o moteris jau rėkė jam į ausį:

– Man pavogė lietuvę! Pabėgo! Taip, taip, pabėgo, o aš neturiu ką pasiūsti vytis! Tai jūsų knechtų darbas! Niekšinga palaidūnė, jeigu pasiseks jai pabėgti, išpasakos visam pasauliui, kas dedasi mano namuose, juodins mane ir tautys negirdėtus daiktus. Reikia išsiūsti vijikus, duokit žmonių!

Ji kalbėjo dusdama, Zygfridas susiraukęs klausėsi.

– Blogai ją saugojot! – sušuko jis. – Vadinasi, ištaikydavo laiką ir vietą vesti pažintis su knechtais, tartis su jais, o tuo tarpu mūsų broliams dažnai nenorėdavo atnešti taurės vyno! Gerai išauklėjote ją!.. Siūsti vijikus! – pridūrė jis. – Lengva pasakyti! Bet kur, kaip? Ar yra kokių pėdsakų? Ar žinote, kuris knechtas? Ak! Tai Dievo bausmė!

– Kas galėjo tikėtis? Kas galėjo numanyti? – šaukė Gmunda. – O kuo aš kalta? Kas gali apsisaugoti nuo jūsų tarnų!

– Kada tai įvyko? – klausė Zygfridas.

---

²⁶ Saracėnai – viduramžiais taip buvo vadinami arabai ir turkai.

– Kada! Kada! – kartojo senoji ponja drebėdama iš pykčio ir nekantrumo. – Čia turėjo būti tikras suokalbis. Prieš kelias dienas ją užtikome anksti rytą darželyje besikabinėjančią su kažkoku knechtu. Jį vijosi, gaudė – pabėgo. Liepiau ją nuplakti, kad sužinotume, kas jis per vienas. Nepasakė jo pavardės. Uždariau ją atgailauti su duona ir vandeniu. Pradėjo gelsti ir liesėti, pasidarė gaila ne jos, bet grožio. Liepiau išleisti ir saugoti. Šiandien rytą man pasakė, kad ji serganti, – nuėjusi gulti ant aukšto. Apie pusiaudienį merginos nuėjo pasižiūrėti, bet jos jau ir pėdos buvo ataušusios.

– O kodėl jūs esate tikra, kad ji pabėgo su knechtu? – riktelėjo Zygfridas.

– Nagi ji buvo su juo užtikta...

– Ar yra kokių įrodymų? Ar kas matė? – ėmė klausinėti kryžiuotis.

Gmunda ėmė verkti, kažką aiškino, blaškėsi, keikė savo dalią.

Zygfridas, kuriam rūpėjo greičiau grįžti pas savuosius, taip pat nekantravo ir burbėjo:

– Vytis ją? Kur vytis? Kas vysis?.. Argi mūsų knechtai darbo neturi, kad pabėgusias merginas gaudytų?

Šitaip kalbėjo kryžiuotis, tačiau buvo matyti, kad norėjo kuo nors padėti Gmundai. Jos nuogaštavimas, kad mergina gali išpasakoti žmonėms, kas dedasi namuose, ir jam kėlė nerimą.

Čia pat tarpuvartėj stovėjo tarnas, vyresnysis vartininkas, senas ir apsmukęs žmogus, smalsiai žiūrėdamas, o gal ir klausydamasis Zygfrido ir Gmundos ginčo. Kryžiuotis kreipėsi į jį, kaip į patikimą žmogų, skųsdamasis, kad knechtai išdykę, kad ponios Gmundos tarnaitė dingusi. Prityręs ir daugelį metų pilyje ištarnavęs vartininkas pakraipė galvą.

– Keisti dalykai, – sumurmėjo jis. – Jūsų seseriai dingo merga, o mums vaikas, našlaitis, kurį auklėjo brolis Bernardas. Šiandien paspruko, ir su tuo bjaurybe bernu, šunsnukiu lietuviu, kurį aš seniai būčiau liepęs pakarti, tik Bernardas jį laikė ir maitino kaip tarną.

Zygfridas subruzdavo.

– Ar tiesą sakai? – suriko jis.

– Negi drįsčiau sakyti, jeigu jų ieškant nebūtų iškrėsta visa Aukštutinė ir Žemutinė pilis ir visi kampai! Juk brolis Bernardas ir mane tardė, bambėjo, puolė, kad aš juos išleidau pro vartus. Aš! Pro mane net katinas neprasmuks be leidimo! O iš Žemutinės pilies, kur prie ligoninės ir arklidžių šitiek žmonių šlaistosi, vieni ateina, kiti išeina, galima nors šimtą išvesti, ir niekas apie tai nežinos. Bene jie kvailiai, kad eitų pro čia, kur gali įkliūti, o ne ten, kur vartai atlapi!

Zygfridas nutilo nenorėdamas vartininkui išduoti savo minčių. Jis kreipėsi į tyliai verkiančią Gmundą:

– Eik į namus, eik! Padarysim, ką galėsime. Iš čia šiandien dar du pabėgo. Vadinas, siūlo galas sučiuptas: jie turėjo pabėgti kartu ir kartu bus sugauti, nes Bernardas tikrai neprasnaus.

Sulig tais žodžiais Zygfridas atsisveikino su seserim ir nuskubėjo į puotos salę.

Pirmosios vyno taurės, suverstos į tuščius skrandžius, taip stipriai mušė riteriams į galvas, kad per užesį ir triukšmą jau nebegalima buvo žodžio išgirsti. Žvangėjo taurės, garsiai skambėjo juokas, aitrais šaknelių prieskoniais pakvipo visa salė. Tarnai jau nuiminėjo pirmuosius ištuštintus dubenis ir skubėjo juos pakeisti pilnais. Ant stalų gulėjo sukapota žvėriena, krūvos keptos, virtos ir troškintos paukštienos, mirkstančios tirštuose padažuose. Kiekvienas puotautojas rankomis ir peiliu draskė šiuos kepsnius, o medžiokliniai šunys riejos po stalais dėl numestų kaulų.

Zygfridas tužtikavo vieną tuščią vietą gale stalo, kur sėdėjo Bernardas, kaip visuomet kuklus ir vengiąs tuščių šnekų.

Kaip tik to jam ir reikėjo. Bernardas buvo pasirėmęs ranka ir nelietė valgio, net nebuvo nusikabinęs peilio nuo juostos, sėdėjo giliai paskendęs savo mintyse.

Aplinkui visi juokėsi, o jis buvo rūškanas ir susikrimtęs.

Zygfridas pasilenkė prie jo ausies.

– Ar girdėjote? Šnekama, kad dingęs jūsų auklėtinis... Pabėgęs su kažkoku bernu... O Gmunda mane užsipulė, kad knechtai jos mergą pagrobė. Niekas kitas, tik anie tai padarė.

Bernardas šoko prie Zygfrido.

– Ar ji lietuvę auklėjo? – gyvai paklausė jis.

– Lygiai kaip ir jūs... – buvo bepradedęs Zygfridas, tačiau Bernardo žvilgsnis neleido jam užbaigti, laiku jam davė ženklą, primenantį, kad vaikino kilmė yra paslaptis.

– Vadinasi, jūsų įkaitas pabėgo? – paklausė Zygfridas.

– Dingio... Nežinau, – sumurmėjo atsargusis Bernardas. – Ligoninės vyresnysis man patarė išleisti jį į Pynaufeldą, kad sustiprėtų. O tenai kas nors susuko jam galvą. Bernas – lietuviškas žvėris, – pridūrė, – puslaukinis gyvulys, bet jis nebuvo išdavikas ir daugelį metų man tarnavo. Nesuprantamas dalykas!

– Ar išsiuntėt jų vytiš? – paklausė Zygfridas.

– Taip. Juos išsivijo patyliukais, – tarė Bernardas, – bet to skelbti nereikia. Veikiausiai tai tik kvaila išdaiga. Tos merginos pabėgimas iš Gmundos namų mane pradžiugino. Vaikinas jaunas, kraujas karštas, kažkur ją nutvėręs turėjo pasislėpti netoli Pynau vienkiemio. Iškrės krūmus ir ras jį. O bernas turbūt anksčiau už visus pastebėjo vaikino pabėgimą ir išėjo ieškoti jo, o ne pabėgo.

Zygfridas truputį aprimo.

– Jūs taip manote? – paklausė jis.

– Manau, nes kitaip būti negali. Pabėgti... Kur? Kaip? Tai neįmanoma! – pasakė Bernardas. – Vaikinas bus pasodintas į kalėjimą, maitinsis duona ir vandeniu. Gmunda nubaus merginą.

– Vadinasi, kol kas tylėsime, – užbaigė Zygfridas atsisėsdamas ir siekdamas valgio.

Bernardas, nors pats save stengėsi raminti, tebebuvo susimąstęs ir nuliūdęs. Kadangi į visas puses buvo išsiuntęs žmones bėglių gaudyti, kas minutę tikėjosi sulaukti kokios nors žinios ir kiekvieną įėjusį tarną sutikdavo klausiamu žvilgsniu.

Tačiau per visą puotą niekas prie jo nepriėjo, jokios žinios neatnešė. Tik kai ant stalo pasirodė saldūs valgiai, pribėgo Tomchenas, jo ginklanešys, bet neatrodė, kad būtų atėjęs su gera žinia.

– Sako, kad dingio ir tas lietuvis, kurį vieni Romu, o kiti Rimu vadindavo.

Bernardas sudrebėjo.

Kaskart jam darėsi aiškiau, kad visi šitie bėgliai, vieno kraujo žmonės, turėjo iš anksto tarp savęs susitarti ir pabėgti drauge.

Gal jam ne tiek buvo gaila niekais nuėjusių kėslių, kurių jis siekė auklėdamas Jurgį, kiek paties vaikino, prie kurio jis, pats to neįsąmonėdamas, buvo prisirišęs. Bernardas krintosi ir dėl to, kad nepavyko per vaikiną pasitarnauti ordinui, kaip buvo užsibrėžęs; bet dabar, kai pasidarė aišku, kad nepaisant visų jo pastangų vaikinas pasijuto lietuvis esąs ir kad pabėgo ne kur kitur, o pas savuosius, kryžiuotis kankinosi dėl neišvengiamos auklėtinio pražūties.

Jis nė kiek neabejojo, kad vaikinas žus.

Kaip jis išspruks ir prasmuks pro kryžiuočių kolonijas?

Bernardui matėsi gražus vaikinas, į kurį jis dėjo tiek vilčių, negyvas, perskelta galva, kraujais paplūdusia krūtine.

Jis ir pats jo nepasigailėtų. Jeigu tapo atskalūnu, privalo mirti. Prieš puotą kai kurių brolių skelbta mintis, jog lietuvius reikia naikinti ir žudyti, dabar jam atrodė beveik teisinga.

– Lietuvių kraujas ir stabmeldžių dvasia juose visuomet gyva! – pats sau kalbėjo Bernardas. – Kūdikis jis buvo paimtas, atpratintas nuo savo kalbos, augo su Dievo žodžiu, nežinojo savo kilmės, laikė save vokiečiu, ir vis dėlto šėtonas pasičiupo savąją auką, nors maniau, kad išplėšiau ją iš pražūties Viešpaties garbei...

Kai čia, gale stalo, Bernardas buvo įnikęs į liūdnas mintis, o Zygfridas, jau užmiršęs rūpesčius, kimšo norėdamas atsigriebti už praleistus valgius, kitame stalo gale, vyresnybės tarpe, pamažu įsisiūbavo dainos. Ne šventos giesmės, kaip vienuoliams derėtų, bet pasaulietiškos, meilės, linksmos dainos. Jas užvesdavo svetimi, o atsidusę pritardavo tie, kurie seniai negirdėjo tokių dainų ir buvo jų išsiilgę.

Didysis mistras turėjo dėtis, kad jų negirdi, nesupranta... Iš vienos pusės skambėjo:

Es ritt ein Fürsi in fremde Land –
Zu einer schönen Jungfrauen...²⁷

Iš kitos pusės, lyg prieštaraudami, traukė kiti:

Es log ein klein Waldvögelein...
Der lieben für's Fensterlein.
Es klafet also leise
Mit seinem Goldschnäbelem:
Stand auf, Herzlieb...²⁸

Skersom žiūrėdami į didįjį mistrą, sakytum erzindami jį, užtraukė treti:

Zu Braunschweig stehet ein Castell...²⁹

Vienas riteris, matydamas, kad be dainos jau nebeįmanoma apsieiti, o meilės dainos gali per daug jaudrinti puotaujančiuosius, užtraukė visiems žinomą Hildebranto dainą:

Ich will zu Land ausreiten...³⁰

Riteriams ji tiko kur kas labiau.

Toji daina nustelbė kitas ir drąsiai aidėjo po salės skliautais. Jos gėdytis niekam nereikėjo, o pasakodama apie seniai praėjusius laikus ji jaudino širdis...

Namiuro grafas, pripratęs prie kitokių, meilesnių dainų, klausėsi susidomėjęs ir su pašaipa. Anglai stengėsi ką nors suprasti...

Puota baigėsi; didysis mistras pirmasis pakilo nuo stalo, kartu su juo išėjo ir garbingiausieji riteriai, nors diduma puotautojų, vis prisipildami pigmento ir iš naujo traukdami dainas, pasiliko sėdėti. Iškilminga diena neleido griežtai laikytis nei valandų, nei puotos taisyklių, o vaišingumas kliudė neduoti gerti...

Pro atlapus langus dvelkė kvapus gegužės oras. Riteriai gyveno būsimųjų mūšių nuotaikomis, o jeigu kas būtų pasiklausęs, apie kokius grobius svajoja jaunieji broliai, būtų sudrebėjęs iš baimės.

Nusigėrę riteriai pasakojo vienas kitam apie begėdiškiausius žiaurumus, kuriuos įmanė padaryti tik atitrūkė nuo šeimos, nuo pasaulio, sugyvulėję ir vienumos įsiutinti žmonės...

Juokėsi jie iš savo išdykumo, prikaišiojo jį vieni kitiems ir gyrėsi...

Tuo tarpu Bernardas stovėjo prie lango žiūrėdamas į pilies kiemelį ir veikiausiai galvodamas, ko čia imtis prieš bėglius. Jo Tomchenas buvo išėjęs pas knechtus, kurie drauge su Šventuoju saugojo arklides, ir turėjo juos atvesti į tardymą.

Vos tik Bernardas pamatė kiemelyje būrelį tarnų, tuojau išskubėjo pas juos.

Apie Šventojo, Jurgio ir Rimo su mergaite dingimą jis sužinojo prieš pat puotą ir jos metu, bet be jokių smulkmenų, tad dabar reikėjo visus iškamantinėti.

---

²⁷ Jojo kunigaikštis į svetimą šalį pas gražią mergaitę... (vok.).

²⁸ Atskrido mažas paukštelis iš girios... prie mylimos langelio ir tyliai barbena savo auksiniu snapeliu: Atsikelk, brangioji... (vok.).

²⁹ Braunšveige stovi pilis... (vok.).

³⁰ Aš noriu išjoti į lauką... (vok.).

Išsigandę tarnai laukė ateinant vieno iš tų, kurio pilyje buvo labiausiai bijomasi. Kryžiuotis priėjo rūstus kaip teisėjas ir liepė pasakoti, ką žino apie Šventąjį ir Rimą.

Iš pradžių niekas negalėjo nieko prisiminti, visi tvirtino, kad pabėgusio berno seniai nėra matę.

Bet pamažu ėmė aiškėti, kad Šventasis jau keletą dienų neva negalavo, nedirbo, šlaistėsi pakampėmis. Du kartus matė jį kalbantis su Jurgiu tamsioje priemenėje... Rimą dar kažkas matė naktį.

Sugrįžęs iš Pynau vienkiemio kunigaikštis jau nebegyveno lignoninėje – jo celė buvo netoli Bernardo celės. Joje buvo rastas nemažas kiekis drabužių ir ginklų, kuriuos ordinas išduodavo broliams naudotis, nes pagal ordino nuostatus niekas neprivalėjo turėti turto, ir net drabužius, kuriuos riteris vilkėjo, vyresnysis galėjo bet kada atimti arba pakeisti kitais. Iš tikrųjų ši taisyklė buvo taikoma tik vargingesmesiams riteriams, nes aristokratijos viršūnė savo žinioje turėjo didelius turtus – ir jai buvo žiūrima pro pirštus.

Jurgio celėje buvo tiek drabužių, tartum jis būtų išbėgęs pusnuogis, be sunkių šarvų. Nei jis, nei jo draugai net arklių nepaėmė...

Vartų sargybiniai nematė jų išeinant nė pro vienus vartus, tik šventasis, kuris buvo nesaugomas, išvakarėse vienplaukis, su ąsotėliu rankoje, nesislėpdamas išėjo pro vartus palei lignoninę ir daugiau nebegrįžo.

Nepaisant vėlyvos nakties, Bernardas pats išsirengė į miestą norėdamas paklausinėti, ar kas nematė kurio nors bėglio. Iš baimės, kad nebūtų tardomi, arba iš tikrųjų nieko nežinodami miestiečiai atsakydavo ničnieko nepastebėję.

Tomchenas turėjo sėstis ant arklio ir tą patį vakarą joti į Pynau vienkiemį paklausti, ar nepraskuodė pro juos kuris nors iš pabėgusiųjų.

Senasis Ditrichas ir jo sūnūs dievagojosi, jog akyse jų nematę nuo tos dienos, kai tie grįžę į pilį.

Ponios Gmundos šeimynykščiai ir tarnai buvo taip pat rūščiai tardomi, nors jų negalima buvo įtarti artimai draugavus su lietuve mergina. Visi nekentė išdidžios ir nepalenkiamos Baniutės, kurios negalėjo palaužti jokie plakimai, gąsdinimai ir badu marinimas.

Kada ir kaip Baniutė prasmuko pro užrakintus vaitus, niekas negebėjo atspėti. Iš vakaro ji dar buvo, naktį nesugirgždėjo nė vienos durys, o kai apyprite mergaitės nuėjo jos ieškoti, neberado. Tiesa, ji be vargo nusliuogdavo nuo pastogės, perlipdavo per tvorą, įsikardavo į medį ir išlipdavo iš jo. Mergaitė nepajudino geresnių rūbų, kuriais būdavo rengiama prie svečių – jie visi buvo likę ant aukšto. Apsivilko palaikė rudinėle ir kitais nunešiotais drabužiais.

Užslenkanti naktis sustabdė paieškas ir klausinėjimus. Išsiuntinėti žmonės, kurie turėjo iškrėsti ir išžvalgyti apylinkę, pradėjo grįžti jau rytojaus dieną. Jie nerado jokių bėglių, nei vieškeliuose, nei vienkiemiuose neaptiko jų pėdų, tik tuščiai buvo kamantinėjami ir gaišinami žmonės.

Kitą dieną miesto panaktinis, kuris apsukęs ratą auštant grįžo prie turgaus, papasakojo, kad naktį Pynaufeldo link lyg šešėliai praslinko pro jį kažkokios keturios būtybės. Vienas žmogusėjo priekyje, du paskui jį, o užpakaly jų lyg ir bernas.

Tai galėjo būti jie, bet dar sykį iškrėtus šabakštynus ir vienkiemio apylinkes, nieko nebuvo rasta. Tik žvejys, kuris Nogato upės pakrantėje laikė didžiulį luotą, ėmė skųstis, kad jį pavogė kaip tik užpraėjusią naktį.

Tuoju po puotos, kai didysis mistras su savo kompanu prieš miegą nuėjo pasimelsti į koplyčią, Bernardas pasiprašė priimamas. Jis atėjo prisipažinti esąs kaltas dėl Jurgio pabėgimo ir nesuprantamo lietuvių belaisvių sąmokslu.

Liuderis abejingai sutiko tą žinią, net stengėsi paguosti susikrimtusį Bernardą sakydamas, kad šitie pramušgalviai turės kur nors numirti badu, o jei per kokį nors stebuklą pabėgtų pas savuosius, ordinui neįstengs padaryti jokios žalos.

– Broli Bernardai, – tarė mistras, – nesielvartaukite ir nesikrimskite, bet nuo šiol žiūrėkite, kad mūsų vokiečių ordine nesipainiotų jokie svetimi gaivalai. Mums netinka tarnai ir knechtai, jeigu jie negrynakraujai vokiečiai. Dėkui Dievui, užtenka mūsų žmonių, svetimųjų pagalbos mums nereikia.

Didysis mistras nutilo, o klaupdamasis vakarinei maldai tyliai Bernardui sušnibždėjo:

– Jeigu pagautų, maitinti jų neverta... – ir ranka brūkštelėjo sau per kaklą.

Bernardas puikiai suprato šį ženklą, žemai nusilenkė ir Liuderiui prisiartinus prie klaupto tyliai išėjo.

VIII

Tankios girios viduryje per žalią slėnį tekėjo upelis, kurio pakraščiais augo ąžuolai ir liepos, skroblai ir lazdynai. Dvi ar trys milžiniškos pušys ir pora tamsiašakių eglių, apglėbtos pavasario žalumu vešinių savo lapuotųjų brolių, lyg vienišos tremtinės stiepėsi į dangų. Jų pliki liemenys šovė aukštyn, nes užgožti tankmės negalėjo šakotis. Šios eglės ir pušys augo lyg nelaisvėje ir saule bei oru gebėjo mėgautis tik iš viršaus.

Užtat čia puikiai jautėsi nugalėtojai – vešliai išsikeroję medžiai. Žmogaus ranka dar nebuvo užsimojusi ant šių girios viešpačių, kuriuos gerbė net audra, nes negalėjo čia įsiveržti.

Saulė plieksdavo į slėnį, bet joks spindulys neįspįsdavo į miško gelmes, neprasiskverbėdavo į jų paslaptis. Nuo susipynusių ir susikryžiuusių medžių šakų lyg nuo kokių žalių skliautų ant žemės krito vėsūma.

Miško pakraštyje ant mažo kalnelio, kuriam pavasarį upelis išgraužė vieną šoną, apnuogindamas geltoną smėlį ir molio sluoksni, augo amžinasis ąžuolas, girios karalius, gal viso šio tankumyno tėvas. Jo viršūnė puikavosi virš aukščiausiųjų medžių, o apsilupinėjusios ir storos lyg rąstai šaknys plačiai buvo išsikerojusios aplink.

Ar čia vienas ąžuolas, ar trys medžiai, suaugę į vieną milžinišką liemenį, dabar jau nebeįmanoma buvo atspėti... Ar perkūnai taip atlaupė storą ąžuolo žievę, ar amžiai ją taip išvagojo – niekas negalėjo pasakyti. Gilios rievės prižėlė samanų, vietomis augo žolė ir net gėlės, kurios įsikibusios į plyšius, žemyn nukarusiais savo stiebais ir lapais tartum prašėsi nukeliamos į žemę.

Po ąžuolu niekas neaugo, tik samanų kuokšteliai ir skurdi, pageltusi žolė.

Ant storų ąžuolo šakų iš trijų pusių kabėjo rietimai raudonos gelumbės, nutįsusios ligi pat žemės. Tik vienas audeklas priešais saulę buvo praskleistas. Ant mažesniųjų žalių ir išdžiūvusių šakelių mirguliavo daugybė nuostabiai išsiuvinėtų rankšluosčių, prijuosčių, drobulių ir skarelių.

Kai kurie dar buvo balti ir ryškūs, kiti jau pageltę, pajuodavę, apdrabstyti purvais, sudraskyti į skutus, išbrizgusiais siūlais. Kur ne kur tarp šitų skudurų ir baltinių matėsi raudona juosta ar kaspinas.

Toliau už ąžuolo karaliaus buvo aukšta, aklina tvora, aprietai platų ratą, nusitęsusi net už upelio ir užgriebusi dalį pievos anapus jo. Užpakalyje, nuo miško pusės, toje tvoroje buvo aukšti, stiprūs vartai su stogu, o iš abiejų pusių – dveji varteliai su laipteliais.

Toje ąžuolo liemens pusėje, kuri buvo atsisukusi į saulę ir lyg pusiau persiskyrusi, drevėje matėsi beformė trinka. Iš tikrųjų tai buvo iš žemės iškastas kito medžio kelmas, kuris dėl ataugų, šaknų, gumbų ir plyšių turėjo tokią išvaizdą, lyg čia būtų plušusi žmogaus ranka. O jo niekad nėra palietęs nei akmuo, nei geležis. Šiai baidyklei augant žemėje kažkokia nežinoma jėga parodė savo išmonę, norėdama jai suteikti lyg žmogaus, lyg žvėries, lyg kažkokios nematytos ir baisios būtybės pavidalą. Tas stuobrys turėjo didžiulę galvą, joje du įdubimus tarsė akis ir prasižiojusius nasrus su sutaršyta barzda; virš jo atsikišusios lyg stogas kaktos styrojo gauruotas šelmuo. Baidyklės galva buvo be kaklo, stačiai įsmukusi į plačius pečius, o krūtinė atsikišusi, išspūtusi; prie šonų kabančios dvi išdžiūvusios šaknys atrodė lyg kojės.

Tai buvo bjauri baidyklė, ir nors joje neglūdėjo jokia mintis, tačiau kažkoks atsitiktinumas išraižė baisų veidą, – visa jos išvaizda buvo labai iškalbinga, patsai medgalys atrodė tartum kažkoks padaras, sustingęs į beformį gabalą prieš pat įgaunant gyvybę.

Kai žmogus žiūrėdavo į tą iš žemės iškastą stabą, pamažu jį imdavo baimė, pradėdavo krėsti šiurpuliai, atrodydavo, kad tie du įdubimai regi, išsižiojusi burna gali prabilti, o rankos – imti svaidyti perkūnus.

Samanos ir aplaupytos žievės likučiai sumetė grėsmingas raukšles veide, kuriame, regis, žaidė ironiška šypsena.

Nors ir tylėdamas, tasai stuobrys bylojo žmonėms.

Kai saulės spinduliai ir lapų šešėliai sumirguliudavo baidyklės veide, jis pradėdavo keistis, čia pasidarydavo rūstus ir žiaurus, čia pašaipus ir negailestingas, čia ramus ir apsnūdęs. Stabas lyg pabusdavo iš miego, imdavo gyventi, rausdavo, blykšdavo, o naktį nuo ugnies atšvaitų net judėdavo.

Jis stovėjo priešais saulę, atžariai tyčiodamasis iš jos.

Ažuolas buvo Perkūno šventovė, stuobrys – stebuklingas jo paveikslas. O aplinkui plytėjo šventoji romuva³¹ – stebuklų ir pranašysčių vieta. Šventas buvo ir upeliukas, skalavęs kalnelio papėdę, ir joje augančios žolės buvo stebuklingos, ir oras, dvelkias lapų kvapu, teikė gyvybę.

Upelio pakrantėje priešais ažuolą dunksojo tarytum didžiulis ir aukštas laužas, sukrautas iš gražiai tašytų rąstelių. Laužas į viršųėjo smailyn ir buvo apriestas atramomis, ant kurių kabėjo raudonos gelumbės palos, tarpais vėjo numėtytos ir sudraskytos, į viršų kilo laiptai, kuriais kartais užlipdavo krivių krivaitis – vyriausiasis dvasininkas – ir karštai ragindavo žmones gerbti savo dievus ir priešintis svetimajam tikėjimui.

Tai įvykdavo retai, iškilmingomis dienomis, kurių švęsti susirinkdavo didelės minios žmonių.

Tačiau ir paprastomis dienomis čia nebūdavo tuščia. Štai dabar slėnyje knibždėjo žmonės, buvo matyti miške kūrenami laužai, prie medžių priraišioti arkliai ir nuolat zujantys baltai apsirengę žmonės.

Iš už ažuolo, nuo akmeninio aukuro, pamažu kilo aukštyn dūmai, panašūs į pilką kaspiną. Čia buvo amžinasis židinytis, šventoji ugnis, kuri niekad neužgesdavo, nes buvo kurstoma dervingomis malkomis ir pamaldžių žmonių aukomis.

Nors buvo susirinkusios didelės žmonių minios, slėnyje viešpatavo iškilminga tylą, kurią drumstė tik einančiųjų pro šventąją ugnį rūbų šnaresys, arklių žvengimas ir miško ošimas. Iš pagarbos šventajai vietai maldingieji žmonės kalbėjo prislopintais balsais, vaikščiojo tyliai. Tik paukščiams ir upeliui buvo galima nesivaržant skelbti lietuvių dievų garbę... Maldininkams iškeliauvus, slėnyje visuomet likdavo daug maisto, tad sparnuoti miško gyventojai didžiuoliais būriais nuolat suko virš slėnio, čiulbėdami įvairiausiais balsais.

Slėnis atrodė lyg didžiulis paveikslas.

Vienoje pusėje prie išblėsusio židinio sėdėjo žilabarzdžiai seniai, tyliai kalbėdamiesi tarp savęs. Toliau matėsi skyrium susirinkusios moterys ir merginos, kurios triūsė prie akmeninių ugniakurų taisydamos valgi maldininkams.

Vyrai, atvykę iš įvairių vietovių bei apskričių, stoviniavo būreliais pasakodamiesi naujienas. Jaunimas buvo susispietęs miško pakraštyje ir jautėsi laisviau: gyviau kalbėjosi, tyliai juokėsi,ėjo lažybų, net mėgindavo susikibti imtynių, tačiau prisiminę, kur esą, tučtuojau nurimdavo, įspėdami vienas kitą tylėti.

Arčiau laužo, ažuolo ir ugnies zujo įvairaus rango dvasininkai, vietiniai ir iš kitur atvykusieji. Žemesnieji kriviai vilkėjo baltais, sujuostais rūbais ir laikė rankose baltas lazdas. Vaidilos buvo apsirengę rudinėmis, apsiūtomis baltomis juostelėmis ir skiautelėmis, vieni iš jų turėjo vainikus ant galvų, kiti – rankose; kai kurie buvo dulkėtais nuo ilgos kelionės rūbais.

Palyginti su vyresniaisiais, kaimo dvasininkai atrodė skurdžiai, jie su pagarba laikėsi nuošalyje, o šalia jų sukiojosi aukų degintojai, stiprūs, rūstaus žvilgsnio vyrai.

---

³¹ Romuva – Perkūnui pašvęstas miškelis, pagonių šventovė.

Jiems ne tik kad teko prie aukuro papjauti ožį arba avelę, bet ir vesti ant laužo surištą belaisvį, paimtą mūšio lauke, ir jį pribaugti, jeigu kankindavosi.

Anapus šventojo ažuolo užtvaros gulėjo būriai žynių, keliaujančių dainininkų, burtininkų, laidotojų.

Iš jų paprasto apsirengimo, nesiskiriančio nuo įvairiose vietovėse žmonių nešiojamų rūbų, buvo galima spręsti, kad jie čia susirinko iš Žemaitijos ir Aukštaitijos, kur tik kalbama lietuviškai, net nuo kriviečių žemės, iš miškų gilumos, iš atšakiausių pelkių ir girių.

Visi jie nors vieną kartą per metus turėjo ateiti prie šventojo ažuolo ir šaltinio, kad įgautų stiprybės, išgirstų naujienas ir pasisemtų vandens ligoniams, įsižertų pelenų iš židinio ir prisiskintų lapų nuo medžių.

Kiekvienas iš jų pranešdavo krivių krivaičiui arba vaidiloms, kas dedasi kitose šventose vietose, čia gaudavo įsakymus, patarimus.

Žmonės klausydavo kunigaikščių, laikančių rankose geležinius kardus, o krivio balta lazda, kurią jis pakeldavo, negąsdindavo žmonių, bet priblokšdavo juos kažkokia nesuprantama jėga. Iš senų senovės vyriausias dvasininkas turėjo didesnę galią negu kunigaikščio geležis.

Arčiau šventosios ugnies, užtvara atskirtos nuo kitų žmonių, buvo susitelkusios vaidilutės, šventosios ugnies saugotojos, parinktos iš gražiausių, rimčiausių ir stipriausių merginų tarpo. Jos visos vilkėjo vienodais baltais rūbais su žaliais papuošimais, buvo tylios, rimtos, vyrams prie jų artintis buvo uždrausta. Jos po tris iš eilės eidavo prie židinio, nešdamos malkas ir dervą, pakurstydavo ugnį ir stovėdamos žiūrėdavo į liepsną laukdamos, kol kitos ateis jų pakeisti. Kartais vaidilutės dainuodavo tylią dainą, kuri skambėdavo liūdnei ir lėtai, tartum žmonių skundas dievams.

Vaidilos, tarnaujantieji prie Perkūno ažuolo, beveik visuomet būdavo užsiėmę. Keliaujantieji burtininkai ateidavo pas juos prašyti patarimų, ligoniai – vaistų. Motinos atnešdavo vaikus, vargšai – surinktas aukas.

Kravis, mažas, susigūžęs ir išvargęs senukas su žila barzda, sėdėjo nuošaly prie tvoros ir snūduriavo, pasirėmęs ranka, laukdamas, ar neateis kuris nors vaidila pas jį ko paklausti. Čia jis spręsdavo abejones ir ginčus.

Greta jo, pašiūrėje su skiedrų stogeliu, pro praviras duris matėsi įvairios aukos, suneštos Perkūnui.

Lentynose buvo puodai su medumi, vaško ritiniai, linų sruogos, drobės rietimai, diržai ir juostos, net gintarų ir blizgančių stiklų karoliai, stovėjo statinės su grūdais, ant kablių kabėjo papjauti žvėrys. Žodžiu, čia kartu buvo lobynas ir sandėlis.

Kuris nors iš vaidilų retkarčiais atnešdavo naują duoklę arba paimdavo ką nors maistui.

Per visą tą bruzdesį prie ažuolo buvo taip tylu, kad beliko tik stebėtis: atrodė, kad ne gyvi žmonės, o dvasios ir šešėliai šmėkščioja tarnaudami dievams. Apsivilkę baltais rūbais vaidilos ir vaidilutės iš tiesų buvo panašūs į kažkokią šmėklas.

Net jei minioje pravirkdavo vaikai, motinos užimdavo jiems burnas, kad verksmas nedrumstų šventosios tylos.

Kartą per dieną, saulei tekant, kada pirmasis spindulys nušviesdavo slėnį, ir stojus jaunam mėnesiui ir pilnačiai, pasigirdavo vaidilų giesmės. Kitu laiku aukos būdavo atnašaujamos tyloje.

Tokai paprotys buvo nuo seno, o šiuo metu stačiai būtinas: juk reikėjo slėpti nuo kryžiuočių romuvą ir kitas šventenybes, o giesmės galėjo išduoti tą vietą.

Pats aukuras buvo apjuostas trimis eilėmis grandinių. Palei slėnį vaikščiojo ginkluota sargyba, o visi dvasininkai taip pat turėjo ginklus ir buvo pasirengę ginti savo šventenybes. Kiek toliau nuo romuvos vėl stovėjo sargyba. Girios pakraščiuose budėjo trečia eilė budrių sargybinių, kurie pranešdavo apie pavojų ūkaudami ir pamėgdžiodami įvairių paukščių balsus. Tais laikais ne vienas šventasis ažuolas jau buvo nuvirtęs nuo kryžiuočių kirvių, ne viena romuva sunaikinta ir daug vaidilų išpjauta, tad reikėjo labai rūpestingai saugoti senovės šventenybių paskutines užuovėjas.

Brangiausi lobiai, auksas, sidabras ir varis būdavo laikomi miškuose, paslėpti požemiuose, kuriuos žinojo tik aukštesnieji dvasininkai.

Pavasario diena krypo vakarop, besileidžiančios saulės įstriži spinduliai nušvietė girią, lyg auksu apiberdami jauna žaluma apsitraukusius medžius. Vieni maldininkai rengėsi kelionėn, kiti ruošėsi poilsiui, tretieji skubėjo užimti savo vietas stovykloje, tik staiga tolumoje pasigirdo tylus šlamesys, žmonės ėmė keltis nuo židinio ir spiestis į vieną vietą.

Nergėnas, vyresnysis vaidila, kuris buvo labai akylas, iš tolo pastebėjo subruzdimą, ilgai žiūrėjo prisidėjęs ranką prie kaktos, galop pasiuntė jauną vaikiną į tą vietą, kur būriavosi žmonės, kad sužinotų, kodėl jie ten susirinkę.

Žvalus Mėrūnas greitai skverbėsi pro ugniakurus ir prie jų sėdinčių žmonių būrelius, o kadangi buvo susijuosęs baltu rankšluosčiu, rodančiu, kad priklauso Perkūno tarnams, tai visi jam davė kelią.

Pamiškėje jis pamatė smalsių žmonių apsuptus tris vyrus ir moterį, apsisiautusią balta drobulė nuo galvos iki pat kojų taip, kad matėsi tik veido kraštelis.

Tą akimirką, kai Mėrūnas buvo beprieinąs prie jų, baltais rūbais vilkinti moteris, tarsi be galo nusikamavusi, palinko ir susmuko ant žemės. Kažkas iš būrio atnešė jai puodelį vandens atsigaivinti.

Iš ją lydinčių trijų vyrų vienas buvo jaunas, gražus, riteriškos išvaizdos ir drąsaus žvilgsnio; jis būtų panašus į vadą, jeigu ne beveik berniokiškas jo amžius ir pūkeliais apaugęs smakras.

Už jo stovėjo mažas, stiprus, petingas didžiagalvis bernas su lazda ant pečių ir maišeliais už nugaros. Tolėliau lazdele pasirėmęs stoviniavo liesas, laibas bernaitis tokio amžiaus, kada žmogus jau išėjęs iš vaiko metų, bet iki vyro jam dar toloka.

Iš šių keleivių drabužių, veidų ir nuovargio matėsi, kad jie atkeliavę iš tolo, kad kelias buvo sunkus ir ilgas. Jų kojos buvo apdulkėjusios, purvinos, drabužiai medžių šakų sudraskyti, suglamžyti ir išblukę, veidai sulysę.

Gulinti ant žemės mergaitė kartais pakeldavo galvą, žydromis akimis apžvelgdavo slėnį ligi ažuolo, o jos veidą nušviesdavo šypsena, bet galop, būdama mirtinai nusikamavusi, išsitiesė žolėje, ir nors aplinkui garsiai klegėjo įkyriai žvilgčiojantys žmonės, vargšėlė sudėjo blakstienas, kurias tuojau pat sulipdė miegas. Nors Mėrūnas daug buvo matęs įvairių ateivių, bet šį kartą niekaip nesumojo atspėti, kas tie žmonės galėtų būti. Jų nei savi, nei svetimi drabužiai neturėjo jokių žymių, pagal kurias būtų galima numanyti, iš kokio krašto jie atkeliavę. Priekyje stovinčio jauno vaikino veidas ir laikysena buvo neįprasti, o judesiai išdavė nelietuvišką auklėjimą.

Tie keleiviai buvo kunigas Jurgis, Šventasis, Rimas ir Baniutė.

Kokiu būdu jie per kryžiuočių sargybų pristatytus kraštus laimingai prasigavo čia, į miškuose glūdinčią romuvą? Visi juos klausinėjo, niekaip nepermąydamai šio dalyko, ir daugelis jų atsakymais netikėjo.

Kunigas daug kam net kėlė įtarimą; visi šnibždėjosi, nepatikliai žvalgydamiesi į jį, nes jis lietuviškai kalbėjo tarsi tik vakar būtų išmokęs šią kalbą, su vargu ieškojo žodžių, o kai jų pritrūkdavo, nekantriai ir pikta raudavosi.

Keleiviai negalėjo papasakoti, kokiais keliais jie ėjo. Šventasis padrikai murmedamas tik džiaugėsi, kad sunki pagaliau kelionė pasibaigė.

Kai Mėrūnas priėjo ir užkalbino juos, vienas smalsuolis jam pašnibždėjo, kad tai bėgliai iš kryžiuočių nelaisvės, o vienas jų pasivadinęs kunigaikščiu.

Tuo tarpu Baniutė, nepaisydama žmonių, užsidengė veidą skarele ir taisėsi miegoti ant plikos žemės. Senesnieji ėmė šnibždėtis, jog reikėtų ją pavesti kurios nors moteriškės globai.

Vienas vyriškis išėjo iš rato ir nužingsniavo prie vyresniųjų moterų, sėdinčių prie ugnies ir verdančių vakarienę. Dvi iš jų pakilo ir atskubėjo prie gulinčios merginos. Susimąščiusios sustojo prie jos, apžiūrėjo ją nuogaustamos ir stebėdamosi. Baniutė miegojo. Viena iš jų priklaupė, atsargiai atidengė skarelę ir pažvelgė į jos veidą, kuris dėl kieto įmygio buvo lyg miręs. Moteris prie jos šnibždėjosi, ji negirdėjo,

glostė ją, o ji nejautė; jos kvėpavimas buvo lengvas, skruostai degė karštingišku raudonumu, pusiau praviros lūpos gaudė orą, gaivinantį jos sunkiai alsuojančią krūtinę.

Dvi gailėstingos moterys švelniai apglėbė Baniutę, pakėlė nuo žemės ir atsargiai žengdamos su šia našta nuėjo prie savo židinio. Ji tik kartą pravėrė akis, atsiduso, nusišypsojo moterims, bet jos blakstienos vėl sulipo ir taip ją miegančią lyg kūdikį paguldė į greitosiomis pataisytą guolį.

Rimas, beveik tiek pat nuvargęs, kiek ji, atsisėdo ant žolės ir snaudė pasirėmęs rankomis. Šventasis geriausiai atsilaiškė prieš vargus, dar juokėsi ir žvalgėsi aplink.

Kunigas irgi nepasidavė nuovargiui, kuris aiškiai atsispindėjo jo veide, jis godžiai dairėsi aplinkui ir ryte rijo akimis viską, ką matė.

Visa tai jam buvo nauja, nuostabu, lyg prikelta iš kažkokių jo vaikystės sapnų, taip neapsakomai skyrėsi nuo to, ką jis matė augdamas.

Kryžiuočių auklėtinis, persiėmęs jų papročiais, kovojo su savimi stengdamasis persilaužti. Iš tolo matomas ažuolas, suręsta krūva, liepsnojanti ugnis, vaikščiojantieji baltarūbiai vaidilos, ta šventovė po atviru dangumi, tas dievas, kurį žmonės garbina baugiai tylėdami, varė jam baimę ir nerimą.

Jis buvo įpratęs kitokį Dievą tikėti ir kitokiems dvasininkams lenktis, savo sieloje tebegirdėjo iškilmingas bažnytines giesmes ir širdį jaudinančius maldos žodžius. Dar pats nežinojo, ar ano Dievo reikia išsižadėti, ar abu juos priimti į savo širdį.

Patyręs, kas per dalykas, Mėrūnas grįžo prie ažuolo, o einanti iš lūpų į lūpas žinia apie bėglius akimirksniu aplėkė visą slėnį. Prie miegančios Baniutės subėgo moterys, aplink kunigą susispietė vyrai, senas Šventasis buvo berte apibertas klausimais.

– Kam jūs mane klausinėjate, kaip aš čia patekau? – kalbėjo bernas, kuriam kažkas padavė atsigerti beržo sulos. – Bene aš žinau, kaip pataikiau juos visus sveikus čia atvesti? Gal mus koks Dievas vedė, gal dvasios, tik jau ne mano protas ir ne jų išmintis, – parodė jis į Rimą ir kunigą. – Plaukėme vandeniui, ėjome sausuma, badmiriavome, dienomis miegodavome, naktimis sėlindavome. Vilkai savo akimis mums pašviesdavo tamsoje. Kartais maitindavomės paukščių kiaušiniiais iš lizdų ir žaliais grybais. Kryžiuočiai praeidavo mūsų nematydami, tartum kokių apžavų jiems būtume uždavę. Meškos praskindavo mums kelią. Ak! Ak! Kas tai pasakys, kas supras? – Šventasis giliai atsikvėpė, nusišluostė veidą ir nusijuokė. – Stebuklas įvyko, ir gana, o dabar leiskite mums pailsėti, nes plūkėmės čia ne dieną, ne dvi ir ne dešimt, net jų skaičių pametėme. Mėnulis buvo per pusę perkirstas, kai mes išsmukome iš Marienburgo, dabar ir vėl jį perskrodė saulės kardas...

Šventasis apsidairė ir kaip Rimas atsisėdo ant žemės. Tik kunigas negalvojo apie poilsį.

Jis stovėjo tylėdamas, kol sugrįžęs Mėrūnas paėmė jį už rankovės ir parodė į ažuolą sakydamas, jog jis yra ten kviečiamas.

Jurgis buvo beeinąs, tik senas jo draugas, pastebėjęs tą ketinimą, pakilo nuo žemės murmėdamas ir rengdamasis eiti drauge.

– Be manęs, kunigaikštėli, nesusikalbėsite su šventaisiais žmonėmis, – pasakė jis, – nes jie jūsų, o jūs jų nesuprasite. Dyrinsiu paskui jus.

Jurgis ėjo drąsiai, nieko nesakydamas.

Keli vaidilos laukė jų prie užtvaros. Šventasis pasitrynęs veidą, pralenkė savo kunigą.

– Kas jūs per vieni? – paklausė seniausiasis vaidila.

– Pabėgome iš kryžiuočių nelaisvės, – atsakė Šventasis ir parodė į Jurgį. – Žinote, kas jis?.. Tas berniukas paimtas iš Pilėnų, Rėdos kūdikis, jį kryžiuočiai jau buvo bepaverčią vokiečiu. Bet jo kraujas prabilo. Jis turi apgamą ant kaklo. Tikrai jis!

Vaidila skėstelėjo rankas.

– Nuo pat kūdikystės buvo pas juos? – sušuko raukydamasis. – Kokia mums nauda šiandien iš jo... Tai išgirdęs Jurgis pakėlė galvą.

– Praversiu, – tarė jis trumpai ir išdidžiai.

Vaidilos sužiuro į jį – jo išvaizda patvirtino žodžius. Jie pakraipė galvas, pažvelgė vienas į kitą. Tuo tarpu Šventasis padrikai pasakojo apie kelionę, kartkartėmis nusijuokdamas ir prapliupdamas keiksmis. Tai, ką jis kalbėjo, buvo labai panašu į pasaką, todėl klausytojai tik gūžčiojo pečiais. Jie išsišnekėjo ir apie Baniutę. O Šventasis prisipažino, kad ilgai tarnavęs vokiečiams, taip ilgai, kol jo krūtinėje širdis apsivertusi.

Patys nežinodami, ką daryti su šituo tylinčiu ir išdidžiu atvykėliu, kuris jiems atrodė įtartinas, vaidilos nusivedė jį pas krivį.

O kaip Baniutė? Baniutė miegojo. Miegojo lyg lopšelyje kūdikis, kuris jaučia, jog kažkas privalo budėti prie jo. Moterys ir merginos ėjo viena po kitos pasižiūrėti į jos veidą, lingavo galvomis ir šnibždėjosi.

Baniutė miegojo. Kartais išsiverždavo iš jos krūtinės atodūsis, ir atrodydavo, kad mergaitė tučtuojau pabus, bet ją vėl priveikdavo miegas. Aplink jau viską gaubė naktis, o mergaitė miegojo ir miegojo.

Jau visos moterys buvo atėjusios pasižiūrėti miegančiosios po du ir po tris kartus. Tik viena senoji Jargala, sėdinti netoliese prie ugnies, nė iš vietos nesijudino, nors buvo įkalbinėjama.

– Nenoriu jos matyti, – sakė ji, – kuriam galui? Dar man širdis gali plyšti. Turėčiau tokio amžiaus dukterį, bet ji man dingo. Nė vienas burtininkas nežino, ar žvėrys ją sudraskė, ar vokiečiai nužudė. Dingo kaip akmuo vandenyje...

Ir nepasijudino iš vietos senoji Jargala, tik prisiminusi savąją dukterį parimo ant rankos ir užtraukė giesmę, kuri būdavo giedama lydint į kapus mergaites su vainikėliu ant galvos.

Kitos moterys paliko ją ramybėje.

Senoji ilgai sėdėjo. Staiga ji subruzdavo, lyg širdies gilumoje kažką nusprendusi, pasikėlė nuo žemės, norėjo atsistoti, bet ir vėl atsisėdo.

– Eiti ar ne? – kalbėjo ji pati sau. – Kuriam galui? Gali širdis plyšti!

Vėl atsisėdo ir dar kartą buvo besistojanti. Kažkas ją ragino ir kažkas sulaikydavo.

Pagaliau pašokusi atsistojo, bet pritrūko jai drąsos. Staiga toje tyloje ji išgirdo lengvus atodūsius. Tai Baniutė kvėpavo miegodama.

Vėjelis įpūtė prigesusią ugnį, ir jos atšvaitas nuplieskė miegančiąją. Jargala ėmė eiti prie jos, iš pradžių slinkdama pamažu, o paskui kaskart greičiau. Apsidairė, lyg ko gėdindamasi, priėjo, pasilenkė, priklaupė – atsisėdo.

Senutės akys išsiplėtė lyg ketindamos iššokti; nejučiomis ji ištiesė rankas, ėmė kalbinti ją ir žiūrėjo, negalėdama atsižiūrėti. Ji kvėpavo vjį smarkiau, iš akių pabiro ašaros...

– Oi! Tokia lelijėlė būtų buvusi ir manoji, jeigu būtų likusi gyva! – pradėjo ji tyliai aimanuoti. – Ir ji turėjo tokias pat gintarines kasas, tokias pat avietės raudonumo lūpeles, tokią pat sniego baltumo kaktą. Mano vaikeli! Mano vaikeli! – Ji verkdamas kalbėjo taip tyliai, taip užgniauzusi kvapą, kad vos girdėjo savo pačios žodžius.

Staiga miegančioji suvirpėjo, plačiai atsimerkė jos akys, tokios giedros, mėlynos; įbedusi jas į senutę žiūrėjo šypsodamasi. Taip jos žvelgė viena į kitą – gal akimirką, gal valandą. Senutei virpėjo visas kūnas, o Baniutė negalėjo užmerkti akių.

Tą akimirką, mergaitei atsidūstant, prasiskleidė jos marškiniai ant krūtinės ir ten sužibo žiedelis, kurį ji slapta nešiojosi pasirišusi po kaklu.

Staiga iš karto pasigirdo du riksmi. Mergaitė ištiesė rankas, o senutė čiupo ją į glėbį.

– Baniute!

Ir motina nualpo.

Toliau sėdėjusios moterys išsigandusios atbėgo gaivinti senutės ir ėmė plėšti atvykėlę iš jos sustingusių rankų – bet šios buvo lyg priaugusios prie mergaitės.

– Motina surado Baniutę!

Tai išgirdę sujudo visi kas gyvas, prižadino miegančiuosius, iš visų pusių subėgo merginos, rinkosi susidomėję vyrai.

– Jargala pažino dukterį!

Kai kurie netikėjo, tačiau Baniutė jau pradėjo pasakoti, ką dar prisiminė iš vaikystės. Po kiekvieno jos žodžio senutė, užsidengusi rankomis ašarojantį veidą, šūkavo:

– Mano balandėle! Vaikeli mano!

Ir žiedelis rodė, kad tai tiesa.

Kravis, sėdėdamas po stogeliu, klausėsi Šventojo pasakojimo. Kunigui jis liepė parodyti ženklą – žirnio dydžio apgamą ant kaklo, bet ir pamatęs purtė galvą, netikėjo...

Jurgis jam buvo panašus į kryžiuočių šnipą, o Šventasis – į apgautą kvailį.

Pasitaręs su kitais žyniais senis paliepė visus atvykusius apgyvendinti stoginėje ties ąžuolu, duoti jiems valgyti ir pastatyti prie jų sargybą. Čia buvo attemptas ir įmigęs Rimas, kuris, vos čia atkeverzojęs, krito ir vėl pradėjo snausti.

Jurgis, kuris mažai mokėjo kalbėti, čionai nesijautė laisvas: pats savimi stebėjosi, kad Lietuva, kurios taip ilgėjosi, iš arti jam atrodo kitaip, negu svajojant iš tolo ir klausantis Rimo pasakojimų.

Nejučiomis kelis kartus norėjo persižegnoti, tačiau susilaikė. Jo sielą prislėgė kažkoks nerimas ir liūdesys.

Žmonės, kuriuos jis matė čia, buvo panašūs į laukinius.

Užslinko naktis. Slėnyje užgeso ugniakurai, tik po ąžuolu ant aukuro liepsnojo laužas, ir trys baltos merginos, lyg nebylios statulos, stovėdamos kurstė ugnį.

Šabakštynuose lakštingalų choras tūkstančiais balsų traukė pavasario dainą...

Jurgis tai užmigdavo savo guolyje, tai pakildavo iš jo ir klausydavosi. Jis niekad gyvenime dar nebuvo girdėjęs šių miško dainų, jos bylojo jam nesuprantama, bet sielą jaudinančia kalba.

Jam reikia pradėti naują gyvenimą, reikia prakeikti ir užmiršti viską, kas sena, bet kažkodėl pagailo atsipykusios, nekenčiamos praeities.

Tenai tarp juodų abitų ryškiai lyg auksinės žvaigždės švietė gyvenimo ir meilės žodžiai, vienuolių figūros turėjo tam tikro iškilnumo, kartais juos matydavo gailėstingus, nusizėminusius. Ligoninės vyresniojo Silvestro šypsena lyg aureolė nušviesdavo senuką, kai šis pasilenkdavo prie ligonio lovos.

O čia visų veidai buvo rūstūs ir niūrūs.

Išsiblaškę miegas, Jurgis atsikėlė; galva buvo sunki, o krūtinę gniaužė troškumas.

Jis norėjo rasti motiną. Bet veltui rausėsi atmintyje, ieškodamas jos paveikslo – nesurado, viskas buvo išnykę.

Šventasis miegojo jo kojūgaly, prisivalgęs ir prisigėręs kaip žvėris; Rimas gulėjo beveik kaip lavonas. Jurgis atsikėlė. Pro plyšius sienose jis pamatė vaikščiojančią sargybą. Toliau nakties tamsoje pro raudonus dūmus ir geltoną ugnį dūlavo ąžuolo šakos ir liemuo, raudonos palos, aukuras ir trys sustingusios vaidilutės.

Jos viena po kitos, iš eilės, lyg per miegus ištisia rankas į židinį ir nutaisytu judesiu meta kurą į ugnį; po to plyksteli skaidresnė liepsna, ima virsti tirštesni dūmai, pažyra kibirkštys ir užgęsta skriedamos oru. Jurgį apėmė nerimas.

Pašiūrėje jam darėsi tvanku. Kai tik gegužės ryto pirmieji spinduliai pasidabravo dangų, Jurgis pravėrė vartus ir lėtai išėjo.

Aplinkui ant žemės miegojo žmonės; sargybiniai pažiūrėjo į išeinantįjį, nieko jam nesakydami. Jurgis išslinko iš pašiūrės ir ėmė klaidžioti po aptvertą sklypą. Vartai buvo užramstyti, išeiti jis negalėjo; sargybiniai jam leido vaikščioti, bet iš tolo akylai sekė. Kažkoks smalsumas vertė jį sukti aplink. Eidamas keleliu tarp krivaičio medžio ir laužo jis tamsoje kaktomušom susidūrė su Perkūno stabu.

Aušros atšvaitai iš lengvo nušvietė beformį stabą. Vietomis sutrūnijęs medis ryto prieblandoje mirgėjo lyg kažkokia iš jo paties besiskverbianti šviesa.

Kunigas pažvelgė į jį ir nebeįstengė atitraukti akių. Baisus, nežmoniškas stabas jo akyse įgaudavo keisčiausius pavidalus – visi jie buvo baisūs, ištroškę kraujo, žiaurūs.

O iš tų Dievo paveikslų, kuriuos jis buvo matęs bažnyčiose, dvelkė ne tik kančia, bet ir meilė, mielaširdingumas, gerumas. Tai buvo Dievas, visiems atleidžias kaltes, žmonių nukankintas, savo paties krauju paplūdęs Dievas.

O šis dievas, kuris žvelgia į žmones iš ąžuolo drevės, Jurgiui atrodė svetimas, nepasotinamas, ištroškęs kraujo, nežinąs gailestingumo. Tai buvo ugnies, naikinimo, perkūno dievas.

Kunigas nemokėjo žodžiais išreikšti, ką išgyveno, tik žiūrėdamas į Perkūną sopančia širdimi jautė šį skirtumą.

Tenai nors iš sakyklų sklisdavo mielaširdingumo, geradarystės ir meilės žodžiai, o čia viešpatavo kerštas. Tenai kartais kunigai sakydavo, kad visi žmonės yra arba privalo būti broliai, čia jie visi buvo vienas kitam priešai.

Blausiai nušviesta Perkūno galva su plačiai išžiotais nasrais geidė aukų, kurias pasigardžiuodama sutraiškytų savo žiaunomis.

Kai kunigaikštis stovėjo baimingai įbedęs akis į tą baisų stuobrį, mirguliuojantį fosforiniais žiburėliais, nuo kurių tarsi judėjo sustingęs stabo veidas, vienas iš budinčių vaidilų staiga priėjo prie jo.

Tai buvo jaunas, gražiai nauaugęs Konis, kilęs iš įžymios giminės. Jam buvo išburta, kad greitai gaus krivulės lazda, o gal ir krivio sostinę. Protingose ir ugningose akyse žibėjo religinis užsidegimas. Jis jau žinojo apie Jurgį ir jo likimą, bet troško iš jo paties dar šį tą sužinoti. Kaip ir visiems užpuldinėjamiems Lietuvos gynėjams, jam labai rūpėjo paslaptys tų ginkluotų žmonių, kurie su nauju tikėjimu ir galingais ginklais puola jo kraštą iš vakarų, plėsdami ir versdami viską aukštyn kojomis. Jurgis norėjo išvengti pasikalbėjimo, tad nusilenkė jam ketindamas tyliai pasitraukti į šalį, bet Konis švelniai jį sulaikė.

– Jūs, rodos, ilgą laiką gyvenote pas vokiečius, išpažinote jų tikėjimą, – tarė Jurgiui vaidila. – Turėjote progos pažinti juos. Ar tiesa, kad tie raiteliai stipresni už mus?

Kunigas valandėlę pagalvojo.

– Deja, tai tiesa, – atsakė jis, – stiprumą jiems teikia geležiniai ginklai, šarvai ir turtai, o gal ir tas, kad gyvena be žmonių, be vaikų, be šeimų. Jie yra savo Dievo dvasininkai, tik apsiginklavę ir pasiryžę užkariauti jam visus kraštus.

Konis suraukė antakius.

– Kas per vienas tasai jų Dievas? – paklausė. – Ar jis galingas?

Jurgis nuleidęs akis susimąstė. Jo širdis dar buvo šiek tiek prisirišusi prie kunigų mokymo. Jis nenorėjo aiškiai atsakyti, nes kažkokia baimė neleido burnoti prieš tą Dievą, kurio išpažintoju neseniai jis pats buvo.

– Aš nedaug nežinau apie jį, – pasakė Jurgis. – Patys dvasininkai gali geriau jį pažinti. Matyt, jis galingas, jeigu kryžiuočiai tokie stiprūs. Juk jie tiek daug kraštų yra jam nukariavę.

– Ar ir jis perkūnus svaido? – paklausė Konis.

– Ne, – prieštaravo Jurgis, – nuolat kalbama, kad tas Dievas gailestingas ir atlaidus.

– Bet niekam juk neatleidžiama? – atsiliepė Konis gūžtelėdamas pečiais. – Iš tikrųjų ten turi būti kažkokia paslaptis, kurios jūs nežinote.

Tai pasakęs jis parodė ranka į ąžuolą ir Perkūną.

– Čia nėra nei gailestingumo, nei atlaidumo, – pradėjo jis kaskart karščiau. – Mūsų dievas kerštingas, liepia keršyti ir žudyti, nes jis stiprus. Tą žemę, kurioj jis su mumis viešpatauja, ginsime jo padedami iki paskutinio kraujo lašo, žiauriai, nieko negailėdami. Čia mes gyvenome tūkstančius metų, ji buvo mūsų. Po ją išbarstyti mūsų senelių ir tėvų kapai. Šią žemę mums davė dievai. Kas turi teisę draskyti mūsų lizdus? Mirtis priešams! – jis iškėlė ranką aukštyn...

Kunigas žiūrėjo nieko nesakydamas. Pradėjo aušti, minia pamažėl ėmė bruzdėti.

Kiek atvėsęs Konis priėjo ir žiūrėdamas į Jurgį toliau tardė:

– Pasakyk man; kas juos išmokė kalti geležį ir visų tų prakeiktų gudrybių, kuriomis jie mus nugali? Girdėjau, jie stato akmenines pilis ir priverčia uolas suaugti vieną su kita? Iš kur jie turi tiek turtų?

– Aš mačiau visus jų turtus ir mokslus, – tarė Jurgis, – bet kaip jie sumojo prasigyventi, nežinau... Jų iš įvairiausių tautų susirinkusi nesuskaitoma daugybė, bet jie visi priklauso vienam Dievui. Ir dėl to jie galingi.

– Taip, – atsakė susimąstęs Konis, – taip, buvo laikas, kai ir visoje Lietuvos žemėje viešpatavo vienas krivis; paskui atsirado daug krivių, iškilo kunigai ir žemė buvo padalinta į daugelį sklypų. Bet dabartinis didysis kunigaikštis Gediminas vėl viską paims į vienas rankas. – Sulig tais žodžiais Konio veidas apniuko, jis pažvelgė į Jurgį. – Jį šmeižia, – pridūrė jis, – sako, kad bijodamas vokiečių Dievo Gediminas esą nori pasiduoti jų vyriausiojo krivio valdžios. Sako, jog Gediminas siuntęs pasiuntinius, kaip užstatą atidavęs savo dukterį lenkams. Dukterį? Galbūt... Bet Lietuvos dievų jis neišsižadės, nes tada Lietuva jo išsižadėtų... Ne! Ne! Tai gudri lapė... Jis nori laimėti laiko, kad stipriau apsiginkluotų.

Kunigas klausė nieko nesuprasdamas. Konis įsismaginęs kalbėjo kaskart vis energingiau, nekreipdamas dėmesio, ar klausantis jį supranta...

– Tiesa! Tas svetimas tikėjimas veržiasi pas mus iš visur. Iš kriviečių, iš rusų. Statosi sau šventoves, brukasi čia jų dvasininkai. Bet jie priversti slapstyti, nes jų tyko mirtis. Mes neleisime čia apsigyventi svetimiems dievams.

Konis patylėjo ir vėl kreipėsi į Jurgį.

– Kalbama, kad esate Rėdos sūnus? – paklausė jis. – Jūs grįšite į Pilėnus, prie sienos, į savo tėvoniją? Atminkite: reikia ją ginti sumaniai, neatiduoti į vokiečių rankas. – Jis tiriamai pasižiūrėjo į Jurgį. – Jumis dėtas, aš geriau kitiems žmonėms pavesčiau ginti pilį. Jūs per ilgai gyvenote su kryžiuočiais. Neįstengsite kovoti prieš juos su tokia jėga, kaip mes.

– Kodėl? – atsakė Jurgis, vėl pasijutęs lietuvis esąs. – Argi per ilgą sėdėjimą kalėjime galima priprasti prie budelio, kuris tave surakino pančiais?! Aš išmokau jų neapkęsti.

Koniui nušvito akys.

Balsas, kuriuo galų gale prakalbo Jurgis, maloniai atsiliepė jo širdyje. Jis pradėjo pasitikėti atvykėliu.

– Juk jūs turėjote išmokti tų visų gudrybių, kurių jie moka. Ar žinote, iš kur jie ima ginklus, kaip jais naudojasi? Tuo galite būti mums naudingas.

Prie ąžuolo kilo kaskart didesnis bruzdesys.

Iš rytų pusės raudonavo dangus, po valandėlės turėjo užtekėti saulė. Aplink aukurą ir ąžuolą susirinko daugybė vaidilų, žynių, buitinkų ir vaidilučių, kad sveikindami saulę sugiedotų rytmečio giesmę...

Aukure pakurstyta ugnis aukštai lakdino skaidrius liepsnos liežuvius, kilo dūmų stulpai. Kunigas, prisiminęs Baniutę, ilgesingai apsižvalgė ir nežinodamas, kas jai nutiko, nutarė tuojau pat jos ieškoti.

Jis laikė ją savo sužadėtine, mylėjo kaip seserį. Jį šiurpas nukrėsdavo pagalvojus, kad po šios kelionės ją gali priveikti kokia liga.

Pamatęs netoliese stovintį Rimą, Jurgis suskato klausinėti apie Baniutę, tačiau berniokas žinojo tik tiek, kad vakar vakare moterys ją ant rankų nunešė pailsėti.

Jurgis jau pasisuko eiti, kai toje iškilmingoje tyloje, kurios nuo vakar dienos niekas nesudrumstė, dievų tarnai staiga užgiedojo giesmę Saulės-Laimės ir Saulės-Perkūno garbei.

Po Marienburgo bažnytinių himnų, po atgailos psalmių Jurgis pirmą kartą išgirdo stabmeldžių religinę giesmę.

Jie nedrįso giedoti pilnu balsu, iš visos krūtinės, nes sudrebėtų miškas ir toli nuskristų giesmės aidas. Giesmė skardeno kaip ramus, tyliai čiurlenantis ir liūdnas upelis. Jurgis jos nesuprato, bet giesmė skambėjo paslaptinai, didingai, plaukė lyg iš amžių glūdumos.

Himnai ir psalmės, kuriuos jis girdėdavo bažnyčiose, buvo sukurti įkvėptų žmonių, šventųjų pranašų, o ši giesmė neturėjo nei tėvo, nei motinos. Jos tėvas buvo visa liaudis, o motina – amžiai. Ji tobulėjo, iš kiekvienos kartos paimdama po žodį, po eilutę, kad ateities žmonėms taptų protėviu ir praamžių palikimu.

Kunigaikštis apie tai nežinojo, bet širdis jam sakė, kad šią giesmę sukūrė ne vienas žmogus, o liaudis. Jo krūtinėje pabudo užsnūdę atsiminimai apie prosenelius ir sujaudino gyslomis tekantį iš jų paveldėtą kraują.

Jurgis negalėjo suvokti atskirų žodžių, bet jam rodėsi, kad jis supranta šią giesmę saulei.

Kaip tik tą akimirką iš už juodos miškų sienos, iš už mėlynų debesų pylimų plykstelėjo Laimė-Saulė ir nutvieskė šventąjį ažuolą aukso spinduliais.

IX

Slėnis dar tebeskambėjo nuo rytinės giesmės, kai pamiškėje, kur stovėjo Baniutės motinos Jargalos palapinė, ėmė rinktis smalsių moterų minia.

Visoms motinoms rūpėjo pamatyti tą stebuklą – išplėštą iš vokiečių rankų gyvą, sveiką mergaitę, kuri vakar buvo našlaitė, o šiandien tapo vienturtė duktė, bajorės Jargalos apverkta prieš daugelį metų.

Dabar moterys tyliai pasakojo viena kitai, kaip Jargala užmigo nieko nežinodama apie dukrelę ir kaip naktį atėjo prie jos dievaitė Laimė spinduliuojančiu lyg saulė veidu ir pašnibždėjo senutei į ausį: „Kelkis ir eik, užteks tau lieti ašaras, prasideda laimingas gyvenimas – štai tenai, ant plikos žemės, miega tavo dukrelė Baniutė!“

Ir nuėjo senoji motina, ir atrado savo paukštelę.

Jargalai atrodė, kad ji nė nemylavusi mergaitės, juk ją tokią mažutę pagrobė iš jos rankų. Todėl ji tą pačią naktį suaugusią dukterį pasisodino ant kelių ir niūniuodama lopšinę migdė ją ir sūpavo iki pat ryto...

O dabar?

Dabar nenorėjo ir negalėjo jos parodyti žmonėms, nes mergaitė buvo nusikamavusi, nudriskusi, kelionėje išsvargusi. Atsivedė ją į palapinę, paslėpė nuo svetimų akių norėdama papuošti prieš parodydama žmonėms.

Jos galvutę paguldė ant savo kelių, išpynė auksines kasas ir tyliai dainuodama pradėjo šukuoti. Bučiavo ir kaktą, ir kasas, ašaros iš senų akių tekėjo ant jauno, besišypsancio mergaitės veidelio.

Aplink palapinę šurmuliavo moterys.

Baniutei reikėjo visko: ir išsiuvinėtų marškinėlių, ir apkraštuotos prijuostės su skambalėliais, ir raudonos juostelės, ir gintaro karolių ant kaklo, ir sagelės apykaklei, ir kaspinų į kasas, ir vainikėlio ant galvelės.

Tiesa, mergaitė net ir kelionėje nepametė tamsaus rūtų vainikėlio, jis tik apvyto jai gulint ant žemės.

Todėl moterys, užuojautos kupinomis motiniškomis širdimis, bėgo nešdamos ką kuri turėjo, spraudėsi su dovanomis, šaukdamos Jargalai į palapinę:

– Šekit sijonėlį mergaitei! Šekit pynutę ant kaklo! O štai marškinėliai, balti kaip sniegas, ir juostelė, raudona kaip kraujas!

Ir moterys bruko dovanas pro palapinės spragas.

Kiekviena norėjo ką nors duoti, visos veržėsi pamatyti mergaitę.

Merginos ruošėsi ją vestis prie ugnies, pas vaidilutes, kad ji padėkotų Perkūnui ir Laimei...

O pilkos palapinės gale pavydi motina be paliovos šukavo dukrelei plaukus, pynė kasas dainuodama ir verkdamas, nenorėdama dalytis su žmonėmis savo kūdikiu.

Bijojo, kad jos nesurytų akimis, kad neatimtų.

Baniutė juokėsi ir iškėlusi rankes glostė senosios motinėls veidą.

– Nebijok, jau tavęs nebeatims iš manęs!

Moterys veržėsi į palapinę.

– Duok mums savo dukrą! – užė jos juokaudamos. – Parodyk ją saulei, parodyk žmonėms!

Ir sena motina turėjo dukterį apvilkti baltais marškinėliais, užsegti jai sijonėlį, užrišti ant kaklo pynutes, uždėti vainikėlį ant galvelės. Puošdama mergaitę senutė vis dūsavo. Juk tuojau reikės išeiti su dukrele, kad ir kiti žmonės pasigėrėtų ja.

Ji delės ir džiaugėsi...

Jai Baniutė buvo tokia nuostabi! Turėjo ji išlaikiusi ir vaikystės bruožų, bet šiaip labai išgražėjusi. Motina bučiavo jai rankas, lūpomis užspausdavo akis, o balsu kalbėjo: „Tu mano grožybė!“

O už palapinės sienų nepažįstamos sesutės dainavo ir šūkavo: „Greičiau pasirodyk!“ Ir nesulaukdamas grėsmingai purtė užleistą drobę:

– Parodyk mums merginą!

Senutė paskutinį kartą pabučiavo mergaitei į kaktą ir ranka praskleidė maršką.

Baniutė stovėjo išraudusi: garsiai šaukdami žmonės ją sveikino lyg karalaite.

Nebesimatė, kad ji būtų nuvargusi po kelionės: motinos bučiniai viską išgydė per naktį. Ji buvo graži ir tokia laiminga!

Pribėgusios merginos pastvėrė ją už rankų. Didelis jų būrys per slėnį vedėsi Baniutę prie ažuolo. Visu keliu būreliais stoviniavo žmonės, ir sveikino ją: berniokai kilnodami rankas, senieji pliaukšėdami liežuviais.

Vaidilos ir vaidilutės jau laukė jos prie vartų.

Čia stovėjo ir gražusis Konis, apsijuosęs balta juosta, su blizgančia lazda rankoje, su ažuolo vainiku ant galvos. Jis žiūrėjo iš tolo ir pamatęs ją tokią gražią net pabalo ir ėmė virpėti.

Tos vaidilutės, kurios laukė Baniutės, nė viena negalėjo lygintis su ja.

Gal ji taip išgražėjo dėl vokiečių duonos, o gal ilgėdamasi Lietuvos? Niekas nežinojo, kad motinos ašaros ir bučiniai ją taip išprausė ir nuraudonino. Ji ėjo lyg gėlėlė, ką tik rytmetį išsiskleidusi ir besišypsanti saulei.

Visos merginos paskui ją spraudėsi prie ugnies. Vaidilutės vedė Baniutę, o paskui jas ėjo vaidilos, žyniai, burtininkai ir net pats senasis, strazdanotas, suglebęs krivis, pasiramstydamas lazda.

Konis kažką jam sušnibždėjo į ausį, senis pritardamas linktelėjo galvą.

Ugnį kurstančios merginos apvedė Baniutę aplink aukurą ir ažuolą, kanklininkai šlakstė ją vandeniui iš šventojo upelio, barstė įkandin jos grūdus ir laimino.

Baniutė lyg apsvaigusi leidosi vedama, sodinama ir kilnojama. Jargala vos spėjo sekti dukteriai iš paskos.

Tarpuvarty ją sustabdė gražusis Konis.

– Aš turiu sekti paskui dukterį! – sušuko ji.

– Pirmiau eikite pas senąjį krivį, nes jis nori su tavimi kalbėtis. Čionai jis viešpatauja ir įsakinėja.

Jargala truputį susiraukė, sumurmėjo, tačiau nuėjo pas krivį. Lazda pasirėmęs krivis stovėjo nuošaly ir laukė.

– Motin Jargala, – tarė jis, – štai po tiekos metų dievai jums atidavė dukrele.

– Dėkui jiems, kad sugrąžino! – garsiai pasakė motina.

– Ar tu, sene, galvoji, kad jie dėl tavęs tai padarė? – pridūrė senis.

Jargala pasižiūrėjo į jį nustebusi.

– Žinoma, dėl manęs. O dėl ko gi?

– Tai žinome tik mes, kuriems dievų paslaptys apreiškiamos, – ramiai kalbėjo krivis. – Ją likimas čia atvedė, kad čia ir pasiliktų. Jeigu Laimė būtų norėjusi tau ją atiduoti, būtų nuvedusi į tavo gryčią. Bet nei Ji liepė mergaitei ateiti prie savo aukuro.

Senutė išsigandusi suaimanavo.

Krivis sukaukšėjo į žemę savo lazda ir ranka pasiglostė barzdą. Jo mažytės akys atidžiai tyrė susisielojusią motiną.

– Tokia dievų valia, – pridūrė jis. – Ji turi palikti prie mūsų ugnies už vaidilutę. Tam ją dievai išsaugojo.

Jargala puolė ant kelių. Baniutė, kuri kiek toliau stovėjo su mergaitėmis, riktelėjo ir neteko žado. Savo virpančias rankas ji ištiesė į motiną, kurią tik ką surado ir kurios vėl turi staiga netekti.

Vaidilutės liepė jai nutilti. Senasis krivis, kuriam sunku buvo ilgai stovėti, nes jis turėjo ligotas, skudurais apvyniotas kojas, atsisėdo ant suoloelio po stogeliu. Jis pasistatė lazda prie savęs, pasižiūrėjo į šalį, kur buvo ragas su midumi, truputį atsigerė ir ėmė labai rimtai kalbėti:

– Verki! O dėkoti turėtum! Argi jai bus bloga čia, prie šventosios ugnies, visuomet su naujais rūbais ir su vainiku? O kokią geresnę dalią tu jai gali nuskirti? Išleisi už vyro? Be atvangos turės plušėti, ašaras lieti ir vargti... O čia tylą, ramybę ir perteklius... Žmonės gerbia, dievai laimina. Ji sau visą gyvenimą čiulbės kaip paukštelė...

Baniutė, jo kalbos klausydama, kaskart vis labiau blyško, ji pasidarė balta kaip drabužėlis, kuriuo buvo aprengta, ir virpėjo kaip epušės lapas, o gražias jos akis uždengė vokai, suvilgyti sodrių sidabrinių ašarų.

Motinai pritrūko oro krūtinėje, pakirto pakinklius, ir ji krito ant kelių kūkčiodama.

Truputį toliau stovėjo kunigas Jurgis. Jis klausėsi ir žvalgėsi, rūsčiai susitraukę jo antakiai trūkčiojo. Kaktą jam išvagojo raukšlės, jis balo ir skausmingai raukėsi.

Žengęs kelis žingsnius jis sustojo prie krivio.

– Tėve, – sunkiai tarė jis daryta kalba. – Nieku gyvu to negali būti, ką jūs pasakėte.

Krivis rūsčiai pažvelgė į jį.

– Taip, to negali būti! – tarė Jurgis. – Aš Baniutę ištraukiau iš nelaisvės ir beveik ant rankų čia atnešiau. Ji priklauso man teisėtai, mes esam susižadėję. Dievai nesidalija su žmonėmis, aš jos niekam neužleisiu! Krivis pašoko.

– Tylėk, tu, suvokietėjęs berne! Vestuvių su ja dar neatšokai. Perkūnas turi teisę paimti merginą net ir tada, kai ji vedama į vyro namus. Tylėk, atsibastėli!.. Tylėk... ir nedrįsk!

Krivis vėl susmuko ant kėdės. Jurgis norėjo dar kažką pasakyti, bet žyniai, paėmę jį už parankės, nustūmė tolyn. Baniutė įbedė išplėstas akis į kunigą, ir nors jos akys buvo pilnos ašarų, ji drąsiai žiūrėjo į savo sužadėtinį. Tuščiai pamėginęs ištrūkti iš žynių rankų, Jurgis liovėsi muistęsis.

Jaunasis Konis priėjo artyn.

– Dievai dar niekad nėra taip aiškiai apreiškę savo valios, – tarė Konis, – čia viskas labai aišku, net aklas pamatytų. Iš nelaisvės mergaitė pataikė stačiai ten, kur ją šaukė likimas. Čia jai pridera likti ir gyventi. Mes negalime atiduoti tai, kas dievų. Kai iš dangaus ant aukuro nukrenta lapas, negalima jo nubraukti. Ir ji čia nukrito stačiai kaip lapas.

– Aš pirmoji ją pažinau ir priėmiau, aš! – pradėjo aimanuodama šaukti Jargala.

Ji pažvelgė į dukterį, bet žyniui davus ženklą vaidilutės ją paėmė iš merginų ir besispyriuojančią, išsigandusią tempte nusitempė į savąją užtvarą, kurios vartai tuojau užsitrenkė.

Tik pasigirdo negarsus, silpnas riktelėjimas, ir viskas nutilo.

Krivis atsigerė iš rago, nusišluostė lūpas ir paskendo savo mintyse.

Konis apsidairė aplinkui, kažką pašnibždėjo vaidiloms, žvilgsniu susiieškojo kunigaikštį, kuris buvo priremtas prie užtvaros, ir nužingsniavo prie jo.

– Nesipriešinkite dievų valiai, – tarė jis tyliai. – Nelemtį užsitrauktumėt. Merginų rasite pakankamai, o kas paliestų vaidilutę, nors būtų ir kunigų kunigas, to laukia mirtis.

– Bet ji nėra ir nebus vaidilutė, ji mano sužadėtinė, – išdidžiai atkirto Jurgis. – Aš sutariau su ja miške, kai vedžiausi čionai, prie liudininkų, kurie čia stovi, bučiavau ją į lūpas, pasibučiuodami mes ir susituokėme.

– Ne, – atkakliai spyrėsi Konis. – Vestuvių nebuvo, ji turi likti vaidilutė.

Jie atžariai pažvelgė vienas į kitą, ir Konis, nenorėdamas tęsti kalbos, nuėjo šalin.

Vyresniojo amžiaus moterys pakėlė nuo žemės Jargalą ir per jėgą nusivedė už užtvaros..

Ten ją pasodino ant žemės. Senoji Marga pasilenkė prie jos įrėmė, šnibždėti į ausį:

– Ko verki, ar pašėlai! Tai laimėjai... Didelis daiktas; kad neturės vyro, bet neturės ir rūpesčių! Anokia čia laimė ištekėti! Ratelis, puodai, kibirai, skalbimas... Laukuose darbas, namuose barniai. Pikta uošvė, neištikimas vyras. O čia ji bus lyg inkstas taukuose! Ją auksu nusagstys! Raminkis, sene, raminkis...

Kitos moterys, taip pat ją ramino ir įkalbinėjo, bet veltui – senutė verkė ir verkė.

Kunigas nesitvėrė apmaudu ir draskė savo drabužius, akimis ieškodamas Šventojo, bet jo arti nebuvo. Paskui jam grįžo protas, kurį buvo įgijęs anksčiau, jis suprato, kad neverta karščiuotis, o pyktį reikia giliai paslėpti krūtinėje. Kaip pas kryžiuočius jis buvo išmokęs meluoti ir tylėti, taip ir čia dabar dėjosi abejingas esąs.

Jis atsisėdo ant žemės. Rimą pasiuntė atnešti duonos ir medaus, pasistengęs taip nutaisyti savo veidą, tartam jam niekas daugiau nerūpėtų, kaip tik valgyti, žvalgytis ir klausyti.

Konis gan ilgai ir atidžiai stebėjo jį pro užtvaros plyšį. Įsitikinęs, kad kunigas jau nebetūžta ir visiškai atvėso, jis pamažu priėjo prie jo.

– Su dievu negali bartis, – tarė jam tyliai, – gerai, kad esate protingas. Aš nežinau, kokia tvarka pas vokiečius, bet pas mus kriviai ir krivaičiai dar laikomi dievų pasiuntiniais žemėje ir jų valios aiškintojais. Nedera jiems priešintis...

Jurgis žvalgėsi jau nieko nebesakydamas. Nors nebuvo išalkęs, bet į atneštą valgį ir gėrimą tyčia žiūrėjo taip, lyg labiausiai už viską jam pavalgyti rūpėtų, kad tik atsikratytų Konio.

Vaidila, sumurmėjęs kažką, nuėjo sau.

Rimas ieškojo Šventojo, kuris, ilgai nebuvęs gimtajam krašte, negalėjo atsišnekėti su savaisiais. Žmonės jį tempė nuo vieno būrio prie kito, o jis pasakojo jiems apie kryžiuočius nuostabių dalykų.

Vaikinas šiaip taip jį surado ir atvedė pas kunigaikštį. Senasis bernas buvo truputį išgėręs, linksmas ir labai gerai nusiteikęs.

Kunigui pasisekė jį nusivesti, truputį į šalį.

– Ar žinai, kas įvyko? – paklausė jį.

– Kaip nežinosi! – nusijuokė Šventasis, – žmonės pasakoja, jog Baniutei... teko didelė laimė.

Jurgis susiraukė.

– Ko jums sielotis dėl vienos merginos! – nutraukė bernas jo mintis. – Motina jums suras gražesnę! Duokit jiems ramybę; su kriviu ir su vaidiloms nėra ko kariauti, jei mergina jiems patiko...

Jurgis pamatė, kad tuščias daiktas būtų kalbėti apie tai su Šventuoju ir tikėtis iš jo pagalbos. Todėl jis pakeitė šneką.

– Klausyk, – tarė tyliai, – matau, kad čia manimi nepasitiki ir esu sekamas. Aš net nežinau, ar mane iš čia išleisti, jeigu panorėčiau išeiti. – Iš tikrųjų Jurgis net negalvojo apleisti Baniutės. – Aš čia pailsėsiu po kelionės, o tu eik pranešti motinai apie mane. Pasakyk jai, tegul ką atsiunčia manęs pasiimti.

Šventasis klausiamai pažvelgė į jį.

– Norite, kad vienas eičiau?

– Aš pailsėsiu, – pakartojo kunigas. – Lauksiu čionai žmonių, kurie ateis manęs. Tu eik.

Bernas susimąstė, pasikasė galvą, bet nesispyrė. Tylėdamas jis pamažu pasitraukė nuo kunigo ir sunkiais žingsniais nuėjo į pilną žmonių slėnį.

Jurgis grįžo į užtvarą, vėl įėjo į savo pašiūrę ir atsigulė. Ištikimasis Rimas susirangė prie jo kojų. Baniutės jau nebesimatė ir nebesigirdėjo.

Mergaitės keitėsi prie ugnies, viskas buvo kaip buvę. Tuo tarpu verkiančią Jargalą buvo apspitę ne tik moterys, bet ir vaidilų atsiųsti žyniai ir burtininkai. Jie, žadėdami kalnus gėrybių, įkalbinėjo nesipriešinti Laimės valiai.

– Pamatysite, kaip dabar jums seksis. Nieko jums netrūks, o žmonės jus gerbti turės, jei duktė liks prie ugnies. Ir jūsų namų židinys dabar geriau šildys.

Senutė jų nesiklausė.

– Vakar juk dukters neturėjai, – sakė moterys, – kaipgi galėjai priprasti prie jos?

– Ai! Geriau būtų mano akys dukters neregėjusios ir mano širdis nesidžiaugusi, jeigu taip greitai jos netekau! Mano laimė žuvo kaip sapnas! – verkė senutė.

Diena slinko vakarop, nusileido saulė, slėnis migo.

Rimas išsėlino iš pašiūrės, kad, vykdydamas valdovo įsakymą suieškotų Šventąjį, bet niekur jo nerado. Senis buvo dingęs.

Rytojaus dieną kunigas vaikščiojo ir tykojo, ar nepamatys kur Baniutės, ar neišgirs jos balso. Bet ji dingo, lyg būtų žemėn prasmegusi, niekur jos nesimatė. Nejaugi ji būtų slaptai išvesta į kitą vietą?

Ne, romuvoje buvo viena šventoji ugnis ir vienas šventasis ažuolas.

Niekas nežinojo, kas dėjosi Jurgio sieloje, nežinojo, kiek jis kentėjo, kaip gailėjosi, kad paklausė Šventojo ir visų pirma atėjo čionai, į romuvą, nes vaikščiojo abejingu veidu ir su Koniu kalbėjosi ramiai, neišsiduodamas esąs piktas ir nuliūdęs.

Jis tik skaičiavo dienas, kada, jo manymu, turėjo grįžti Šventasis. Tačiau ir tai sunku buvo apskaičiuoti. Jis gerai nežinojo atstumo, į motinos pilį ėjo daug kelių, o žmogus buvo išvargęs. Taigi, kliūčių daug.

Kai naujiems žmonėms atvažiuojant į romuvą girioje sudardėdavo ratai, Jurgiui imdavo smarkiai plakti širdis, jis dairydavosi ir klausinėdavo, ar tai ne motinos pasiuntiniai.

Bet laukiamų žmonių vis nebuvo.

Jurgis išėjęs atsisėdo patvory, žiūrėjo į slėnį ir mąstė. Jį graužė ilgesys. Ir čionykštis gyvenimas, ir maistas – niekas jam nepatiko.

Pilyje buvo lengvesnis gyvenimas, duona skanesnė, papročiai ne tokie šiurkštūs. Užtat čia jis turėjo laisvę ir jautėsi esąs pas savus.

Bet savieji kartais jam atrodydavo tartum svetimi, jis bjaurėdavosi jais. Kai jie pasakodavo apie dievus, kerėjimus ir savo reikalus, Jurgis negalėdavo jų suprasti, šlykštėdavosi. Labai jis norėjo pamilti savuosius, bet širdis neleido.

Sunku jam buvo: su tuo, ką paliko, dar visai neišsiskyrė, o tai, ką čia matė, buvo atkaru.

Žmonės, apsiginklavę lazdomis ir akmenimis, be šarvų, kailiais apsidangstę, kartais jam atrodydavo panašūs į žvėris. Žvilgančiais šarvais, pasipuošę grandinėmis kryžiuočiai buvo gražesni.

Bet negalima buvo spręsti apie visą Lietuvą vien tik iš minios, susirinkusios į šį slėnį. Gedimino dvare turėjo būti kitaip.

Praslinko jau septynios dienos nuo to laiko, kai išėjo Šventasis, o iš Pilėnų nebuvo jokios žinios.

Gal jį kas nužudė kelyje? Gal žvėrys sudraskė? Gal kur upėje nuskendo?

Aštuntąją dieną po pietų girioje pasigirdo smarkus bildesys. Kunigas staiga pašoko iš vietos, pats nežinodamas kodėl. Jis buvo įsitikinęs, kad tai pas jį atjoja, tad pabėgėjo keletą žingsnių į priekį ir ėmė dairytis smarkiai alsuodamas.

Iš miško ant mažų arkliukų išjojo ginkluoti žmonės, jų buvo apie šešiasdešimt

Priekyje šuoliavo kažkoks raitelis su blizgančiu šalmu ant galvos, su kardu prie šono.

Kunigui pasirodė, jog raitelių būryje jis pamatė Šventąjį, kuris susikūprinęs, lyg šieno ryšulys, laikėsi ant arklio nugaros. Tačiau nebuvo tikras, jog tai Šventasis.

Tuo tarpu tie žmonės nulipo nuo arklių ir ėmė ruoštis apsistoti slėnyje. Vadas su šalmu dar kurį laiką stovėjo ir dairėsi, lyg kažko laukdamas, paskui padavė arklį tarnui ir drauge su tuo, kuris iš tolo Jurgiui atrodė esąs Šventasis, pradėjo pamažu artintis prie ažuolo užtvaros.

Jaunuoliui baisiai plakė širdis. Juk tai buvo savieji – tai buvo jo žmonės. Tasai vadovas netrukus turi nusilenkti jam, savo valdovui, ir pulti ant kelių.

Dabar jis jau tikrai pažino Šventąjį. Tai buvo jis, nes iš tolo rodė ranka į kunigaikštį.

Jurgis stovėjo įsitempęs ir išdidus, žiūrėdamas į besiantinančius žmones. Jis jau galėjo aiškiai matyti veidą to žmogaus, kuris su blizgančiu šalmu pirmutinis ėjo artyn. Tas veidas buvo nuostabus, plikas, be barzdos, rūstus, liūdnas, išdidus, degančiomis akimis. Jurgį užvaldė kažkokia nesuprantama nuojauta,

visa jo esybė dvelkė lūkesčiu, nesuvaldomu nerimu. Vadas ėjo stabčiodamas, žiūrėjo į Jurgį suraukęs antakius, matavo jį žvilgsniu.

Štai jis sulėtino žingsnius, vieną ranką pridėjo prie krūtinės lyg norėdamas sulaikyti atodūsj.

Jo veidas buvo nevyriškas, bet ir nemoteriškas, iš jo dvelkė rūstus riteriškumas ir kartu švelnus jaudrumas. Pastarąjį jausmą karys vos įstengė slopinti savyje, jis ėjo suspaudęs lūpas, suraukęs antakius ir lyg skaičiavo žingsnius, tartum bijodamas per greitai nueiti ten, kur jį vedė širdis.

Jurgis, žiūrėdamas į besiartinantį vadą, staiga atspėjo, kad šis riteris – jo motina:

Ši mintis lyg žaibas nusmelkė jo sąmonę, ir jis pats jos susigėdo.

Karys stabtelėjo, paskui, matyt, irgi susigėdęs savo svyravimų, sparčiais žingsniais atskubėjo prie Jurgio, įbedė akis, suriko ir apglėbė jį.

Rėda pažino sūnų, nes tasai buvo labai panašus į tėvą.

Vis glamonėdama sūnų, lyg norėdama įsitikinti, ar ji nėra kokios apgaulės auka, staiga atidengė jam kaklą, kone perplėsdama marškinių apykaklę, ir pamatė ženklą – žirnio dydžio apgamėlį.

– Margiri! – sušuko ji spausdama sūnų glėbyje.

Jurgis nebejautė motinos glamonių, tie karšti mylavimai sužadino jame neapsakomas pajautas. Žmonės, pamatę šį susitikimą, pradėjo spiestis aplink juos. Iš tolo ėjo vaidilos, po visą slėnį sklido prislopintas šnibždesys.

Galų gale Rėda švelniai atstūmė nuo savęs Jurgį ir pažvelgė į jį su džiaugsmu ir nesuprantamu susijaudinimu, tarytum drauge bjaurėdamasi juo. Jurgis, nors jau apvilktas lietuviškais drabužiais, atrodė kažkaip neįprastai. Jo judesiai buvo kitokie, laikysena ne natūrali, o išmokta, išmankštinta. Aiškiai krito į akis, kad tai perrengtas kryžiuočių vaikas.

Į pirmąjį motinos klausimą pasigirdo atsakymas nekenčiama vokiečių kalba. Jos vaikas nemokėjo savo kalbos! Jos antakiai vėl rūščiai susiraukė, ranka buvo bekylanti jį atstumti. Bet susilaikė. Didžiulė motinos meilė nustelbė abejones: Rėda vėl apkabino sūnaus kaklą ir pradėjo jį bučiuoti.

Akimirką tetruko šis nuostabus surasto vaiko apžiūrėjimas. Nėra abejonės, kad tai jos sūnus, bet Rėda jį ne tokį vaizdavosi.

Atsigręžė į savo žmones ir duodama jiems įsakymus atsitokėjo nuo susijaudinimo, pasitaisė šalną ir kaip visuomet išdidi vėl nuėjo prie stovinčių vaidilų.

Ne tik Konis ir keli vaidilos, bet ir senasis krivis, atsirėmęs į vaikino petį, išėjo pasitikti šauniosios kunigienės, Valgučio dukters.

Visoje Lietuvoje buvo žinomas ir gerbiamas jos vardas, nes tais laikais joks vyras neprilygo jai drąsa, proto, budrumu ir neapykanta vokiečiams.

Pilėnai, sena jų giminės sostinė, stovėjo prie pat sienos, ir kryžiuočiai nuolat puldavo, stengdamiesi juos užimti, tačiau Rėda mokėjo ir įstengė ten išsilaikyti. Jos įsakymu pilis buvo sustiprinta, paversta tikra tvirtove. Dieną naktį budėdama tik viena Rėda mokėjo apsisaugoti nuo galingesnio priešo, visuomet užbėgdavo jam už akių. Tuo metu visa Lietuva jau buvo valdoma vieno valdovo, tik Rėda jam nepasidavė ir laikėsi savo tėvonijoje, nenorėdama nieko klausyti. Tas jai buvo atleidžiama, nes niekas negalėjo jos atstoti ginant sienas.

Šalyje ji plačiai garsėjo kaip nepermaldaujama, griežta ir ryžtinga moteris, visi jos privengdavo. Vokiečiai, kurie buvo pagrobę jos vaiką, taikėsi užvaldyti Pilėnus mainais atiduodami jai sūnų, bet pastarasis pabėgdamas sugriovė jų sumanymus. Rėda triumfavo.

Šią narsią moterį, ginančią savąją žemę nuo vokiečių, vaidilos ir kriviai gerbė labiau negu kas nors kitas. Ji taip pat buvo jiems dosni ir maloninga, nes neapkentė svetimo tikėjimo.

Jos atvykimas čionai ypač įvarė baimės Koniui.

Pagrobdamas kunigo sužadėtinę jis nenumatė, kad jo motina gali jos pareikalauti.

Kodėl, jis tai padarė? Jis pats gerai nenumanė. Puiki mergaitė sužadino aistras; jis užsigėdė ją padaryti vaidilute, kad galėtų matyti ją ir kad ji neatitektų niekam kitam. Nuolankiam kriviui padedant jis

skubėdamas žengė neapgalvotą žingsnį, tik paskui susiprotėjo, jog pasielgė lengvabūdiškai. Bet jau buvo gėda trauktis atgal. Mergaitė buvo tokia graži, o jos gyvenimo istorija tokia nuostabi! Vien tik žinia apie ją galėjo minias sutraukti prie aukuro.

Tačiau dabar sūnus Rėdai galėjo dėl to pasiskųsti, o tai užtrauktų didelius sunkumus, be to, senasis krivis lengvai nusilenkdavo bet kokiai didesnei jėgai.

Konis buvo labai sunerimęs, bet kai ima nerimauti žmogus, nesibodintis savo silpnumo ir besistengiantis bet kuria kaina įrodyti savo tiesą, jis staiga įgauna pragaištingo atkaklumo, Dabar jam neberūpėjo Baniutė, tik geidė, kad krivis nenusileistų kunigų galiai.

Kunigienė Rėda buvo sutikta su dideliu dėmesiu, o senasis krivis nuvedė ją tiesiai prie šventosios ugnies. Čia buvo toks paprotys, kad kunigaikščių žmonos, paėmusios iš vaidilučių rankų paruoštas malkas, turėjo teisę mesti jas į židinį. Toji didelė privilegija ir malonė turėjo suteikti palaimą žmogui. Tokiais atvejais kunigai prie sausų pliauskelių, kurias jiems paduodavo, pridėdavo kokią nors, auką ugniai – brangų gintaro luitą, sidabro arba aukso.

Iš pelenų išimtas, suldytas metalas patekdavo į Perkūno lobyną.

Paskui Rėdą, kuri išdidi ir susimąščiusi ėjo kriviui įkandin, nuleidęs galvą žingsniavo Jurgis. Kunigienė, artindamasi prie aukuro, pasėmė iš kabėjusio prie diržo maišelio saują sidabrinių pinigų ir švystelėjo tuos pinigus į ugnį drauge su skiedromis, kurias jai padavė vyresnioji vaidilutė. Pinigai sužvangėjo, krisdami ant įkaitusių aukuro akmenų.

Rėda jau kelyje buvo girdėjusio iš Šventojų apie Baniutę, todėl jos akys smalsiai ieškojo prie vartų už grotelių susispietusią vaidilučių tarpe tos merginos, apie kurią jai pasakojo tarnas. Ji tai vieną, tai kitą vaidilutę tardavo esant Baniute, tačiau šiosios čia nebuvo, Jurgis taip pat tuščiai ieškojo jos akimis.

Šventasis su didžiu užsidegimu kalbėjo Rėdai apie puikią mergaitę, apie jos drąsą ir ištvermę kelionėje ir kaip neapsakomai Jurgis gailėjo tos, kurią jis mylėjo ir laikė savo sužadėtine. Tačiau kunigienei nepatiko visa ši istorija. Motinų širdys pavyduliuoja savo sūnums: jai buvo nemalonu, kad Jurgis myli svetimą, jai nemalonią merginą, gyvenusią kryžiuočių nelaisvėje.

Ji norėjo, kad sūnus gautų sau lygią žmoną, o Baniutė tebuvo vargingo bajoro duktė, todėl džiaugėsi, kad vaidilos ją paėmė kaip jiems priklausanti grobj. Vaikino prisirišimą prie Baniutės ji laikė stačiai vaikiška išdaiga, kuriai pritarti ji ir negalvojo.

Iš to, ką Šventasis jai pasakojo apie Baniutės gyvenimą Gmundos namuose, ji mergaitę įsivaizdavo esant pasileidėle, ištvirkėle, o tokios žmonos sūnui ji nelinkėjo.

Tris kartus apėjusi ugniakurą Rėda nusilenkė kriviui, davė vaidiloms dar po saują pinigėlių ir žvilgsniu liepusi sūnui sekti paskui ją, vaidilų palydėta iki vartų, išėjo į slėnį.

Čia jiems jau buvo suręsta pilka pašiūrė ir užkurtas laužas, kuriame buvo kepami kepsniai vakarienei. Jurgis ėjo greta motinos. Pajutęs, kad ši moteris didesnės už jį jėgos ir valios, dirščiojo į ją smalsiai ir neramiai.

Motina taip pat žiūrėjo į jį stengdamasi įžvelgti, ką jam yra davęs kryžiuočių auklėjimas. Jos akimis jis buvo gražus, ir motinos širdis linko į jį, bet tuo pačiu metu ji jautė jam kažkokį priešišumą.

Prie suręstos pašiūrės, kurioje greitosiomis buvo pataisyti du krėsiai, stovėjo Rėdos žmonės. Jie buvo gerai ginkluoti, stiprūs, sveiki, bet jų veidai ir judesiai atrodė laukiniai. Jie iš tolo šypsojosi savo valdovui, šnibždėdamiesi ir pirštais rodydami į jį.

Prieš pradėdama kalbėti su sūnumi Rėda ilgai žiūrėjo į jį ir dar kartą, praskleidusi marškinius, pažiūrėjo į ženklą ant kaklo.

Vaikinas, nujausdamas motinos abejones, ėmė nedrąsiai pasakoti tai, ką miglotai atminė iš praeities. Šitai tik patvirtino jo kilmę, ir Rėda kelis kartus nutraukė tą pasakojimą glėbesčiavimu.

Darkyta kalba, nors ir girdima iš savo vaiko lūpų, jai buvo atkari. Jo lūpomis kalbėjo vokietis, ir motinos širdyje meilę dažnai nustelbdavo neapykanta priešams. Ji negalėjo jiems atleisti, kad taip šlykščiai perauklėjo jos vaiką.

Jurgiui dažnai pritrūkdavo žodžių, jis sutrikdavo. Tuomet Rėda, visa išraudusi, pikta ir nekantriai pasakydavo juos. Šito jis drovėjosi.

Džiaugsmas, kad atsirado sunūs, motinos širdyje tolydžio apsiniaukdavo.

Margiris (motinajam liepė vadintis senuoju vardu) negreitai pasiryžo pradėti kalbą apie savo pabėgimą ir mergaitę, bet vos tik užsiminė apie tai, Rėda papurtė galvą ir niekinančiai nusišypsojo.

– Gerai, kad vaidilos ją pasiėmė, – tarė ji. – Ji netinka tau į žmonas, o sugulovės aš nenoriu. Tiek metų ją išlaikė vokiečiai ir tu po to nori padaryti ją mano marčia? Ne, ne!

Margiris žiūrėjo į ją maldaujančiu žvilgsniu. Jis kaip mokėdamas pradėjo girti mergaitę – jos žavingumą, drąsą ir gerą širdį, bet juo daugiau jis gyrė ją, juo labiau Rėda pyko ir pagaliau įsakė liautis apie ją kalbėjus.

– Tiek dienų jūs gyvenote kartu kelionėje, ta mergina ilgą laiką trynėsi tarp žmonių, – pasakė Rėda, – ji netinka kunigaikščiui, Rėdos sūnui, į žmonas. Džiaukis, kad ją paėmė prie ugnies, tenai nors nepražus; aš jos nenoriu pažinti.

Šis nuosprendis, išstartas pikta ir atkakliai, įsiutino Margirį, kuris visas viltis dėjo į motiną. Jis staiga nutilo, bet Rėda, pažvelgusi į jį, įsitikino, kad sūnus nepakluso jai.

– Užmirš ją, – tarė ji pati sau.

Nenorėdama ilgiau apie tai kalbėti, Rėda pradėjo karštai pasakoti sūnui apie savo Pilėnus.

– Mums negalima galvoti apie puotas, vestuves ir linksmybes! Ne pramogoms tu grįžti į Valgučio pilį, – sušuko ji. – Mes ten privalome dieną ir naktį kautis ir budėti. Tai ne kryžiuočių pilis, bet pasienio postas, kuriame niekad negalima miegoti ir šarvų nusiimti. Kryžiuočiai seniai skersakiuoja į mus, o aš, vargšė moteris, privalau tenai pavaduoti tavo tėvą. Dabar tavo eilė, aš turiu grįžti prie verpstės, nors vargu ar mokėsiu ją laikyti rankose. Margiri, ne laikas tau vesti. Tu pažįsti kryžiuočius, žinai visas jų gudrybes, tu mokysi mus. Mūsų dievai tave mums grąžino, jie tave ir nelaisvėje laikė, kad ten sužinotum, kas mums reikalinga ir kas iki šiol buvo mums paslaptis. Jie juk nieko neslėpė nuo tavęs.

Margiris sėdėjo susimąstęs ir tylėjo.

Per visą vakarą jie taip ir nepajėgė kaip reikiant išsikalbėti. Teisybę pasakius, Rėda stengėsi daugiau šnekėti pati, nes ją erzino svetimas sūnaus balsas ir tarsena, o tasai gėdijosi savo nemokėjimo, kalbėjo mikčiodamas ir užsikirsdamas. Rytojaus rytą kunigienė davė įsakymą grįžti į Pilėnus.

Jai guolis iš lapų buvo paklotas pašiūrėje, Margiriui – kitur: greta pašiūrės iš šakų supintoje palapinėje. Likęs vienas vaikas susimąstęs atsisėdo, miegas jo neėmė. Baisi, pikta, nors ir mylinti motina, kurios įsakymų jis priverstas klausyti, nenyko jam iš atminties, negalėjo pamiršti ir Baniutės, kurios paskutinis riksmas tebeskardėjo jo ausyse.

Jam liepta jos išsižadėti? Ar jis turi klausyti?

Jis nežinojo, kas jo laukė Pilėnuose, neišmanė, ką daryti, tačiau būtinai norėjo pasiimti Baniutę, nors motina ir draudė. Juk jis buvo vyras ir privalėjo turėti savo valią.

Baisiai ilgėdamasis merginos, su kuria jį taip suartino kelionė iš kryžiuočių nelaisvės, jis negalėjo nė pagalvoti apie poilsį.

Margiris pažvelgė iš savo palapinės: žmonės, suvirtę aplinkui kaip papuolė, miegojo prie išblėsusių laužų. Naktis buvo tamsi, nors ir žvaigždėta. Mėnulis tekėjo vėlai.

Margiris išėjo iš lapinės vėsesniu oru atsikvėpti, nes aklinoj palapinėj buvo trošku. Slėnyje viešpatavo tylą, tik nenuilstančios lakštingalos traukė miške savo giesmes. Už ažuolo mieguistai spingsojo priblėsęs šventasis ugniakuras, jis raudonavo silpnai, lyg gęstanti žara... Ten kažkur turi būti Baniutė, vaidilučių saugoma.

Ji tenai taip pat ilgisi jo, kaip kad jis čia, gal tikisi, kad jis išvaduos ją.

Nė vienam lietuviui negalėjo ateiti į galvą tokia įžūli mintis – pagrobti auką nuo aukuro. Vyrams buvo uždrausta net priėti prie grotelių, kur mergaitės saugojo ugnį. Jeigu kas išdrįstų tai padaryti, Perkūnas tą niekadėją nubaustų mirtimi.

Bet ką reiškė ta medinė trinka ir tos barbariškos šventenybės kryžiuočių auklėtiniui?

Kiekviena aistra apakina žmogų; taigi ir Margiris, degdamas aistra, akimirksniu pašoko iš vietos, atsargiai prasėlino pro miegančius žmones ir, dar gerai nežinodamas, ką daryti, ėmė slinkti prie grotelių.

Ten turi būti uždaryta Baniutė! Viena mintis šmėkščiojo Margirio galvoje: „Ji yra ten.“

Per tankius krūmus skverbdamasis į kairę jis priėjo upelį, o jį lengvai peršokęs prasigavo prie užtvaros.

Jis tarėsi lengvai prieisįs prie tankios baslių tvoros, už kurios buvo šventosios ugnies saugotojų buveinė, ir pasiklausysiąs. Bet nė pats nežinojo, ko tenai eina.

Aplinkui visi miegojo.

Tankios ir aukštos tvoros aplinkui kiemelį buvo neįmanoma perlipti, bet Margiris buvo pasiryžęs viskam, nors nebuvo tikras, kad ten ras tą, kurios ieško.

Jis ėjo patvoriu. Priglaudęs ausį prie tvoros išgirdo tartum atodūsį iš miegančios krūtinės, o atkaklus ilgesys jam kartojo: „Tenai yra Baniutė!“

Margiris porą sykių apėjo tvorą, purtydamas rankomis statinius, lyg norėdamas juos išlaužti.

Atsigręžęs jis pamatė už kelių žingsnių kažkokią būtybę, lyg šešėlis slenkančią paskui jį.

Nesitveriantį dėl savo bejėgiškumo pykčiu Margirį nusmelkė mintis: pulti ir užmušti savo persekiotoją. Jau prišokęs prie jo ir nutvėręs už peties jis pažino Rimą, kuris, nuogaustaudamas dėl savo staiga išėjusio pono, buvo išsekęs paskui jį.

Pasirodė, kad persekiotojas nebuvo priešas, greičiau draugas.

Mintys tartum žaibai varstė Margirio galvą.

Jis pastūmėjo Rimą prie tvoros ir užlipo jam ant pečių. Iš tokios aukštumos jis galėjo pro dantytą viršų pažvelgti į kiemo vidų. Atlapose pašiūrėse ant šieno ir patiestų kailių miegojo vaidilutės.

Trys iš jų sėdėjo, pasirengusios pakeisti budinčiąsias prie ugnies, jos tyliai šnibždėjos ir žiovavo iš nuobodulio.

Margiris, žvalgydamasis į visus užkampius, staiga vienoje pašiūrėje pamatė patale sėdinčią mergaitę, kuri tik viena nemiegojo savo noru. Širdis jam pasakė, kad tai Baniutė. Margiris stovėjo ant Rimo pečių įbedęs žvilgsnį į ją, neramiai alsuodamas ir pats nežinodamas, kokią beprotybę gali padaryti. Tuo tarpu trys sėdinčios vaidilutės atsistojo, atkėlė vartus ir nuėjo pakeisti tų, kurios kurstė ugnį. Margiris turėjo išnaudoti tą akimirką, kol pakeistosios mergaitės sugrįš nuo ugnies, ir šuktelėti Baniutei. Visos kitos merginos miegojo. Jis garsiai sušnibždėjo jos vardą.

Baniutė tučtuojau pašoko ir pažvelgė aukštyn; jį veikiau pajautė, negu pamatė sužadėtinį. Pakėlusį jį galvą ištiesė abi rankas.

– Baniute! – skubiai riktelėjo jis, – nebijok! Gyvybės neteksiu, bet tave išvaduosiu! Tik nesileisk varoma prie ugnies, nes jeigu nors kartą įmesi balanėlę...

Jis neturėjo laiko užbaigti. Trys senos mergos, nuvargusios prie aukuro, ėjo žiovaudamos ir dainuodamos. Iš to buvo galima spręsti, kad jos truputį pasistiprino, atsigerdamos iš aukų statulėlių.

Viena jų pamatė stovinčią Baniutę, bet Margirio nepastebėjo.

– Ei, pašėlusį ožka! – sušuko jai. – Eik ant šieno! Miegok! Ko lyg šmėkla slankioji naktimis? Gal manai, kad iššoksi per tvorą pas mylimąjį? – Merga nusikvatojo. – Tu jau Perkūno žmona! Dabar niekas nedrįs tavęs paliesti! Nesikrimsk bergždžiai, o apie kunigą ir negalvok, juk dievas geresnis už jį. Eik miegoti, vaikel!

Išsigandusi Baniutė pasislėpė pašiūrėje, atsigulė ant šieno, užsidengė veidą prijuoste ir pravirko. Bet jos širdyje atsirado vilties spindulėlis, nes mylimasis žadėjo ją išvaduoti.

X

Marienburgo pilies salėje su granito stulpu temstant susirinko daug ordino vyresniųjų ir svečių.

Iš tų, kurie buvo čia susirinkę, matėsi, kad susiburta ne pasilinksminti, bet svarbiems reikalams aptarti.

Svarbiausieji svečiai iš Vokietijos, Anglijos ir Prancūzijos sėdėjo ant suolų palei sienas, daugiau klausydami, negu dalyvaudami karinės tarybos pasitarime.

Didysis mistras stovėjo atidžiai klausydamasis, kartais pritardamas galvos linktelėjimu, kartais įterpdamas kokį žodį. Bet dabar ne jis pirmininkavo susirinkimui, o maršalas, ginkluotųjų pajėgų vadas.

– Karas su stabmeldžiais, – kalbėjo maršalas, atsigręžęs į Namiuro grafą, – visiškai nepanašus nei į jūsų karus Vakaruose, nei į ordino kitados vestus karus Rytuose prieš saracenus. Aš net nežinau, ar jį galima pavadinti karu. Toji orda, su kuria mes čionai grumiamės, retai kada gali atsilaikyti prieš mus, ir ji tai gerai žino. Jeigu prieš mūsų vyrą jie nepastato dešimt, tada traukiasi. Čia ypatinga kova, ji vyksta vien tik persekiojant ir netikėtai užpuldinėjant priešą. Mes laukiame, kol jie užmiega; užpulti stengiamės iš tokios vietos, kur jie nesitiki. Kaip audra ir perkūnija mes užgriūvame jų kraštą, deginame kaimus, išsivarome gyvulius, išžudome žmones, viską naikiname ugnimi ir kalaviju ir pasitraukiame, stabmeldžiams dar nespėjus susiburti. Dažnai jie mus grįžtančius su grobiu užklumpa kur nors pelkėse ir liūnuose, – ir tada mums tenka gintis nuo jų lyg nuo skruzdžių. Užpuolę mažą jų būrelį, ištraiskome kaip uodus, bet kai jų jėgos viršija mūsų jėgas, tada jie būna negirdėtai žiaurūs, tada niekas iš mūsų gyvas nelieka.

– Kartais, – įsiterpė Zygfridas, – jiems pasiseka ir įsiveržti į mūsų žemę, tada ir jie be pasigailėjimo viską naikina.

– Svarbiausia, – toliau kalbėjo maršalas, – netikėtai užpulti juos, užklupti tose vietose, kur jie nepasiruošę gintis.

– Tai lyg medžioklė, – atsiliepė brandenburgietis, ir kai kurie riteriai nusišypsojo.

– Dabartinis mūsų žygis, – nutraukė jį didysis mistras, – kiek kitokio pobūdžio. Mums reikia palaužti juos vienoje pasienio vietoje. Pagal tų laukinių stabmeldžių išgales ten stovi stipri pilis. Būtinai reikia ją sugriauti.

– Taip, – pritarė jam maršalas, – turime tą pilį paimti ir sunaikinti... Antraip negebėsime įsiveržti į šalies gilumą, jie vis tykos mūsų iš užnugario. Toje skylėje visuomet užtenka žmonių, visi tie laukiniai budrūs, pikti ir atkaklūs!

– Iki šiol buvo labai sunku paimti tuos Pilėnus, – pasakė vienas iš komturų, – nes juos upė saugo beveik iš trijų pusių. Niekaip neprieisi.

– Yra būdas prieiti, – šypsodamasis pridūrė maršalas, – manau, kad jis bus sėkmingas.

– Koks? – paklausė Braunšveigo kunigaikštis.

– Kaip tik šiam žygiui liepėme pastatyti didžiulį laivą, – atsakė komtūras, išdidžiai šypsodamasis. – Ką aš sakau laivą, ne laivą, o tikrą tvirtovę. Priplauksime prie pat pilies ir iš jos šturmuosime. Laive pareis daug žmonių; jis toks stiprus, kad galima bus jaustis taip saugiai, kaip ir sausumoje.

Namiuro grafas nusišypsojo.

– Labai geras sumanymas, tik ar upės vandenys pakels tokį trobesį?

– Upė gili, o mūsų žmonės gerai žino seklumas! – atsakė maršalas. – Viskas apskaičiuota. Šį kartą tikrai paimsime tą pilį.

– Duok Dieve! – atsiduso mistras. – Tai būtų didelis žingsnis, toliau jau lengviau eitųsi. Kaip uola sulaiko upės srovę, taip ir mus Pilėnai.

– Viskas taip nuostabiai klostosi, – tarė Zygfridas, – kad ir mums Pilėnai pasidarys saugiausias lizdas.

Tai pasakęs kreipėsi į tyliai tamsoje stovintį Bernardą.

– Tie Pilėnai, berods, yra jūsų pabėgusiojo auklėtinio tėviškė? – paklausė jis. – O ką gali žinoti? Gal jam pavyko ten nusigauti?

– Abejoju, – atsakė Bernardas, – tik padūkusi jaunystė galėjo ryžtis tokiam žygiui. Jie veikiausiai kur nors badu mirė, o gal laukiniai žvėrys sudraskė.

– Bet jūsų auklėtinis buvo ne vienas, – garsiai pridūrė komtūras iš Baigos, – o su vyresniu, labiau patyrusiu žmogumi.

– Su gyvuliu ir puspročiu, – jaudindamasis sušuko Bernardas ir atsiduso.

Kažkuris iš Bernardo priešininkų tuojau pasigavo tą atodūsj.

– Jūs gal ir norėtumėte, kad tas išdavikas gyvas liktų; žmonės sako, jog esate prie jo labai prisirišęs, savo rankomis jį išpuoselėjote.

Užkabintas Bernardas piktai nužvelgė kalbantįjį.

– Aš nesiteisinu ir neišsisukinėju, – atkirto jis. – Gal padariau klaidą, bet ne iš blogos valios. Vaikas buvo vertas tų vilčių, kurias aš turėjau. Ir jeigu ne kažkokia paslaptina įtaka, kurią gal jam padarė Zygfrido sesers auklėtinė, iš to vaikino galėjo išaugti naudingas ordino sąjungininkas.

– O! – nusijuokė Zygfridas. – Jums, broli Bernardai, jau būtų laikas išsigydyti nuo tos pavojingos ligos – auklėti ir atversdinėti stabmeldžius į krikščionių tikėjimą. Juos reikia žudyti ir skersti, kitaip negalima.

– Jų kraujas net ir dešimtoje kartoje atsiliepia, – patvirtino kažkas Zygfrido žodžius.

– Negeras daiktas, jeigu jis parsigavo į tuos Pilėnus, pas motiną, – sumurmėjo maršalas, – nors jis ir ne kažin kokia jėga, bet vis dėlto mus pažįsta geriau negu kas kitas.

– Aš manau priešingai, – atsakė Bernardas. – Jeigu jis pažįsta mus ir žino mūsų jėgą, vadinasi, išmuš jiems iš galvos kvailą ir tuščią užsispyrimą gintis ir priešintis. Tuo aš esu beveik tikras. Stabmeldžiai taip užsispyrę ir atkaklūs todėl, kad neturi supratimo apie tą galybę, prieš kurią kovoja.

– Jūs mokate gintis! – įsiterpė juokdamasis komtūras. – Aš geriau juos pažįstu: net ir beviltiškoje padėtyje jie nenustoja narsumo, ginsis kaip ir anksčiau, ligi paskutinio žmogaus. Tatai iš nevilties.

Pradėjus visiems šnibždėtis, pokalbis nutrūko, nes susirinkimo dalyviai susiskirstė į kelias grupes. Svečiai kalbėjosi tarp savęs, komtūrai pasakojo apie Pilėnus, o didysis mistras paklausė apie laivą.

– Mūsų laivas beveik baigtas, – atsakė jam tasai komtūras, kuriam buvo pavesta prižiūrėti jo statymą. – Beliko tik išdervuoti dugną ir sukrauti į jį viską, kas reikalinga žygiui ir mūšiui, mat tose apylinkėse sunku gauti maisto, o pilies apgūlimas gali ilgai užtrukti.

– Jūs taip manote? – paklausė maršalas. – O man rodosi, kad juos apims siaubas, kai tik pamatys mūsų plaukiančią tvirtovę.

– Jeigu neapsirinku, – nutraukė jį komtūras, – mūsų laivas nebus jiems staigmena. Nors statėme jį atšakioje prieplaukoje, bet jie turi šnipų, kurie pranešė apie tai. Jie lengvai supras, kam tas laivas reikalingas.

Vėl visi nutilo.

– Pilį pulsime ne tik iš vandens, bet ir iš sausumos, – prabilo komtūras. – Mums reikės ją apgulti iš visų pusių. Pilėnus turime paimti, kad ir kažką tektų paaukoti.

– Nėra jokios abejonės, – pasiskubino patvirtinti jo žodžius maršalas, – kol Pilėnai stovi mums skersai kelio, negalime nė žingsnio eiti pirmyn.

– Ir jie tikriausiai tai žino, – tarė Zygfridas, – todėl reikia tikėtis, kad bus ginamasi iš paskutiniųjų.

– Tam esame pasiruošę, – pridūrė balsas iš tamsaus kampo.

Baigiantis riterių pasitarimui pro duris iš didžiosios salės įėjo kryžiuotis stačiai nuo arklio: apsišarvavęs nuo galvos ligi kojų, dulkinas, pavargęs, suglamžytu apsiaustu.

Vienas iš komtūrų jį pažino, staiga atsistojo ir nerimaudamas priėjo prie jo.

Įėjusiojo Hanso fon Hechteno veidas buvo iškreiptas pykčio, kurį jisai vos įstengė užgniaužti. Pamatęs tiek susirinkusiųjų, jisai sumišo, nes nenorėjo prie tokios daugybės žmonių pasakoti naujienų. Apsidairęs riteris norėjo grįžti atgal, bet jau buvo per vėlu: visi smalsiai laukė, ką jis pasakys. Didysis mistras numanė, kad riteris jo ieško skubiu reikalu ir tiesiai į salę ėjo tikėdamasis jį čia rasti, todėl atvirai kreipėsi į Hansą:

– Ką turi pasakyti?

– Kodėl palikote savo postą? – pridūrė komtūras. – Aš jums patikėjau apsaugą, kam ją perdavėte?

Komtūras dar buvo nebaigęs kalbėti, kai Hansas, pažvelgęs į jį iš padilbų, beviltiškai numojo ranka.

– Kas įvyko? Kas įvyko? – ėmė visi klausinėti, spiesdamiesi apie jį.

Hansas kurį laiką tylėjo.

Komtūras nekantriai ragino jį žvilgsniu.

– Aš neturėjau ko tenai ilgiau stovėti, – prabilo Hansas. – Laivas, kuris mums atsiėjo tiek darbo, laiko ir pinigų...

Komtūras ir visi kiti suriko, nutraukdami jo kalbą.

– Laivo jau nebėra! – užbaigė Hansas, šėldamas iš pykčio ir kažkam grasindamas kumščiu. – Taip, jo nebėra.

Didysis mistras, matydamas, kad atvykusį riterį iš visų pusių apiberia klausimais, į kuriuos jis negali iš karto atsakyti, įsakmiai riktelėjo:

– Kaip tatai atsitiko? Nieko neslėpkite, visą tiesą pasakykite, mums reikia žinoti, kas kaltas.

Hansas šluostėsi nuo veido prakaitą.

– Niekas nekaltas, – atsiliepė jis tuo pačiu susijaudinusi tonu, – nei aš, nei žmonės, buvę su manimi. Esu pasirengęs stoti prieš teismą ir gauti pelnytą bausmę. Laivas buvo baigtas, mes jį krovėme, išplaukė iš priplaukos į pačią upės vagą; jis puikiai plaukė, ir mes tikrai būtume pasiekę Pilėnus, tik gavome įsakymą pasiimti maisto – reikėjo laukti, kol jį pristatys. Tuo tarpu tie galvažudžiai sužinojo apie laivą ir suprato, kas jiems gresia. Kai naktį mes stovėjome viduryje upės, netikėtai priplaukė prie laivo kelios valtys. Niekas negalėjo nei tikėtis, nei numatyti, kad mus išdrįstų užpulti! Sargybai paklausus, kas plaukia, iš laivo vokiškai atsakė jaunas vaikinys. Vėliau aš jį pažinau: tai buvo išdavikas, tasai jaunas Jurgis, kurį jūs, – riteris pasisuko į Bernardą, – išauklėjote. Vienu akimirksniu, mums nespėjus nė susivokti, jie įmetė į laivą slapta atsivežtą ugnį, o laive buvo pakulų ir dervos plyšiams kamšyti. Akimirksniu įsiliepsnojo gaisras. Mes visi iki vieno šokome ginti laivą, bet reikėjo gelbėti savo gyvybę: mus buvo apsupę keli šimtai lietuvių, plaukiojusių laiveluose ir stačiai vandenyje. Laivas liepsnojo, bet niekas nesistengė jo gelbėti; rūpinomės, kad patys nežūtumėm liepsnose. – Kryžiuotis sunkiai atsiduso. – Iš liepsnų šokinėjome į vandenį, kur mūsų tykojo laukiniai su lazdomis ir peiliais. Nedaug mūsų teišsigelbėjo, o laivas sudegė iki pat vandens.

Visi nutilo, prislėgti šios naujienos, kuri labai apniaukė sėkmingo žygio viltį.

Bernardas stovėjo susidėjęs rankas ant krūtinės ir nuleidęs galvą lyg nusikaltėlis.

– Lietuviams nė į galvą nebūtų atėję šitaip mus užpulti, jeigu ne tas išdavikas. Jeigu pirmąją akimirką nebūtų atsakyta vokiškai, būtume saugojęsi, ir vargu ar jiems būtų pasisekė padegti laivą. Vokiškai atsakinėjo ne tik tasai brolio Bernardo auklėtinis, bet ir dar dvejetas išdavikų, ano bičiuliai. Negirdėtas įžūlumas!

Kryžiuočiai žvalgėsi į šio kaltinimo parblokštą Bernardą – jis tylėjo. Svetimšaliai, menkai tesupratę pasakojimą, liepė jį išversti; kalbėtasi triukšmingai, svaidė vieni kitiems grasinimus ir prakeikimus. Didysis mistras, atrodė, šaltai galvoja, ko čia toliau griebtis. Tik jis vienas kažkodėl mažiausiai jaudinosi dėl nuostolių ir nusivylimo.

– Nepasisekimas didelis, – prabilo jis kreipdamasis į maršalą, – bet jis nėra nepataisomas. Laivas būtų labai mums padėjęs, bet apsieisime ir be jo. Dabar nedelskime nė vienos valandos. Jeigu tie laukiniai pastebės, kad mus išgąsdino ir privertė atidėti žygį, pasidarys dar įžūlesni. Visomis jėgomis turime pulti Pilėnus ir sunaikinti tą gyvačių lizdą. Kiek jūsų žuvo prie laivo? – paklausė jis.

Hansas atsakė pusbalsiu. Ordinas žmonių nedaug teprarado, o darbininkų niekas nevertino.

Brandenburgietis, kuris nekantraudamas ir apmaudžiai klausėsi pasakojimo, dabar pratrūko:

– Dieve gailestingasai! – sušuko jis. – Bene ten tvirtovė, kurios neįstengtumėm paimti? Veikiausiai koks medinis rentinys, vietomis moliu aplipdytas! Jeigu jį iš vienos pusės saugoja upė, tai iš kitos pusės sausuma, kurion ir išlipsime. Kaip jie sudegino mūsų laivą, taip mes sudeginsime tą jų pašiūrę! Ndidelis daiktas strėles apsukti pakulomis, apipilti derva ir paleisti jas ant stogų. Mes išrūkysime juos iš tenai ir tada sunaikinsime!

– Privalome tai padaryti, – patvirtino didysis mistras, – ir kuo greičiau, tuo geriau, kol jie nesustiprėjo.

– Žygiuojame tučtuojau! – ėmė šaukti visi komtūrai.

Tai išgirdęs maršalas pasižiūrėjo į juos.

– Įsakymų atskirai kiekvienam neduosim, pasiruošimui užteks rytojaus dienos.

Visi sujudo eiti iš salės. Didysis mistras grįžo į savo kambarius; kiti, garsiai kalbėdamiesi apie ruošimąsi žygiui, ėjo per didžiąją salę. Tik Bernardas lyg sukaustytas paliko vietoje.

Hansas fon Hechtenas, kurį tebeklausinėjo apstoję riteriai, taip pat rengėsi išeiti, bet jį sulaikė Bernardas, pasirodęs iš savo nuošalaus kampo.

Jie buvo pažįstami, tačiau tylaus, paslaptingo Bernardo ir Hechteno, kuris beveik nenulipdavo nuo arklio, santykiai buvo šalti. Jie nemėgo vienas kito. Tačiau riteris leidosi sulaikomas ir sustojo. Bernardas, matyt, per jėgą nutaisęs nuolankų veidą, paėmė riterį už rankos ir kreipėsi į jį maldaujančiu balsu:

– Prašau pasakyti man keletą žodžių. Ar tai tiesa, ar jūs tikrai pažinote tą niekšą, tą... mano auklėtinį? Hechtenas atsakė nenorom ir beveik stačiokiškai:

– Dėl to nėra nė menkiausios abejonės. Aš gal būčiau ir nepažinęs, nes nedaug tesu jį matęs. Bet kiti, kurie geriau jį pažįsta, yra tuo tikri; visi, visi vienu balsu tai tvirtina. Jis vedė tuos užpuolikus, jis įsakinėjo, jis pirmasis puolė prie laivo.

Bernardas užlaužė rankas.

– Vadinasi, liko gyvas! Vadinasi, jis tenai, Pilėnuose! – tyliai prašneko. – Nesuprantamas dalykas, kaip galėjo nusigauti tokį kelią, kaip išsisuko nuo mūsų karių!

– Ko čia nesuprasti? – šiurkščiai atkirto Hansas. – Kelyje man pasakojo, kad jis pabėgo su jūsų numylėtu tarneliu, senuoju bernu, kuris buvo jūsų šnipas, tačiau tarnavo jiems, o ne jums. Anas žinojo visus kelius.

Baigęs kalbėti Hansas pagrūmojo ranka, ant kurios tebemūvėjo geležinę pirštinę.

– Tikra nelaimė, – sušuko jis, – kad ordinas, užuot tikėjęs geležimi, pasikliauna suktais gudravimais, prasimanymais. Tuos dalykus sumainius nieko gera neišėjo nei su lenkais, nei su pajūriečiais, nei su lietuviais. Visiems turi būti aišku: užsidėk šarvus ir kariauk!

Bernardas nieko neatsakė; jis stovėjo kaip nusikaltėlis, kuris suprato savo kaltę ir jautėsi įveiktas.

Hansas išėjo. Salėje paliko vienas Bernardas su savo mintimis.

Kai jis jau rengėsi išeiti iš tuščios pasitarimų salės, sugrįžo didysis mistras, o pamatęs Bernardą peržvelgė jį akimis ir su aiškia užuojauta pasakė:

– Blogai pasibaigė! Čia bus mums pamoka. Bet jūs nenorėjote blogo ir negalėjote to numatyti. Eikite, atsidėkite Dievui.

Bernardas labai nuolankiai ir su dideliu dėkingumu išklausė didžiojo mistro žodžių ir išėjo.

Pilyje jau visi žinojo riteriams duotus įsakymus.

Nors daugelis žygių prieš stabmeldžius nepavykdavo, baigdavosi pralaimėjimu, bet riteriai su dideliu džiaugsmu leisdavosi į juos, ypač kuomet dalyvaudavo svečiai.

Visi žinojo, jog didysis mistras Orslenas buvo nužudytas už tai, kad neleido į žygį vieno kryžiuočio. Visi riteriai verždavosi, prašydavosi į žygius, juos apimdavo visuotinis džiaugsmas. Tiek ponai, tiek knechtai ir tarnai stengdavosi, kad nebūtų palikti saugoti ištuštėjusių pilių. Karas duodavo daugiau laisvės, suteikdavo įvairių malonumų ir naudos. Žygiai į priešų šalį, kaip žinome iš istorijos, pasižymėdavo nežabotu įsibrovėlių savivaliavimu.

Todėl nenuostabu, kad rytojaus dieną, kuri buvo skirta pasiruošimui, Marienburgo pilyje skardėjo juokas ir šūksniai, žmonės bruzdėjo, tartum jau būtų švenčiama pergalė.

Iš pat ryto buvo išsiuntinėti įsakymai komtūrams, kad jie su tomis jėgomis, kurios jau galėjo išžygiuoti, trauktų į susitinkimo vietas. Kai kurie komtūrai savo kariuomenę išvedė nelaukdami įsakymo, nes norėjo prisijungti prie svarbiausios kolonos.

Buvo kraunami vežimai, balnojami arkliai, aukštieji riteriai rengė į žygį tarnus ir ginklanešius. Iš sandėlių buvo išdavinėjami atsarginiai ginklai, ordino rūbininkas siuntinėjo sutanas, apsiaustus ir kitus

drabužius, kurie buvo skirstomi riteriams. Koridoriuose ir salėse matėsi tik skubantys ir besišypsantys žmonės.

Bernardas, kuris negavo įsakymo rengtis drauge su visais, sėdėjo užsidaręs savo kambarėlyje būdamas tikras, jog už bausmę bus paliktas pilyje.

Susimastęs atsiskyrėlis nepajuto, kaip jėgo ligoninės vyresnysis Silvestras, kuris vos metęs žvilgsnį suprato, kad Bernardas serga. Brolis Silvestras, būdamas gailėstingos širdies, priėjo prie jo geraširdiškai šypsodamasis.

– Ateinu paklausti, – tarė jis, – ar nenorėtumėte pasiimti į žygį driakvio³², tvarsčių ar kokių vaistų?

– Bet aš, brangusis tėve, rodos, lieku čionai su driakviu ir jumis, – atsakė Bernardas. – Manęs nepaskyrė į žygį, o prašytis negaliu. Matau, kad visi broliai užpykę ant manęs ir priekaištuoja, esą aš išauklėjau išdaviką. – Bernardas pažvelgė į senelį Silvestrą, kuris su jam įprastu guvumu sukiojosi vietoje ir gūžčiojo pečiais, ir tęsė: – Gal jie ir teisingai sako, kad stabmeldžių vaikus geriau žudyti, negu auginti! Bet aš... aš... – jis vėl žvilgtelėjo į Silvestrą, – tapęs kryžiuočiu nenustojau buvęs žmogumi.

Silvestras žiūrėjo į jį su užuojauta.

– Man priekaištuoja, kad esu prisirišęs prie to auklėtinio, – kalbėjo Bernardas. – Pripažįstu šią savo kaltę, bet jis juk buvo kūdikis.

Bernardas nutilo.

– Aš taip pat buvau jį pamilęs ir gailėdavau, kai susirgdavo, – atsakė ligoninės vyresnysis. – Mes abu, broli Bernardai, netinkame šitų geležinių žmonių draugei. Mano laimė, kad prižiūriu ligoninę.

– Man gaila vargšo suklaidinto vaikino, – užbaigė Bernardas, – nes jis tikrai žus. Dabar jis tikriausiai pas motiną tuose Pilėnuose, prieš kuriuos traukia visa mūsų galybė. Jis gyvas neišliks.

Atsidarė durys, ir į celę jėgo maršalo kompanas.

– Jūs taip pat esate paskirtas į žygį, – pasakė jis žiūrėdamas į lentelę, kurią laikė rankoje.

– Aš? – nepatikliai ir susijaudinęs perklausė Bernardas. – Aš?

– Taip, – pakartojo kompanas su įsakymus vykdančio žmogaus abejingumu. – Didysis mistras ir maršalas mano šitaip: jeigu būtų sunku paimti pilį, tai jūs, mūsų pasiuntinys, mokėsite įtikinti jos gynėjus. Manoma, kad ten vadovauja tasai pienburnis.

Maršalo kompanas išėjo.

Bernardas sujudo, žvalgydamasis po celę. Jau seniai jis nebuvo kviečiamas į karą. Dabar reikia pasirinkti žmones, arklius ir tarnus, o tam liko labai maža laiko. Rytdienos rytą, po pamaldų, kryžiuočiai ir svečiai turi išžygiuoti. Vežimai su maistu rieda jau dabar, iš anksto.

Didysis mistras liko Marienburge; ekspedicijai vadovavo, kaip paprastai, didysis maršalas ir komtūras. Žygin ėjo visi aukštieji riteriai.

Niekas nebeatminė, kad ordinas su tokiu atsidėjimu būtų ruošęsis žygin.

Mušio nesitikėta, bet kur kas svarbiau čia buvo pilies apgulimas, kuris, turint galvoj stabmeldžių atkaklumą, galėjo būti ilgas ir sunkus.

Pirmoji kryžiuočių kolona labai iškilmingai išžygiavo iš ordino sostinės: su išskleista ordino vėliava, su dainomis ir šūkais. Visi miesto žmonės būriavosi tarpuvartėse, žiūrėdami į šarvuotus, išsipuošusius ir su dideliu riterišku užsidegimu traukiančius kryžiuočius. Paskui kiekvieną riterį žygiavo jo apsauga: kompanai, seržantai, knapai³³, ginklanešiai su skydais ir ietimis. Kiekvienam kryžiuočių ketvertui buvo skirta vežime vežama bendra palapinė. Keli kapelionai taip pat žygiavo drauge, apsilvilkę ilgesnėmis negu kitų, aklinais užsagstytomis sutanomomis ir berankoviais apsiaustais su kryžiaus ženklų.

Ypač traukė akis išsipuošę, mirguliuojantieji ryškiomis spalvomis Vokietijos, Anglijos ir Prancūzijos riterių būriai.

³² Driakvis – universalus augalinis vaistas, kuris buvo vartojamas senovėje ir viduramžiais kaip priešnuodis.

³³ Knapas – viduramžių riterių artimiausias padėjėjas.

Visa ši žmonių minia, sekdamą paskui vadovus, kurie jodami priekyje rodė kariuomenei kelią, iškilmingai patraukė laukais, džiaugdamosi pavasariu, saule, grynu oru ir laisve.

Bernardas, tarytum žygio draugai būtų jo tyčia vengę, jojo truputį atokiau nuo kitų riterių, užsileidęs šalną ant veido. Tik jis vienas laikė rankoje stambių karoliukų rožančių, mat kiti riteriai mielai užmiršo juos pasiimti.

Kompanai ir tarnai, žygiuojantieji kolonos pabaigoj, vedėsi šunis ir nešėsi ant rankų sakalus.

Žygis per ordino žemę buvo tartum linksmas pasivaikščiojimas. Riterių skaičius nuolat didėjo – iš gretutinių pilių vis prisidėdavo naujų žmonių. Nors karo meto įstatymai reikalavo griežtos drausmės, tačiau nei maršalas, nei didysis komtūras nepasižymėjo reiklumu. Iš anksto buvo numatytos poilsio vietos, kiekvienoje jų svečiai rasdavo priruošta visko, ko tiktai galėdavo trokšti.

Oras pasitaikė giedras, nebuvo nė menkiausio pavojaus, kad gali pabjurti keliai. Žygis buvo labai monotoniškas, ir jeigu ne mažos medžioklės ir vakarais rengiamos puotos, riteriams būtų įkyrėjęs toks kelias be jokių pramogų.

Juo labiau artėjo prie sienos, juo labiau didėjo riterių nekantrumas. Išsiųsti šnipai pranešė, kad apie ruošimąsi gintis nesigirdi ir kad prie Pilėnų tylu ir ramu.

Paskutiniąją dieną buvo nutarta sparčiau žygiuoti ir persikėlus per Nemuną tučtuojau apsupti pilį, kad jos įgula nebeturėtų laiko pasitelkti daugiau jėgų ar pasirengti gintis.

Buvo apskaičiuota, kad vos dienai brėkstant kariuomenė kuo didžiausioj tyloj ir kuo tvarkingiausiai persikels per upę.

Kai tik pirmasis būrys dar neprašvitus sustojo Nemuno pakrantėje, tučtuojau iš anksto į vandenį nuleistomis valtimis ir keltais pradėta kelti geriausiai apsiginklavusius ir drąsiausius karius.

Viskas ėjo, kaip buvo numatyta. Ant kalvos stovinti pilis atrodė lyg išmirusi: nei joje, nei aplinkui nesimatė jokio bruzdesio. Apkasuose niekas nepasirodė, iš medinio bokšto taip pat nebuvo duota jokio ženklo.

Milžiniško trobesio medinės sienos juodavo švintančiame danguje, tik mėlynas dūmų debesėlis ramiai driekėsi virš jo. Šnipai buvo pranešę, kad iš sausumos pusės gyvena dalis apsaugos ir šiek tiek žmonių, kurie aptarnauja pilį. Todėl vos tik persikėlus per upę grupelė riterių ir knechtų užpuolė skurdžias žemines ir gryčias, tikėdamiesi tenai sučiupti belaisvių, tarp jų ir tokių, kurie viską išpasakos.

Bet visos tos buveinės stovėjo tuščios ir atlapos.

Jose nebuvo nė gyvos dvasios.

Užpuolikai labai nustebo, kai išmaišę visus kaimus nerado jokių atsargų ir net rakandų. Gyventojai ne tik turėjo laiko iš čia pasitraukti, bet ir išsinešti visą turtą, kuris galėjo nors kiek praversti priešams.

Tai rodė, jog šio taip paslapčiomis ruošto puolimo pilėniečiai tikėjosi ir iš anksto buvo pasiruošę jį atremti. Knechtai tuojau ėmė kurtis molinėse grytelėse. Tuo tarpu kryžiuočiai visu būriu jodinėjo aplink pilį, apžiūrinėdami ją ir ieškodami vietos, kuri būtų patogiausia būsimajai atakai.

Tie, kurie kelyje šaipėsi iš išgarsintos pilies, dabar pradėjo suprasti, kad ji nėra tokia silpna, kaip iš karto buvo manyta. Gilūs apkasai saugojo sienas, prie kurių buvo nepatogu ir sunku prieiti.

Didysis maršalas, apžiūrėjęs Pilėnus iš visų pusių, nusprendė, kad geriausiai bus galima juos paimti ne šturmu ir ugnimi, o marinant badu. Tuo tarpu pilyje viešpatavo bloga lemianti tyla, ir čionykščių žmonių ir jų papročių nepažįstantiems ateiviams smelkėsi mintis, kad ir pilis yra žmonių apleista kaip tos molinės grytelės.

Pilis nerodė jokio gyvybės ženklo.

Drąsesnieji knechtai tariamo pilėniečių silpnumo paskatinti susisprietė į krūvą vienoje pilies pusėje ir ėmė ropoti ant pylimų nelaukdami, kol persikels per upę visos jėgos.

Lipdami jie garsiai šūkavo, bet į jų riksmus iš pilies niekas neatsiliepė. Jiems niekas netrukdė užkopti net ligi pat aštriųjų baslių tvoros. Pasiekę tvorą, vieni knechtai mėgino lipti per ją, kiti, drąsesnieji, nieko

nelaukdami taisėsi ją padegti, bet staiga į juos pasipylė strėlių ir akmeninių sviedinių kruša, tokia taikli, kad priešakiniai puolėjai ėmė kristi ant žemės.

Priešai buvo pasislėpę už tvorų, jų nesimatė.

Jie tyliai, nešūkčiodami, be atvangos bėrė strėles ir sviedinius lyg krušą. Keli užpuolikai krito ant žemės negyvi, kelios dešimtys buvo sužeista. Maršalas, kuris stovėjo toliau ir žiūrėjo, supykęs liepė puolėjus šaukti atgal.

Tačiau ir be jo įsakymo šis ordino gurguolininkų būrys jau buvo pasprukęs.

Pirmas nepasisekęs mėginimas parodė, kad negalima lengvabūdiškai žiūrėti į šį tylintį medinį laužą.

Kryžiuočiai išdėstė savo stovyklą plačiu puslankiu, kad kelias prie pilies iš sausumos pusės būtų visiškai užkirstas. Tarp senų žilvičių ėmė tempti palapines, statyti vežimus ir skirstyti vietas būriams. Priešais maršalo būstą, kurį paskubomis surentė tarnai, jau buvo iškelta ordino vėliava, grėsmingai bylojanti Pilėnams, kad ordinas pasiuntė prieš juos savo rinktines jėgas.

Tą dieną Pilėnų apgulėjai daugiau nieko neveikė.

Netrukus ant aukštų pilies sienų tylom ėmė šmėkščioti lyg šešėliai žmonės. Jie ilgai stovėjo bokšte ir žiūrėjo žemyn. Viename bokšto kampe jie iškėlė baltą skraistę su mėlynais dryžiais, lyg tyčiodamiesi iš baltos mistro vėliavos su ereliu ir kryžiumi.

Riteriai, išvydę ją, pašaipiai nusikvatojo.

– Iš karto matosi, kad boba piliai vadovauja, – šaukė Zygfridas, – nes vėliavos vietoj sijoną iškėlė!

Pusiaudienį maršalas sušaukė vyresnybę pasitarti, kaip pradėti puolimą.

Atidžiai apžiūrėję visus pilies sustiprinimus, riteriai niekur nesurado jokio išėjimo, jokių vartų, jokios landos, per kurią būtų galima įsiskverbti. Pilis buvo taip atskirta nuo pasaulio, kad atrodė, jog į ją tegali paukštis įskristi ir kormis įsirausti.

– Nebent iš bado mirdami jie mums pasiduos, – tarė maršalas.

– Taip, – atsakė didysis komtūras, – bet jeigu jie laukė mūsų, kaip rodo ištuštėjusios apylinkės, tai iš anksto pasitelkė maisto atsargų; o mes žinome, kad jie išvermingi ir badauti įpratę, todėl mus čia laikys tiek ilgai, jog apgulimas kaštuos daugiau negu grobis.

Braunšveigo kunigaikštis ir Namiuro grafas, kurie stengėsi kaip galima greičiau pradėti ir baigti karą, nenorėjo nė girdėti apie pilies marinimą badu. Jų galva, tučtuojau reikia kopti ant pylimo, sėlinti prie tvorų, kapoti jas kirviais ir deginti.

Rytojaus dieną didysis maršalas panorė išmėginti, kaip veiks uždegtos dervingos ietys, svaidomos į pilies stogus.

Gurguolių vėplos, įpykę, kad nepasisekė pirmasis mėginimas, rytojaus dieną taisėsi pulti iš dviejų pusių, tokiu būdu norėdami išsklaidyti įgulos jėgas. Jie nesitikėjo, kad pilyje pakaktų jėgų dviem užpuolikų būriams atremti.

* * *

Skirstantis vietas stovykloje, Bernardui kartu su dviem draugais palapinę teko statyti prie pat kalvos šlaito, kažkokioje daubelėj, kuri buvo panaši į žmonių apleistą žeminę: iš kelių didžiulių akmenų, esančių joje, buvo galima spėti, jog čia kadaise būta židinio. Uolų tarpuose augo keli karklai, prie kurių buvo pastatyti arkliai ir ištempta palapinė.

Kai užslinko naktis, po ilgų vaišių, surengtų svečiams pas maršalą, visi išsiskirstė į savo vietas. Nors kryžiuočiai su panieka kalbėjo apie pilies įgulą ir pačią pilį, vis dėlto nakčiai jie pastatė sargybą – užpuolimo nesitikėjo, bet nenorėjo rizikuoti.

Naktis buvo tyli ir rami; žygio išvargintus žmones vakarienė galutinai pribagė. Maždaug valandą sargybiniai vaikščiojo žiovaudami, galų gale susmuko ten, kur vaikščiojo, ir sumigo. Bernardas negalėjo sudėti akių, nors du palapinės draugai jau seniai knarkė. Jis liūdnai apie kažką mąstė.

Galbūt visoje stovykloje tik jis vienas nemiegojo. Aplink viešpatavo kapų tylą, tik girdėjosi, kaip dusliai šniokščia upė, bangomis plakdamasi į pakrantės uolas.

Staiga prie pat palapinės kryžiuotis išgirdo tylūs žingsnius ir šnibždesį. Tikriausiai tai sargybiniai, nes kas gi daugiau galėtų vaikščioti po stovyklą?

Tuo tarpu tyliai prasiskleidė drobė, užleista ant palapinės angos, ir Bernardas pamatė tamsią būtybę, žiūrinčią vidun. Jis sujudėjo patalę.

Nakties tamsoje jis nepažino palapinės įsėlinusio žmogaus, tik pastebėjo, kad tasai laiko rankoje trumpą durklą. Bernardui šmėkštelėjo mintis, kad čia veikiausiai kas nors iš paties ordino kėsinaisi jam keršyti. Jis stvėrė ginklą ir nieko nelaukdamas, drąsiai (o drąsos jis niekad nenustodavo) metėsi prie sėlinančio žmogaus, kol tasai nesuskubo pabėgti. Blyškioje pavasario nakties prieblandoje Bernardas tučtuojau pažino jo veido bruožus.

Priešais Bernardą stovėjo Jurgis.

Suvirpėjo Bernardui jau iškelta ranka ir nejučiomis nusileido žemyn. Vaikinas suspėjo pasitraukti į šalį. Jis irgi pažino Bernardą, o jo durklas, kurį buvo nutaikęs kryžiuočiu į krūtinę, pakibo ore.

Abu net neriktelėjo. Atsikvošėjęs Bernardas mėgino kita ranka pastverti vaikina, bet šisai mikliai išsisuko. Reikėjo šūktelėti sargybai ir sučiupti įžulų pramuštgalvį, kuris išdrįso įsibrauti į stovyklą, tačiau pasigailėjimo jausmas surakino Bernardui lūpas. Jurgis stovėjo, rengdamasis bėgti.

Bernardas greitai atgavo žadą.

– Padūkėli! – sušuko jis prislopintu balsu. – Padūkėli! Ar tau nemiela gyventi?

Kunigas žengė žingsnį atgal.

– Aš jums dovanojau gyvybę, – atsakė jis, – tad nesikėsinkite į mane.

Sulig tais žodžiais vaikinas, pabėgėjęs kelis žingsnius į tamsą, griuvo ant žemės. Kryžiuotis puolė iš paskos, tikėdamasis jį sučiupti, bet neberado. Ten, kur vaikinas parkrito, gulėjo tik keli didžiuliai akmenys. Tolumoje kažkas sušlamėjo, lyg atsargiai tolyn sėliną žmonės.

Bernardas dar valandėlę pastovėjo nežinodamas, ką daryti; gailėtis jį tramdė, bet galų gale jis ėmė šaukti sargybą.

Jo garsus riksmas, nuskardėjęs nakties tyloje, išjudino visą stovyklą. Ant juodų tylinčios pilies sienų šmėkštelėjo kelios švieselės.

Iš palapinių bėgo pusnuogiai, užsimiegoję ir išsigandę broliai. Knechtai stvarstė ginklus, anksčiau miegoję sargybiniai dabar zujo visur ir bėginėjo po pylimus. Niekas negalėjo iš karto suprasti, iš kur ši panika: vieni nuogaštavo, kiti pyko, patys nežinodami kodėl, bet niekas nė nepagalvojo, kad į juos kėsinaisi lietuviai.

Panika prasidėjo iš tos pusės, kur buvo Bernardo ir jo draugų palapinė, todėl ten atbėgo maršalo pasiųstieji žmonės sužinoti, kas atsitiko.

Staigus vaikino atsiradimas ir dingimas buvo toks nuostabus ir nesuprantamas, kad apsigalvojęs kryžiuotis pats nuėjo pas maršalą, kurį rado patalę ne visai nusirengusį; jis dar nebuvo atsikratęs snaudulio, nes vakare išgėręs specialaus gėrimo – šliaftrunko – taip giliai įmigo, kad dabar baisiausiai širdo ant žmonių, kuriems kažkas pasivaideno.

Reikia nubausti kvailį, kuris sukėlė tokį triukšmą! – šaukė maršalas.

– Aš sukėliau šį triukšmą, – atsakė Bernardas.

– Jūs? Negali būti! O kas atsitiko?

– Stovyklon įsibrovė svetimas žmogus, jis veržėsi į mano palapinę su durklu rankoje, – pasakojo Bernardas.

– Jūs sapnavote?

– Ne. Aš jį buvau veik sučiupęs.

Maršalas persižegnojo.

– Tai buvo koks girtas knechtas! – sušuko maršalas.

– Ne, tai buvo lietuvis. Aš jį mačiau taip iš arti, kad pažinau iš drabužių ir iš veido. – Čia Bernardas truputį susvyravo. – Tai mano buvęs auklėtinis.

Maršalas pašoko iš patalo.

– Kuriuo gi būdu jis galėjo prasiskverbti į stovyklą? – suriko.

Dar nuostabiau, kuriuo būdu jis įstengė pabėgti ir dingti man iš akių. Tartum į žemę prasmego, – atsakė Bernardas ir pridūrė: – Tuo reikia susirūpinti, nes čia ne tik paslaptingas, bet ir pavojingas dalykas. Jie geba nepastebimai išsmukti iš pilies. Reikia geriau ištirti visą vietovę.

Maršalas sėdėjo susimąstęs.

– Bet kaip ta laukinė padermė įmano pasinaudoti tokiom tobulom priemonėm? Ko jiems čia prireikė brautis?

– Atrodo, kad mano palapinę jie palaikė jūsiške, veikiausiai norėjo nužudyti vadą. Mane pažinęs, vaikas akimirka susvyravo, bet nespėjau jo sučiupti, pabėgo nesuprantamu būdu.

Tuo tarpu, kol visa tai vyko, pasibaigė trumpa pavasario naktis, ėmė švisti.

Maršalas nebenorėjo gulti ilsėtis; jis, didysis komtūras ir keli kryžiuočiai tučtuojau nuėjo apžiūrėti vietovės aplink Bernardo palapinę.

Bernardas jiems aiškiai parodė, kur pradingo Jurgis, kaip jam pasirodė, parkrisdamas ant žemės. Čia gulėjo keli apsamoję akmenys, bet nei išjudintos žemės, nei kitokio ženklo, iš kurio būtų galima numanyti esant čia požeminį urvą, nerado. Dauguma kryžiuočių galvojo, kad miklus vaikas iš čia nušliaužė prie užtvartos ir pralindęs pro jos apačią sugrįžo į pilį.

Tačiau, maršalui įsakius, imta kastuvais rausti žemę aplinkui; komtūras liepė nuritinti į šalį akmenis ir po vienu iš jų rado siaurą angą, smingančią į žemės gilumą. Kadangi žemė buvo smėlinga, urvo sienos buvo paramstytos kartimis ir išklotos skiedromis, kad smėlis nebyrėtų.

Kryžiuočiai, stebėdamiesi apgultųjų akiplėšiškumu, džiaugėsi suradę požeminį urvą. Bet niekas nesiryžo lįsti vidun. Iš pilies bokšto aiškiai matėsi, kas čia darosi, ir maršalas buvo tikras, kad požemis bus tuojau užverstas.

Požeminio urvo suradimas padarė didelį įspūdį apgulėjams, kurie iki šiol nemanė, kad pilis bus ginama taip sumaniai.

Tuojau pat visur buvo pradėta rausioti žemę basliais ir kastuvais, ieškant slaptų urvų į pilį, bet daugiau nieko nebuvo rasta.

Visą rytą ėjo visokie pasiruošimai. Kadangi Pilėnus buvo galima paimti tik ugnimi, iš aplinkinių miškų kryžiuočiai pradėjo vilkti sausus medžius, iš kurių dirbo ietis, apvyniodavo jas pakulomis ir apliedavo derva, tašė rąstus griauti pilies sienas, raišiojo kopėčias lipti ant tvorų.

Pilyje ir dabar buvo ramu, nesimatė jokių pasirėngimų. Tiktai kartkartėmis praslinkdavo tylios būtybės su virš galvų styrinčiomis lazdomis, su ausinėmis kepurėmis, kurios tik vienos sušmėžuodavo aukščiau tvorų.

Nors kryžiuočių jėgos buvo kur kas pranašesnės, bet dėl šio apsiaustųjų ramumo jie gerokai jaudinosi, mat iš to kryžiuočiai suvokė, kad pilėniečiai yra drąsūs ir pasiruošę visokiems netikėtumams. Tą dieną joks gurguolininkas, joks knechtas neišdrįso pulti pilies; jie tik grasino, šniukštinėjo aplink pilį ir spėliojo, kaip čia prasmukus į jos vidų, nes niekur daugiau nesimatė jokios angos.

Vyresnybė puotavo beveik visą dieną. Pilkaapsiausčiai, seržantai ir ginkluotieji jų palydovai trumpam išsirengė į šalies gilumą ir pavakary grįžo su nedideliu grobiu, nes pelkėto miško saloj jie netikėtai pačiupo vieną šeimą. Seną moterį ir dvi jaunas mergaites nudėjo ten pat, o vyrą, prisirišę prie arklio, atsivarė į stovyklą, tikėdamiesi iš jo daug ką sužinoti.

Tai buvo pirmasis belaisvis šiame žygyje, todėl nenuostabu, kad jo pažiūrėti subėgo visa stovykla.

Šis stiprus, žemo ūgio, vidutinio amžiaus vyras, sukruvintas, dulkinas, purvais apdrabstytas, be to, baisiai sumuštas, nė karto nesuaimanavo, neparodė priešams, jog kenčia didelius skausmus. Primerkęs

akis, sučiaupęs krauju apkrešėjusias lūpas, sudraskyta krūtine jis leidosi mėtomas, mušamas, kankinamas tartum bejausmis stuobrys ir net nė karto neriktelėjo.

Kryžiuočiai vertė belaisvį prabilti, aplink jį sukiojosi vertėjai, jį tāsė, trypė kojomis, grasė jam – niekas nepadėjo. Galima buvo pamanyti, kad belaisvis jau negyvas; bet iš žaizdų tekęs kraujas, dar šiltas, ir kartais nejučiomis sublizgančios akys rodė, kad jame gyvybė teberusena.

Kryžiuočiai manė išgausią iš jo, ar didelė pilies įgula, kokios ten maisto atsargos; jie žadėjo palikti jį gyvą, bet niekaip negalėjo priversti, kad ištartų nors žodį.

Surištas belaisvis buvo numestas ant žemės mirti. Čia jį vos alsuojantį atrado maršalo kapelionas tėvas Antonijus.

Jis buvo vienas iš tų dvasininkų, kuriuos likimo užgaida atvijo tarnauti kryžiuočiams: tėvas Antonijus buvo pamaldus, gailestingas ir sielvartavo dėl to, ką matė.

Šis silpnas, sulysęs asketas seniai būtų pasitraukęs iš ordino ir pasirinkęs tinkamesnę dvasiniam gyvenimui vienuoliją, bet čia jį laikė pareigos jausmas. Tėvas Antonijus tarėsi, jog kaip tik čionai, kur nėra krikščioniškojo gailestingumo, jis pats privalęs jį platinti ir kitiems skiepyti.

Nepaisydamas patyčių, kurių dažnai susilaukdavo už savo elgesį, tėvas Antonijus niekam nesipriešindamas, tyliai, kantriai ir nuolankiai darė tai, ką jam liepė širdis.

Pamatęs merdintį žmogų, jis priėjo prie jo lyg pamaldusis samarietis³⁴, atsisėdo ant žemės ir, nedrįsdamas atpalaiduoti virvių, prikišo vandens puodelį prie sukepusių belaisvio lūpų, o paskui ėmė plauti veido ir krūtinės žaizdas.

Merdintis žmogus akimirkai pravėrė akis, pasižiūrėjo ir pasimuistė, lyg norėdamas atstumti ranką, kuri jį glostė. Tėvas Antonijus, norėdamas skelbti krikščionių mokslą prūsų tarpe, buvo išmokęs jų kalbos, kurią suprato ir visi lietuviai. Tad pasilenkęs prie belaisvio jis ėmė jam šnibždėti paguodos žodžius.

Gimtosios kalbos skambesys dar sykį privertė mirštantįjį praverti akis. Klausydamasis belaisvis giliai atsiduso ir kimiu, vos girdimu balsu išdaužė iš pačios krūtinės:

– Kam ilgini man gyvenimą! Geriau leisk greičiau mirti, ir jei esi gailestingas, pribaik mane basliu, smok per pačią širdį, neversk kentėti.

– Gal išgelbėsiu tau gyvybę, o jeigu nesugrąžinsi tavęs į šį pasaulį, tai atversiu duris į amžinąjį gyvenimą, tik atsiduok vieninteliam Dievui, – kalbėjo dvasininkas. – Tavo nelaimė gali tapti laime, jeigu pajėgsiu tave atversti.

Lietuvis iškreipė lūpas ir tylėjo, vargais negalais nusukęs galvą į kitą pusę.

Tėvas Antonijus įpylė jam į burną truputį vyno, kurį nešiojosi; begęstanti gyvybė vėl ėmė smilkti.

Kapelionas ėmė pasakoti belaisviui apie krikščionių Dievą, apie jo sūnų ir dangų, kurio tereikia panorėti – ir tikrai ten pateksi. Belaisvis ilgai tylėjo. Pagaliau kantrios, nepaliaujamai jo ausyse skambančios dvasininko kalbos paskatintas jis vėl sugergždė:

– Aš nenoriu jūsų dangaus, tenai aš nerasiu saviškių, tenai vien tik priešai. Leisk man numirti.

Tėvas Antonijus nepasidavė, nesitraukdamas sėdėjo prie surišto žmogaus. Čia jį atrado maršalas, kuris lyg kareivis spyrė gulinčiajam ir išbarė kapelioną, kam veltui eikvoja laiką ir jėgas su šituo žvėrimi.

Dvasininkas ėmė prašyti, kad nelaimingajam būtų dovanota gyvybė.

– Ar kad paspruktų į mišką ir mums atkeršytų? – šaltai atsakei maršalas. – Pažįstame šitą nedėkingą gyvačių padermę! Jeigu jis būtų kalbėjęs, gal ir būčiau liepęs palikti gyvą, bet jam atrodė naudingiau atlaikyti mušimą, negu lūpas praverti.

Lietuvis, lyg suprasdamas jų kalbą, atmerkė akis. Jos degė baisia neapykanta.

– Tu, tėve, pamėgink jį paklausinėti, gal būsi laimingesnis, – pasakė maršalas, – moki jų šėtonišką kalbą, nepanašią į jokią kitą.

Tėvas Antonijus pasilenkė prie sunkiai alsuojančio belaisvio.

---

³⁴ Samarietis – gailestingas, slaugęs ligonius žmogus (pavyzdys iš Biblijos legendos apie samarietį).

– Tau bus dovanota gyvybė, – tarė jis, – tik pasakyk jiems, ko klausia.

– Kuriam galui man gyvybė? – atkirto belaisvis ir kraupiai nusikvatojo.

Lyg jo neišgirdęs, dvasininkas pakartojo klausimą.

– Kalbėk! Tau bus dovanota gyvybė! Kiek pilyje įgulos? Ar ilgam jie turi maisto? Ar įstengs mums priešintis?

Jo klausydamasis lietuvis raukė kaktą, lūpos jam išsikreipė.

– Kiek jų ten yra, – piktai sušuko jis, – niekas neskaičiavo, ir jie patys nesusiskaičiavo; maisto turi daugiau, negu reikalinga. Būkite tikri, kad pilyje nepaimsite nė vieno gyvo žmogaus, nė vieno! Ir pilies nepaimsite – jeigu ir įsiveršite ten, rasite krūvą pelenų. Mūsiškiai mirs visi, bet ir jūsų, prakeiktieji, daugybė galą gaus! Kad jūs kristumėt visi iki vieno! Tegul jus, vokiečių šunes, visus Perkūnas išmuša!

Belaisvis sukriokė, akys jam išvirto ant kaktos, iš burnos paplūdo kraujas – jis mirė.

XI

Rytojaus dieną po tos nakties, kai Margiris buvo prisėlinęs prie vaidilučių grotelių, jo motina iš pat ryto įsakė savo būriui rengtis kelionėn. Kai Margiris, vos per plauką nepastebėtas, drauge su Rimu grįžo į savo pašiūrę, žmonės jau kėlėsi, vedė girdyti arklius, kūrė laužus, o Rėda jau buvo išėjusi vyrų paraginti. Rimas kelintą kartą priminė savo ponui, kuris nebaigęs rengtis, sustingęs sėdėjo vienoje vietoje, kad reikia ruošti keliauti namo. Margiris, matyt, nieko negirdėjo ir nesuprato.

Jis susiraukęs ir parėmęs galvą ranka sėdėjo nė nekrustelėdamas. Šventasis, kuris buvo drąsesnis, timpltelėjo jį už marškinių.

– Ei! Kunigaikštėli, – tarė jis linksmai, – jau laikas taisyti. Motina laukia jūsų.

Margiris nė galvos nepasuko.

Rėda tai pamatė iš tolo, nuo savo palapinės, ir negalėdama suprasti sūnaus apatijos pasuko jo link. Ji įbedė akis į sūnų, o tasai net nepažvelgė į ją. Jo veidas buvo atšiaurus.

– Jau metas keliauti, metas! – sušuko ji.

Margiris tylėjo, net akių nepakeldamas į motiną. Įpratusi, kad visi jos klausytų, Rėda paraudo, jos balsas tapo įsakmus ir piktas.

– Kelkis! Tuoju bus pabalnoti arkliai, josime.

Tik dabar Margiris iš lengvo pakreipė į ją galvą ir atsakė tokiu pat kupinu jėgos ir valios balsu, kaip ir motina:

– Aš nepajudėsiu iš čia.

Rėda akimirkai neteko žado: ji visa užsidegė pykčiu, nors tas, kuris priešinosi, buvo jos vienintelis vaikas.

– Ką tai reiškia? – suriko ji. – Tu?..

Margiris nė nekrustelėjo, tylėjo ir žiūrėjo į kitą pusę. Aplinkui susibūrę žmonės, girdėję šį pasikalbėjimą, nuogaustdami traukėsi šalin. Rėda, tolydžio vaikščiojusi aplink, pagaliau sustojo prie jo ir papurtė už peties.

– Girdi? Aš įsakau: kelkis!

– Nesikelsiu.

Moteriai kraujas mušė į veidą; ji nejučiomis čiuptelėjo už kardo; apakinta įžūlios kalbos ji beveik užmiršo, kad priešais sėdįs žmogus yra tikras jos sūnus.

– Sakyk, – suriko ji, – kodėl maištauji prieš motiną?

Valandėlę pagalvojęs Margiris niūriai, bet ryžtingai pareiškė:

– Man reikia sužadėtinės; be jos nė žingsnio nežengsiu iš čia. Jeigu ją pavertė vaidilute, aš irgi eisiu į vaidilas. – Jis nusijuokė. – Niekur neisiu iš čia; arba drauge su ja į Pilėnus, arba... atgal pas kryžiuočius.

Rėda stovėjo pikta ir bejėgė. Jeigu tai nebūtų jos vaikas, ji keršytų. Jai dingtelėjo, kad reikia liepti jį surišti ir per jėgą išvesti, bet Margiris, lyg supratęs tatai, stvėrė už nugaros gulėjusį kardą, ištraukė jį iš makšties ir suspaudė rankoje. Jo veidas taip pat pritvinko kraujo.

– Liepsiu tave per jėgą paimti! – suriko Rėda.

– Tik negyvą mane paimsit! – suriko ir vaikas. – Gyvas nepasiduosiu. Tu ne motina man, ne! Jeigu būtum motina, negalėtum atsakyti vaikui to, ko jis prašo pirmą kartą gyvenime.

– Jį apkerėjo toji begėdė merga! – šaukė Rėda. – Geriau ją būtų sudeginusi ta ugnis, kurią ji saugoja! Margiris, nesiklausydamas jos, atsisėdo patogiau, apžiūrėjo savo kardą, atsirėmė į pašiūrę – tartum pasirengė gintis. Rėdai pyktis ir skausmas išspaudė ašaras iš akių.

– Jeigu tu neturėtum ženklų ant kaklo, – šaukė ji, – aš nelaikyčiau tavęs sūnumi! Vokiečių šunys perdirbo tau širdį. Tu jų kraujo prisigėrei. Tu jais dvoki!

– Tai palik mane čia, – pasakė Jurgis, – aš nenoriu vykti su tavimi, neisiu, nors ir žūti tektų. Moteris, tegu ir mano motina, man nejsakinės.

– O tu išsižadi jos dėl kažkokios svetimos pasileidėlės? – nutraukė jį Rėda, blaškydamasi ir spausdama rankose kardą.

– Ji man nesvetima! Ne! Aš su ja badmiriavau, susituokiau ir niekam jos neatiduosiu, net ir jūsiškiam Perkūnui.

Išgirdę šiuos žodžius, įžeidžiančius dievą, kurio ažuolas ir aukuras buvo čia pat, žmonės išsigando ir krito ant žemės. Rėda pasitraukė toliau.

Margiris atžariai žvalgėsi. Jis prisiminė viską, ką anksčiau buvo girdėjęs apie stabus ir netikrus dievus; nukreipė akis į stabą, kuris buvo iš čia matyti, ir nuspjovė.

Motina jau nebežinojo, ką sumanyti.

Laimė, kad arti nebuvo nė vieno vaidilos.

Tą tylos akimirką Šventasis, kuris irgi mažai betikėjo Perkūnu, nes buvo nuo jo atpratęs, prisilinko prie sėdinčiojo, timptelėjo jam už rankovės ir ėmė gyvai šnibždėti:

– Kas jums, kunigaikštėli? Žūsitė perniek. Ir dėl ko? Dėl kvailos merginos? Ką jūs darote? Ką?

Margiris rūščiu žvilgsniu atstūmė jį nuo savęs.

– Eik šalin! – suriko jis. – Aš motinos neklausau, o tu, kvailas loky, nori mane mokyti!

Bernas susikūprino, susilenkė ir atsitraukė.

Kunigienė šoko vaikštinėti po aikštelę, dirščiodama į savo žmones. Jai vėl dingtelėjo mintis – liepti jį paimti jėga. Bet iš žmonių akių matė, kad jos gali nepaklaudyti. Jie buvo įpratę akiai vykdyti jos įsakymus tol, kol neturėjo savo valdovo; dabar šis vaikas jiems rodėsi esąs teisėtas jų vadas. Tik vyras galėjo būti pilies galva ir valdovas, moteris tų teisių neturėjo.

Rėda vadovavo piliai tik kaip Valgučio duktė, tik kaip jo pavaduotoja.

Ji grįžo prie sūnaus atvėsusi, palaužta ir virpančiu balsu prašneko:

– Margiri, vaikeli mano! Argi tu neturi širdies? Negi nepasigailėsi motinos?

– Pirma jūs manęs pasigailėkite, – piktai atsakė sūnus.

– Aš neturiu galios tau atiduoti tą mergą, – pridūrė Rėda. – Tu nežinai ką pas mus reiškia vaidilos. Mes negalime nei kovoti prieš juos, nei jų paliesti. O kur jie pridėjo savo ranką, tai jau jiems ir dievams priklauso.

– Tegū tie vaidilos su savo papročiais eina po paraliais! – suriko Margiris. – Nenoriu apie juos nieko žinoti, o be Baniutės nesitrauksiu iš čia. Jėga atimkite ją, išprašykite, pakeiskite kita, grynau auksu užmokėkite, – kaip norite, bet ji turi būti mano! Antraip aš gyventi nenoriu!

Jis kalbėjo taip atkakliai, taip ryžtingai, su tokia jėga, kad Rėda buvo priversta nutilti. Ji jau suprato jo neperveiksianti, stovėjo akis įbedusi į žemę, iš valdovės staiga virtusi silpna ir nelaiminga moterimi.

Margiris pakėlė galvą ir pridūrė:

– Baniutė dar nėra saugojusi ugnies, nėra įmetusi į ją nė balanėlės. Ji dar nėra vaidilutė.

Tai išgirdusi Rėda pažvelgė į groteles ir nuėjo jų link, nieko nesakydama sūnui.

Tarpuvarty stovėjo būrys baltai apsirengusių vaidilų, kurie nieko nesuprasdami iš tolo žiūrėjo į besiginčijančius motiną su sūnumi.

Lyg kažką nujausdamas, gražusis Konis stovėjo priekyje visų.

Buvo matyti, kaip Rėda sparčiai priėjo prie jo, ėmė kažką kalbėti ir abu dingo už grotelių. Tuo tarpu vaikas sėdėjo savo vietoje lyg įbestas. Pilėniečiai, kurie vakar jį dar pienburniu laikė, dabar žiūrėjo su pagarba. Jiems nerūpėjo sūnaus ginčas su motina; jie tik matė, kad vaikas galingas ir moka įsakinėti, užtat ir linko prie jo šie klausyti įpratę žmonės, kurie labiausiai gerbia tą, kas geba juos valdyti.

Jie šnibždėjosi, rodydami į vaikną, kuris žiūrinėjo savo kardą. Paskui Margiris mostelėjo Rimui, kad šisai pasemtų vandens, bet atgodus vaikas, užuot padavęs vandens, prisunkė iš statulėlės midaus.

Tuo tarpu pro grotelių vartus išėjo Rėda, žvaliai modama sūnui. Margiris svyravo. Gal jis čia jautėsi saugiau, bet nenorėjo pasirodyti bijąs, todėl užsidėjo kardą ant peties ir pamažu nuėjo ten, kur buvo kviečiamas.

Jau iš tolo motina garsiai šaukė:

– Čia jos nėra! Ji išsiūsta kažkur kitur!

– Yra! – sugriaudė Margiris sustojęs prie vartų. – Yra, aš ją mačiau prieš pat saulės tekėjimą. Jie meluoja!

Vaidilos, išgirdę juos kaltinant melavimu, pagavo šaukti, kilo baisus triukšmas; atrodė, jog vaidilos puls ir suplėšys vaikną, išdrįsusį juos taip įžeisti.

Krivio tarnai griebėsi iečių ir lazdų.

Šio triukšmo išsigandęs senelis, kuris nieko nežinojo, liepė tarnams nuvesti jį prie vartų.

Tą akimirką Konis galbūt pagalvojo, kad pavojinga kelti visą tą sąmyšį, o vaidai su kunigaikščiais dėl kažkokios mergos neišeis į gera. Kryžiuočių auklėtinis galėjo išdrįsti net šventenybes paminti.

Pagaliau kodėl nepaimti išpirkos? Konis prislinko prie Rėdos ir ėmė kažką jai šnibždėti.

Margiris išdidžiai stovėjo laukdamas, kuo visa tai baigsis. Jis liko vienas priešais groteles, nes motina, krivis, vaidilos ir visi kiti suėjo vidun ir paskui juos triukšmingai užsitrenkė vartai.

Visi žmonės slėnyje, buvę arčiau ar toliau nuo grotelių ir žinoję arba tik nujautę, kas čia darosi, nekantraudami laukė galo. Nuo laužų atbėgo uždususi Jargala, kuri akimis ieškojo Margirio. Žmonės jai pasakė, kad jis kalbėjo apie jos dukterį.

Nuo ažuolo ilgai sklido duslus žmonių klegesys. Rėda vis negrįžo.

Bet štai abipus aukšto rentinio, nuo kurio paprastai kalbėdavo į žmones krivis, suplevėsavo balti vaidilų rankšluosčiai. Vaidilos pamažu kopė laipteliais aukštyn, vesdami už parankės senelį. Visi jie buvo apsitašę šventadieniškais rūbais, su dideliais vainikais ant galvų, su lazdomis rankose.

Pavargęs, sunkiai kvėpuodamas krivis pasirodė rentinio viršuj, pasirėmė ant atramų. Žmonės čia spaudėsi iš viso slėnio, lyg didžiulė banga ritosi prie ažuolo ir rentinio papėdės. Kas tik gyvas skubėjo išgirsti žodžius, kurie čionai ištarti tapdavo neatšaukiami.

Įsivyravo tylą.

Krivis ėmė kalbėti, bet ilgai niekas negalėjo išgirsti žodžių, nes seneliui stigo kvapo. Jis tik kilnojo aukštyn tai vieną, tai abi rankas, mojavė lazda ir žiūrėjo į dangų.

Ir tuo metu netikėtai atslinko vienas iš tų pavasario debesų, kurie akimirksniu susitelkia ir prapliumpa lietum; debesis aptraukė dangų virš slėnio, užstojo saulę, ir miške sudundėjo dusli, tolima perkūnija.

Kai kurie žmonės šaukdami parpuolė ant kelių.

Vaidilos nutilo, vaidilutės užkūrė didesnę ugnį, dūmų stulpas pakilo virš medžių, ir staiga sušvito saulė, oras lyg per stebuklą vėl pasidarė gražus. Konis kartojo krivio žodžius, kad atleidžiama mergina, paimta tarnauti Perkūnui, nes ji anksčiau buvo kitam pasižadėjusi, o dievas tik nekaltų mergaičių širdis tepriima savo tarnybon.

Tai išgirdęs, Margiris iškėlė aukštyn rankas ir kepurę.

Plačiai atsivėrė grotelių vartai, ir pasirodė Rėda. Paskui ją ėjo Baniutė auksu žvilgančiomis kasomis; ji buvo aptaisyta vaidilutės drabužiais, visa baltutėlė, lyg dievams skirta auka. Vietoj vaidilučių ažuolo vainiko ant galvos užsidėjusi rūtų vainikėlį, ji šypsodamasi ėjo prie sužadėtinio, kuris, rodos, skriste būtų skridęs jos pasitikti.

Bet jam kažkas nutiko, o kas – jis suvokė tik visiškai atvėsęs ir nurimęs: užuot apglėbęs sužadėtinę, nuskubėjo prie motinos ir puolė jai į kojas. Rėda apkabino sūnaus galvą.

Tai buvo pirmoji motinos glamonė, kuria džiaugėsi ir sūnaus širdis. Tą akimirką ji pasijuto turinti sūnų, o jis – motiną.

Baniutė, parpuolusi ant kelių, taip pat bučiavo Rėdos rūbų kraštelį, o senoji Jargala tuojau krito ant žemės, siekdama pabučiuoti kunigienės kojas. Motina su dukterim ir verkė, ir džiaugėsi.

Tuo tarpu Rėda pasijuto vėl esanti valdovė ir įsakė žmonėms:

– Ant arklių! Į Pilėnus! Į Pilėnus! Kiekvieną dieną gali atplūsti vokiečiai ir atkirsti mus nuo pilies. O gal jau jie plūsta čia? Į Pilėnus!

Visi žmonės, puldami prie arklių, kartojo šį šūkį.

Netrukus slėnis ištuštėjo, o visas kunigienės būrys, gražiai, tvarkingai susibūręs, paėmęs į vidurį valdovę, sūnų su sužadėtinė ir jos senąją motiną, žinomais keliais skubiai nubildėjo į pilį.

Kiekvienos dienos rytą būdavo išsiunčiami į priekį žvalgai, o jiems sugrįžus – atidžiai išklausomi jų pranešimai.

Kryžiuočiai, sukaupę visas savo jėgas, traukia prieš Pilėnus – tvirtino vienu balsu visi žvalgai.

Pusiaukelyje buvo gautas pranešimas, kad baisus didžiulis laivas, kuriuo kryžiuočiai rengiasi užpulti pilį iš upės, jau beveik baigtas, kad jis dabar tik dervuojamas ir į jį kraunamas atvežtas maistas.

Visus apėmė baimė; net drąsioji Rėda pabūgo, išgirdusi apie plaukiojančią tvirtovę, kuri netrukus sustos priešais jos pilį.

Pasakiško laivo, apie kurį buvo pripasakota siaubingų dalykų, pilėniečiai bijojo labiau negu didžiulės prieš juos sutelktos kryžiuočių kariuomenės. Rėdai tas laivas buvo tikra pražūtis, ji neišpasakytai baiminosi jo.

Žvalgai nupasakojo, kad laivas labai didelis ir suręstas iš storų, stiprių medžių, kad jame paruoštos sijos ir atsparos, įtaisytos mėtyklės akmenims ir ugniai svaidyti.

Vieną vakarą, kai šnipai Rėdos stovykloje vėl ėmė pasakoti apie laivą, Margiris staiga pašoko, lyg didelio įkvėpimo pagautas.

– Kryžiuočiai dabar visiškai ramūs, – sušuko jis, – nesitiki jokio pavojaus, tad mums reikia gauti keletą laivelių, pasitelkti žmonių, apsirūpinti derva bei ugnimi – ir sudeginsime tą baisybę.

Šventasis, girdėjęs Margirio pasiūlymą, apsiėmė nakties tamsoje nuvesti karius į prielauką prie kryžiuočių laivo. Rytojaus dieną paaiškėjo, kad laivas jau nuleistas į upe, tačiau Margiris spyrėsi įgyvendinti savo sumanymą.

– Mes turime sudeginti jų laivą, – šaukė jis, – tada jie atlys ir nebepuls, o kol bus pastatytas kitas laivas, mes laimėsime laiko ir jų svečiai išvažinės.

Rėda pritarė tam sumanymui, bet kai sūnus pareiškė, kad jis pats vesiąs žmones, leisti jo nepanoro. Vaikinas nenusileido.

– Tai pirmas mano žingsnis, – kalbėjo jis, – jaučiu, kad pasiseks. Turiu tai padaryti, o su Šventuoju nieko nebijau. Žmogus, kuris mokėjo mane čionai atvesti, žinos, ką reikia daryti, kad mes sveiki sugrįžtume.

Nudžiugęs Šventasis mušėsi į krūtinę ir prisiekinėjo, kad jie tikrai sudeginsią kryžiuočių laivą, o patys sveikutėliai grįšią į Pilėnus.

Rėda nenorom nusileido užsispyrusiam sūnui, tačiau didžiavosi, kad jis pasirodė esąs drąsus ir nekenčiąs vokiečių.

O juk ji anksčiau nuogaštavo, kad Margiris, pamatęs vokiečių galybę, pasidarys bailys.

Kitą dieną Margiris su Šventuoju ir jiems paskirtu būriu žmonių, nepaprasto užsidegimo apimti, miškais pasileido į tą pusę, kur buvo laivas. Prieš pat išvykimą jis atsisveikino su savo sužadėtine, nuvedė ją pas motiną ir atidavė jos globai.

– Tai mano brangenybė, – pasakė jis, – saugokite ją, nes be jos man gyvenimas nemielas, už ją įmanyčiau gyvybę padėti.

Rėda prispaudė prie krūtinės merginą, kurią jau buvo pamilusi, nes kelionė jas labai suartino. Suminkštėjo jos širdis. Nuo to laiko, kai sūnus pasijuto esąs giminės vadas ir galva, Rėda labiau norėjo būti motina negu kariu. Tad grįžusi tarėsi atsidėsianti tam darbui, kuriam buvo gimusi ir kurį mesti privertė noras atkeršyti už vyro mirtį ir sūnų.

Vienas karių būrys drauge su Rėda pasuko į Pilėnus, kitas, prie kurio nuolat prisidėdavo naujų žmonių, per tankius miškus, klampynes ir pelkes niekam nežinomais takais patraukė prie Nemuno. Šis žygis Margirį sparčiai brandino, paauglys ir vaikinas tapo vyru, karvedžiu. Jam smarkiai plakė širdis, degė galva, o jaunystės karštis žadino šviesiausias viltis. Žmonės negalėjo atsistebėti juo, o Šventasis džiaugėsi savo kunigaikščeliu, tolydžio bučiuodamas jam rankas.

Margirio atvestiems kariams reikėjo ilgai tykoti tinkamos progos. Jų grupelė, paslėpusi laivelius, tūnojo nendrose ir melduose visiškai arti vokiečių, bet tie jų nepastebėjo. Pagaliau vieną dieną atbėgo Šventasis ir pranešė, kad jau laikas imtis darbo, nes prie laivo beliko keletas žmonių, kurie tik dervuoja dugną iš vidaus.

Staigus užpuolimas pasibaigė laimingai; kol kryžiuočiai atsipeikėjo, kol ryžosi gaudyti ir persekioti užpuolikus, kurie lyg iš dangaus nukrito vokiečiams ant galvų, lietuvių jau ir pėdos buvo ataušusios. Vieni jų spruko nuo persekiotojų laiveliais, kiti bėgo tekini, tretį plaukte plaukė upe, dirščiodami į gaisro pašvaistę, liepsnojančią jiems už nugarų.

Iš čia Margiris nurūko stačiai į Pilėnus, kur jį traukte traukė širdis.

Motina, daugiau neprieštaraudama, žadėjo kelti vestuves. Ten buvo jo gimtoji gūžta, ten stovėjo jo lopšys, ten jis rengėsi ir viešpatauti.

Jam kildavo išdidžios mintys. Jis norėjo sudaryti tvirtą sąjungą su Vilniaus didžiuoju kunigu, veikti su juo drauge, kad tasai ir Pilėnams teiktų pagalbą. Margiris geidė į savo pilį perkelti tai, ką matė bei išmoko pas kryžiuočius: geležinius šarvus, plieno kardus, toli svaidančius prietaisus, iš geležies nukaltus skydus.

Pilėnuose Baniutė kiekvieną dieną lipdavo į bokštą ir žiūrėdavo į slėnį, į upę, į miškus, ar nepamatys Margirio būrio.

Vieną dieną atbėgo sargai pranešti, kad toli matosi gaisro pašvaistė. Rėda suprato, kad ten liepsnoja toji vokiečių pabaisa, kuri buvo skirta Pilėnų pražūčiai.

Pilį apėmė didelis džiaugsmas.

Norėdama pasidžiaugti reginiu, Baniutė įkopė į bokštą. Rytojaus dieną ji tikėjosi sulaukti sužadėtinio. Nuo ankstaus ryto iki pavakario Baniutė stovėjo bokšte ir žiūrėjo tolyn, o jos širdis smarkiai plakė ir klausinėjo kiekvieną praskrendantį paukštelį:

– Ar nematei mano mylimojo? Gal atneši man nors vieną žodelį iš jo? Gal jis tą žodelį žaliam lape parašė, gal tave išmokė jį man pačiulbėti?

O paukšteliai sau skrido, nieko išsiilgusiai neatsakydami.

Ir ligi pat vakaro nebuvo matyti Margirio būrio.

Vakare saulės nušviesta upė tviskėjo lyg ugninė srovė, o auksiniu jos kaspiniu slinko tartum juodos kirmėlytės, tartum laiveliai, tartum žuvelės, tartum vandens paukščiai.

Baniutė staiga suplojo delnais. Tai jie! Ir nubėgo žemyn pas motiną, o žmonės sulipo ant stogy, dairėsi ir juokėsi, sakydami, kad ten nieko nėra matyti.

Baniutė atsistojo prie vartų, nes jautė, kad pareina Margiris. Širdis jai sakė, kad jis vis artėja ir artėja prie pilies, širdimi ji matavo erdvę, širdimi girdėjo, kaip laiveliai atsitrenkė į upės krantą ir iš jų iššoko žmonės.

Ir štai suskardėjo ragas. Sargybiniai išbėgo pasitikti savo valdovo ir atvesti jį į pilį.

Valgutis vienas paliko savo patale; visi jį apleido, užmiršo senelį, nes jis jau seniai gulėjo lyg be gyvybės. Bet dabar kažkas jį išjudino. Gal kraujas? Padvelkė pavasariu ir jaunyste, jo paties sugrįžusia jaunyste.

Jis suriko nevilties apimtas. Ir pasijuto esąs vienas. Prie jo nebuvo jokio žmogaus!

Žmonės subėgo tik išgirdę Valgučio dejavimą. Žado netekęs senelis, seniai miegantis tyrų švilpikas, dabar tartum norėjo atsikelti. Žmonės juokėsi iš jo.

Valgutis ištiesė liesas rankas, atstatė kaulėtas kojas ir daužė į lovos kraštą kietu lyg akmuo kumščiu, liepdamas vesti jį anūko pasitikti.

Tarnai turėjo paklusti.

Plikus jo pečius tarnai uždengė lokio kailiu ir išvedė pro duris. Valgutis šlitinėjo, svyravo, klupo, bet eiti ėjo. Žengė sunkiai alsuodamas, stumdamas prilaikančius tarnus artyn vartų, liepė nešti jį, o nešamas muistėsi ir veržėsi iš rankų. Jo mirtinai išblyškęs kaip lavono veidas atgijo, tik jis negalėjo sučiaupti amžinai pražiotos savo burnos. Lyg kokia šmėkla jis atsistojo prie slenksčio už Rėdos pečių kaip tik tą akimirką, kai Margiris, išskėtęs rankas, bėgo prie jos ir sužadėtinės.

Iš senelio krūtinės išsiveržė nesuprantamas, bet galingas riksmas: senelis šaukė Margirį pas save. Jis ištiesęs savo liesas, plaukuotas rankas apglėbė vaikiną, padėjo ant jo peties savo žilą galvą – ir mirė.

Senelis visą savo gyvenimą kovojo su priešais, daugelį metų merdėjo jų neapkęsdamas ir paskutinį savo atodūsj įkvėpė anūkui į krūtinę.

Kai Rėda pamatė šį baisų reginį, žmonėms jau reikėjo sustingusį ir atšalusį Valgučio lavoną paimti ant rankų.

Užuot grįžę į pilį su džiaugsminga daina, visi užtraukė raudą, sopulio ir ašarų kupiną senąją raudą, kurią giedodami nuo senų senovės lietuviai guldydavo ant laužo savo mirusius žmones.

Visi ėjo į namus paskui velionį, ir didis džiaugsmas virto ašaromis bei liūdesiu. Iš visos pilies subėgo žmonės, klausinėdami apie senelį, kuris nors merdėjo daugelį metų, tačiau visuomet būdavo šalia, o kartais jame ryškia liepsna tvykstelėdavo gyvybė.

Pagal senovišką paprotį prasidėjo laidotuvių apeigos.

Palaukus paguldė į įprastą patalą, kuris dabar jau buvo mirties patalu, į kambarį įrideno alaus statinę ir atidarė duris, kad visi žmonės galėtų paskutinį kartą atsisveikinti su velioniu.

Senos moterys ėmė plauti Valgučio kūną ir apvilko jį nuo seno laikytais ilgais marškiniais, apavė vyžomis. Taip aptaisytą lavoną pasodino ant suolo menės kampe, parėmusios jį tomis lazdomis, kuriomis velionis, gyvas būdamas, kitados kovėsi mūšyje.

Žmonių minia stovėjo aplink statinę, kiekvienas iš jų sėmė alų, gėrė į velionį ir raudėjo:

– Geriam į tave, mielas valdove. Sakyk, kodėl numirei? Kam palikai mus našlaičius?

Kiekvienas savaip sveikino velionį, dainavo, vienodai užbaigdamas raudą:

– Kodėl numirei? Kam palikai mus našlaičius? Ar neturėjai ko gerti, ar valgyti? Ar nebuvo pertekliaus tavo namuose? Ar neturėjai kas tau patarnautų? Tad kodėl gi numirei? Kam mus palikai našlaičius? Ar neturėjai namuose savo numylėtųjų vaikų ir žmonos? Ar nebuvo pakankamai tave mylinčių tarnų, bičiulių ir brolių? Tad kodėl gi numirei? Kam palikai mus našlaičius?

Margiris, kuris pirmą kartą stebėjo lietuvių laidotuves, stovėjo susimąstęs ir susijaudinęs. Jis prisiminė krikščionių juodus karstus ir liūdnas giesmes. Čia viskas atrodė kitaip ir kitaip skambėjo.

Tenai atsisveikindavo su numirėliais atiduodami juos Dievo teismui, čia juos išlydėdavo kaip vykstančius į tėviškę pas protėvius.

Menė buvo atvira visą dieną, visą naktį ir dar kitą parą, ir visą laiką buvo gerta ir giedota, ateidavo ir išeidavo žmonės, žiūrėdavo į velionį, apverkdami jo palaikus. Išblyškęs lavonas sėdėjo lyg miegodamas, praviromis lūpomis, kurių nė mirtis nebegalėjo užčiaupti. Miręs Valgutis nedaug tesiskyrė nuo gyvojo.

Tuo tarpu viskas buvo ruošama laidotuvėms. Kas akimirką laukta kryžiuočių užpuolimo, todėl laužas buvo sukrautas ant kalno, greta pilies.

Anksti rytą vėl suėjo moterys, dar kartą apiplovė kūną ir apvilko jį baltais rūbais, prie juostos jam prisegė kardą ir užkišo kirvį, o kaklą apvyniojo rankšluosčiu, į kurį įrišo pinigą kelionei, ir visi apsisveikindami ėmė gerti ir raudoti.

Prie durų, stovėjo laidotuvių vežimas, į kurį buvo pasodintas velionis, o aplink stovintieji žmonės, rėkaudami ir svaidydami ietis, pradėjo vaikyti piktąsias dvasias. Raudotojos užtraukė raudas, raudamosi nuo galvos palaidus plaukus. Netoli terekėjo lydėti kūną, nes mirties laužas buvo sukrautas čia pat, ir prie jo nestovėjo dvasininkų būrys, tik du vargingai apsilikę žyniai iš tolumo sodžiaus turėjo atlikti apeigas ir giedoti raudas Valgučio garbei.

Margiris, kuris senelio laidotuvėse buvo svarbiausias asmuo, nemokėjo atlikti paskutiniojo patarnavimo. Čia viskas jam buvo nauja, svetima, keista ir nesuprantama.

Kai Valgutį užkėlė ant laužo viršūnės ir pasodino į sostą, kurį tuojau turėjo praryti ugnis, Margiris užkopė prie lavono ir atsisveikindamas jį pabučiavo, o žyniai iš visų keturių laužo pusių užkūrė ugnį.

Rėda, kurią tėvo mirtis buvo stačiai pribloškusi, garsiai aimanavo, rovēsi plaukus nuo galvos, giedojo, griuvinėjo ant žemės, vesdama visas raudas.

Kai liepsnos ėmė kilti į viršų, tarnai pradėjo nešti viską, kas turėjo lauže sudegti drauge su numirėliu: vilko pintines ginklų, drabužių, padargų, brangių indų, karo grobj. Visi grobstė nešamą brangų tartą ir svaidė į kaitrią ugnį, kad Valgučio dvasia jį pasiimtų kelionei į dausas.

Ketvirtąją dieną, dar neataušus degėsiams, iš kurių buvo surinkti kaulai ir palaidoti pilyje akmens kape, atėjo žinios, kad kryžiuočiai jau traukia į Pilėnus.

Laidotuvių išvarginta Rėda gulėjo ligos parbloškta ir bejėgė. Dabar Margiris buvo giminės galva ir vadas. Rėda vargais negalais pakilusi iš lovos, pirmoji jam nusilenkė.

– Vakar aš čia buvau motina ir valdovė, o šiandien – tarnaitė! Dabar tu valdyk.

Ji sušaukė vyresnius.

– Štai jūsų valdovas! – pasakė Rėda rodydama į sūnų ir sugrįžo į guolį raudoti mirusio tėvo, o Baniutė sėdėjo šalia jos ir guodė švelniais žodžiais.

Margiris staiga tapo vadu ir valdovu, ir jam suvirpo širdis. Žmonės žiūrėjo į jį ir laukė, o jis nežinojo, ką įsakyti. Teko stumti į šalį ir meilę tos mergaitės, su kuria norėjo susituokti, ir liūdesį, ir baimę, nes nebuvo laiko: reikėjo ginti tėviškę.

Svaigstančia galva, lyg apdujęs jis užlipo į aukščiausią pilies bokštą apsižvalgyti ir susipažinti su savo Pilėnais. Jie buvo tartum jaugę į kalvą – stiprūs, grėsmingi ir gerai apsaugoti; pilies papėdėje knibždėjo daugybė žmonių, kurie, atrodė, savo jėga ir drąsa įstengs atremti priešą.

Kunigas prisiminė Marienburgą, jo erdvius trobesius, akmenines sienas, galingus bokštus ir bokštelius, kuriuose galėjai net kambarius įrengti. Mediniai Pilėnai jam pasirodė lyg didžiulė gryčia, stovinti kryžkelėje.

Jis prisiminė kryžiuočių kariuomenės būrius, gausybę knechtų, kryžiuočių ginklus, šarvus, svaidykles ir pabūklus sienoms griauti, prisiminė jų ištvermę, jėgą – ir sudrebėjo. Jo vaizduotėje ryškiai iškilo ateitis: žūtbutinė kova ir neišvengiama didvyriška mirtis.

Reikėjo arba bėgti iš čia į miškus, gelbstint save ir žmones, palikus priešui atvirą sieną, arba kristi, ginant tą sieną.

Margiris mąstė; jam prieš akis stovėjo Baniutė, sodyba kur nors gilioje girioje, namų židinys, laimė, ramybė.

Taip jam besvajojant į bokštą įkopė Rėda, kurią jis buvo palikęs verkiančią patalę, karščiuojančiu veidu, sutaršytais plaukais, suplėšytais rūbais. Ji valandėlę stovėjo nuošaly ir iš tolo žiūrėjo į sūnų, o kažką įžvelgusi jo niūriame veide, papurtė už peties.

– Dabar tu esi čia vadas, – tarė ji, – ką manai daryti?

Ir įbedė į jį akis.

– Vokiečiai stiprūs, – atsakė Margiris, – mes čia sudegsime taip, kaip Valgutis ant laužo.

Rėda laukė tylėdama.

– Mes neapsiginsime, – pridūrė kunigas.

– Tylėk! – nutraukė jį motina. – Neapsiginsime – tai žūsime! Taip! Bet turime gintis iki paskutiniojo kraujo lašo. Jeigu tu iš baimės apleistum mūsų gūžtą, senelio ir tėvo dvasios atsikeltų iš kapo ir prakeiktų tave, ir aš tave prakeikčiau! Kai gulėjau patalę, mane staiga apėmė nerimas. Mat motina ir sūnus turi vieną sielą; ką tu pagalvojai, tą aš pajutau. Tu myli merginą, tau norisi laimės, įmanytumei griebti ją ir pabėgti, o senelio kapą atiduotum priešams, nepraliejęs nė lašo kraujo?! Tu?!

Margiris suvirpo ir išblyško; jo krūtinėje pabudo riteriškas išdidumas ir protėvių dvasia.

– Ne, – sušuko jis, – pamatysi: jei apsigint neįstengsime, tai mokėsime mirti.

Ir jis nusijuokė ne kryžiuočių auklėtinio, bet laukinio žmogaus juoku.

Rėda pažvelgė jam į akis.

– Tu esi mano sūnus! – sušnibždėjo ji.

Ir nieko daugiau nepasakiusi ėmė sparčiai leistis laiptais žemyn, palikusi jį vieną bokšte. O Margiris širdyje jau buvo pasmerkęs save mirti.

– Viena laimės diena, o paskui... mirtis!

Ant laiptų sėdįs susirietęs Šventasis užstojo Margiriui kelią.

– Kunigaikštėli, – tarė jis, – nieko sau tavo pilis, tik kad ji žagarų krūva, kryžiuočiai čia mus iškeps. Gaila žmonių ir mūsų gaila. Ką pasakysi, kunigaikštėli?

– Eik šalin! – suriko Margiris.

Jis nuėjo tiesiai į kiemą, kur buvo susirinkę bajorai ir vadai. Pamatę valdovą, jie nusiėmė kepures.

– Ateina kryžiuočiai, – tarė jaunuolis su seno kario orumu. – Pilėnai ginsis. Sakykite, ar esate pasiryžę? Kas jaučiasi neištversiąs, tegul pasišalina iš čia; kas liks su manim, tepasiruošia mirti.

Senasis Vyžūnas permetė akimis savuosius ir tarė ramiu balsu:

– Žmogus miršta tik vieną kartą.

Niekas nepajudėjo, nepasiprašė išeiti, niekas nesudrebėjo. Kartu su jais Margiris apėjo apkasus. Visi žmonės džiaugsmingai jį sutikdavo ir kiekvienas jam kartodavo:

– Žmogus miršta tik vieną kartą.

Žmonės linksmi ruošėsi mirti, nors žinojo, kad jiems nebus surengtos laidotuvės, kad nebus nei šermenų, nei giesmių.

Buvo išsiųsti pasiuntiniai, kad sukviestų į pilį iš apylinkių tuos, kurie norėjo pasislėpti pilyje, o kitus paragintų bėgti į miškus.

Margiris pats apžiūrėjo įėjimus, vartus, slaptas perėjas ir pastolius prie sienų.

Viskas buvo paruošta mūšiui, kuris galėtų nors ir šiandien prasidėti. Ir taip visą vakarą buvo apžiūrinėjama, tariamasi, skirstomos sargybos ir tiriami žmonės.

Vyžūnui buvo pavesta pilies gynyba. Tai buvo geležinis senis, nekalbus, budrus, griežtas ligi žiaurumo. Visą naktį buvo galandami kirviai ir dirbami kotai kirtikliams. Budėjo visi. Kai Margiris vėlai grįžo į didžiąją menę, jau iš tolo išgirdo dainas. Menėje linksmi švietė ugnis.

Atidaręs duris jis išvydo netikėtą reginį. Rėda buvo apsvilkusi šventadieniškai, o Baniutė su vainiku ir sužadėtinės rūbais. Aplink jas susibūrusios mergaitės dainavo mergvakario dainas.

Motina priėjo prie slenksčio.

– Apsitaisyk vestuvėms, – tarė ji. – Vakar laidotuvės, šiandien vestuvių puota, rytoj gal mirtis! Skubėjai, tad imki ją.

Margiris žiūrėjo į Baniutę. Ji sėdėjo ant apverstos duonkubilio lyg kokiame soste, su vainiku ant galvos, palaidomis kasomis, mergaitės dėjosai verkiančios ir juokaudamos supindavo ir išpindavo jai plaukus. Baniutė ne liūdėjo, kaip reikalavo papročiai, o visa švytėjo džiaugsmu, buvo linksma ir pergalingai šypsojosi. Ji žybtelėjo akimis į Margirį.

Vaikinas pasisveikino su ja tikrai žvilgsniu ir išėjo: nepritiko padėvėtai rūbais būti menėje. Liūdnos apeiginės dainos skambėjo toliau. Židinyje linksmi liepsnojo ugnis. Rėda triūsė ašarojančiomis akimis ir besišypsančiomis lūpomis. Jos širdį tebeslėgė liūdesys, ir ne vestuvės jai buvo galvoj.

Kryžiuočių dar nesimatė.

Bedainuojant praėjo visa naktis; tik tas neatėjo pasiklausyti dainų ir išgerti už jaunavedžių sveikatą, kas sėdėjo kur nors nuošalyje ir galando kirvius. Rytojaus dieną neatsirado žynio jaunavedžiams palaiminti, tad senasis Vyžūnas apsijuosė balta juosta ir užsidėjo vainiką ant žilų plaukų.

Baniutė vėl sėdėjo ant duonkubilio, laikydama puoduką alaus ir baltos duonos. Keturios pamergės jos aukso žvilgančias kasas pervėrė per keturis aukso žiedus ir verkdamos nukirpo.

Baniutė atsistojo, nugėrė iš puoduko alaus, o likusį išpylė ant slenksčio. Margiris laukė jos prie stalo. Jaunąją triskart apvedė aplink židinį ir tik po to pasodino prie jo. Ji linksmi pažvelgė į jį. Margiris sėdėjo nuliūdęs.

– Mielas mano valdovėli, – sušnibždėjo jam Baniutė, – nebūk susiraukęs, juk dabar mūsų vestuvės. Man reikėtų verkti, o tau linksmintis; man net gėda, kad negaliu liūdėti.

– O man – kad nemoku linksmintis.

– Kodėl? – paklausė Baniutė.

– Paklausyk, – atsiduso Margiris, – jeigu neskambėtų dainos, gal jau girdėtume žemę dundant po kryžiuočių arklių kanopomis.

– Žemės drebjimas pritartų mūsų dainai, – nusijuokė Baniutė ir pažvelgė jam į akis. – Mano valdovėli! Ko tu nuliūdęs? Aš žinau! Žinau! Karas ateina į mūsų vestuves.

Jaunasis, tyliai atsidusęs, tarė:

– Jeigu tik karas...

– Mano valdovėli, – tarė Baniutė, – yra toks paprotys, kad jaunikis duoda jaunajai dovaną už vainikėlį. Ir aš noriu gauti iš tavęs vieną dovaną, didelę dovaną, bet tu prisiek, kad aš ją turėsiu.

– Duosiu visko, ko tik panorėsi! – gyvai sušuko Margiris.

– Prisiek man! – pakartojo Baniutė.

– Kaip aš turiu prisiekti? – liūdnai atsiliepė jaunikis. – Svetimajam Dievui nedera priesaikos duoti, o savi dievai manęs nepažįsta.

– Prisiek Saule ir Mėnuliui, kuo tiktai nori, bet aš noriu priesaikos! – nutraukė jį mergina.

Margiris padėjo ranką ant krūtinės.

– Ko tu nori iš manęs? – paklausė jis. – Aš viską tau duosiu.

Baniutei staiga nušvito akys, užsidegė tarsi liepsna, ji vėl tapo ta mergaite, kurios dvasia užsigrūdino ir sustiprėjo vokiečių nelaisvės kančiose. Jis dabar išvydo ją tokią, kokia ji buvo tada, kai dainavo lietuviškas dainas Gmundos darže tarp medžių.

– Atmink! – sušnibždėjo ji. – Aš viską žinau ir matau! Kryžiuočiai paims mūsų pilį, jūs, laimingieji, krisite ją gindami, o aš? Aš neįstengsiu pasidaryti galo. Mano valdove! Kai ateis paskutinioji valanda, prieš atiduodamas priešams savo gyvybę atimk manąją!

Margiris išblyško.

– Tu prisiekei Saule ir Mėnuliui, – pridūrė ji spausdama jam ranką, – mes kartu išeisime į aną šviesųjį pasaulį, o tenai, tenai turi būti amžinas džiaugsmas, nes čia buvo amžina kančia. Dievai, jeigu jie yra, privalo būti teisingi.

Suskambusi daina nustelbė jų pasikalbėjimą. Šventasis, persirengęs linksmu juokdarius Keliavėža, keturpėscias įrepečkojo į menę.

– Ei! Ei! – šaukė jis. – Tai vestuvės! Į jas suvažiavo svečių nesuskaitoma gausybė! Eikit čia, žiūrėkite, ar užteks alaus jiems priimti! Svečiai susirinko aplink pilį, stovi išsirikiavę, blizga jų geležiniai rūbai, žvilga paauksuotos kepurės, žvengia jų šarvuoti žirgai.

Iš už pylimų ataidėjo baisus riksmas, ir visi suprato, jog kryžiuočiai jau čia.

XII

Tą vestuvių naktį Margiris pašoko iš patalo, pabučiavo miegančią Baniutę ir susimąstęs išėjo iš menės. Ant slenksčio sėdėjo senasis Vyžūnas, veidą užsidengęs delnais.

Abu patraukė į kiemą.

– Reikia išgąsdinti tuos šunis, – tarė Margiris. – Ar tu žiūrėjai iš bokšto, matei, kur stovi vado palapinė? Vyžūnas parodė ranka.

– Tikrai? Ten, regis, yra mūsų požeminis urvas, užverstas akmenimis.

Senis linktelėjo galvą.

– O kam jis mums reikalingas?

Kai jie ir sargybiniai sumigs, – pasakė Margiris, – bus lengva naktį prasmukti į stovyklą. – Ir jis griebėsi už kardo, kabančio jam prie šono. – Reikia nudėti jų vadą!

Vyžūnas abejodamas pažiūrėjo į jį, paskui paklausė:

– Kas sugebės tai padaryti?

Po valandėlės Margiris sušnibždėjo:

– Aš žinau jų papročius, moku kalbą, eisiu pats.

– Jūs?

– Aš, – patvirtino išsitiesdamas vaikas. – Ką gali žinoti, gal ten prasidės sąmyšis ir jie pasitrauks.

Senelis mąstė, nuleidęs galvą.

– Gaila jūsų, – tarė jis, – o kas apgins pilį, jeigu žūsitate?

– Tu! – trumpai pasakė Margiris, uždėdamas ranką jam ant peties. – Niekam nė žodžio! Tylėk...

Jis apsižvalgė, įsiklausė: visa kryžiuočių stovykla miegojo, iš ten neatsklido jokio garso.

Margiris paėmė į rankas savo kardą ir pirštu išmėgino ašmenis, pasuko galvą į vestuvių menės duris. Gal eiti atsiveikinti? Bet ar paskui turės jėgos išeiti?

– Vyžūnai, eime, – tarė jis.

Senukas paklusniai nuvedė jį prie duobės, uždengtos durimis. Čia jis puolė Margiriui į kojas ir suaimanavo.

Margiris išnyko požemio tamsoje. Vyžūnas liko saugoti. Jis būtų verkęs, bet negalėjo, metai buvo išdžiovinę visas ašaras.

Ilga tyla senukui atrodė lyg amžiai, nebuvo jai galo.

Staiga jis išgirdo baisų riksmą ir parkrito prie urvo ant žemės. Stovykloje tą riksmą pakartojo tūkstančiai balsų, suskardėjusių iš visų pusių. Tyla pavirto tokiu triukšmu, lyg po vokiečių kojomis būtų prasiskyrusi žemė. Žvengė arkliai, žvangėjo ginklai, lakstė priešo kariuomenės būriai, dundėjo ir griaudė.

Vyžūnas gulėjo, pridėjęs ausį prie žemės. Duobėje ilgai nieko nesigirdėjo. Paskui ten sušlamėjo, tartum žaltys būtų šliaužęs. Bijodamas, kad tai nebūtų vokiečiai, jis suspaudė rankoje peilį. Tą akimirką pasirodė Margiris žemėtu veidu, atsikvėpė, išsitiesė ir netekęs jėgų krito greta Vyžūno.

Kai senukas jį atgaivino ir ėmė klausinėti, Margiris nejstengė nieko atsakyti. Tiktai parodė savo kardą, kurį parsinešė sausą, – ir atsiduso.

Jis nieko nenužudė.

Tą pačią dieną požeminis urvas buvo užpiltas žemėmis.

Rytą buvo išridentos į kiemą statinės.

Pilies įgula šventė vestuves, bet buvo uždrausta garsiai dainuoti. Vieni žmonės iš eilės stovėjo sargyboje už pilies sienų, kiti sėdėjo prie sklidinų alaus kibirų, sėmėsi iš jų ir gėrė.

– Žmogus miršta tik vieną kartą! – dainavo jie.

Margiris čia ėjo prie žmonos ir sėdosi ant suolo greta jos, čia kopė ant pylimo ir žiūrėjo į priešo stovyklą. Jis ten žinojo visus, kiekvieną riterį galėjo pavadinti vardu, pažino juos iš šarvų, iš eisenos, iš tarnų ir arklių.

Kai kurie yra nešioję jį ant rankų, tėvas Antonijus kalbėjo jam apie Dievą, Bernardas saugodavo jį sėdant ant arklio ir skriejant per kiemą su ietimi.

Ten yra ir gerų žmonių, o dabar jis turi jų visų nekęsti.

Margiris priekaištavo sau, kad nenudėjo Bernardo, bet jautė, kad jeigu susidurtų su juo akis į akį, vėl jam sudrebėtų ranka.

Prie žmonos sėdėdamas, jis mintyse žudė visus kryžiuočius, o žiūrėdamas į juos iš tolo, darėsi silpnas.

Kryžiuočiai lyg tyčia delsė pulti. Kelias dienas jie gulėjo nieko neveikdami, vieni giedojo dievobaimingas giesmes, kiti traukė daineles. O pylimus saugantieji žmonės veržėsi į kovą. Tiems, kuriems mirtis žvelgia į akis, rūpi greičiau baigti gyvenimą.

– Jie nori mus paimti badu! – kalbėjo Vyžūnas. – Reikia taupyti maistą, o gal didysis kunigaikštis ateis į pagalbą ir smogs jiems iš užnugario?

Tuo tarpu vokiečiai vežė žagarus ir dervavo strėles.

Vieną dieną jie susirinko aplink lauke įbestą kryžių, šalia kurio stovėjo altorius. Tėvas Antonijus laikė mišias. Bokšte stovintis Margiris nejučiomis čiupo sau už kepurės, norėdamas pagal seną įprotį ją nusiimti, bet vėl piktai užsitraukė ant galvos.

Suskambėjo giesmė. Margiris gerai ją mokėjo, daug kartų buvo giedojęs bažnyčioje.

Iš apačios, nuo bokšto papėdės, girdėjosi Baniutės dainelė.

Abi dainos maišėsi jam širdyje ir galvoje; jis užsispaudė ausis, nubėgo žemyn.

– Žmonės, ant pylimų! – sušuko.

Margiris neapsiriko: kryžiuočiai pradėjo šturmą.

Jie gyva grandine apsiautė pilį. Atakavo giedodami. Knechtai ėjo su žagarais ant galvų, kiti nešė rankose rūkstančius deglus, treči – žvilgančius kirvius.

Visi, kas gyvas, subėgo prie užtvaros. Moterys puskubiliais vilko vandenį, vyrai ritino akmenis, silpnesnieji laikė įtempę lankus.

Vyžūnas įsakė tylėti. Visi turėjo laukti, kol vokiečiai patys pradės kautynes.

Čia pat patvoryje dunksojo sumestos malkos, pakvipo deglių dūmai. Pro žagarus nesimatė vokiečių. Iš viršaus pasipylė strėlių lietus ir kruša akmenų, o ant padegėtų žagarų kliūstelėjo vanduo. Vokiečiai valandėlei sustojo, susvyravo; keli iš jų rėkdami krito ir nusirito žemyn.

Užpakalinės gretos šaukė pulti, ir tvirtas būrys vėl ėmė sprautis prie pilies užtvary.

Buvo pirmoji mūšio diena, ir abi pusės iš karto atkakliai metėsi į kovą.

Maršalas, stovėjęs ant kalvos kartu su brandenburgiečiu, pakraipė galvą ir tarė:

– Nelengvai atsieis mums ši pergalė!

Seržantai su tarnais, laikančiais dervuotas strėles, sustojo iš vienos pilies pusės, kur sienos buvo medinės ir stogai žemesni.

Kiekvienas jų pridedavo strėlę į deglį ir paleisdavo į pilį. Liepsnojančios strėlės švilpdamos ir varvėdamos degančia derva, lėkė oru, užgesdavo pusiauvelyje arba nunešdavo liepsną ant stogų.

Priešas laukė gaisro, bet veltui. Ugninis strėlių lietus nuslysdavo nuo kietų sienų, užgesdamas ant jų arba nuskęsdamas kažkur tarp užtvary.

Bet ir lietuvių sviediniai nedaug ką kliudė: vokiečiai buvo kaustyte apsikaustę geležimi; akmenys atšokdavo nuo šarvų, strėlės, atsimušusios į plieną, sutrupėdavo arba bejėgiškai įsmigdavo į riterių vielinius marškinius.

Reta kuri strėlė, pataikiusi į kirkšną arba tarpšarvį, atsigerdavo vokiečių kraujo.

Bet ir ugnis negalėjo įsikabinti į moliu apglaištytas, vandeniui aplaistytas tvoras. Tuščiai liepsnojo žagarai, patiems užpuolėjams užkirsdami kelią į pilį.

Taip buvo kaunamasi iki pusiaudienio, o saulė kepino, žmonės dažnai bėginėjo į upę atsigerti, viršiniai sugrįžo į palapines, knechtai taip pat atsitraukė per šūvio nuotolį ir suvirto ant žemės.

Nieko nepasiekė nei vieni, nei kiti.

Maršalo palapinėn susirinko garbingi svečiai. Vienus iš jų ėmė juokas, kitus – pyktis.

– Nėra abejonės, – prabilo Balgos komtūras, – kad galų gale mes paimsime tą lūšną ir suskaldysim ją į šipulius, bet sunku pasakyti, kiek laiko teks mums čia išstovėti. Apgulimas gali taip ilgai užsitęsti, kad mūsų vargas neapsimokės.

– Ką jūs! – prieštaravo maršalas. – Argi nežinote, kad ši pilis yra raktas į jų žemę, kad iš čia jie puldinėja mus, kad jau dėl paties pilies paėmimo jie didžiai sunerims?

– Pasitarkime, ko griebtis, kad greičiau juos įveiktumėm! – atsiliepė senasis Zygfridas. – Ateis lietingas metas, bus sunkiau ugnimi juos paimiti, o šturmuojant pražus daug žmonių.

Namiuro grafas pareiškė, kad laukiniai neturi gerų ginklų, o juo labiau šarvų, todėl nėra ko labai bijoti. Jų skaičius taip pat negali per daug gąsdinti, nes pilis nedidelė ir ne kažin kiek ten jų gali tilpti.

Nuošalyje sėdintis Bernardas tylėjo.

– Broli Bernardai, – tarė jam maršalas. – Tasai nelemtas jūsų auklėtinis jei ir nevadovauja apsuptiesiems, tai jau tikriausiai yra pilyje. Jis turėtų būti protingesnis už kitus. Pakvieskite jį pasikalbėti, – tegul pasiduoda, tada paliksime juos gyvus.

Zygfridas nusijuokė:

– Aš liepčiau jį pirmąjį pakarti! Bet galima jam pažadėti gyvybę, nes stabmeldžiams duotas žodis nieko nereiškia. Kadangi jis pakrikštytas, tai tėvas Antonijus išklausys išpažinties, o paskui jį pakabinsime ant šakos. Jo siela bus išgelbėta: tas ir svarbiausia.

Bernardas pakilo nuo kelmo, ant kurio sėdėjo, bet nieko neatsakė.

– Broli Bernardai, – pakartojo maršalas, – pamėginkite pasikalbėti su juo. Gal išvengtumėm kraujo praliejimo.

– Mėginti galima, – atsakė Bernardas, – tačiau aš abejoju, ar jie sutiks, greičiausiai nieko gero iš to neišeis.

Bernardas išėjo į priekį, iškėlęs baltą vėliavą ir žalią medžio šaką; maršalo heroldas³⁵ priėjo prie pilies trimituodamas ir šaukdamas lietuviškai:

– Ateikite taikiai pasikalbėti!

Kryžiuotis sustojo ir laukė, žiūrėdamas iš tolo.

Jiems ilgai niekas neatsakė iš pilies. Heroldas veltui iš lėto jodinėjo aplink pilį, o Bernardas pamažu slankiojo paskui jį. Pagaliau virš tvorų, bokšte pasirodė Margiris su kardu rankoje.

Kryžiuočiai sustojo priešais jį.

Margiris tylėjo.

– Tu žinai mūsų galybę, – prašneko kryžiuotis pakeldamas galvą, – matai, kad apsupta pilis negalės atsilaikyti. Man gaila tavęs ir jūsų visų; galite išgelbėti savo gyvastį ir šeimas. Be reikalo ginatės – pasiduokite.

Margiris su panieka trūktelėjo pečiais.

– Aš čia atėjau žūti su saviškiais, o ne pats vienas išsigelbėti, – išdidžiai atsakė jis.

---

³⁵ Heroldas – pasiuntinys, šauklys.

Esi krikščionis ir kariauji prieš krikščionis, – pridūrė Bernardas.

– Aš jau nebe krikščionis, ne! – sušuko Margiris.

Tokie žodžiai kryžiuočiu užčiaupė lūpas.

– Tavęs ir jūsų visų laukia mirtis, – atsitokėjęs pagrasė Bernardas, – nė vienas gyvas iš čia neišeisite.

– Tam esame pasiruošę! – niūriai sušuko Margiris. – Bet žūsime ne nuo jūsų rankos! Kas iš mūsų po mūšio liks gyvi, tiems pilis taps laidotuvių laužu.

– Maršalas jums dovanoja gyvybę! – dar pakartojo Bernardas.

Margiris nusijuokė.

– Likite sveikas, Bernardai! – sušuko jis. – Ne taip prastai esate mane išauklėjęs, kad aš šiandien, mirties akivaizdoje, netekčiau drąsos ir parduočiau brolius už menką savo gyvybę. Likite sveikas, broli Bernardai!

Už Margirio nugaros nekantraudami ėmė murmėti žmonės, pasipiktinę vokiečių kalba; iš tolo girdėjosi šūksniai.

– Kam čia klausytis jų lojimo? Reikia kautis ir mirti!

Vyžūnas net aprėkė jaunąjį kunigaikštį:

– Nekalbėkite su jais!

Kiti šaukė, kad reikia šauti į kryžiuotį.

– Mes nieko nenorime iš jų! Kautis! Kautis ir žūti!

Margiris ramiai nulipo nuo pastolių. Jis iškėlė ranką, duodamas ženklą žmonėms bėgti prie užtvartų. Prasidėjusios kautynės labai pakėlė lietuvių dvasią, įsiutino juos iki pašėlimo. Juo mažiau buvo vilties išlikti gyviems, juo pasiutesnis darėsi jų nusiminimas. Savo nirtulį žmonės dar paitrindavo prie alaus statinių, kurios stovėjo atviros.

– Kautis ir žūti! – šaukė jie vienu balsu.

Padūkimas apėmė visus – vaikus, moteris, senelius. Kiekvienas čiupo ką įmanydamas ir veržėsi į kovą su priešais.

Jki tol tylėjusi pilis suskambo nuo triukšmo ir klegesio, kuris girdėjosi toli aplinkui.

Kai Bernardas įėjo į palapinę, karinė taryba, kuri žinojo jį tuščiomis sugrįžtant, jau buvo nulėmusi apgultosios pilies likimą.

Kryžiuočiai turėjo jėgos daugiau, negu reikėjo nedidelei pilaitei apsupti, tad didysis komtūras pasiūlė pulti pamainomis, kad apgultieji nė valandėlės negalėtų atsikvėpti.

Pilis turėjo būti puolama be atvangos, dieną ir naktį, buvo įsakyta deginti tvoras, kapoti jas kirviais ir spausti iš visų pusių.

Tokiu būdu kryžiuočiai tikėjosi greičiau priversią lietuvius pasiduoti, antraip ji būtų galėjusi ilgai laikytis.

Jau buvo duotas įsakymas, ir vokiečių jėgos, persiskyrusios į du būrius, rėkdamos puolė prie užtvartų.

Toliau stovintieji turėjo paruošti rąstus ir taranus pralaužti toms užtvartoms, kurias buvo sunku padegti.

Abi pusės, atrodė, buvo vienodai užsidegusios kautis. Vokiečiai žūtbūt norėjo kuo greičiau palaužti laukinių priešinimąsi.

Kai naujas priešų būrys ėmė slinkti prie užtvartų, lietuviai, prisileidę juos arčiau, paleido į kryžiuočius akmenis ir baslius.

Bet riteriai, lydimi didžiulio būrio tarnų, šį kartą įstengė atsilaikyti.

Kai kurie krito, bet niekas nesitraukė; jie korėsi vienas kitam ant pečių, norėdami sienos užstotus lietuvius pasiekti iš viršaus. Užvirė pašėlusios, žvėriškos, nirtulingos kautynės.

Vokiečiams atrodė, kad pilaiteį pritrūks žmonių gintis iš visų pusių, tad jie apsiautė ją aplink, bet visur juos atremdavo gausūs būriai.

Tai nebuvo kareiviai, ne visur kryžiuočiams priešinosi vyrai. Kai kur jie susidurdavo su raganomis, kurios sutaršytai plaukais, išskėtusios liesas rankas svaidė į juos ką papuolė: smiltis, akmenis, puodus ir liepsnojančius nuodėgulus.

Vaikai užsikardavo ant statinių tvoros ir šokdavo puolantiesiems ant galvų ir net sužeisti bei kruvini nesiliaudavo kovoje – daužėsi, kandžiojosi.

Tas baisus mūšis, prasidėjęs apie pusiaudienį, be paliovos tęsėsi iki nakties. Abiejose pusėse krito žmonės, juos trypė kojomis. Atrodė, jog kažkokiu stebuklingu būdu Pilėnuose dauginasi kariai. Jų užteko visur.

Pasipriešinimo išvarginti kryžiuočiai galų gale užleido savo vietą kitam būriui, kurio atkaklumas nė kiek nebuvo menkesnis.

Sužeistiesiems buvo raišiojamos žaizdos, iš mūšio lauko vilko lavonus.

Pagaliau atėjo naktis. Slėnyje suliepsnojo laužai, bet kautynės nesiliovė.

Vyžūnas vadovavo iš vienos pusės, o Margiris – iš kitos.

Senuko krūtinėn įsmigo dvi strėlės, kurias jis išrovė su mėsomis ir moliu sustabdė kraują. Margiriui buvo peršauti petys ir galva.

Baniutė, išblyškusi, bet tvirta, kietai suspaustomis lūpomis, stovėjo greta jo, laikydama tvarsčius žaizdoms aprašioti. Ji kartais lyg paklaikusi griebdavo iš po kojų akmenis ir svaidydavo juos į priešus.

Rėda kieme girdė žmones ir vėl siuntė juos ant pylimo.

Ji pati ten būtųėjusi, jeigu būtų įstengusi prasiveržti. Bet prie tvorų taip grūdosi žmonės, kad net lavonai negalėjo nukristi ant žemės. Ir jie kovėsi, savo krūtinėmis užstodami gyvuosius.

Žuvusieji pasidarė lyg skydas gyviesiems.

Niekas negirdėjo, kaip pragydo gaidžiai, neturėjo laiko pažvelgti į žvaigždes, į rytuose sušvitusią aušrinę.

Kautynės tebevyko.

Nuskardėjo trimitai, šaukdami naują pamainą. Pirmasis kryžiuočių ir svečių būrys vėl stojo į kautynes.

Tie, kurie vakar stovykloje iš tolo abejingai žiūrėjo į šias kruvinas grumtynes tarp dviejų neapykanta degančių padermių, dabar, mūšio patraukti ir garuojančio kraujo apsvaiginti, nebegalėdami susilaikyti metėsi į kautynes.

Vyresnieji, vakar dar laikęsi atokiau, šiandien be įsakymo veržėsi drauge su visais, norėdami pasimėgauti mūšiu.

Bet kol kas grumtynės buvo bevaisės.

Švito diena.

Niekas nepasikeitė, tik kovojančiųjų įniršis vis augo, ir abi pusės su kaskart galingesniu beatodairiškumu veržėsi į kovą. Vyžūnas, kuris stovėjo bokšte ir neramiu žvilgsniu dairėsi aplinkui, vis labiau balo. Gyvoji siena tebesilaikė, bet braškančios tvoros ir statiniai, rodėsi, tuoj ims ir sugrius.

Daugelyje vietų knechtai kirviais juos buvo prakirte, kai kur nudaužė molio sluoksnį, ir ugnis jau kabinosi į sauso medžio atplaišas. Statinių tvora plačiais tarpais sviro ant šono.

Senukas jau įsivaizdavo kryžiuočius įsiveržiant į pilį. Bet už pirmosios užtvaros buvo kita, dar storesnė, aukštesnė ir stipresnė.

Pirmosios užtvaros nebeįmanoma buvo apginti.

Pavakary, kai kryžiuočiai vėl pasikeitė, žmonių spaudžiama užtvara staiga braškėdama išvirto, ir tie, kurie stovėjo prie jos, sugriuvo lietuviams prie kojų.

Akimirksniu juos užpuolė apgultieji, kapojo kirviais galvas, ritino akmenis ant pečių. Bet tik akimirką tetruko laukinis pergalingas džiūgavimas: Vyžūnas davė iš anksto sutartą ženklą, ir visi kas gyvas metėsi atgal, skubėdami pasislėpti už kitos pilies sienos. Ši buvo paskutinioji.

Bet ją paimti ėjosi kur kas sunkiau.

Kryžiuočiai nesitikėjo, kad užtvara taip staiga kris, todėl drauge su ja parvirto ant žemės, o kol atsikvošėjo, lietuviai jau buvo padarę savo: gulėjo krūvos riterių lavonų ir daugybė sužeistų nebetiko kovai.

Vyresnieji su likusiais žmonėmis per vėlai puolė jiems į pagalbą. Lietuviai visi išliko gyvi ir pasislėpė už kitos užtvaros.

Kuriam laikui kryžiuočiai turėjo sustabdyti mūšį.

Maršalas, matęs šį pralaimėjimą, kuris buvo kartu ir pergalė, pats atbėgo ant pylimo norėdamas tučtuojau išnaudoti sąmyšį ir pro atvirus vartus paskui atsitraukiančią įgulą įsiveržti pilin.

Bet sunku buvo prasiveržti per lavonus ir degančius rąstus, ir kol naujos kryžiuočių jėgos prišoko prie sienų, vartai užsitrenkė ir buvo užversti krūvomis akmenų.

Vokiečių nuostoliai buvo dideli, gerokai didesni, negu jie tikėjosi, todėl riteriai labai įniršo ant priešo, besiginančio su tokiu neįveikiamu atkaklumu.

Maršalas be atodairos šaukė ir spyrėsi tučtuojau pradėti naują puolimą, kol stabmeldžiai neatsitokėjo ir nesukauptė naujų jėgų.

Tuo tarpu atėjo naktis.

Pilies viduje vaizdas buvo siaubingas ir kartu tragiškas. Visus žmones apėmė kažkokia retai pasitaikanti nuotaika. Vieni iš jų verkdami dainavo, kiti juokėsi; visi buvo įdūkę. Jų veidai buvo pasikeitę, jėgos padvigubėjusios, balsai nežmoniški.

Sužeistieji per jėgą veržėsi į kovą, kraujais paplūdę, jie nejautė senkančios gyvybės.

Net tie, kurie niekad nebuvo dainavę, dabar traukė dainas: jos atskriedavo kažkur iš dausų, ir šie krauju pasrūvę žmonės jas pagaudavo.

Vyrai, moterys, vaikai – visi tapo kovotojais. Juos buvo apėmęs kažkoks džiugus įniršis.

Tėvai abejingai žiūrėjo į sūnų lavonus, motinos užmiršo vaikus.

Paplūdęs kraujais, bet išdidžiai iškėlęs galvą ir laikydamas ištrauktą iš makščių kardą, viduryje stovėjo Margiris. Už jo – motina, kaip ir anksčiau vyriškai apsitačiusi, su šarvais ir šalmy ant galvos; greta jos – Baniutė su jaunamartės nuometu, apsivilkusi baltais marškiniais, ant kurių juodavo kraujo dėmės, sutraukytais gintaro karoliais ant kaklo ir sunkiai alsuojančia krūtine; ji buvo panaši į jauną, urve medžiotojų užpultą vilkę.

Vyžūnas viena ranka bandė sustabdyti almantį kraują, kita parodė į užtvaras.

Žmonės, pralenkdami vieni kitus, šaukdami ir uždami pasileido tvorų link.

Margiris rankos mostelėjimu sulaukė juos.

– Dar diena, dar dvi, – prabilo jis – vokiečiai įveiks ir ją!

Žmonės jam atsakė šauksmu.

– Bet gyvo nė vieno nepaims ir grobio jie negaus, – šaukė Margiris kaskart vis stipresniu balsu ir parodė ranka į kiemo vidurį. Kraukite laužą, tegul jis būna paruoštas. Viską iki paskutinių marškinių sudeginsime ant laužo, o kas liks gyvas, tą pribaisginsime patys; teima lavonus ir degėsius...

Vadui buvo atsakyta lyg iš vienos krūtinės sklindančiu šauksmu. Nušvito Vyžūno veidas, jis išsitiesė, išskėlė ranką aukštyn.

– Pulkim vokiečius! – sugriaudė jis. – Moterys ir vaikai, prie laužo!

Baniutė didžiudamasi pažvelgė į Margirį, čiupo jo kruviną ranką ir pabučiavo. Paskui ji norėjo bėgti kartu su visais, bet Rėda sulaukė ją už marškinių.

– Mums čia reikia būti! Vandenį nešioti ir žaizdas tvarstyti, – pasakė ji. – Paduok jam puoduką! Jis dar nieko burnoj neturėjo.

Tačiau per triukšmą nesigirdėjo nei jos, nei kieno nors kito balso. Už sienos skambėjo kryžiuočių giesmė, o čia dainavo lietuviai.

Vokiečiai jau lipo ant užtvaros viršaus ir krisdavo rąstų, trinkų ir akmenų parblokti.

Trumpam aptilęs mūšis vėl virė visą naktį.

Tuo tarpu pilies kieme, tartum burtininko kraunamas, kilo mirties laužas. Moterys ir paaugliai plėšė lentas nuo trobesių lubų ir stogų, griovė sienas, tempė rąstus ir vertė juos į krūvą.

Silpniausieji pajuto antžmogišką jėgą. Moterys savo rankomis kilnojo sunkias sijas, jų liesi pečiai nelinko nuo nepakeliamos naštos, smulkiais delnais čiupdavo storas trinkas. Atrodė, jog medžiai taip pat gyvena, juda, tarsi klausydami žmogaus eina kur įsakyti.

Stebuklingai greitai kilo aukštyn kunigaikščio mirties laužas, savo viršūne beveik susilygindamas su pilies bokštu.

Dabar žmonės pradėjo vilkti viską, ką tik kas turėjo: drabužius, ginklus, produktus, auksą, sidabrą, gintarus, kailinius, ir aplink laužą krauti į krūvas.

Jie juokėsi, žiūrėdami į turtą, kurį turėjo suryti ugnis, kad jis neatitektų priešui. Vaikai šokinėjo aplink. Senos moterys plėšė nuo savęs viską, ką tik brangesnio turėjo, kad nepaliktų nieko sveiko.

Baniutė pradingo. Ji nubėgo į namus, kurių vienas kampas dar buvo neišardytas, nors pasislėpti jau nebebuvo kur. Buvo likusi tik anga į rūšį, nuo kurio žmonės nuplėšė duris.

Baniutė atsisėdo ant laiptų ir pasirėmusi ranka susimąstė.

– Jis prisiekė Saule ir Mėnuliui, tad tokią priesaiką ištesės. O! Jis neleis man pakliūti į tų žmogžudžių rankas baisioms kančioms ir patyčioms. Bet jo kardas atšipęs, peilis šukėtas. Gal jis nebeturės geležtės?

Ji suvirpėjo. Išbėgusi iš rūšio įpuolė į kambarius, kurių sienos buvo ardamos laužo pakuroms, ir pamatė kampe stovintį Valgučio kardą. Dabar šis senas kardas mėtėsi tarp šiukšlių; Baniutė džiaugsmingai griebė jį ir dainuodama prispaudė prie lūpų, nes didis skausmas, kaip ir didis džiaugsmas – dainuoja.

– Mano mielasis karde! Tu jo rankomis suteiksi man lengvą mirtį, tiesa? Tu persmeigsi mano širdį, ir išlėks iš jos vėlė...

Baniutė pasižiūrėjo: kardas buvo aptekęs rūdimis ar krauju, pasilenkusi ties juo pakraipė galvą. Paskui paėmė jį į abi rankas, pasūpavo lyg kūdikį ir nusinešė.

Užantyje ji turėjo galastuvą. Atsisėdo ant slenksčio.

– Tu mano senutėli, – dainavo ji pasilenkusi virš kardo. – Žmonės užmiršo tave, niekas tavęs nenušluostė, niekas tavęs nenuplovo, atšipo tavo ašmenys. Palauk!

Ir ėmė galąsti. Senas kardas atgavo blizgesį, sužvilgo kaip kadaise, Baniutė net pamatė atsispindintį savo veidą. Iš ašmenų į ją žvelgė dvi mėlynos akys.

– Tu žiūri į mane, senutėli! Taip, gerai, pamyluok mane ir suteik lengvą mirtį iš jo rankų.

Ji pabučiavo geležį, ir nejučiomis iš jos lūpų vėl išsiveržė daina.

– Ai! Man reikia jaunai mirti, jaunai! Bet aš patyriau laimę! Ką dar man galėtų duoti gyvenimas? Nebent ašaras ant blakstienų, nebent našlaitės dalią, nebent nelaisvę! Juk mylimasis eis drauge su manimi, ir mudviejų kraujas susilies.

Jos ašara nulašėjo ant kardo. Baniutė greit ją nušluostė, pastatė kardą ir išbėgo.

Tolumoje Margiris vadovavo žmonėms; ji pasėmė vieną puodelį vandens, kitą midaus, ir nuskubėjo prie vyro.

Įnirtę kryžiuočiai, giedodami kažkokią laidotuvių giesmę, iš visų jėgų dabar spaudė jau antrąją pilies užtvarą.

Lietuviai juos atmušinėjo rėkaudami ir net kaukdami, o kai krisdavo kuris nors geležim apsikaustęs priešas, kildavo dar smarkesnis riksmas.

Vokiečiai vėl ėmė laidyti ugnines strėles. Jos krisdavo į tvirtovės vidų, bet niekas šito nepaisė. Kelios taikliai paleistos strėlės įsmigo į bokšto sienas.

Vyžūnas ir Margiris neturėjo laiko dairytis, o bokšto sienos ėmė liepsnoti. Pradžioje liepsnelės slankiojo nedrąsiai, lyg imdavo gesti, dingdavo plyšiuose, bet tolydžio vis labiau ir labiau įsiliepsnojo.

Dvi liepsnelės susiliedavo į vieną, lyg žalčiai šliaužiojo bokštu, skraidė lyg paukščiai.

Naktis ėmė blykšti, vėl artėjo diena. Aplink tesimatė vien dūmai. Bokštas kaip ir vakar tebestovėjo sveikas, bet jo viduje užė, šnypštė ir traškėjo.

Kryžiuočiai šturmavo.

Antroji užtvara buvo aukštesnė ir stipresnė, bet ir ją priešai jau pradėjo kapoti ir padeginėti. Lietuviai pylė vandenį, kur išgirsdavo traškant ugnį, apgulėjus apmėtydavo akmenimis, išplėštais iš po trobesių sienų, iš kiemo grindinio. Kai nebeliko kuo gintis, imta svaidyti lavonus.

Mūšio griausmas, užuot silpnėjęs, didėjo ir darėsi vis kraupesnis; maršalas, kartais jo pasiklausydamas, baisėjosi ir imdavo virpėti, tie garsai aidėjo siaubinga mirtimi. Žmonės, kurie dainavo tokią dainą, negalėjo nei pasiduoti, nei būti gyvi paimti.

Vokiečiams, besikabinantiems ant užtvaros, kartais sustodavo krūtinėje plakusi širdis. Juos apimdavo siaubas, matant tokį beviltišką atkaklumą. Tačiau trauktis buvo gėda, tad jie puolė iš paskutiniųjų ir vis didesnėmis jėgomis.

Kautynės nesiliovė visą dieną.

Pilies bokštas paskendo liepsnose, tartum ugnis jį būtų apgaubusi purpuro rūbais. Bet jis ilgai spyrėsi ugniai, ryškiai žėrėdamas, baisus, o paskui staiga griuvo su dideliu triukšmu, dūmų kamuoliai ir kibirkštys pasipylė aplinkui.

Pilyje ėmė aidėti šauksmai.

Vyžūnas apsidairęs tarė:

– Nepritrūks nuodėgulių laužui užkurti!

Jis nepastebėjo, kad užkritisios kibirkštys jau uždegė laužą. Margiris kovėsi. Kraujas ir prakaitas žliaugė jo veidu, čiurkšlėmis tekėjo balta krūtine. Įdėmiai apsižvalgęs jis tarė:

– Ar ne metas būtų liautis kovojus? Atėjo laikas mirti!

Iš dangaus žvelgė smalsios žvaigždės. Tenai taip pat buvo kažkoks sambrūzdis: gal lietuvių dievai siuntė į žemę savo pasiuntinius, gal svaidė ugnies strėles, nes juodu dangaus skliautu nuolat skriejo žvaigždės, palikdamos šviesius ruožus.

Vyžūnas tyliai kalbėjo:

– Tėvų vėlės nusileidžia į žemę mūsų pasiimti, tad mums jau laikas!

Pradėjo aušti.

Netrukus turėjo virsti antroji užtvara. Žmonės neteko jėgų; gulėjo didžiulės krūvos lavonų.

Moterys ratu apsėdo laužą ir laukdamos mirties traukė raudas.

Laužas, lyg vykdydamas dievų įsakymą, pamažu ėmė liepsnoti.

Aušrinė suspindo danguje kaip deimantas.

Vyžūnas ir Margiris pasižiūrėjo vienas į kitą.

Tie žmonės, kurie dar kovojo, davus ženklą atsitraukė nuo užtvaros ir ramiai ėjo prie laužo. Vyžūnas žengė jų priekyje, o Margiris ėjo paskutinis.

Moterys tebetraukė raudas.

Prasidėjo tai, ko pasaulis niekad nebuvo matęs ir gal niekad daugiau nepamatys.

Broliai glėbesčiavosi ir bučiavosi, vienas apnuogindavo krūtinę, o kitas perverdavo ją kardu. Tėvai verkdami žudė vaikus ir jų lavonus metė į laužą. Vyrų padarydavo galą žmonoms, kurios bučiuodamos pakibdavo jiems ant kaklo.

Niekas nesuaimanavo, nesigirdėjo nei šauksmo, nei verksmo.

Aplink laužą žemė buvo plačiai nuklota lavonais. Margiris, laikydamas rankoje kardą, stovėjo ir dairėsi, akimis ieškodamas Baniutės.

Ji sėdėjo ant rūšio slenkščio, verkė, bučiavo kardą ir laukė.

– Jis prisiekė Saule ir Mėnuliui: ištesės priesaiką!

Vyžūnas klausėsi, kas dedasi už užtvaros.

– Skubėkite, – šaukė jis, – skubėkite, jei nenorite žūti nuo jų kardo! Tvoros braška! Tuoj jie įsiverš; tegul neranda nė vieno gyvo!

Gyvieji svaidė į ugnį savo turtą, brangių žmonių palaikus, atstatydavo kardui krūtinę arba sprandą. Paskutiniai tiesiog buvo apimti padūkimo. Kraujais paplūdę jie kardais perskrozdavo sau krūtinę ir nuvirsdavo.

Rėda išbučiavo sūnaus veidą; nebuvo kas ją nužudo.

Vyžūnui drebėjo ranka.

– Negaliu! – pasakė jis.

Tuomet Rėda užsidengė veidą balta skraiste ir drąsiai nuėjo į ugnį. Ją apgaubė liepsnos; ji užsidengė akis, atsisėdo ant įkaitusių žarijų, ir medžiai įgriuvo po ją.

Vis garsiau aidėjo kryžiuočių giesmė.

Vyžūnas ir Margiris paliko vienu du. Aplink laužą telkšojo didžiulis klanas kraujo, kuris pamažu sunkėsi į smėlį.

Senelis iki kelių nusilenkė valdovui. Atėjo jo eilė. Valdovas turėjo likti paskutinis ir pats sau galą pasidaryti.

Margiriui sudrebėjo ranka, jis nediršo pakelti rankos prieš senelį.

Tada Vyžūnas įrėmė kardą į žemę ir krūtine užgriuvo ant jo.

O kur buvo Baniutė?

Štai ji atsistojo, jos balti marškinėliai sušvytuliavo tamsioje rūsio angoje. Kunigaikštienė ištiesė rankas į Margirį.

– Mes vienu du palikome! – prodainiu prašneko ji, – eikš pas mane.

Jis atsisukęs pažiūrėjo į užtvarą, tartum gailėdamas savo gyvybės ir norėdamas dar nors truputėlį ją išlaikyti, paskui nuėjo pas ją brisdamas iki kulkšniukų per kraują ir lipdamas per sustingusius lavonus.

– Baniute! Jų dar nėra! – sušuko jis drebančiu balsu.

Margiris priėjo prie jos, Baniutė jį apkabino ir padėjo galvą jam ant peties.

– Žiūrėk, – tarė ji, – aštriai išgalandau kardą. Juk tu prisiekei!

Margiris klausėsi.

Netoli jų tik laužas liepsnojo, čirškėdamas ir uždamas, o anapus užtvaros klegėjo vokiečiai, karstydami ant aukštų, tankiai sukalinėtų baslių, kapodami juos, statydami kopėčias.

Dar liko laiko apsikabinti, bet žodį tarti jau nebebuvo kada.

Margirio akys buvo įbestos į tą pusę, kur tikriausiai turėjo įsiveržti kryžiuočiai. Galop su dideliu trenksmu išvirto didžiuliai vartai, ir kieme suplevėsavo balti apsiaustai.

Pirmasis įsiveržė brolis Bernardas – kas žino, gal norėdamas išgelbėti savo auklėtinį.

Baniutė, pakibusi ant Margirio kaklo, apnuogino savo baltą krūtinę.

– Mano brangusis! Jau metas...

Ir visa kruvina susmuko ant slenksčio.

Margiris įnirtęs išsoko iš rūsio, o pamatęs einantį prie jo Bernardą, užsigulė ant kardo, kurį ištraukė iš Baniutės krūtinės, ir krito nė nesuaimanavęs.

Nugalėtojai grūdosi į pilį.

Vaizdas, kurį jie išvydo, apstulbino net ilgų kautynių įtūžintus, girtus ir įdūkusius žmones. Vos įžengę į kiemą visi sustojo, tarsi juos būtų sulaikiusi kažkokia nematoma jėga.

Bernardas matė, kaip Margiris, paglamonėjęs žmoną, suvarė jai į krūtinę kardą ir paskui pats krito ant jo.

Tai buvo paskutinis gyvas žmogus Pilėnuose.

Visi Pilėnai, tvirtovė, namai, pašiūrės liepsnojo tarytum didžiulis laužas. Liepsnos jūra siūbtelėjo ant lavonų ir prarijo dar merdinčius žmones.

Kaip pritinka nugalėtojui, maršalas raitas jojo į pilį su brandenburgiečiu, Namiuro grafu ir visu būriu kilmingųjų svečių, bet visi, žado netekę, sustojo tarpuvartėje.

Jie žvalgėsi vienas į kitą, nenorėdami tikėti savo akimis. Net patiems žiauriesiems, kurie ketino įsiveržę žudyti ir kankinti, suvirpo širdys.

Nė vienas nerado žodžių savo nusistebėjimui ir pasibaisėjimui išreikšti.

Ilgai jie stovėjo apstulbę, žiūrėdami į laužą, į degesius, į lavonus ir vienas į kitą.

Tik brolis Bernardas žengė porą žingsnių ir pasilenkęs prie Margirio kūno pridėjo delną prie kraujais plūstančios krutinės: ji jau buvo negyva ir sustingusi. Atrodė, jog Bernardo lūpos šnibžda maldos žodžius.

– Iš tikrųjų ši didelė kelionė ir žygis mums pavyko, juk pamatėme tokį vaizdą, kurio žmogus neužmirš ligi pat mirties, – silpnu balsu prabilo brandenburgietis.

– Laukiniai! Laukiniai! – kiek pašaipiai murmėjo Namiuro grafas. – O mokėjo mirti kaip senovės romėnai! Šis didvyriškumas, kuriam istorijoje nerandu panašaus pavyzdžio, vertas, kad jį įamžintų poeto daina.

Maršalas mąstė.

– Matai, šviesusis kunigaikšti, su kuo čia ordinui tenka kovoti, – prabilo jis. – Tokie žmonės, kurie negaili savo gyvybės, o pasirenka verčiau mirtį negu nelaisvę, yra baisūs. Todėl jūs visi privalote mums padėti, nes ordinas, nors ir labai galingas, pats vienas neįstengs nugalėti šių atkaklių, nieko nebijančių žmonių.

Senis Zygfridas pirmasis atgavo blaivų protą bei savo įprastą humorą.

– Jie pavadavo mus, patys save nubausdami, – su panieka atsiliepė jis.

Senis nulipo nuo arklio ir rodydamas pavyzdį kitiems drąsiai pradėjo žingsniuoti tarp lavonų, dairydamasis ir šypsodamasis. Tačiau niekas juo nepasekė.

Prie rūsio slenksčio gulėjo aukštelninka Baniutė, tarsi šypsodamasi praviromis lūpomis. Ranką ji laikė ant kruvinos krūtinės, o atviros negyvos jos akys tartum žvelgė į kitą pasaulį.

Zygfridas sustojo prie jos.

– Ir ponios Gmundos tarnaitė čionai! – prašneko jis. – Dieve mano! Ir ji čia atsirado. Bernardo auklėtinis pasiėmė ją į kelionę, kad nebūtų nuobodu bėgti!

Šis pasityčiojimas kapinėse ir gaisravietėje nesusilaukė kitų pritarimo, bet atrodė, kad senas kryžiuotis dėl to visai nesijaudina.

Jis apžiūrinėjo ne visai sudegusius lavonus, tarytum juos skaičiuodamas.

– Matyt, – tarė jis, – mes čia nė grobio nerasime. Negana, kad patys nusižudė, bet dar ir savo turtą suvilko į laužą. Mėtosi nesudegę likučiai. Gyvatės, ne žmonės!

Visa kryžiuočių minia, kuri įsiveržė į pilį, stovėjo atokiau nuo Zygfrido, dairydamasi ir nedrįsdama eiti toliau. Šios žiaurios, savanoriškos skerdynės kiekvieną didžiai prislėgė. Ar tai buvo žmonės? Kokie gi jų krūtinėse glūdėjo jausmai, jeigu jie taip abejingai atidavė savo gyvybes? Kokia didi neapykanta liepsnojo šitame didžiuliame aukų lauže! Visiems tylint, senis Zygfridas pažvelgė į stovyklą.

– O ką, mieli ponai, – tarė jis, – aš manau, kad mums tenai jau pataisyti stalai. Šis keptos pagonių mėsos reginys žadina apetitą. Eime pasistiprinti.

Ir jis šoko ant arklio, pasukdamas jį į vartus. Maršalas, didysis komtūras ir svečiai tylėdami nujojo paskui Zygfridą.

Pilėnai tebedegė. Kai visi paliko pilį ir tik ugnis joje šeiminkavo, iš vienos duobės kyštelėjo žmogaus galva, ir dvi krauju pasruvusios akys ėmė dairytis aplinkui.

Tik vienas Šventasis neturėjo drąsos numirti.

Vertė Jonas Kličius